ئەزموون
وەك ئاخاوتنێك لەناو ژیان

www.dengekan.com

ئەزموون
وەك ئاخاوتنێك لەناو ژیان

سەباح ڕەنجدەر

هەولێر 2014

* ناوی کتێب: ئەزموون وەك ئاخاوتنێك لەناو ژیان.

* نووسەر: سەباح ڕەنجدەر.

* بەرگ و سەرپەرشتی چاپ: عوسمان پیرداود .

* نەخشەسازی: عیسام موحسین.

* تایپ: یاد سەباح ڕەنجدەر.

* بڵاوکراوەی ئەکادیمیای کوردی، ژمارە (271).

* چاپخانەی حاجی هاشم – هەولێر.

* تیراژ: 500 دانە.

* لە بەڕێوەبەرایەتیی گشتیی کتێبخانە گشتییەکان ژمارەی سپاردنی(237)ی ساڵی 2014ی پێدراوە.

www.dengekan.com

پێشکێشه به :

نالی

گۆران

ئەنوەر قادر محەمەد

www.dengekan.com

کتێبی یەکەم

پەیامی شیعر لە زمانی خوداوەندی شیعرەوە

تێبینی

هەموو ئەو شتانەی مرۆڤ دەیانبینێت شتێکیان تێدایە بۆ دۆزینەوە، کە پێشتر کەسێکی دی وەك ئەو نەیبینیوە. بەکاربردنیشی لە ئەدەبیاتدا ئەوەیە بەشێوەیەکی بەجێ وەرگر بخاتە باری سەرسوڕمان و ڕەگەزی سەرسوڕهێنەر و ئاسۆی چاوەڕوانی تێدا بەهێز بکات. شیعری کوردی وەك شیعری هەموو نەتەوەیەکی دی بە گەلێك قۆناخدا تێپەڕیوە، سوودیشی لە هەموو ڕێباز و فۆرم و شێوازە جیاجیاکانی شیعری وەرگرتووە و لەگەڵیاندا ڕۆیشتووە تا گەیشتووە بە ناوەند و پانتایی خۆبوونی خۆی. ساڵی 1988، کە زێوانی تێدا چاپ کرا بۆ من سەرەتای ڕووداوێکی چاوەڕێکراوی ئەدەبی بوو، سەردەمی گواستنەوە و گۆڕین. ڕێباز و فۆرم و شێوازی کارێکی نیمچە جیا بوو، لە زۆر لاوە سەرزەنشت کرام. لەو کاتەوە بیری ئەوەم لا جۆشا لەگەڵ چاپکردنی هەر کتێبێکی شیعری مانیفێستێك وەك دوا شێوەی بیرکردنەوەم بنووسم و لەگەڵیدا بڵاوی بکەمەوە. ئەو خاڵە ڕێبازی و فۆرمی و شێوازییەی پێی گەیشتووم و لە دەقەکانمدا بەکارم بردوون، پایەکانی ئاشکرا بکەم. خاڵی کرۆکی و ناوکی لە ئەزموونی مندا ئەوەیە. پاڵەوانیەتی و خۆبەختکردن و هەوڵدان بۆ گۆڕینی قەوارەی کۆمەڵایەتی نییە، بەڵام بە هێمنی باسی ژیان و مردن هەیە.

گـرینگترین شـت لـه نووسـینی مانیفێسـتدا ئەوەیـە دەبـێ خاڵێـك وەك سەرچاوە دەستنیشان کرابێت هەموو بیروڕاکانی لێ کۆببێتەوە و پاشان وەك ڕامانی سەرەکی بە تەواوی جەستەی نووسینەکەدا بڵاوی بکەیتەوە.

لەو کاتانەی نەمتوانیوە لە شیعردا ڕوون بنووسم، بێگومان ئەو بـارەش لە ئەزموونی مندا هەیە. هەوڵم داوە ڕوونـبم لـە هـەموو ئـەو بیروڕایانـەی لـە مانیفێستەکاندا ڕایاندەگەیەنم. مانیفێستەکانیش دۆخی شیعرەکانم وەرگرن و بچنە پێستیانەوە. بۆ ئەم بارە گونجاوترین شێوەی بەجێهێنانم هەڵبژاردووە. لە بنیادی هێڵکاریی دەقەکان بۆ گیانی شیعرییەتی شاعیرەکە خۆی بگەڕێین و چـاودێری ئـەوە بکـەین ئایـا دەسـەڵاتی دامەزرانـدنی بەسـەر دەقەکانیـدا شکاوە، یان نا. پێوەندی کراوە، یان داخراوی لەگەڵ وەرگـر کردووەتـەوە و پێوەندییەکـەی بـە چ شـێوەیەکە. ئـەم شـێوەیە دەسـەڵاتی بیرکردنـەوە و شێوازی نووسینم ئاشکرا دەکات.

ناسینی بوونی شیعر و خۆ دەستنیشانکردن

مانیفێستی شیعری

1

بەرپرسیارییەتیی شاعیری ڕاستەقینە ئەوەیە، شیعری بێگەرد بگەیەنێتە کۆمەڵگای مرۆڤایەتی. لە کۆتایی حەفتایەکاندا، بووم بە خوێنەرێکی تامەزرۆی شیعر، شیعرپەروەریش بە شێوازێکی سەرسوڕهێنەر لە ژیانمدا دەرکەوت و پەرەی سەند، هیچم نەدەبینی جگە لەو جوانییانەی لەناو شیعردا دەکرانەوە و جووڵەدار بوون، تەنانەت لە ڕۆیشتنی ناو شەقام و دانیشتنی ناو پۆل و لەسەر خوانی خێزانیشدا، شیعر وڕێنەی چێژداری پێ دەکردم. ژیانی من، قەرەباڵغ نەبوو بە پلە و پایەی فەرمانبەری و باڵەخانە و خانووی گەورە و دەوڵەمەندبوون و..... تاد، تەنیا بە شیعر قەرەباڵغ بوو، باس و بابەتی سەرەکیم لەگەڵ هاوڕێکانم و ژیان، شیعر بوو بەس، واش تێدەگەیشتم ئەگەر دوو دوژمنی ڕەچەڵەك کوشتەی سەرسەختی یەکتری لەناو کرانەوەی شیعریدا گفتوگۆ بکەن، دەماری گرژیان خاو دەبێتەوە، تا ڕادەی پاکبوونەوە، یەکتریان خۆش دەوێت و پشت دەدەنە یەك.

بنچینەی ئەم خۆشەویستی و پشتدانە یەکترییەش ئەفسوونی شیعرە، لەپاڵ ئەم بڕواهێنانە کەڵکەڵەی شیعرنووسین ناخی بە توندی ڕاتەکاندم.

www.dengekan.com

بڕواهێنان جوانترین و بەهێزترین شیعرییەتی تێدایـە، بـانگی وشەشـم هاتـە بەرگوێ، بمهێنە ناو ژیان.

هێزم تێدایە خەونە نەبڕاوەکانت بە ئومێد و ناوەند بگەیەنم، ئەم بانگکردنی وشەیە، بە یەکەمین و گرینگترین هۆکار و پەیام دەزانم.

دوای ئەم ناخ ڕاتەکاندنە، ناوە ناوە دەقی شیعریم دەنووسی و بوێرانـە بڵاوم دەکردنەوە، بەتەواوی بار و بواری بیرکردنەوەش بەدوای کەشـوهەوای سەربەخۆ وێڵ بووم و بە هێڵی ئەفسوونیدا ڕۆیشتم تا بە ئێستاکە گەیشتووم لەناو بەهەشتی نووسین لە پانتایی خەوندا کار دەکەم.

خەون کاریگەری بوون بە شیعری تێدا بەهێزە، جیهانبینیی منی لێوە ڕوون بووەتەوە و بووەتە پەیوەستێکی پتەو لەگەڵ پرسیارەکانی ژیان.

مرۆڤ، ئێستای لە نەماندایە، ڕابردوو و داهاتووی هەیە، شیعرێك لەسەر بنەما و جیهـانبینیی ڕوون بنیـاد نەنـدرابێت، نــە بــە کـەڵکی ئـەمرۆ دێـت، نـە هـیچ سەردەمێکی دیکەیش وەك دەقی پتەو و پەتیی ئەدەبی قبووڵی دەکات.

ڕابـردوو بەشـی هـەرە گـەورەی ژیـانی نووسـەر پێکـدەهێنێ و پێکهاتـەی دەقیشـە، چـونکە ئێسـتا، کـە خـەریکی کـار و کـردەی نووسـینی، دوای قـاوە خواردنەوەیەك چرکەی کار و کردەی نووسینەکەت دەبێتە ڕابردوویەکی زینـدوو، کەواتە ئەو کاتەی کار و کردەکەی تێدا ئەنجام دەدەیت ئێستایە و بەشی هـەرە گـەورەی پێکهاتەکـەی ڕابـردووە. ئاینـدە تـەنیا لـەناو دەقـدا دەبینـدرێت و ئەندێشەیەکی تێکەڵ بە فەنتازیا بەگەڕ دەخات. ئەو ئەندێشە تێکەڵ بە فەنتازیایە بیرۆکـە و خـاڵی تێڕوانینـە. ژیـانبینی بـە ئایندەبینییـەوە تـەواو دەبـێ و بـەبێ ئایندەبینی ناتەواوە. کـرۆك و دیـوی نهێنیـی ژیـان، ئایندەیـە. ئاینـدەش خـاڵی تێڕوانین و لە هـەموو بەشـەکانی دیکـە چـالاکترە، چـونکە بـەردەوام هـەوڵی بـۆ دەدرێت و هەستی قووڵاییی ژیانبینی سـەر دەخـات. ئـەم هـەوڵ و دەربڕینـەش مایەی داهێنانی ئەدەبین.

www.dengekan.com

تایبەتکاریی من ئەوەیـە، شـیعرم گەڕانـدەوە بـۆ خـەون. خـەونیش پاکییـەتی ژیان ڕادەگرێت. هەموو دەقەکانیشم، دەقی بیرکردنەوەیی و درێژن، ئاسۆ و دووریـی ئەفسانەیییان تێدا سەربەخۆ و گونجاوە بۆ پڕ نهێنی و ئەزموونکردنیان، بە شـێوازی هەمەجۆر کارم لەناو کردوون تا ئەو شـوێنەی دەقەکـە دەخوازێـت خـۆی بـەکۆتایی بگەیەنێت لەگەڵیدا تەبا دەبم و دەڕۆم.

زمـانی بێـدەنگکراوم لـە دەقەکانـدا بـە دەنـگ هێناوەتـەوە، بـە ئاسـانیش دەتواندرێت هێڵە جیاکارەکان لەم بەدەنگهێنانەوەیەدا دەستنیشان بکرێت.

شیعر ناوەندە، هەموو ڕەگەزەکانی دیکەی ئەدەبی بەرەو ناوخۆی بەکێش دەکات و چارەنووسی ڕاستەقینەیان بە ڕوونی دەداتە دەست، لە ژیانی شیعریدا سوودی گێڕانەوە و تەوژمی هـۆش و گفتوگـۆ لـە هونـەری ڕۆمـان و پەخشـان و شـانۆنامە و ئـۆپێرا و ئۆپـەرێت و سـینەما و چـیرۆك..... تـاد، وەردەگـرم. لـە ڕەگەزی خۆیان دەریـان دەهێـنم و هێـزی کرانـەوە و جووڵانـدنیان پـێ دەدەم، پتـەوتر و کاریگـەرتر و سـەیرتر و بـەپیتتریان دەکـەم، لـە ئامادەکردنیـان بـۆ دامەزراندنی دەقی شیعری. دەقیش خوێندەواری دڵنیا دەکات لەچێژ وەرگرتنـی شیعرییەت و خواست، چاوەڕوانییان دەهێنێتە دی.

من بەرپرسیارییەتی دەنووسم، لەبارەی بەرپرسیارییەتییەوە نانووسم.

2

یەك لە دڵەڕاوکێی من ئەوەیـە، شـاعیرێك، یـان گرووپێـك کـارێکی نایابیـان بەرهەم هێنابێت هەوڵ دەدەم باش لە چۆنیەتی و ڕەگی هەقیقەتی سـەرکەوتنی کارەکەیان بگەم.

لـە ڕووی هـیچ ڕەگـەزێکی ئـەدەبی حـەزم نـەکردووە وەك کـەس بم، کەسیشم لەبەرچاو نەگرتووە، هاوڕێی هەموو ئەو شـاعیرانەم، کـە پـێش مـن پرۆژەی داهێنایان هەبووە، ئەوانەی هاوچەرخن، ئەوانی دوای منـیش دێـن و دەبن بە شاعیری خاوەن پرۆژە.

www.dengekan.com

خۆم له دەرەوەی هەموو نەوەیەکدا دەبینم، تەنانەت له هەندێ شیعردا سەر به شیعری له پێشتری خۆشم نیم، سەر بـه ئـەزموون و ئەفسـانەی ئـەو شـیعرەم، کـه دوا شـیعرمه و لـه نووسـینیدام، زەمینـەی ئەفسـانەیی پـێش ئەوەی له هیچ ڕەگەزێکی ئەدەبیدا کـاری پێکرابـێ و هـەبووبێت لـه شـیعردا کاری پێکراوه و هەبووه.

ناچمه ناو هیچ گرووپێکی ئەدەبی، خۆشم به هـیچ گرووپێـك نـەزانیوه، لـه بنەڕەتـدا ئـەدەب و داهێنـان کـاری تاکـه کەسـییه، چـوونه نـاو بازنـەی گرووپ، دەرکردن و چەواشەکردنی ئەم تاکه کەسییەیه له بازنـەی ئـەدەب و داهێناندا.

خانەخانەیی و قۆناخبەندکردن، هەڵەیەکی کوشندەیه، شـیعر تـەنیا بـه گەیشـتن بـه بـاری دەروونرۆشـنی پێوانـه دەکرێـت، ئەمـه بۆچـوون و بیرکردنـەوەی کۆمـەڵێك خـودی وریایـه، دەق قسـەیان بـۆ دەکـات و دەق قسەشیان پێ دەکات.

بێوچان لەگەڵ خۆمدا له جەنگی بێ ئاماندام بۆ ئەوەی بگەم به باری دەروونرۆشنی تا بەسەر تەمەن و کاتدا زاڵ بم، خۆشم به تەلیسـمی لێڵـی سـاختەوه هەڵنەواسـیوه، هـەوڵم داوه ئاسـت و ئاراسـتەکانی توانـا و بیرکردنەوەی ئەمڕۆ بم.

لـەمڕۆدا بزوانـدن و پێشـبینیکردنی ئاینـده دەردەکـەوێت، لـه جیهـانی خۆمدا ئارامی دروست دەکەم و بارێك دەهێنمه بەر زەین و تێیـدا نیشـتەجێ دەبم و دەنووسم، پێوەندیشـم لەگـەڵ سـۆراخکارانی بەرهەممـدا بـەردەوام و پتەوه، ناشزانم تا کوێ بڕ دەکەم، بـەڵام خـۆم لـەوه دڵنیـا کردووەتـەوه لـه شیعرەوه بەرەو ژیان و ئاینده دەڕۆم.

لەسـەر هـەموو ئاسـت و ئاراسـتەکانی ژیـان لایـەنگیری گـۆڕان و جێگیرنـەبوونم، شـیعری کـوردی لـه کلاسـیکەوه تـا بـه ئـەمڕۆی گەیشـتووه لەباری وەستاو نەماوەتەوه، بگره قۆناخ به قۆنـاخی بڕیـوه، ئەگـەر گـۆڕانی

www.dengekan.com

ڕیشەیی و داڕشتنی قووڵیشی پەیدا نەکردبێت، ئـەوە بۆچـوونی هاوچـەرخ و ڕەسـەنی لـە ئاسـت شارسـتانییەتی وڵاتەکەیـدا هێنـدێك نـاوکی بنـەمای دۆزیوەتـەوە. کـاری زمـان و شـێواز و شـیعرییەتی قۆناخەکـەی لەسـەردا کردووە.

چـەند قۆنـاخێکی دانپێدانـدراوی شـیعری کـوردی لـە ئـارادان و لێتۆژینەوەیان لەبارەوە دەنووسرێ، بـەڵام قۆناخـەکان قۆنـاخی درەوشـاوە نـین، بگـرە هـەر یـەك لـە قۆناخـەکان دەنگێکـی درەوشـاوە نوێنەرایـەتی قۆناخەکەی کردووە.

ڕەخنـەی کـوردی، نـەهاتووە تـەواوی قۆناخێـك بـە ئاسـتی دەنگـەکان وەربگرێ و خوێندنەوەیەکی وشیاری بۆ بکـات، گرینگییـەتی سـەربەخۆیی و هاوبەشی کارکردنیان و بنەما دۆزراوەکانی قۆناخەکە دەربخات.

بگرە یەکە یەکە نوێنەرە بەهێز و درەوشاوەکانی وەرگرتوون، ئەم یـەك یـەك وەرگرتنـەش وای کـردووە قۆناخـەکان کـارکردنی هاوبەشـیان بـە نەدۆزراوەیی بمێنێتەوە.

من ژیان دەنووسم، لەبارەی ژیانەوە نانووسم.

3

هەست دەکـەم، ژیـان لـە دۆخگۆڕینـدا جـۆرە بـەرزی و نزمییـەکی نـاڕێکی تێدایە، دەمەوێ لەم دۆخگۆڕین و بەرزی و نزمییە ناڕێکەدا ڕزگارم ببێـت، لـەناو شیعری پەتیدا بژیم و مانایەك بە ژیان و دادپەروەری بدەم، شاعیر ئەگـەر خـۆی خستە خزمەت دەسەڵات و سیستمی دیکتاتۆریی سیاسییەوە، هاوپەیمانی بـوو، بێگومان ڕۆڵ و ئامادەیی گەشەکردن و پەرەسەندنی جیاکاری لە بەین دەچێت، ناتوانـێ توانـای بـەهێزی داهێنـان ڕابگەیـەنێت، بـەڵام ئەگـەر دوور لـە هێـزی شەڕخوازی، جۆرێك باوەڕی سیاسی هەبێ بۆ تێگەیشتن لە هۆکارەکانی ڕوودان، چالاکییەکی هۆشمەندییە لێیەوە کاریگەریی خۆی بەدی بهێنـێ و تێڕوانینـەکانی

www.dengekan.com

نیشـان بـدات و بیانچەسـپێنێت. چرکەسـاتی نووسـین، چرکەسـاتی تێکۆشـانی گیانییە.

شیعری داهێنراو، وشـەکانی جـەنگاوەری سـەربەخۆییخواز و سەرلەشـکری بەرەنگاربوونەوەن دژی دیکتاتۆریەتی بە زەبری هێز خۆسەپێنەر، کە هەستم بۆ خۆشییەکانی ژیان جۆشا، ژیـان زۆر بـە ئـالۆزی و گرانـی خـۆی پیشـاندام، لـەم کاردانەوەیەدا دەمەوێ لە ڕێگای شیعرەوە ئالۆزی و سەختییەکانی ژیـان بـەتاڵ بکەمەوە، ژیان بهێنمە نـاو زمـان و نووسـین، بۆیـە ئـاوا هـۆگری شـیعر بوویمـە، هەموو ژیانی لێ سەندووم.

بۆ ئەم داوایە لە ژیان شیعر پێویستییە، لـە چرکەسـاتی چـاوەڕواننەکراو و نەبیندراو و خەونئامێزدا، بار و کەشێکی پیرۆز سەر تا پـێم دادەگـرێ و دەڵێـت: خودی بەرپرسیار بەرانبەر بزواندن، پەیامی شیعر بەرز بکەرەوە.

شیعر حەوشە و ماڵی خودایە، گوناهی هەموومانی لێ پاك دەبێتەوە و تێیدا دەبین بە فریشتە و خوداوەند.

شیعر ئامانجی بەختەوەری و جێگای هەموو هیـوا و خۆشـادمانکردنێکە بـۆ من، لە ڕێگایەوە دەتوانـدرێت پێوەنـدی بـە جیهـانی فریشـتە و خوداوەندانـەوە ببەستی، هەروەها خەونەکانت کـۆ دەکاتـەوە، ئەگـەریش زانیارییـەکی گشـتیت لەبارەی کەرەستە و ئامرازەکانەوە نەبێت، ناتوانی هەڵگری خەونەکانت بیت.

من خەون دەنووسم، لەبارەی خەونەوە نانووسم.

4

بێ بەهرەکان بە چالاکی و پڕ بەرهەمیم جۆرێك شـڵەژاوییان کـەوتووەتێ و نائاسوودە و سەغڵەتن، بەئاشکرا و ژێراوژێـر لـە پـلان و پیلانـدانانن دەمبەسـتم بکەن و بمچەوسێننەوە، یان ئەو ڕووناکییەی لێمـەوە دروسـت بـووە، ئەگـەر بـۆ ماوەیەکی کـاتیش بێـت، بیکوژێننـەوە، یـان بیشـارنەوە، ئەگـەرنا بیشـێوێنن و گومانی بخەنە سەر.

www.dengekan.com

لەم دژایەتیکردنەدا هەست بە هیچ زیانێك ناکەم، بایی ئەوەندە گوێیـان لێ ڕادەگرم بزانم چی دەڵـێن، ئاسـت و ئاراسـتەکانیان چـین، هێنـدە کاتیـان نادەمێ بیریان لێ بکەمەوە، گیانی لـەخۆبوردن و بێبایـەخکردنی دوژمنـەکانم لەمنـدا بـەهێزە، ئەمـەش لـە ڕێگـای گیانپـەروەردەکردنێکی بـەردەوام و دۆزینەوە و خۆناسینەوە پێی گەیشتووم.

شیعر بۆ من پەیامی ڕاچڵەکاندن و ئەو ئاگرەیە قەت ڕووی لە خامۆشـی نییە، تەواو بڕوام پێی هێناوە و ئەمەکدارم بـۆی، دوژمنـەکانم لەناوەوەیانـدا لـە ئاسـت ئـەم ئەمەکدارییـەی مـن داتـەپیون، خۆیـان بـە گوڕنەتەڵـە و چەوساوەی دەقەکانم دەبینن، منیش لە شەڕە بێفەڕەکان خۆم پاراسـتووەو فەرامۆشیان دەکەم.

لە گردەنشینی دەروونی ئامانجدارم خەریکی بەرزکردنـەوەی ئـەو شـتە پـیرۆزە دەبم، کـە بـڕوام پـێ هێنـاوە، بڕواهێنـان جـوانترین و بـەهێزترین شـیعرییەتی تێدایـە، هەلومـەرج و ئـارامیی تـەواوم بـۆ دابـین دەبێـت وەك منداڵێك خەون دەبینم، ژیان لەناو خەوندا مشتومالْ بکەم.

شـاعیری ڕاسـتەقینە هـەموو کـات وەك منـداڵێك هەڵسوکەوت دەکـات، هەرکاتێك ڕێگای دا ئەو منداڵییەی ناوەوەی وەك گەورەیەك فەرمانی پێ بـدا و هـەڵی سـووڕێنێت، ئـەوە لـەم چـرکەیەدا جـاڕی بـەتاڵبوونی خـۆی دەدا، چـونکە گـەورە لـە هەڵسـوکەوتیدا تاکتیـك بـەڕێوەی دەبـات و تـاکتیکیش بـەڕێوە دەبـات، داهێنـەریش پـاکی و یـەکڕوویی فەرمانڕەوایـەتی، پـاکی و یەکڕووییش تەنیا لە منداڵییەتیدا دەست دەکـەوێت، لـە پـاکی و یەکڕوویـیدا دەگەیت بە دەروونڕۆشنیی خودایی.

پەرە بە خـەونبینین دەدەم، خـەون لـە دەربڕینـدا بنـەڕەتی واقیـع ون ناکات، ملکەچی دەسەڵاتیش نابێ، بەرهەمهێنەری تریـە و ئـاوازی نوێیـە بـۆ دەربڕین لێکردن و بەڕێوەچوونی واقیع لەناو دەقی فەنتازیادا.

من پاکی دەنووسم، لەبارەی پاکییەوە نانووسم.

www.dengekan.com

5

شاعیری دامەزرێنەری گەورەمەند بە ڕەخنە لێگرتنی نابەجێش بڕوای بە دامەزرێنەری و گەورەمەندی خۆی لەق نابێت، پتەوتر و کاریگەرتر و پـەتیتر دەبێتە هێمای ڕوونبوونەوەی زمان و نووسین. مێژووی لەناو دادەمەزرێ، ئەو بڕوا پتەوتربوون و کاریگەرییە و پەتییەشـی هێـزی ڕزگارکـەر و ڕزگـارکردنی دەقە لە پاشماوە جێماوەکان و پاشخاپەرۆکەکانی زمان و نووسین.

من ڕزگارکردن دەنووسم، لەبارەی ڕزگارکردنەوە نانووسم.

6

هیچ وشەیەك لە ژیان و مردن کۆنتر نییە، وشەش لەسەر کـۆنی و نـوێی نەکەوتووە، بگرە لەسەر تێگەیشتنی نووسەر کەوتووە چۆن بەکاری دەهێنێ و ئاست و ئاراستە و ئاسۆی لێ دەدۆزێتەوە.

نەمویسـتووە جیهـانی کـۆن بـڕووخێنم و جیهـانی نـوێ بنیـاد بنـێم، تێکۆشاوم لەناو جیهانی کۆندا جیهانی دیکە بدۆزمەوە و بیکەم بـە نموونـەی ڕوونی و خاوێنیی بەهەشتی تا هەتایە.

شاعیر دەتوانێ کەڵك لە تەواوی وزە سروشتییەکان وەربگرێ بۆ بنیاد و پێکهاتەی شیعری.

شیعر، بە پێوەندییەکی پێداگر و زیندووی ژیـان دەزانم، هێنـدێك کـاری سەرەتاییم سادە بوون، کە لە ڕۆژنامە و گۆڤارەکاندا بە ناوەندی ڕۆشـنبیری کوردیم ناساندوون، بە شایستەی ئەوەیان نازانم لە کتێبێکدا بیانهێنمەوە ناو جیهـانی زمـان و نووسـین، دووبـارە پیشـانیان بدەمـەوە، یـان جـۆرە یەکترناسـینێك بـوون لەگـەڵ خـەیاڵی بـە پیتـی شـیعر و هەڵڕشـتنی مانـادا. کارکردن لەپێناو مانـادا لـەناو ڕەگـەزە شـیعرییەکاندا ڕەگـەزێکی بنچـینەیی نییە.

www.dengekan.com

وەك دەســـپێك و زەمینــــە لــــە هێندێکیانـــدا جیهـــانبینیی شـــیعریم سەرەتاییە، لەگەڵ ئەوەشدا بە هەموو هێـز و توانـای دەربـڕینم لـە تـەواوی ژیان و بوونم ڕوانیوە، ئەو ڕوانینانەی لێیانەوە دەگـەی بـە قـووڵایی ئومێـدە پەیامدارە ڕاستەقینەکان.

هەوڵم داوە ئەوەی لە گیان و ناخی مـن جـێگیر بـووە، بیگوازمـەوە بـۆ گیان و نـاخی کـۆی ئادەمیزادەکـان بـەو حیکمەتـەی شـیعر پاکییـەتی ژیـان ڕادەگرێت.

من دۆزینەوە دەنووسم، لەبارەی دۆزینەوە نانووسم.

7

پێشبینی لـە بـیری منـدا بـەهێزە، زۆر جـاران شـەو خـەونم بینیـوە بـۆ بەیانی، یان لە ماوەیەکی کورتدا ڕووداوی خەونەکە بە واقیعی هاتووەتە نـاو ژیانم و بووەتە ڕووداوێکی بیندراو.

شیعر دەکەم بـە ژیـان، شـیعریش دەوری ئـەم چـەترە دەبینـێ هـەموو چالاکییەکانمی لە سێبەردا یاداشت دەکەم.

شیعر وەك خەون وایە، ئەگەر نەیبینم هەست دەکـەم وەك مـرۆڤ تـەواو بوویمە و شوێن و ئەرکم لە ژیاندا نەماوە.

ترپە و خورپەیەکی شاراوەی ناخە، دێت و دەستم دەگرێ، دەمباتە ناو ژیانێکی جوان و بەهەشتی تا هەتایە، لەم گەشتە جوانەشدا بە نەرمە گۆرانی گوتنەوە شتە هەرە جوانەکان دەکەم بـە هـاوڕێی گیـانی بـە گیـانیی خـۆم و دەیانهێنمەوە ناو ماڵی هەمیشە دڵخۆش و فەرامۆشبەخشی زمان و نووسین.

من پێشبینی دەنووسم، لەبارەی پێشبینییەوە نانووسم.

8

www.dengekan.com

شاعیر لە شیعرەوە هەستیاری خۆی دەگەیەنێ، شاعیری داهێنەریش کەللەسەر و چاوی ڕوونی میللەتە، لە هەر شیعرێکیشدا ڕاستییەك لە کەللەسەر و چاوڕوونیدا دەدۆزێتەوە.

کۆمەڵێك دەقی پەتیم نووسیوە لە پانتایی خەون بوونەتە شێواز و بەرگری لە مانای جوان دەکەن، پێناسەی ئەدەبیی منیان پێکهێناوە، بە ئەدەبیاتبوونی خەونم لێیانەوە ناساندووە، تا ڕادەیەکی بەرچاویش سەر بە گۆبەندبوونە و لەرزەیەکی نوێبەخشیان خستووەتەوە، بەهۆی خۆ دامەزراندن و گورج هاتنە پێشەوە و بڕوا بەخۆبوونم لەبەردەوامیی بەخشیندا کاردانەوە و بەدگۆیی و ئیرەیی و نیازخراپی و دڵڕەشی و کەمسەری و ناکەسبەچەیی دوژمنە گوڕنەتەڵەکانم گەیشت بە پلەیەك هەڕەشەی زۆر ناشارستانیم لێ بکەن.

لە دەقەکانمدا سەرچاوە ئێستێتیکییەکانی ژیان لە هەموو شتێك بەرزترن، پێوەندیشم لەگەڵ شوێندا، پێوەندییەکی گیانییە، یەکەم خەیاڵگەی بەپیتمە هەموو یادەوەرییەکانم لە شوێنێکدا خەوتوون، کە چاو بواری نییە کۆیان بکاتەوە و بیانگرێت، مەگەر لە ڕێگای خەونبینینەوە بە ئاگایان بهێنمەوە و ئاوی چاوی تیشکاوێژم بدەم، بیانخەمە ناو چالاکییە هەستی و خەونییەکانم.

ئەگەر ڕۆژێك بە هەست، دەستی نیانی هەتاوی شوێن لە خەو بە ئاگام نەهێنێت، وا دەزانم ئەو شەوە چالاکیی هەستی و خەونی تێدا نەبووە.

شوێن لە دەقدا خەیاڵ و ڕوانین و خەونی شاعیر دایدەمەزرێنێ، جیاکارە لەو زەوییەی ڕۆژانە بەسەریدا گوزەر دەکەیت. جیهانی خەونیش بەلای منەوە سەرنجڕاکێشترین جیهانی شیعرییە، لەبەر ئەوەی باسی ژیانی تەواو داماڵدراو لە فرت و فێڵ و بەدگۆیی و ئیرەیی و نیازخراپی و دڵڕەشی و کەمسەری و ناکەسبەچەیی و تەواو ئازاد بە گشتگیری دەکات.

من شوێن دەنووسم، لەبارەی شوێنەوە نانووسم.

www.dengekan.com

ژیانی ڕاستەقینە، ئەو شتەیە، کە دەسەڵات و سیستمی دیکتاتۆریی سیاسی لێی سەندووین، ئەم لێسەندنەوەیەش لە دەسەڵات و سیستمی دیکتاتۆریی سیاسی تەنیا لە ڕێگای خەونەوە دەبێت، کەواتە ژیانی ڕاستەقینە تەنیا لە خەوندا هی خۆمانە، ئازادیی تەواوی لێ وەردەگیرێت.

شێوازی خەونیم پەیڕەو کردووە، لە دەقی خەونیدا دەتواندرێت خودی شاعیر بناسرێ و ڕەنگەکانی ببیندرێن.

خەون، یاخیبوونی بە جەرگانە و دەنگی ناڕەزاییە لەکار و ڕووداوە نابەجێیەکانی دەسەڵات و سیستمی دیکتاتۆریی سیاسی.

لە خەوندا شاعیر پرسیار ئاراستەی ژیان و کۆمەڵگا و دەسەڵات دەکات، لە ڕێگای ئەم پرسیارکردنەشەوە دەگات بە دۆزینەوەی گەوهەری مرۆڤ.

جووڵەی بەهێزی ناوەوەی شیعر لە توانایدایە ڕاستەوخۆ کار بکاتە سەر ژیان و بیگۆڕێت.

خەونی نایاب دەبێتە زمان و شێواز و بابەتی نایاب، دەقەکانم دەقی خەونین، خەونیش وەك گیان و هاندەر، هەمیشە تێکەڵ بە شیعرییەتی دەقم دەبێت و هەستی شکۆمەندی لە مندا ڕسکاندووە و دەڕسکێنێ.

ڕوانینەکانم دەخەمە ناو بازنەی خەونەوە، خەونە بەرجەستەکراوەکانیش پێویستییان بەوەیە دووبارە بیانهێنیتەوە ناو ژیان تا دەور و کار و چالاکیی خۆیان ببینن و پتەوتر هاوبەشی لە گۆڕان بکەن.

لە بواری خەونبینیندا پشت بە چاودێری و سەرگەرمیی خۆم دەبەستم لە پێکهاتەی دەقیشدا خەون ڕۆڵی بنچینەیی دەبینێت، ئامادەبوونی بەردەوامیشی لە ژیانی کەسایەتیمدا بەدیار کەوتووە.

خەون هەڵوێست و بۆچوونی ڕوونە بەرانبەر بە دیمەنی شڵەژاو و دیکتاتۆریەتی ژیان.

www.dengekan.com

من پرسیار دەنووسم، لەبارەی پرسیارەوە نانووسم.

10

نووسین کاتی هەستیاریی تەمەنە، لە درەوشانەوەی شیعریی دۆنایدۆنی کەشوهەوای ئازادیی بیرکردنەوە و خەونبینین دەبم، خەیاڵ و خەون و چەمکی سەرلەنوێ ژیانەوە لە پلەیەکی ئەفسوونیدا یارمەتیدەرمن بۆ کێشانی ئەو شتانەی کە چاوم نەیدیبوون.

لەناو شیعردا دەجووڵێم و بارودۆخی گیانیم ئارام دەبێت، سەیری تەواوی جیهان دەکەم، لەم سەیرکردنەمدا هیچ دەسەڵاتدارێك بوونی نییە، تەنیا ئەو خودایە نەبێت، کە پێوەندیم پێوەی بەهێزە و هەڵسووڕێنەری گیانیمە، ئامۆژگارییە ئاسمانییەکان هەمیشە لەبیرمدان و فەرامۆشیان ناکەم، هەستی ئایینیم بەرجەستەکردووە. نەك بابەتی ئایینی، تا سنووری ڕەوا لە نووسەرە گەورەکان نزیك دەبمەوە و بەهرە و سرووشیان لێ وەردەگرم، بەڵام ناچمە ناو ئەو بازنەیەی تایبەتە بە جیهانبینی و بڕوای ئەوان. خودی سادە و ساکار ژیاوی متەسەوف و سروشتخواز و خەونبین وەك بوونێکی گشتی تەماشای دەوروبەر دەکەن و لەناو جوانییەکاندا دەتوێنەوە. لەم توانەوە دڵئاگاییەدا هەست بە شتەکان دەکەن و دەگەن بە خود و غوربەتی ناخ و گیانی باڵا، لە ڕێگای ئەم گەیشتنەشەوە شاد دەبن بە دوایین پلەی دەروونڕۆشنی و شینایی سەرەتا و بێگەردکردنەوەی تا هەتایەی هەموو شتەکان.

من بێگەردی دەنووسم، لەبارەی بێگەردییەوە نانووسم.

11

لە دەقی خەونیدا دەستەواژە لە ئازادکردنی مانا و بنیادی ڕستەدا هەمیشە لە سنووربەزانندایە.

www.dengekan.com

دەقی خەونی دەستکەوتێکە لە ئەوپەڕی زمان و جیهانبینیی ڕوون، دەربڕینە خەونییەکان پەنجەمۆری لەسەر داناون، شێوازی هەمەجۆر لە دەقی درێژدا بەکار دەهێندرێ، جۆرێك لە دەستکرد و دروستکردنی تێدا ڕەوایە، لەبەر ئەوەی پشت نابەستێت بە چرکەی تەقینەوەیەك، بگرە زنجیرە تەقینەوەی یەك لەدوای یەك و جووڵاندنی ڕابردوو و تێڕامانی لە مێژینەن لە کەشی نووسین دەگەڕێیتەوە سەریان و جیهانبینی تێدا دەجۆشێت.

گونجاندن و لێك نزیککردنەوەی شێوازی شیعری ئازاد و شێوازی پەخشانەشیعر ئاست بۆ سنووربەزاندنەکان دەدۆزێتەوە. ماناکان لە هەناوی زمانەوە دەرپەڕیون، وێنە ڕاستەقینەکان لە هەست دەچن، هەندێ جار خۆیان ئاشکرا دەکەن، هەندێ جاری دیکەیش ون دەبن.

لەم ونبوونەدا ژیان یەکپارچە دەبێتە گومان، لەو گومانەشدا شیعرییەت دەبێتە خوداوەندی سەرزەمینێکی لێوانلێو لە ڕازی نوێبەخش و جیهان بە باشی و چێژ وەرگرتنەوە دەبینێت.

من گومان دەنووسم، لەبارەی گومانەوە نانووسم.

12

کەلەپوور بازنەیەکی نیمچە داخراوە، داهێنەر هەمیشە پانتاییەکی ڕوون و ئاماژەیەکی گرینگی تێدا دەکاتەوە بۆ پرسیار، پرسیار دروستکردن لە دەقدا، پێوەندییەکانی شاعیرە بە زمان و هەستەکانی ژیانەوە.

دەقی خەملێو لە ئەزموونی مرۆڤی وریا لە ئاست چارەنووسدا، خۆی لەو بیر و مانایانە دادەماڵێت، کە لەناو دەقدا یەقین دروست دەکەن، دڵەڕاوکێ و گومان دەستمایەی دەقی ئاستدار و خەونین.

کەلەپوور ئەگەر پانتاییەکی ڕوون و ئاماژەیەکی گرینگی تێدا نەکرابێتەوە بۆ پرسیار، یانی ڕابردوو، ڕابردووش وەستاوە و یەقینی تێدا زاڵە، بە هەموو توانامەوە هەوڵ دەدەم کەلەپوور وەك ڕابردوو وەرنەگرم، مەبەستمە بیکەم بە خەڵکی جیهانی ئەمڕۆ، خەڵکی جیهانی ئەمڕۆ بم، ئەمڕۆ

www.dengekan.com

شتێکی تەواو بیندراو و زاندراو و وتراو نییە. ئایندە بێئامانترین سەرچاوەی نیگەرانی و دڵەڕاوکێی ئەمڕۆیە، ئەو ئەمڕۆیەی ئایندە تێیدا کەرەستەیەکی خاوە، ملکەچی توانایەکانمان نییە.

من ئاماژە دەنووسم، لەبارەی ئاماژەوە نانووسم.

13

نووسینی واقیعی بیندراو لێکەوتنەوەی زەینی ئارام و خۆشنوودییە، بەڵام دەقی خەونی، لێکەوتنەوەی زەینی شڵەژاوە. زەینی ئارام حەز بە خوێندنەوەی ئەو نووسینە دەکات، زەینی ئارام نووسیویەتی، زەینی شڵەژاویش حەز بە خوێندنەوەی ئەو نووسینە دەکات، زەینی شڵەژاو نووسیویەتی.

لە دەقی خەونیدا هەست دەدۆزرێتەوە، هەستیش زەمینەیەکی لەبارە بۆ بەرهەمهێنانی شیعرییەت، خەون کردەیەکی هەستییە لەوەی کردەیەکی عەقڵی بێت، لەگەڵ ئەمەشدا بنچینەی خەون هەست و واقیعە، بەڵام واقیع بەو شێوازە نا، کە دەبیندرێت، واقیع بەو شێوازەی هەست لە دەقی پەتیدا ئامادەی دەکات، لەم بار و کەشەدا خەون هێزی خەیاڵ لە نووسیندا بەرز دەکاتەوە و کار لەسەر لایەنە شاراوەکانی چارەنووسی مرۆڤ دەکات.

من شاراوە دەنووسم، لەبارەی شاراوەوە نانووسم.

14

ژیان لە هەموو دنیادا، جۆرێك چوونیەکی تێدایە، دەگونجێ شاعیر نەریتی هەموو دنیا لە دەقدا بکات بە هی خۆی، وەك بیر وماناش لە شیعردا نیمچە نزیکییەك لەنێوان نەتەوەکاندا ئەگەر هەبێت ڕەوایە، بەڵام شیعرییەت لە زمانی نەتەوایەتیدایە. مانای وێنەی شیعری لە ترپە و ئاوازدا کۆ دەبێتەوە و لە ئەوپەڕی زماندا دەڕسکێ.

www.dengekan.com

زمـان هـەڵگری بـیر و ڕاکـانی نەتەوەیـە، شـاعیریش لـە ڕێگـای زمانــەوە جوانییەکانی نەتەوە ڕادەگەیەنێت، نووسین بە زمانی نەتەوە ئینتیمای نووسەرە بـۆ نەتەوەکـەی، بـەکارهێنانی زمـان دەبێتـە ناوەنـد و سـەربەخۆیی داهێنـان و ئینتیمـابوون وەردەگرێـت، زمـانی درەوشـاوە و جووڵـەدار لــە دەقــدا یــانی گەشەسەندوو و داهێندراو و درەوشاوە و ڕسکاو.

دۆزینەوە لە ڕێگای خوێندنەوەوە، بە بەهرەمەندی نووسەر وەردەگیرێ، من کە لە دایك بووم و هاتمە ناو قسەکردن، وشـەی مـردنم نەدەناسـی و نەمـدەزانی واتای چی دەدات، لە خوێندنەوەدا گەیشتم بە کرۆکی واتایی و ئاسۆکانیم ناسی و بەهرەم لێ وەرگرت، چوومە ناخی وشەکە و وشەکەش هاتە ناو ناخی من و بووین بە هاوتای یەکتری.

ئەو بە چاوی منی ڕوانی و منیش بە چاوی ئەو جوانییەکانی ژیانم بژارد، دواتر لەگەڵ بینینی مەرگی باوکم گونجاندم و هێنامە ناو زمان و نووسین.

وشەی دایە و بابە گەشترین و بەهێزترین شیعرییەتیان تێدایە، واتایەکی ڕاستەقینەی بەردەوامین، ژیان بە ئەمانەوە خۆشحاڵ و پەیوەسـتە، لـەوێوە دەست پێدەکات، واتە لـە شـیعر خۆیـەوە، ژیـان خـۆی جووڵێنـەری خـودی شیعرە.

من ناسین دەنووسم، لەبارەی ناسینەوە نانووسم.

15

ئەرکی شاعیر ئەوەیە گۆڕان لە ڕوانین و نەریتی باوی کۆمـەڵگا دروسـت بکات، واتە شۆڕشگێڕیێ لە ڕوانین و گۆڕینی چێژ بـۆ جـوانی. کـە جوانیشـی خۆشەویست کرد لەناو کۆمەڵگادا، واتە تەواوی ژیانی خۆشەویست و پەسـند کردووە.

شۆڕشگێڕیش بەشێکە لە ژیانی پەسندکراو، بەڵام بیری توندوتیژی ناڕەوا، یان سیستمی دیکتاتۆریی سیاسی لە دەقی شیعریدا هۆی خنکێنەری فەزا و هونەری پەتییە.

بیری توندوتیژیی سیاسی شیعری هەڵچووندار بەرهەم دێنێت، هەڵچوونیش گرینگی بەهۆیەکانی لێکدانەوەی توندوتیژی و زەبروزەنگ نادات، بگرە دەیانخاتە ڕوو. قسەمان لە هەڵچوونی گیانی نییە، کە سووتان دروست دەکات و دەبێتە بەرهەمهێنەری شیعری ڕۆمانسیی هەستی و دەروونڕۆشنیی تەسەوف.

شیعری تێڕامان، بەرهەمی بارودۆخی ئارامە، کە جوانی تێدا خەملێندراوە.

شیعری هەڵچووندار، بەرهەمی بارودۆخی شڵەژاوە، کە جوانی تێدا بزر کراوە.

شیعری هیچ نەتەوەیەکیش بە هەڵچوونداری ناگا بە غوربەتی ناخ و گیانی باڵای خۆی و مەزنایەتی وەرناگرێت.

من تێڕامان دەنووسم، لەبارەی تێڕامانەوە نانووسم.

16

هیچ ئاستێکی جیاکار لەنێوان هەقیقەتی گەورە و داهێنراوی گەورەدا نابیندرێت، هەمیشە نووسراوی داهێندراو لە باسکردن و ڕووداوی بیندراو و بیستراو بەهێزتر و کاریگەرترە.

بەشێك لە بەشە کاریگەرەکانی ئەدەب، ڕەخنەیە، ڕەخنەش لە کرۆکدا هۆیەکە بۆ گەیشتن بە ئاکامی بیری پێگەیشتووی دەق و خستنە ڕووی پێکهاتە زیندووەکانی بەرزی شێواز، هەروەها ناوەندی کارکردنی دۆزینەوەی داهێنانیشە، ئەو بۆچوونانەی لە بیر و شێوازی دەقەکەدا بەدەستیان

www.dengekan.com

دەهێنێت ئاراستەی دەقەکەیان دەکاتەوە و گوتاری خۆی دادەمەزرێنێ، ئەو ڕەخنــەگرەی تــوانی گوتــاری تــەریبی خــۆی لەگــەڵ کــارە ئەدەبییــە داهێندراوەکاندا دابمەزرێنێت، دەروونێکی بێگەرد و ئاشقە.

ڕەخنە، دەق بە ناسنامەی کراوەی ڕوون لەسەر بەرزاییەکی دۆزراوەی ناوەند ڕادەگرێت و پرۆژەی دامەزراندنی پێشنیاز دەکات، پێویستە دەروونی بێگەرد و ئاشق بەجێی بهێنێ و کاری لەبارەوە بکات، نەك دەروونی لـێخن و نەخۆش.

دەروونــی بێگــەرد و ئاشــق، بینینــی ڕەخنــەیی تێیــدا ئاشــکرایە، سۆراخکەری نووسین یارمەتی دەدا و ئامانجە بۆ ئاشناکردنی.

دەروونی لێخن و نەخۆش، بینینی ڕەخنەیی تێیـدا بـزرە، سـۆراخکەری نووسین چەواشە دەکات و هۆیە بۆ بەلارێدا بردنی.

من پێکهاتە دەنووسم، لەبارەی پێکهاتەوە نانووسم.

17

خـۆمم وەك خـودێکی بیرکـەرەوە لـەناو خـەیاڵ و فـەنتازیای دەقەکانمـدا، هەموو بنەماکانی ئەم خۆدەربڕینەشم لە جووڵەی دەقەکانی خۆمدا دۆزیوەتەوە. دیتنی منی بۆ شیعر بەڕوونی تێدا دەبیندرێت، شێوازی گێڕانـەوەی خـەونم وەك بنیاد و جووڵێنەری نووسـین وەرگرتـووە، زمـانیش وەك دامەزرێنـەر و بەشـێکی زیندووی دەقی ئاستدار و خەونی.

هونەری کۆلاژ و هەڵڕشتن و بەدوایەکداهێنانی وێنەی جـۆراو جـۆر، یـان هێنانەوەی وێنە لەدوای وێنە دەبێـتە هۆی ئارامی و ئاگری زیندووی گیانی و زەینیی خوێنەر.

جۆرێك پـەرتی و بایەخنەدان بە یـەکێتی بابـەتم وەك ڕەگـەزی کتـوپڕی پەیڕەو کردووە، ئەم هونەرەش لە شـیعری کلاسـیکی کوردییـەوە فێربـووم، لەشیعری کلاسیکی یەکێتی بابەت نییە، بگـرە یـەکێتی دێـڕ هەیـە، مـن ئـەم

یەکێتی دێڕەم گۆڕیوە بۆ یەکێتی وێنە، لێچوون و لەوچووشم گۆڕیوە بۆ هێما و ئاماژە، هەروەها مۆسیقا و ترپە و ئاواز لە شیعری کلاسیکیدا لە کێش و سەروا و بڕگەوە دەبینرێت، لای من جووڵەی وشە تێکەڵ بەیەکتر دەبن. مۆسیقا و ترپە و ئاواز پێك دەهێنن.

من ڕەگەزی کتوپڕی دەنووسم، لەبارەی ڕەگەزی کتوپڕییەوە نانووسم.

18

سەرنجدانی هیچ شتێك بۆ بەهرەمەند لە سوودوەرگرتن بێبەش نییە، هەر شاعیرێکیش لە ژیانی ڕۆژانەیدا زۆر بڵێ بوو، زوو سەرنجەکانی دەربڕی نەیهێشت بارەکانی بگەن بە باری تێڕامان و ناخ ڕوونبوونەوە و جیهانبینی و بەهرە خەملاندن، درکاندنی. بێگومان کارەکەی وەك نووسراوی ئاسایی پڕە، بەڵام وەك نووسراوی داهێندراو بەتاڵە، چونکە نووسراوی داهێندراو تەنیا بە تێڕامان و ناخ و ڕوونبوونەوە و جیهانبینی و بەهرە خەملاندن مەزنایەتی وەردەگرێت. شتە بیندراو و هەستپێکراوە بەسوودەکان پێش ئەوەی لە نووسین جێگایان بکاتەوە بەسەر قسەکردن دابەشیان دەکات. لەم بارەدا بەهۆی قسەکردنەوە هۆشیارمەندیی نووسین لەدەست دەدات، یان بەردەوام بەپەلە قسە بۆ دیاردە سروشتییەکان هەڵدەڕێژێت، کە شیعر بێدەنگییەکی خوداییە، ناهێڵێت ئەم بێدەنگییە خوداییە ئەم بە قسە بێنێ، یان بە ئاماژە و نەرم نادوێت، بگرە بە تەواوی هێزی دەمی بەرەڵڵا دەکات و بارەکانی بێدەستمایەی نووسراوی داهێندراو بەتاڵ دەبن.

من بێدەنگی دەنووسم، لەبارەی بێدەنگییەوە نانووسم.

19

www.dengekan.com

کتێبخانـه کەسـایەتی نووسـەرە، مـن وەك بارسـتاییيەك هێنـدە بـەفری کتێـبم لەسـەر کـەوتوون، بـەهرەی ئـەو کتێبانـەم چـۆڕاوەتە هۆشـیاری و کەللەسەر تا وەك کانییەك لەژێر گرانایی ئـەم بـەفرەدا، کـە هانـدەری گیانـە دەربووم و جۆگەلەم هاوێشت.

لـە دژوارتـرین کاتـدا، کـە زەبـرو زەنگـی واقیـع و دەسـەڵات و سیسـتەمی دیکتـاتۆری سیاسـی ویـژدانم دەڕەنجێـنن. وەك منـداڵێکی هەسـت بـە شـاڵاوی تۆقێنەرکردوو، کتێبخانەکەم بە دڵنیاترین قەڵای پارێزگارکار دەزانم، لەناویدا ئاهی پشتیوانی و بەرگریم پێدا دێت و پشووی ویژدانم خۆش دەبێـت، هەسـت دەکـەم پارێزراوم، هەروەها وەفادارترین و جێـی بڕواتـرین ئـەنوا، ئـەنوای خەونـە، هـەر فەرامۆشی ئەو ئەنوایە بوو، هەڵیبژاردم بۆ نووسین.

خەون لە چارەنووس دەپرسێت، بۆ ئەوە خەون دەبینم ڕووبەڕووی ئەو پرسیارە گرینگە ببمەوە سەرسامی چییە، یان من کێم، یـان کەسـەکانی نـاو بەهەشت و دۆزەخ خۆشی و ئازارەکانیان چین.

پتر لە هەر کتێبێك قەرزاری خەونبینینی خۆمم، خەونبینینیشم تاکە بەشێوازی کۆ، هەمیشە لە نووسیندا من کاتی نووسینم، نووسین کاتی من نییە، کە کاتێکی زۆر بزر و تایبەت و هەستیارە، بەردەوام خەونەکانم دێنە ناو چرکەکانی نووسین، فریشتەی پەیامگەیەنەر هاوڕوانین و هاونووسین و هاوخەونبینینم دەبێت و ڕێنوێنی ڕژانی گیانم دەکات.

دوای تـەواوبوونی یەکـەمین ڕەشنووسـیش بـۆ ماوەیـەکی دووردرێـژ ڕادەمێـنم و بـیر دەکەمـەوە بـۆ چـەند هەفتەیـەك پشـوو دەدەم، دواتـر دەگەڕێمەوە سەر ڕەشنووسەکە و پاکی دەکەمەوە، ناونیشانی بـۆ دادەنـێم، ناونیشان وەك ڕووناکییەکی تیژ تێپەڕە بۆ ڕۆشنکردنەوەی پانتایی و بنیاد و جووڵەکانی ناوەڕۆك و ناساندنی دەق، چونکە بەهۆی ناونیشانەوە نووسین و بینینی نووسەر پێشکێش دەکرێت، واتـا و کرۆکـی دەقەکـە دێتـە بـەر بـیر و خەیاڵی خوێنەر.

www.dengekan.com

من چارەنووس دەنووسم، لەبارەی چارەنووسەوە نانووسم.

20

کۆمەڵێك حیکمەت و گیانی پەتی و بیر و مەودای ئێستێتیکیم لە کەلەپوور و ڕۆشنبیریی کوردی بۆ ماوەتەوە، نموونە: لە حەیراندا خاڵبەندی پەیڕەو نەکراوە، سەربەند و ناوبەند و کرانەوەی دوابەند هەیە. بە گوێگرتن و هۆشیارییەکی ڕاستەقینەی ترپە و ئاواز هەستی خاڵبەندی لای حەیرانناس دروست دەبێت، هەروەها لە شیعری میللیی کوردی و شیعری کلاسیکی خاڵبەندی پەیڕەو نەکراوە، پەیڕەو نەکردنی خاڵبەندی لای من نەزانین نییە، بگرە وەك مەبەست و هونەر گەڕانەوەیە بۆ هەستی سەرەتایی کوردی و ڕەسەنایەتی کەلەپوور.

لە سپێتی کاغەز و دابەشکردنی وێنەدا هەست و نیشانەکانی خاڵبەندی لە ئاستەکانی دەربڕین لە خەیاڵ و زەینی خوێنەری خود وریا دەستنیشان دەکەم.

نموونە: ڕستەی بۆ کوێ دەچیت. ئەم ڕستەیە ئەگەر نیشانەی پرسیار، یان سەرسوڕمانم بۆ دانا. ئەوە بێگومان ڕستەکە دەستنیشان دەکەم. پرسیارە، یان سەرسوڕمان. ئەگەریش هیچ نیشانەیەکم بۆ دانەنا و بە کراوەیی هێشتمەوە لەم بار و بوارەدا ڕستەکە دەبێتە ڕستەیەکی ئاستدار و دۆخگۆڕ و زەینی.

من زەین دەنووسم، لەبارەی زەینەوە نانووسم.

21

تێگەیشتن و تێنەگەیشتن هیچ لە ئارەزووی من ناگۆڕێ بۆ ئەدەب، لە هێڵە گشتییەکانی هونەری خودایی و سامانی ژیان و ڕەگەزەکانی شێوەکاری..... تاد، خەیاڵ ئامادە دەکەم، لەسەر هەر شەش هەست کاری

www.dengekan.com

پێدەکەم و دەیخەملێنم. شێوەکاری بەشێك نییە لـە سـامانی جـوانی، بگـرە خاوەنی سامانی جوانییە، شێوازیشی ناوەندی سـرووش و ئامـاژە وەرگرتنـە بۆ تـەواوی هونەرە جوانەکان. هێڵ و خـاڵ و بۆشـایی و سـێبەر و ڕوونـاکی و دووری و نزیکی و گونجاندنی ڕەنگەکان لـە بەرهـەمی ئـەدەبیی منـدا دیـار و نادیار ئەدگاریان درەوشاوەیە و بەکاربردراون.

شیعریش گەیشتووە بە چڕبوونەوە لە ڕۆشـنایی و سەداسـەد کردارێکـی بەرهەمهاتووی جوانییە، جاروبـار ڕووبـەڕووی ئـەم بـارە بوومەتـەوە لـەکاتی گەرمەی نووسیندا مەبەست و نیازەکان دژوار دەبـن، ڕوون و ئاشـکرا دۆخـی نووسین وەرناگرن، دادەمێنم، سکێچ دەکێشم بە سرووش و ئاماژە وەرگـرتن لـە سکێچـەکان دەگەڕێمـەوە دۆخ و بـاری سـەرەتایی نووسـین. مەبەسـت و نیازەکـان بـە ڕوونـی و ئاشـکرا دەدوێـنم و شـێوازێك بـۆ ئەوپـەڕی زمـان و ئامرازەکانی دەربڕین پێشنیاز دەکەم.

من جوانی دەنووسم، لەبارەی جوانییەوە نانووسم.

22

لـە تاکیـدا نووسـەر لـە هەقیقـەتی ژیـان دەپرسـێت و سـەربەخۆیە، سەربەستی تەواوی لە جۆری بیرکردنـەوە و خـۆ دەربڕینـدا دەسـتکەوتووە، ویـژدانی لـەبڕیاری گـوتن و هێـزی شـێوازدا ئاسـوودەیە، سەرچـاوەکانی دەگەڕێتەوە بۆ ئەو ئازادی و ئازاییەی خۆی بە خۆی داوە، پرسیویەتی: من بیرکەرەوەیەکم شوێنم لە ژیاندا چییە. نابم بە داماوی هیچ شێواز و گرووپێك، سەردەمی گرووپ و قوتابخانە شیعرییەکانیش بەسەرچوون، ئێستا سەردەمی شاعیری تاکە.

من سەرچاوە دەنووسم، لەبارەی سەرچاوەوە نانووسم.

www.dengekan.com

23

شـاعیری ئەزموونـدار کـار لـەناو مانـای ئامـادەکراو ناکـات، ئاماژەکـان دەجوولێنـێ تـا ئاسـتی پـەرجوو دروسـتکردنیش سـادە دەبێتـەوە، لـە سـادەبوونەوەیدا دەگـات بـەخۆ دەربـڕین و چـێژی بـوون، تـەنیا مرۆڤـە هەستیارەکانی نـاو کۆمـەڵگا بایـەخ بـە شـیعر و درەوشـانەوەی گیـانی دەدەن، هەستیارەکان خاوەنی دەروونێکی ڕەنگاو ڕەنگی ئاشتی ویستن.

دەڵێی بەندەیەکی خودایی و سووتاوێکی پاکبووەوەم لە هەموو شـتەکاندا، خەونی سادە دەبینم، سروشتی کەسایەتیم وا هەڵکـەوتووە لـە دانیشـتندا کـەم بدوێم، گوێ بۆ گفتوگۆی دەوروبەر ڕابگـرم، بـێ ئـەوەی خـۆم ئـەو بێدەنگییـەم وەك پلان بۆ ژیانم نەخشەڕێژ کردبێت، خۆی لەگەڵ قۆناخەکانی ژیانم هـاتووە و لەدایکبوون و خودا بەخشیویانە.

بێدەنگی و کەمدوویی بووەتە بەشێکی سەرەکی لە ژیانم. زۆر گرفتیشی بـۆ ناومەتـەوە، چاوناسـی وام لێ ڕاسـت هـاتووە دوور، زۆر دوور لـەوەی هەڵسوکەوتی لەگەڵمدا هەبێت و تێکەڵ بە کەسایەتیم بووبێت، تـەنیا بـەهۆی ئـەم کەمدووییـەوە ڕقـی ئەسـتووری لـێم هـەڵگرتووە و قسـەی لەبارەمـەوە هەڵبزرکاندووە، بێ ئەوەی هیچ بار و بوارێکی بۆ هەقیقەتیش هێشتبێتەوە.

وا هەسـت دەکـەم لـە بێدەنگیـدا بـە کرۆکـی بـوون دەگـەم، یـان بـوون نهێنییـەکانی خـۆیم بـۆ دەدرکێنـێ، خـەونیش بـە ئامرازێـك دەزانم بـۆ بـاش حاڵیبوون لە هەقیقەت و واقیع.

من کرۆك دەنووسم، لەبارەی کرۆکەوە نانووسم.

24

شیعری نەوەی پێشە مـن هەرچـییەك بـووبن بـەڕێزەوە لـە کتێبخانەکەمـدا پاراسـتوومن، کـە زۆرینەشـیان یـەکبینی و یـەك هەسـتپێکردن و واقیعـی

هەڵچووندارن، بەلای منەوە جێگای مانەوەن، وەك نووسـین و بەرهـەمی نەتـەوە شیاوی بە گەورەیی تەماشاکردنن، ئەگەرچی لە بیری مندا کاریگەرییـەکی وایـان جێ نەهێشتووە و نەبوونەتە ناوەند و مایەی سوودبەخشین و جووڵاندنی یادگە تا بەردەوام وەك خەیاڵی جوانی گەشتی گەڕانەوەم بۆ لایان دووبارە بکەنەوە.

ئەوان شیعریان ستوونی بینی، یان بە ئاست و ئاراستەی بەرزبوونـەوە، یان بە ئاست و ئاراستەی نزمبوونەوە، بۆ جیاکاربوون و خۆتازەکردنەوە بـە لێزیـادبوونی سـتوونی و ئاسـۆیی و بازنــەیی بینـیم، بــە یەکــەم بیــنین و هەستپێکردنێکی تەنك کەشی نووسینم بۆ نارەخسێ و ناچمە ناوی.

بینین و هەستپێکردن لەگەڵ فەنتازیا و خـەون دەخـەملێنم، دواتـر وەك ئەزموونێك لە هەناوی گشـتی سـەر هەڵدەدا و دەبێـت بـە بـوونێکی خـاوەن قەبارەی شیاو، تەبایی و گونجاندن و هێز دەبەخشێـتە کارەکانی دیکەم.

من کەش دەنووسم، لەبارەی کەشەوە نانووسم.

25

شاعیرانی کلاسیکی کوردی، بە تێگەیشتنی ڕاستەقینەی شیعر، ڕوونـتر و داهێنەرانــەتر لــە شــاعیرانی ئێســتا بایــەخیان بــە ئەوپــەڕی زمــان، ئێسـتێتیکای زمـان داوە، تەماشـای هۆگربوونیـان بـە ئەوپـەڕی زمـان و ئێســتێتیکای زمانــەوە بکــە، گەیشــتوون بــە ئاســتی دەروونڕۆشــنی و تێگەیشتنی ڕۆڵی زمان لە دەقی ئەدەبیدا.

زمـانی کـەم وێنـە و دەسـەڵاتداری شـیعری کلاسـیکی منـی بەکێشـی ناوچـەقی زەمینـەی بـە پیـت و هەوایـەکی نـوێ کـرد، ئـەزموونی خـۆی لـە ئامادەبوونێکی ڕۆشن و سروشتی و پڕ ڕەنگتر پێ تاقی کردمەوە.

کرۆکـی ژیـان و مـردن بـە نـەدۆزراوەیی ماوەتـەوە، هـەروەها زمـانی شیعری کلاسیکی کوردیش.

www.dengekan.com

زمان له شیعری کلاسیکیدا ئاست و ئاراستەی لەباری وەرگرتووە بە تەواوی لایەنگیریم، شاعیری هاوچەرخ لەناو زمانی شیعری کلاسیکی قاڵ نەبووبێتەوە قەتاو قەت ناگاتە هیچ سەرکەوتن و پێشکێشکردنێکی هۆشمەندانەی زمانەوە.

دەمەوێ لە وشیاریی نووسیندا، کە دەربڕین لە خەم و هونەر و دەروونی کوردی دەکات زمانێکی نزیك لە شیعری کلاسیکی ڕیشەدار و فرە ئاسۆیی ئەگەر بتوانم دابهێنم، یان بەکاربهێنم. وەك شێواز نا، وەك گیان و زمان و سرووش و پرسیارە گەردوونی و چارەنووسسازەکان. دەچمە ناو کلاسیك و خاڵی دەرچوون دەدۆزمەوە. واتە ئەوپەڕی زمان و خەیاڵی بینین.

لە دەقی خەونیدا زمان ڕستە دەکاتەوە و کەشوهەوای تەسەوف دادەکشێنێتە ناوەوەی تاك و مانا چەسپاوەکان ڕادەکێشێتە ئاقاری گۆڕان و بارگاوییان دەکات بۆ جووڵاندن.

ئەمەش بە لووتکە گەیشتنی شیعرییەت و جێبەجێکردنی ڕاسپاردەی جوانی و بە پیتکردنی ڕێڕەوەکەیەتی. جوانییەکان قەوارەیەکن بۆ ئازادکردنی مرۆڤ و ئەندێشەی ئەفسانەیی و نووسینی ئازاد.

لە دەقی خەونیدا مانا هەمەچەشنەیە، خەیاڵ پەرێشان ناکات و بانگەوازە بۆ خولقاندنی جوانییە هەمیشەییەکان و بەڕێز ڕاگرتنی بەها تا هەتاییەکانی ژیان.

من ئەفسانە دەنووسم، لەبارەی ئەفسانەوە نانووسم.

26

من سەر بە هیچ ئایدۆلۆژیایەك نیم و لایەنگری هیچ حزبێکیش نابم. بە نان و ئاوی ویست و خۆبوونی خۆم دەژیم، ئەم خۆڕاگەیاندنە دڵی شێری دەوێ، شیعری بێگەرد دڵی شێرە. داهێنەری ڕاستەقینە لە سروشتی خۆیدا کەسێکی یاخی و دژە

www.dengekan.com

دەسەڵاتە. من شیعری بێگەرد بەرهەم دەهێنم و شیعری بێگەردیش پشت بە نوێبەخشی کۆمەڵگا دەبەستێت. کۆمەڵگا لە نوێبوونەوەیدا دڵی شێر دەدۆزێتەوە و دەیبەخشێتە داهێنەری ڕاستەقینە.

نووسەری ئایدۆلۆژیست بەوە تاوانبارم دەکەن، کە دوورم لە کێشە و مەسەلە کۆمەڵایەتییەکانەوە، منیش بەهەموو ئاست و ئاراستەیەك خۆم پاراستووە لە فریوی ئایدۆلۆژیا و هەراسانکردنی ئەم جۆرە تاوانبارکردنە. ئەدەب بە گیانی پەتی و جوانی دەزانم، خۆ بەدوورگرتنیش لە ئایدۆلۆژیا بە هەقیقەتی ئەدەب، لە ڕێگای هەقیقەتی ئەدەبیشدا بیر لە جیهان دەکەمەوە. گرفتەکانی لە خاڵێکدا کۆ دەکەمەوە ئەمیش خاڵی هێزی نووسین و درەوشانەوەی خەونییە. ئەو چەمکەی مەبەستیشمە بیگەیەنم پەراوێزی ناکەم، بێ دوودڵی وەك بەرزایییەك پیشانی دەدەم و دەری دەبڕم. ویستوومە خەون بکەمە کەسایەتی چالاك و ڕووبەڕووی ژیانی بکەمەوە، درەوشانەوەی خەونبینین لە کوێوە دێت، من بەبێ خەونبینین لە نووسیندا هیچم پێ ناکرێ و هیچ بە هیچ ناکەم، هەمیشە بەدوای ناوەندی درەوشانەوەی نووسین وێڵ و ماندووم، ئەی خودایە من مرۆڤێکی بە باوەڕم، بمگەیەنە دەروونڕۆشنی نووسین، پەیامبەرەکانیش بە مرۆڤی باوەڕ و گەورەترین خەونبین بوونە.

من گیانی پەتی دەنووسم، لەبارەی گیانی پەتییەوە نانووسم.

27

ئەدەب بە سەرجەم شتەکانی ناو کۆمەڵگا پێوەندداره، بەوانەوە بوونێکی درەوشاوەیە، ناتوانێ لەناو دواکەوتوویی کۆمەڵگا دەرپەڕێ و خۆی وەك دەقی شارستانیی ئەزموونداری پیشان بدات، لەگەڵ گەشەکردنی کۆمەڵگا گەشە دەکات و ئەزموونی هاوتای شارستانی بەدەست دەهێنێ، پێوەندییە

www.dengekan.com

جێگیرەکان هەڵدەوەشێنێتەوە، پێوەندی نوێ دادەمەزرێنێ بۆ بەرێوەچوون.

توانای گۆڕان لە ژیان ئاسان نییە، هەروەها گۆڕان لە ئەدەبدا چەند بارە گرانتر و دژوارتر، داهێنەری سەیر و سەرسوڕهێنەر، کە دەگەنە دوایین پلەی داهێنان و دەروونڕۆشنی. بابەت و هونەرەکەیان تەواو خۆماڵی و وەرگێڕاوی ناو ژیانی گەرم و قووڵایی بیرکردنەوەن، بۆیە وەك دەقی سەرسامکەر خوێنەر قبووڵیان دەکات و بە ئەزموونی بەردەوامی خۆی دەزانێ، لە چاوگ و سەرچاوەی کولتووری پڕ جموجووڵی کۆمەڵگا نیشانەکانی هونەر و جوانی پێکاوە، کولتووریش هەمیشە شۆڕشگێڕە، بەردەوامیش لەگەڵ بوون و پەرەسەندن کەرەستەکانی بەرێوەچوون بەرهەمدار دەبێت.

بابەتی ئەدەبی هەرچەندە خۆماڵی و لەناو جەرگەی ژیاندا هەڵبژێردراو بێت و هونەری تێدا بدۆزێتەوە دەرگای بە جیهانبوونی فراوانتر بە ڕوودا دەکرێتەوە، بە قەناعەتتریش وەردەگیرێ.

من گۆڕان دەنووسم، لەبارەی گۆڕانەوە نانووسم.

28

تەواوی ژیانم خستووەتە خزمەت شیعرەوە، هەر بۆ شیعریش ژیانم دەوێ، بەهۆی ئەم خۆ تەرخانکردنەشەوە زۆر گێچەڵم پێ کراوە، لەمەشدا خودا یارم بووە و دڵشادم بەوەی ئەوانەی گێچەڵیان پێ کردووم هەر هەموویان ئەوانەن، کە لە پەراوێزی ئەدەبدا کارمەندن، یان خوێنەری تەمبەڵن.

داهێنەرم زۆر لەبەر چاون، لە ژووری کتێبخانە و نووسینمدا وێنەی هێندێکیانم هەڵواسیون، لە خەمە نیشتووەکانی سەر دەموچاویان ورد

دەبمەوە سرووش و خەون و خەیاڵ و وشەیان لێ دەدۆزمەوە و لە شیعردا بەکاریان دەهێنمەوە.

نەشمویستووە ببم بە کەس، بگرە ویستوومە بەو ڕێگایانەدا بڕۆم، کە ئەوانەی لەبەرچاوم گرتوون پێی گەیشتوون بە شیعرییەتی پەتی و دەروونڕۆشنی.

من دەروونڕۆشنی دەنووسم، لەبارەی دەروونڕۆشنییەوە نانووسم.

29

ڕەخنەی بنیادنەری کوردی نا، بگرە پەراوێزەکانی ڕۆشنبیریی کوردین، تۆپەڵێك قسەی لە هیچە و پەلاماری بێمانا و بێ بنەمان، دەنا یەکێك لەم پەلاماردەرە هەڵبزڕکاوانە ئەو هەقیقەتبین و بوێرییەی لا دروست دەبوو ڕووبەڕووی دەقێکم ببێتەوە و گومان بخاتە تانوپۆ و ڕایەڵی بوونی، لێکدانەوەکانی بڕوا بە بەرانبەرەکەی بهێنێ بنیادی بەرهەمهاتووی شڵەژاوە.

من بۆ خۆم زۆر ڕێزم لە داهێنەرانی پێشە خۆم گرتووە، بەردەوامیش دەبم، بڕواشم بەوە هەیە ململانێ لە ئەدەبدا ناتگەیەنێتە هیچ و ڕەوایی تێدا نییە، بگرە خودناسی و بەردەوامبوون و سووربوون و نیازپاکی دەتگەیەنێتە ئەنجامێکی سەرنجڕاکێش، ئەوەی تا ئێستا من پێمزانیبێ و ئاگاداری بم لە مێژووی شیعری کوردیدا هیچ شاعیرێك بەقەد من تووشی شەڕ و گێچەڵ و قسەی لە هیچە و دەمهەڵبەست و پەلاماردان نەهاتووە، بەڵام هەقیقەتبین بەسەر ئاژاوە و بێتوانایی پەراوێزەکان ڕەت دەبێت و خۆی دەسەپێنێ و دەدرەوشێتەوە.

هەڵبزڕکاوە بەسەرچووەکان پەلاماری ناشارستانی ئەزموونی پتەوی جواننووسەکان دەدەن، خۆ مێشوولەش تەنیا لەناو نێرگزەجاڕدا دەنگێکی نەشازی لێوە دێ، بە خەیاڵی بەتاڵی بوونێکی کاتی بۆ خۆی دروست دەکات، دەشبیندرێ پەلاماردەرە هەڵبزڕکاوەکان دەکەون و

وەجاخکوێر دەمێننەوە، دەقی پتەویش وەك شمشێری هەڵکێشراو دێتە ناو ژیان و تێکەڵ بە جووڵانەوە کاریگەرەکان دەبێت، دواتریش دەبێتە هێمای مەزنی و درەوشاوەی نەتەوەکەی.

لەگەڵ ئەمەشدا، ڕەخنەگرانی بنیادنەر ڕووبەڕووی ئەم پەلاماردەرە بەسەرچووانە بوونەتەوە، ناچاری شەڕ و گێچەڵیش کراون لەپێناو پارێزگاریکردن لە ئەدەبی پەتیدا.

بەسەر پلان و پیلانی دوژمنان و پەلاماردەرە هەڵبزڕکاوەکان سەر دەکەوم، بە هەوڵ و کۆششی لە دڵەوەم بۆ شیعر بە سزای داهێنانیان دەگەیەنم. بە بینینی داهێنان قەڵەمی دەست و پێیان دەشکێ.

ڕەخنە دوو باوەڕی نییە لەگەڵ دەقە، یان لەگەڵی نییە، یەك باوەڕی بە تینی هەیە ئەمیش کارکردن و بڕواهێنانە لەناو دەق.

ڕەخنەی خۆ نیشاندەر و مەبەستی دەرەکی و قسەی لە هیچە و پەلاماری بێ مانا و بێ بنەما، جێگا و متمانەی لەناو ڕۆشنبیری پەتیدا نییە، بەتاڵکردنی ڕق و کینە و بێتوانایی و کەمسەری و ئیرەیی و خۆخەڵەتاندن و ویژدان کوێرییە.

هیچ نیازێکی هاوبەش و ئاماژەیەکی گرینگیش لەنێوان قسەی لە هیچە و پەلاماری بێ مانا و بێ بنەما و دەقی ئەدەبی پەتیدا نییە.

هەر کەسایەتییەك گیانی بە ئەدەب و هەقیقەتبینین و پاکی و جوانی داگیرسابێت، بە هیچ جۆرێك دەرگای ئاژاوە و ناشیرینی و دووڕوویی ناخاتە سەر پشت، هەر کەسایەتییەکیش بۆچوونی ئاژاوەچێتی لە دەرووندا ڕوابێت، هێشتان بە ئەقڵی پاشکۆیی و داردەستی و دڵڕاگرتنی ئەم و ئەو بەڕێوە دەچێت.

بۆ شیعرییەت تێدەکۆشم و نایەمە سەنگەری قسەی لە هیچە و پەلاماری بێ مانا و بێ بنەما، قەڵەمی لێ ناجووڵێنم، بەکارێکی

www.dengekan.com

بێهوودەشی دەزانم، جەنگان لەگەڵ جێماو و پەراوێز و لێخنبیر و خەمەگڕووی ئەدەبی و ویژدان کوێران.

من تانوپۆ دەنووسم، لەبارەی تانوپۆوە نانووسم.

ببڕای ببڕ بیرم بۆ ئەوە نەچووە بڵێم لەم کردار و بەکاربردنە یەکەم کەسم، یان ئەم هونەرە لە ڕوانینی منەوە خوڵقاوە، پێشڕەو و هێمای ئەو ڕووداو و دیاردەیەم، ئەم جۆرە خەیاڵکردنانە، بە نەخۆشی کوشندە و گران و لەناوبەر دەزانم، بگرە هەموو خاڵەکانی گۆڕانکاری لە درەوشانەوەی شیعرییەت دەبینم و بەس. شاعیری خاوەن دیدگای ڕوون و بەهێز و جوانداڕێژەر بەئاماژە و ڕۆشنایی هیچ بڕیار و مەرجێکی سەپێندراو نانووسێت، ئەرکی دەوڵەتە ئیش بۆ کتێبی کۆمەڵایەتی و ئابووری و هزری و ئایینی و زانستی و پەروەردەیی و یاسایی و سەربازی و مێژوویی و فەلسەفی..... تاد، بکات و بە تیراژی زۆر بڵاویان بکاتەوە، کەناڵەکانی ڕاگەیاندنیش بخاتە خزمەتیان.

ئەرکی شاعیر یەك شتە، پێوەندییەکانی مرۆڤ و ژیان و جیهان بدۆزێتەوە، ئەم دۆزینەوەیەش جوان بنووسێت و بیگەیەنێت، ڕادەی ئاگادارکردنەوەی هێزی وشەی کاریگەری و شوێن جێ بهێڵێت لەسەر هەست و ئاراستەی ئێستێتیکای کۆمەڵگاوە. پرسیارە کاریگەرەکان بکات و ئامادەبوونی تاقانەی خۆی بپارێزێ.

ژیان بەرگەی مانەوەی گرتووە و دەگرێت، شیعریش نەگەڕێتەوە بۆ منداڵدانی ڕۆشنبیریی پەتی و بەسووڕی سروشتی تێ نەپەڕێت دەبێتە لاساییکەرەوەیەکی یەکجار بێ بایەخ، یان کەناڵی ڕاگەیاندنی پڕوپاگەندەی پووکاوە.

www.dengekan.com

هەرچی هۆی بەختەوەری هەیە، دەسەڵات و سیستمی دیکتاتۆری سیاسی لە مرۆڤی دەروونڕۆشنیان داگیرکردووە. مرۆڤی دەروونڕۆشنیش ئەم لەدەستچوونەی لە خەوندا بەدەست دەهێنێتەوە.

پێویستە ئێمە خەون بەجۆرێك لەناو دەقی ئەدەبیدا بەکار بهێنین پەیامەوەرگر بڕوای پێ بهێنن و لێمان وەرگرن، توانای بیرکردنەوە و ڕووبەڕووبوونەوەیان لە ناخدا دروست بکەین.

لە پێناوی بەجوانی ڕاگرتن و هێشتنەوەی بەهای شتەکاندا، شاعیر بە دادپەروەرێکی دانا دەزانم، پێویستە لەم دۆخەشدا بژی و بمێنێتەوە، مەشقی مەیدانخوازی شایستە بکات.

شوێنی ڕاستەقینەش بدا بە شیعری پەتی و بێگەرد، کە خەون و جوانی و مانا و نارەزاییە لە کردارە ناجۆرەکان، دەنگ هەڵبڕینە لە بێدەنگییە گشتییەکان، جوانییەکیش ڕەت دەکاتەوە مانای تێدا ئاوەژوو کرابێتەوە.

من بەها دەنووسم، لەبارەی بەهاوە نانووسم.

31

هەموو بوونەوەرێك خاکێکی خۆگونجاندنی خودی هەیە، بۆشی هەیە بۆ خۆگونجاندنی لەم خاکەیدا تایبەتکارییەکانی خۆی بپارێزێت.

من تایبەتکاری دەنووسم، لەبارەی تایبەتکارییەوە نانووسم.

32

پەیامی ڕاستەقینەی ئەدەب دەسەڵاتی دەقی خەونی بەهێز دەکات و دەیکات بە ڕەگەزێکی گرینگی پرسیارکردن لە ژیانی جوان، کە بوونی مرۆڤ پرسیارێکی کاریگەرە لەناوکی بوون دەکرێت.

مەسەلەی گیانی و جوانی لە هونەرەکانی نووسـیندا هەمیشـە خـەبات و جۆشی ژیانی کەسی جوانیبینە، لە دەقـی خەونیـدا ژیـان بـەهای پێکهاتـەی جوانی وەردەگرێت.

شــیعری بیرکردنــەوەی پــڕ لــە جووڵــەی هاوتــا بــە جــوانی، ڕوانــین و درەوشانەوەی لـە گیـان و خەونـەوە داڕژاوە، کـە جووڵـە و مانـا و بـەهاکان لـە گـەردوون و ژیـان و مـرۆڤ بـە چـەند ئاسـت و ئاراسـتەیەك وەردەگرێـت، فـرە پاڵەوانییەتی لەیەك پاڵەوانیدا ئامادە دەکات، دەیهێنێتە نـاو ململانـێ و جـەنگی توندوتیژی هەمیشەیی، تا خودی شاعیر دەرباز بێت لە تاکییەوە بۆ ناو ڕۆشناییە پڕ تەلیسـمەکانی هاوتـابوون، یـان حـەز و ئـارەزووی ڕوو لـە زیـادبوون و چـاوە نەسرەوتووەکانی بەردەوام لە گۆشە لەبیرکراوەکاندا داگیرساوە، خودی شاعیری خاوەن ڕوانین و جیهانبینی بەهۆی بارستی کاغەزەوە هەست پێ دەکرێت و وەك ژیانی جوان دەبیندرێت.

لە دەقی خەونیدا شـیعر نـە بـۆ ئاینـدە دەچـێ، نـە بـۆ ڕابـردوو، بگـرە هەموو کاتەکان ڕووگەنمان بۆ دۆزینەوە. بێگومان هەر شاعیرێك بیەوێت بـەو شێواز و ئاست و ئاراستەیە بنووسێت، پێویستە ئەوە لەبەر چاو بگرێت، کـە قووڵبینییەکەی لە ئاست کێشە هەبووەکانی ئەو ڕۆژگارەدا بێت، کە دەبێتـە خولقێنەری بارە ناهەموارەکان، یان بارە جوانەکان.

لــەباری یەکەمــدا ناهــەمواری دەبێتــە مایــەی هەڵچــوون و توندوتیــژیی نووسین.

لەباری دووەمدا جوانی دەبێتە مایەی ئارامیی بیرکردنەوە و خولقانـدنی نووسین.

ئەوەی پێویستی بە قسە لێ نەکردنە، ئەمڕۆی شارستانی و ڕووونـاکبیری لـە هـەموو بـار و دۆخـەکانی پێشـتردا سەرسـوڕهێنەرترە، شارسـتانییەت و تەکنەلۆژیا بـیری جـوانی ناشـێوێنێت، بـە پێچـەوانەوە گەشـەپێدەری بـیری جوانی و مۆتیف و وێنە و خەیاڵ و گفتوگۆ و بەختەوەریی خەونە.

www.dengekan.com

لــە دەقـــی خەونیشـــدا یەکگرتنـــەوەی گشـــتی بەشـــە جیاجیاکـــان دەدۆزرێتەوە. ململانێی ڕوانین شڵەژاو و بارمردوو لەگەڵ ڕوانـین ڕوون و بـار زینـدووی نـوێزادەی دۆزەرەوە لـە گفتوگـۆی لـە یەکنەگەیشـتنن. لـە دەقـی خەونیدا، لە جەنگی توندوتیژی لەگەڵ خۆتدا، دەتوانیت خۆت ڕەت بکـەیت، ئەو شێواز و ئاراستە باوەی پێت نووسیوە، فڕێی بدەیتە پشت نووسینەکانی لـە پێشـترت، بـە شـێواز و ئاراسـتەیەکی تـەواو جیاکـار و نوێبـەخش بێیتـە ئاخاوتن و گۆڕانێك لە ڕابردووی خۆت بەرهەم بهێنیت، بەڵام ئەو گۆڕانە چۆن بەرپا دەبێت، کام هۆ و شێوازی دەربڕین فڕێی داونەتەوە لە نەناسـراوییەوە بۆ ناسراوی، لە دۆخی وەستاو بۆ دۆخی پڕ بزاوت.

لە نووسینی ئەدەبی ڕاستەقینەدا پێویستە بە تەنیا جوانی ببیندرێت.

شیعری سەردەمێك لەمەوپێشی کوردی ڕۆمانسییانە بیری لە گەردوون و ژیان و مرۆڤ کردووەتەوە، لەناوەرۆکدا لەگـەڵ هەلومـەرجی واقیعـی سـادە و ساکار زۆر گەرم و گوڕ و هەڵچـووندار بـوون، کەچـی لـە شـیعرییەتی زمـان و مۆرکی شێوازدا بە پێچەوانەوە ساردوسڕ بوون، نـەیانتوانی مـۆرکی شـێواز و شـیعرییەتی زمـان ئاوێتـەی زەیـن بکـەن و بیکەنـەوە، بیرکردنـەوەکانیان بەشێوازی خەونی بخەنە ناو نووسینەکانیان، کە گەورەترین هۆش ئەمە بـوو بۆ ئەوەی نووسینەکانیان وەك نووسینی داخراو بمێننەوە، نەگەن بە ئاسـتی دەقی فرە ئاست و ئاراستەیی.

وشە لە شیعرەکاندا یەك ئاسۆی دراوەتێ، ئـەمیش ئاسـۆی ڕووکـەش و یـەك مانـایی وشـەکەیە، لـە سـاکارترین شـێوازدا جێیـان هێشـتووە، ئامـاژە ستوونی دادەبەزێت، بەهەمان شێوازی ستوونیش دێتە ناو بوونی یەك ئاسۆی نووسین.

ئاسۆی فەنتازی و دەستوەشاندنی داهێنـانی بلیمـەتی تێداهـەڵبزڕکاو و گەشەنەکردووە، واتە وەك چـێژ بـەکاربردراون نـەك وەك دۆزینـەوە، ڕەنگـە هۆکارێك، یان یەك لە هۆکارەکان ئـەوە بێـت، کـە واتـا و هێـزی وشـەیان ون

www.dengekan.com

کردووە، نەیانتوانیوە کەڵکی باش و داهێنەرانە لە ئەزموون و مۆرکە زمانییەکانی قۆناخی شیعری کلاسیکی وەربگرن.

دەقی خەونی لە منداڵدانی مێژووی مردوو لە دایك نابێت، هەست بەوە دەکرێت سەختی و دژواری سروشت و زەبرو زەنگ، نووسەر دەترسێنێت، هەمیشە هەوڵی جووڵاندنەوەی دیمەنە پڕ کێشمەکێشمەکان دەدات، بارە بە پیتەکان بە وریایی و زیندوویی وەردەگرێت بە زمانێکی تەواو ئەفسوون و جادوویی دابڕاو لە زمانی کارەکانی پێشووی خۆی ناخی پێشکێش دەکات، وەك خودێکی هۆشمەند و سەرچڵ ئەم و ئەو لە بیرکردنەوەکانی خۆی دەسڕێتەوە، شتە زیندووەکانی جیهان لە دەقدا دەکات بە هی خۆی، خوێنەریش بازنەیی دەیخوێنێتەوە و ستوونی لە ئەزموونی خەونەکە نزیك دەبێتەوە. پاشان دەچێتە ناو کەشوهەوا و لێکدانەوەی ئاسۆیی، چونکە دەقی خەونی لە خولانەوەی بەردەوامدایە، شیعرییەتی زمانیش ڕۆڵێکی ئێجگار گەورە و سەرەکی دەبینێت لە پێکهاتەی وێنەی سەرسوڕهێنەر. کە هەموو هەبووەکانی زەمینی قۆزتبێتەوە و ئاسۆکانی نادیاریشی دووچاری ڕاوەشاندن کردبێت، بەهۆی ئەوەی تاکی لەجیاتی کۆ بەکارهێناوە.

من ناوکی بوون دەنووسم، لەبارەی ناوکی بوونەوە نانووسم.

شیعر لە ژیان و بینینی کورددا ڕۆڵ و ئامادەیی کاریگەریی خۆی سەلماندووە و خاوەنی شوێنی ناوەندە، لەبەر ئەمەشە وەك دیاردەیەکی پێویست و دامەزرێنەر تەماشای دەکرێت، ئەم تەماشاکردنەش وای کردووە لە چالاکییەکانی بیرکردنەوەی کۆمەڵگای کوردیدا، شیعر پێشەنگی وەربگرێت و زۆرینەی شتەکانی لەسەر دابمەزرێندرێت، ئەم دامەزراندنەش دەگوازێتەوە ناو ژیانی شیعر، شیعریش پرۆژەیەکە لەمێژە بەردەوامە، ئەم هەوڵانەی لەمەودواش دەدرێن، تێکەڵ بەو هەوڵانە دەبن، کە لەمەوپێش

www.dengekan.com

پرسیار بـوون و لـه ژیـان کـراون، بـەردەوامیش پـرۆژەی شـیعری پرسـیاری ترسناك و ورووژێنەر لە ژیاندا دەكات و مەرگ لە ژیاندا ئامادە دەكات.

مــەرگیش ترســناك و ســەرەكیترین هۆیــە بــۆ دڵــەڕاوكێی داهێنــان، ئامـادەكردنی ئـەم مەرگـەش هێـزی شـیعرە بـۆ ڕووبەڕووبوونـەوەی لەگـەڵ گرفتەكانی ژیان و مان.

ژیان و بوون چییە. پرسیارێكە و چەندین بیرمەندی دووچاری بەدواداچوون و سەرگەردانی كردووە، ئەگەرچی لە ڕێگای ئەم پرسیاركردنەوە گەلێك بەرهەمی سوودبەخشیان خستووەتەوە، بەڵام گەوهەری پرسیارەكە پڕ سرووش و خـەیاڵ و تێڕامان و خەون و سەرسامییە، هەر بیرمەندێك شێواز و ئاسـتێكی بـۆ دانـاوە، لە بەرزاییەكەوە وەڵامەكەی دەبینێ، ئەو پرسیارانەی لە دەقدا لە ژیان كـراون، لە زەینی خوێنەردا جێگیر دەبن، دواتـر ئـەم پرسـیارە دەبێــتە هـۆ و ئامـانجی پرسـیاركردن لای خوێنــەر و نزیكایەتییـەك دروسـت دەكـەن لـەنێوان نووسـەری پرسیاركەر و خوێنەری پرسیارلێكراو و پرسیاركەر، كە بوونی مـرۆڤ پرسـیارێكی كاریگەرە لەناوكی بوون دەكرێت.

لەدەقی خەونیدا پێوەندییـەكانی نێـوان هەسـت و وێنـە دەدۆزرێنـەوە، پێوەندییەكانیش لەسەر بنچینەی خەوندا دامەزراون، واتـە ئـەو وێنانـەی لـە دەقی خەونیدا دروست كراون، زیاتر ئـەو وێنانـەن، كـە لـە ژیـانی سـەخت و یاخیی ڕۆژانەمانـدا ئامادەییيـان وەك شـتێكی دوور هەیـە و بەرهەسـت نـین، خەون بوونی نییە لەناوەوەی خۆت نەبێت، هەروەها شیعریش.

من سرووش دەنووسم، لەبارەی سرووشەوە نانووسم.

34

نوێبەخشی بار و بوار و كار و كردەی خوڵقاندنە، بەردەوام لە زەمینەی بە بڕوادا گەشە دەكات و كەرەستەكانی دەگۆڕێت بە مەبەستی جیهانبینی و دۆزینەوەی پێوەندیی نێوان بارەكانی هەست و بیركردنەوە و خەون، خـودی

www.dengekan.com

هۆشمەندیش هەموو جووڵانەوەیەك لـەم گۆشـە ڕووناكـەوە دەبینـێ و هـەوڵ دەدا بیخـەملێنێ، بـەڵام بـە چ هێـز و ئەفسـوون و جادوویـەك ئـەم بینینانـە دەگۆڕێت بۆ دەقێكی ئەدەبی و هاوچەرخی و ڕەسەنایەتی تێدا دەپارێزێـت، ئەمە خاڵی كاركردن و بەجێهێنانی داهێنانە، لە هیچ بار و بوارێكیش چەمكی نوێبەخشی نابێتە واقیعێكی دانپێدانراو بـەبێ ئاكـارێكی بـیری و فەلسـەفی و كولتووریی ڕوون. لەگەڵ ئەمەشدا بە من وایـە بـۆ شـیعر زاراوەی شـیعرییەت پەسند و گونجاو و پڕ هێما و سرووشترە، چونكە ناتواندرێ بڕوا بەوە بهێندرێ شاعیری نوێبەخش تا قووڵایی مانا و فـەزا و ڕاچـڵەكاندنی وشـە لـە بابـەت و مۆركە زمانییەكانی خۆیدا شۆڕشگێڕ نەبێ و جەنگی توندوتیژی ڕانەگەیاندبێ بەرانبەر ئەوانەی لە زمـان و نووسـین و داهێنـان گـلاون، بـەرەو ڕووبـەرێكی سامناك مل دەنێن، یان ناتوانن لـەناو گـەرمایی گیـان، گەوهـەری خۆبـوونیی بدۆزنــەوە، كــە خۆبــوونی ســەروەری شــیعرییەتە، ئەگەرچــی نوێبەخشــی ئەنجامێكی دیاریكراوی نییە، بەردەوامیش گێروگرفت دەنێـتەوە لەبەر ئەوەی كەرەستەكانی دەربڕین دەگۆڕدرێن و فەنتازیای هەمەجۆری لێ دەخولقێندرێت، بەمەیشەوە نوێبەخشی سادەترین مافی مرۆڤە، كە تۆ لە ماڵەوە دەردەچیت بۆ سەر كار بەشدارییەكی ڕاستەوخۆیە لە كار و كردەی نوێبەخشی، كە لە كار دەگەڕێیتــەوە بـۆ ماڵـەوە خـۆ ئامـادە دەكـەی بـۆ پیاسـە، یـان سـەردانی پێشــانگایەك، یــان ئــاودان و بــژاركردنی باخچــەكەت، یــان بینینــی شانۆگەرییەك..... تاد، بەشدارییەكی دیكەیە لە كار و كردەكەدا، چونكە هیچ یەكێكیان سەداسەد بە شێوازێكی نەگۆڕ خۆیان دووبارە ناكەنەوە، بوونی تۆ وەك مرۆڤێك پێوەندییەكی پتەوی بە جووڵانەوە و گەشەی ئەمڕۆوە هەیە، تۆ تاكێكی لە نوێبەخشی، نوێبەخشیش بە گۆڕان لە بنیادی هەموو كۆمەڵگا وەك ڕووداوێـك ڕوو دەدات و دەچەسـپێت. قەوارەیـەكی دانپێدانـدراو بـۆ خـۆی دەستەبەر دەكات، هەریەك لە شاعیرانیش بە ئـەزموون و شـێواز و قـەبارەی جیای خۆی ڕۆڵی تێدا وەردەگرێت.

نوێبەخش لە کاتی خۆ هاتنەبەر چاو و ڕووبەڕووبوونەوەی لەگەڵ خودی بوێریی خۆی مەرگی بەدواوەیە، یان شێتبوون، بەو واتایەی ڕاوی خۆی و سەرجەم بوون دەنێت، لەم پێشبڕکێیەدا پێویستە قوولبین و شێواز ڕاچڵەکێنەر بێت و بوێریی ئەوە بکات ئەم بڕیارە خودییە بدات، هەر هەموو شاعیرێك بەو نیازە دەنووسێت کارەکەی بگەیەنێتە ئاستی دەق، بەڵام ئەوەی ڕوانین و جیهانبینییان تێدا نەبێ و ژانێك خاڵی دەرچوونی نەبووبێت، هێزی ئەوەی تێدا پەیدا نابێت کارەکەی بگەیەنێتە ئاستی دەق، گلاوە بەرانبەر مەرگ و سڕینەوە.

بوێری ئەوەی تێدا ئامادە نابێت جەنگی توندوتیژی خۆی ڕابگەیەنێ، ئەگەر ئەدەبێکیش هێزی بەرگری بەرانبەر مەرگ و سڕینەوەی تێدا پەیدا نەبووبێت، ناسنامەی بوون بە دەقی بەرناکەوێت، بوون بە دەقیش لە دۆخگۆڕین و جیهانبینییەوە دەستەبەر دەبێت، لە دەرەوەی دۆخگۆڕین و جیهانبینی هەر هەوڵێك لەم بارەیەوە بەرچاو بکەوێ هەوڵێکی ناکامڵ و زڕ و بەتاڵە.

پەراوێز بۆ شیعرکردن، یان شیعر نووسین بە مەبەستی لێکدانەوەی وشەکان، لەم کاروکردەیەشدا ناوەرۆکەکە ڕوون بکەیتەوە و ڕاستەوخۆ بیرەکەی بگەیەنی، یەکەم نیشانەیە شاعیر ڕوانین و جیهانبینی توانای ئەوەی نییە مانا و هێزی وشە لەناو شیعرەکەدا ڕاچڵەکێنێ و ئاسۆیەك بداتە ڕاچڵەکاندنەکە، کەواتە وشەکە وەك بارستێکی بێ گیان و مردوو لە جەستەی شیعرەکەدا بارە، هیچ دەور و کردارێك لە گەشەکردنی جەستەی شیعرەکەدا نابینێت.

شیعری لەم جۆرە و هەوڵدانیشی وەك دەقی یەك ئاست و بێ دووری و یەك ئاراستە دەمێنێتەوە، نابێتە دەقی ئاستداری فرە دەنگ و فرە پێوەندی، لەوانەیە کۆمەڵێك شاعیر لە سەردەمێکدا کاربکەن، تەنیا تاکێکیان هێز و ئەفسوون و جادووی ئەوەی تێدا بێت دەق بکاتە بوونێکی دیار و

www.dengekan.com

بیدرەوشێنێتەوە، جووڵەکانی ڕابردوو بکاتە پاڵنەرێکی سوودبەخش بۆ بەئاگایی بیرکردنەوە، ئەگینا ئەوانەی دی پێوەندییان بە جووڵەکانی ڕابردوو وەك ڕابردوو هەیە، لە ئامادەکردنی ئێستای نوێبەخشدا دەست و پێ سپین.

بلیمەتەکانی قۆناخی شیعری کلاسیکی ڕوانین و جیهانبینیی خۆیان پێشکێش کرد و بڕوایی ئەدەبی ڕاستەقینەیان وەرگرت، کەچی چەندین وەچە دوای ئەوان هاتن و تێپەڕین، قەوارەیەکیان دەستەبەر نەکرد، لە هەمان کاتدا ئەوان هەروەك دەق و خاوەن قەوارە ماونەتەوە و جەنگی توندوتیژیی خۆیان بەرانبەر مەرگ و سڕینەوە ڕاگەیاندووە.

بەردەوامیش وەك دەقی ئاستدار و فرە دەنگ و فرە پێوەندی خۆیان پێشکێش دەکەنەوە، هاوچەرخی هەموو ئەوانەن، کە لە پرۆژەی گەورەی دەقی شیعری هاوبەشن و ژانیان تێدا گەرمە، بەدەقبوونیش پێوەندی بە ئەزموونی ژیان و چرکەساتی مەستیی نووسەرەوە هەیە، دەقی ئاستدار و فرە دەنگ و فرە پێوەندی زیاتر لە پانتایی زمان کارەکانی بەجێ هێناوە و جووڵە و بیری زمان بیری دەقەکە ڕادەگەیەنن، بۆ نموونە: شاعیرێك توانیویەتی تەنیا یەك بەرهەم بگەیەنێتە دەقێکی ئەدەبی ئاستدار و فرە دەنگ و فرە پێوەندی.

بەو پێوەرەی هەر شیعرێك توانی بگاتە ئاستی دەقێکی ئەدەبی ئاستدار و فرە دەنگ و فرە پێوەندی بەبێ هیچ گریمانەیەك، دەقێکی نوێبەخشە، ڕەنگە هۆکارەکەشی ئەوەبێ لەم دەقەدا ئەزموونی ژیان لە چرکەساتی سۆفییانە و مەستی گەیاندبێتییە ڕژانی گیان و ڕاچڵەکاندن و درەوشانەوەی زمان و نووسین.

من خۆبوونی دەنووسم، لەبارەی خۆبوونییەوە نانووسم.

له چالاکیی جووڵەداری شیعری کوردیدا ئەم جۆرە شیعرەی لەپێناو هاوسەنگکردنی شیعر و شۆڕشدا نووسراون، تەنیا بۆی کرا ترپە و ئاواز بگۆڕێ و جووڵە و ئاگایی بۆ چەند هێمایەکی دیاریکراو دەستەبەر بکات، بەڵام بۆی نەکرا ئەم هێمایانە بە قۆناخی گەشەپێدان و گەیاندن بە بنەڕەتی گۆڕان بگەیەنێت، لەگەڵ ئەوەشدا چەند شاعیرێکی دواتر، کە ویستی هێزی جوانی دەربڕین و دلێریی داهێنانیان لە هەڵچوونی شاعیرانەیان هێزدارتر بوو، بۆیان کرا هێماکانی ئەم جۆرە شیعرەی لە پێناو هاوسەنگکردنی شیعرو جوانی نووسراون، بە قۆناخی جووڵە و نیمچە گۆڕانێك بگەیەنن، دوای ئەوەی ئەم توندوتیژییە شۆڕشگێڕییەی شیعر هاوسەنگکردن بە شۆڕش نیشتەوە، جۆرێك تێڕامان و خەونبینین بوو بە بنەمای هونەری، پرۆژەی نوێبەخشی قەوارەیەکی بۆ کارکردنی خۆی دیاری کرد.

خودی هۆشمەند کەرستەکان بە سەنگایی ژیان دەپێوێ، ژیانیش بە گرانایی شیعر، دەقەکان توانای پێشنیاز و پرسیارکردنیان لە بنیادیاندا هەڵگرت، بۆیان کرا خاڵی جیابوونەوەی تەواو هەڵدەنە ناو پانتایی بار و بوارەکانی ژیان.

دەقێك تواناییتی دوێنێ ڕابچڵەکێنێ، کەواتە بوونی قەوارەیەکی هەستپێکراو و بەرچاوی هەیە، بوونی ئەم جۆرە دەقەش تێڕامان و خەون خاڵی هێنانە بوونیەتی، ڕوونتر لە پانتایی نوێبەخشی سەلماوە، هێماپێکراوەکانی پڕ کراوە بە جووڵەی نوێبەخشی، هێما لە کارکەوتووەکان دادەپۆشێ، هێمای سڕ و مەییو و لە کارکەوتوو ناتوانێت لە ئێستای پڕ جووڵەدا ئاخاوتنی کاریگەری هەبێت.

نوێبەخشی بەردەوامی وەجاخی ڕوونی ئادەمە، ئەو میوەیەی ئادەم خواردی نوێبەخشی بوو، نوێبەخشی پرسیارێکە نوێبەخش لەخۆی کردووە، ئایا دەتوانێت لەناو کۆمەڵگای سەرەتایی و دواکەوتوودا لە هەموو ئاستەکاندا شکانێکی هەبێت، ئەم شکانە ویستی خودی هۆشمەند و ئازا دەسەپێنێ و

www.dengekan.com

خۆبوونیی دادەمەزرێنێ. داهێنان بڕیارێکی خودی کەسی ئازا و هۆشمەندە، هەر کاتێك نووسەر بوێریی ئەوەی کرد ئەم بڕیارە خودییە بدا، درەوشانەوە و داهێنان و گۆڕان بەرپا دەکات.

من ڕاچڵەکان دەنووسم، لەبارەی ڕاچڵەکانەوە نانووسم.

36

کار و کردەی داهێنان لە خودی شیعردا کەشوهەوای ئەمڕۆیە بەلێزیادبوونی کەشوهەوای خەونی، ئەمڕۆش لە خەونی سبەی ئامادەیی هەیە و هۆ و یارمەتیدەرە، ئەگەر ئەمڕۆ داهێنان بێت هەموو ڕۆژ و ڕۆژگارەکان ڕادەکێشێتە ناو خۆی، داهێنەر لەکاتی کار و کردەی نووسیندا ناکەوێتە دەرەوەی ڕۆژ و ڕۆژگار، لەو ڕۆژ و ڕۆژگارەدا دەبێتە بوونێکی سەربەخۆ، کە بوونی ئەمی نووسەر قەرەباڵغ و بارگاوی و دڵبەرز و جووڵەدارە، بەڵام کە لەکار و کردەی نووسین بووەوە، نووسینەکە بوونێکی سەربەخۆی وەرگرت، دەکەوێتە دەرەوەی ڕۆژ و ڕۆژگار. هەموو پێوەندییەکان دەسڕێنەوە کاتێك دروست دەبێت، دەبێتە کاتی داهێنان و خەونبینین و درەوشانەوە.

من درەوشانەوە دەنووسم، لەبارەی درەوشانەوە نانووسم.

37

دەقی شیعری لەناو پرسیارکردن ئامادەی لەدایکبوون دەبێت، هەر لەناو پرسیارکردنیشدا شیعرییەتی خۆی لە هەقیقەتی شتەکاندا وەردەگرێت.

پرسیار زانستە گشتییەکانی بوونە، بوونی خەون و سروشت و کۆمەڵگا.

شاعیریش وەك تاکێکی هەمیشە خەونبین و چاونەسرەوتوو و گوێ زرینگاوە و خەیاڵ گەرمی هەستکەر بە گرفتەکانی ململانێ لەناو کۆمەڵگادا

هەڵسوکەوت دەکات. دەچێتە ناو ئـاژاوە و هێمنیـی کۆمـەڵگا و کاریگـەری جـێ دەهـێڵا، پێـوەری بـۆ ئـەو شـتانە لا دروسـت دەبـێ، کـە دەیانبینێـت، یـان دەیانبیستێ، یان خەونیان پێوە دەبینێ.

ئەم بینین و بیستن و خەونبینینەش لە دەرەوەیەتی. لەناوەوەی خۆیدا ئامادەیان دەکاتەوە و ڕۆڵێکـی دیکـەیان پـێ دەسـپێرێ، دەیانکاتـە بابـەتی جـوانی و شـیعر بـەهۆی دەسـتەواژەی سـەخت و یـاخی و ئامـانجی زمـان شـیعرییەتیان پێـدەدا، کەواتـە خـودی شـاعیر سەرچـاوەی بابەتـە بـەهۆی ئامانجی زمان و خەونبینین.

جیهانی بیرکردنەوە و پرسـیارکردن ئـەو خودەیـە، کـە بڕیـار لەسـەر شـتە بیستراو و بیندراو و خەونی و خەیاڵییەکان دەدا و بەهێز و گوڕ دەیانجووڵێنێ تا بەهۆی ئامانجی زمـان بیانکـات بـە بابـەتی جوانی و شـیعر، لـە ئاسـۆ بینییـەک کاریان پێ بکاتەوە، کە داهێنـان و لـەدایکبوون و دەروونڕۆشـنی و شـیعرییەتە، لەدایکبوونەوەکـەش بـاوەڕ بهێنـێ بـە هەقیقـەتی ئەفسـوون و جـادوویی و لـە گەشـتی ڕوانـین نزیکـی بکاتـەوە، بیخاتـە ئاسـتی تێڕامـان، لەسـەر زمـانی کەسایەتییە لەدایکبووەکەی دەق بدوێت، پاشان بە بڕیـاری شـیعری هەڵوێسـتی خۆی لەبارەی سروشت و بوون و کۆمەڵگا و جوانی دەربڕێ، ڕووبەڕووبوونـەوەی ناوەوەی شاعیر لە شێواز و ئاراستەدا، ئەو پێوەندییە بەهات و پـڕ هـاوارە هێمـا دەیگەیـەنێ، فراوانکردنـی جـەنگی هەسـتە لـە بەبیرهێنانـەوەی یادگارییـەکان و ئامـادەکردنی یادگـاری ڕابـردووە لەدەستچـووەکانی لـە ئێسـتای بەرهەسـت و ئامادە بۆ هەموو جووڵەیەک.

لە قۆناخی سست و سڕ، دۆخگۆڕینی بۆ قۆناخی گەشە و جووڵەکردن.

لـە قۆنـاخی لەدەستچـوون و بیرچـوونەوە، دۆخگـۆڕینی بـۆ قۆنـاخی دەستەبەرکردن و بیرهاتنەوە.

دۆخگۆڕین بەها و بەخششی خودی هۆشمەندە، بەو پێوەرەی چرکە بە دەقکراوەکـان خـەملێوی خـودی هۆشمەنـدن، لـەم خەملێنەشـدا گەشـتی

www.dengekan.com

هەمیشـەیی پاڵـەوان ڕۆڵـی کاریگـەر دەگێڕێـت بـەرەو قـووڵایی پێوەندییـە کۆمەڵایەتییـــەکان، زۆر جـــاریش قـــووڵایی پێوەندییـــەکان قووڵاییيـــەکی خنکێنەرە، یان ڕزگارکەرە.

من دۆخگۆڕین دەنووسم، لەبارەی دۆخگۆڕینەوە نانووسم.

38

هەر کار و کردەیەکی هونەری لە ڕوانین و جیهانبینیی خودی هۆشمەندەوە بکرێـت ئاراستەکەی لە ئەزموون و ژیانی ڕۆشنبیریی نووسەری چالاکەوە ئاسـتی وەرگرتـــووە، هـــاوارێکی هـــێمن و بڕواهێـــنەر و قەناعەتپێکـــەر. بـــەبڕوا بەخۆبوونـەوەش خـۆی پێشـکێش دەکـات و دەڵێـت: ئەمـە شـێواز و ئاراسـتە سەربەخۆیەکانی منە لە ئاراستەی زمان و مۆرکی شێواز و کار و کـردەی چـوونە نـاو جەرگـەی ژیـان و خـەون. دوای کـارلێکردن و مانـەوە، ژیـان و خـەون هەڵیداونەتەوە سەر ڕووبەری سپیی کاغـەز، دۆسـتایەتی، یـان ململانـێ لـەنێوان دەق و خوێنەری قووڵبین و داهێنەر بەرپا بکەن. زمانی پاراوی نووسین جیاکارە لە زمانی ئاخاوتنی کۆمەڵگا، زمانی خەونیش جیاکـارە لەگـەڵ زمـانی گفتوگـۆی واقیعـی بـەئاگای ڕۆژانـەدا. ئەگەرچـی هەسـت بـە گـەرمیی هەناسـەی واقیعـی ڕۆژانـەش دەکرێـت لـەناو خـەون، لـە هـیچ داهێنـدراوێکی گەورەشـدا نووسـەر پێوەندی لەگەڵ واقیعدا کۆتایی پێ نەهێناوە.

لەناو هەموو مۆرکە هونەرییەکانی لە ڕوانین و جیهانبینیی خودی هۆشمەندەوە بـە ئـەنجام دەگەیەنـدرێن فـەزا و ئاکـارێکی هـزری لەپشـتییەوە نوێبەخشـی و ڕەسـەنایەتی دەپارێزێـت، خـاڵی دەستپێکردنیشـی لـە ڕوانـین و جیهانبینییـەوە ئاراستەکراوە، بەڵام با بە مۆرکی شێوازی بەتاڵ فریو نەخۆین، ڕێزی شێوازێك بگـرین بزانێت خوێنەر بە چی ئاراستەیەك و بـۆ کـوێ دەبـات. مـۆرکی شـێواز ئاراسـتەکانی ڕوونی زمـان لـە ڕوانـین و جیهـانبینی و ئەزموونـەوە وەرگـیراو بێـت، ڕێزگرتنـە لـە

خوێنەر، بەهۆی ئەم ڕێزگرتنەش خوێنەری قوولبین پێشینەیەکی دەست دەکەوێ، دەتوانێ ببێتە هاوڕا و نزیکی کەسایەتی ناو دەقەکە، یان نا.

ئالۆزکردنی ڕستەی شیعری بێ قوولبینیی ڕوانین و جیهانبینی، تەنیا سەر لێشێواندنی شاعیری لەپشتەوە دەبیندرێ و چیتر نا، ئەوەی لە زەینەوە هەستی پێ دەکەی بینووسیت کەشوهەوایەك بەرهەم دێ، کە جێگای هەموومانی تێدا دەبێتەوە. ئاستداری و شیعرییەتی زمان، کە ڕابردووی ئەدەبی کوردی لێی بێبەش نییە، گەورەترین ئاستداری و شیعرییەتی زمان لە قۆناخی شیعری کلاسیکی ئەنجام دراون.

شیعر نە ئەرکە، نە ئامانجە، نە هۆیە، کارکردن و چالاکییە لەناو ئەوپەڕی زماندا بەهەموو دوورییەکانیەوە ئەوکاتەش زمان لە دەقدا دەگاتە لووتکە هارمۆنییەتی کۆمەڵێك وشە سەمفۆنیایەك پێك دەهێنن و هەستێك دەبەخشن، مرۆڤ دەگەیەنێتە دوایین پلەی مەستی و تەسەوف و فەنتازیای نووسین. گەردوون هێزێکی نادیاری هەڵگرتووە، لە کاتی خەونبینین و سرووشدا دەیدات بە شاعیری نوێبەخش.

من فەنتازیا دەنووسم، لەبارەی فەنتازیاوە نانووسم.

39

نووسەر بەدرێژی و ستوونی و ئاسۆیی و بازنەیی، گفتوگۆی لە دڵەوەی لەگەڵ ژیان بەمانا گشتگیرییەکەی بەردەوامە. مەرگیش وەك دەرخستنی جوانکاریی دەق لەو شێوازەی، کە دەینووسێ تەماشا دەکات. کەواتە نووسین پێویستییەکی زەینی و جووڵانەوەی چالاك و ئومێدە. کە دەنووسیت هەست بە ئومێد و بەرگری دەکەیت. ئەو هێزە لە گیانتدا دەگەڕێ و ئامازەپێکردن و پشتیوانە بۆ زاڵبوون بەسەر ململانێدا. وەك بوونێك تێکەڵ

به چرکەکانی بیرکردنەوەت دەبێتەوە. چرکەی ئـەو بیرکردنەوانـەی هەسـتت کردووە، گفتوگۆت لەگەڵ ژیان بەمانا گشـتگیرییەکەی بەردەوامـە. چـییەتی نووسین و دەسەڵاتی وشە دواندن و گفتوگۆیە لەگەڵ ژیاندا.

نووسەری ئاگردز نیمچە خواوەندێکی پڕ نادیارییە لە شێوازی گونجـاوی دەقەکانیدا. ژیان بە مانا گشتگیرییەکەی بەرهـەم دەهێنێتـەوە. پێویسـتییە جوانییەکانی بەلێزیادبوونی خەیاڵپـەروەری نوانـدووە، کـە واقیـع بـە شـێواز ئاراستەو کەشوهەوا و ڕێکخستنێکی دیکە نواندوویەتی.

لـە هــەمان ئاسـت و ئاسـۆکاندا واقیــع بــە ئاسـتداری دەبینێـت. بــە لێزیادبوونی واقیعی گیانی و هێزی فەنتازی بەسەر ڕستە نووسراوەکاندا، کـە لــە پانتــایی کاغــەزی نووســراودا دەبــن بــە واقیــع و جیهــانی نووســین دادەمەزرێنێت.

مانـا و فـەزای ئـەو نووسـینەی، کـە لەسـەر پانتـایی کاغـەز دەبێتـە واقیـع پێویستە لە ڕێگای ئاسۆکانی زمانەوە ئاست و ئاراستەکانی بدۆزرێتەوە، نووسین، کە داخوازییەکی شیاوە تەنیا ڕۆشنایی و درەوشـانەوەکانی زمـان وەك جووڵـە و بزاوت تێیدا دەسەڵاتە. کەسایەتی دوور و نزیکی ئەفسانەش دەبێتـە گیانمایـە و تانوپۆی لە کاملترین شێوازی ساکاریدا.

داهێنەر پێویستە ڕووبەڕووی سیستمی دیکتاتۆری سیاسی ببێتەوە و بە توندی دژایەتی بکات. مەرجیش نییە بەرانبەر دەسەڵاتی وڵاتەکەی، تەنانەت ئەو وڵاتەی کە میللەت دەسەڵاتەکەی هەڵبژاردووە و پێـی ڕازییـە، مولتـەزیم بێت. بگرە پێویستە لـەپێنا و شـیعرییەت و دامەزرانـدنی جیهـانی نووسـینی خۆی، کە ئومێد و بەرگرییە مولتەزیم بێت، کە گەوهەری داهێنانیشی خسـتە نـاو کتێبخانــەی نەتەوەکەیــەوە دەبێتــە مــەزنترین هێمــای درەوشــاوە و مولتەزیمترین کەسایەتیی وڵاتەکەی.

داهێنــان یــانی ڕەســەنی و شارسـتانییەت و هەمیشـەییترین ئیلتیـزام و نوێنەرایــەتی. ئەوانــەی بــە داهێنانــەوە مولتــەزیم نــین، زیــاتر کارمەنــدی

www.dengekan.com

ڕۆشنبیری و هۆکارێکی یارمەتیدەرن. بەرپرسیارییەتی شاعیری ڕاستەقینە ئەوەیە، شیعری بێگەرد بگەیەنێتە کۆمەڵگای مرۆڤایەتی.

ڕۆشنبیری کوردی زیاتر ڕۆشنبیرییەکی شیعرییە. تەنیا شیعریشی ڕۆشنبیرییەکی بە ئەزموونە و خاوەنی شوێنی ناوەندە.

قۆناخی شیعری کلاسیکی تا ئێستاش تاقانەی ڕۆشنبیری کوردییە.

چەقی نەبینداراوی دەقی پڕ شیعرییەت هەم دەتوانێت جیهانی خود و خەیاڵ و خەون و منداڵییەتی شاعیر بنوێنێت. هەم پەیوەست بەواقیعی کراوەش بێت، چونکە خود و خەیاڵ و خەون و منداڵییەتی بەشێك لە سەرچاوەیان واقیعە. واقیعی قووڵ بەمانا گشتگیرییەکەی. پێچەوانەی واقیعی ڕووکەش و ڕووتی سڕ. واتە ناتوانێت لە سەرچاوە هەڵبێت. کەواتە واقیعی قووڵ ناوەندێکی فراوانە بۆ دەربڕینکردن لەگەڵ ئەوەشدا پێویستە دەمامکە ئایدیۆلۆژییەکان دابماڵدرێن. نیازەکانی سیاسەت و مێژوو وەك تاکتیك و تۆمار لە جەستەی شیعری پەتی فڕێ بدرێنە دەرەوە، بەڵام ماك و بیری سیاسی و هێمای مێژوویی ئەگەر لە جەستەی شیعردا ڕوون خۆی بنوێنێ، خەون بۆ هەمیشە ڕابەرایەتی بکات. چالاکی شاعیرە لەو پەرستگایەدا خەڵوەتکێش بێت، کە وێرد و سرووتی جوانی و خەون دەستەڵاتیەتی.

لە شیعردا خۆم دەکەم بە واقیع و سەرلەنوێ پێکیدەهێنمەوە. واتە واقیعی ناو نووسین، یان ئەو واقیعەی نووسین پێشنیازی دەکات، پەیڕەوکردنی چۆنیەتی واقیع لەم بارەدا دەناسرێت، یان پێناسە دەکرێت بۆ ناسین.

پێویستە ئەوە بە هەقیقەت بزانین، شیعر گیانی ئێشکگری هەموو نووسینەکانی دیکەیە. ڕەگەز و جەستەیەکی سەربەخۆیی گرینگە لە پێکهاتەی ئەدەبی نووسراودا. کتێبی پیرۆزی پێغەمبەران هەموویان شێوازی شیعر و شیعرییەتیان تێدا لێوانلێوە. تەنانەت بۆ بڵاوکردنەوە و قەناعەت پێکردن و

www.dengekan.com

جۆری قسەکردن و تێگەیشتنیان لەگەڵ کۆمەڵگادا، فـەنتازیا و شـیعرییەتی وەك هێزێکی قەناعەت پێکردن تێدا بەکار بردراوە.

بەم تێگەیشتنە شیعر فەنتازیای نووسینەکانی دیکەیە، کەچی بەدەستی چەند ئاگر لێ هەڵبزرکاوێك خەریکـە دەبێتـە هونـەرێکی مـردوو. ئـەو ئـاگر لێ هەڵبزرکاوانە هەوڵ دەدەن دەقـی نوێبـەخش بنووسـن. نوێبەخشـی بنیـادی بەشـێکی بچـووکی دەقەکەیـە. لـەپڕ هەسـت دەکـەیت بنیادەکـە لـە بنیـادی نوێبەخشی بۆ بنیادی واقیعی ڕووکەش و بەستووی سڕ و شڵەژاو دەگۆڕدرێت و بنیادە نوێبەخشییەکە بە ناکامڵی جێ دەمێنێ و تەواو ناکرێت. ئەم تـەواو نەکردنە ڕەگەزی کتوپڕی نییە، بگرە ونبوونی ڕوانین و جیهانبینیی شاعیرە، ئەگـەر شـاعیر جیهـانبینیی بـەهێز و خـەیاڵی گـەرم پاڵنـەری گیـانی بێـت، دەتوانێت کەسایەتی دەقەکەی وا ڕابهێنێ قسەکانی واقیع لـە خـەون بکـات. بنیادەکەشی وەك بنیادی بەهێز و پتەوی خەونی ڕابگرێت.

ڕۆشـنبیریی کـوردی زیـاتر ڕۆشـنبیرییەکی شـیعرییە، تـەنیا شیعریشـی ڕۆشنبیرییەکی بەئەزموونە و خاوەنی شوێنی ناوەندە.

قۆناخی شیعری کلاسیکی تائێستاش تاقانەی ڕۆشنبیری کوردییە.

من دامەزراندن دەنووسم، لەبارەی دامەزراندنەوە نانووسم.

40

جیهان لە ڕوانین و جیهانبینینی داهێنەردا هەمیشە ناتـەواوە، ناوەنـدی بیرکردنەوەی داهێنەر، خەونی ئەم ناتەواوییەیە دەیبینێت. خەونەکە دەکاتە سەرچاوەیەکی پاراو و ڕووبەر و پانتایی تەواوکەری ئایندە، کە دڵنیاشـە بـە هیچ جۆرێك ناگات بە ئایندە. ئەم نەگەیشتنە هۆ و یارمەتیـدەرە بـۆ بینینـی خـەون و بـەردەوامی بەرهـەمهێنانی دەقـی خـەونی. تـەنیا لـە خەونیشـدا دەتوانێت دەسەڵاتی سیستمی دیکتاتۆری سیاسی تێکبشکێنێ و پێوەندییـە پـەرتبووەکان بەشـێوازێکی ئێسـتێتیکی دروسـت بکاتـەوە، ژیـان بـەمانا

www.dengekan.com

زیندووەکانیەوە وەك پرتەقاڵێکی بەدارەوەی بەباران شۆراوە ببینێ. ئازادی تـەواو و گیـانی یـاخیبوون و دووربیـنین و بیسـتن و ئامـاژەی لـەناو خەونـدا ئێجگار بەهێزە و ڕووداوەکان ئاراستە دەکات.

ساتی نووسـینەوەی ڕووداوەکـانی خـەون. پـرۆژەی بەردەوامییـە لـەنێوان دووریـی بـیر و هەسـت، بـە یارمـەتی خـەونبینین و ئـەزموونی ڕەسـەنی خـودی هۆشمەند. خەون و زمان لە شیعردا دوو دیـاردە و ڕەگـەزی بنچـینەیین. مـن لـە ڕێگای زمانـەوە بـیر دەکەمـەوە. هـەر لـە ڕێگـای زمانـەوەش شـیعر دەنووسـم، دەشمەوێ هەموو ژیـان بـەهۆی خـەونبینین بکـەم بـە شـیعر و شـیعرییەتی پـێ بدەم. دەقی شیعری لە پانتایی زمان کار دەکات، نەك لە پانتایی بابەتدا، کەچی لە شیعری کوردیدا ڕابردوو وەك کەلەپوورێکی تۆمارکراو ملۆزمە و هەمیشە لەناو دەقەکاندا بابەتـە. ئێسـتاش بـە ملـۆزمی ڕابـردوو ترسـێندراوە. شـاعیرەکان لـە سـاتی نووسـینی دەقـدا بـوێرنین، نـەوێراون، یـان نـەیانتوانیوە ڕابـردوو وەك بـوونێکی کـارپێکراو بهێننـە نـاو ئاخـاوتن. بەتـەنیا لایـەن و بەشـە گـەش و درەوشاوەکەیان پێشـکێش کـردووە بـۆ ئـەوەی ڕابـردوو وەك ژیـانی کۆمـەڵگای کوردی بێتە پێشەوە، پێویستە وەك گشتێکی سەربەخۆ بپێورێ و قـەوارەی بـۆ دابندرێ، تا لەسەر ئاستی کۆمەڵایەتی و ئابووری و بـوونی شارسـتانی و بنیـادی شێواز پەرەی پێ بدرێت.

ئاخاوتنی ئێستا کراوەیـە، دەچـێتە نـاو ئاخـاوتنی نادیـاری ئاینـدەوە. دەقـی خـەونی ڕزگارمـان دەکـات لـە ئیشـکردن لـەناو مێـژوو و واقیعـی دەسەڵاتدار و تۆقێنـەردا، یـان تووشـبوونی هەڵـەی مێـژوویی، لـە پـەراوێزی مێژوو دێتە دەرەوە، دەچێتە ناو خـەون، کـە هەقیقـەتی زمـان و نووسـینە، کەچی لەوەش دڵنیانین دیوانی شیعری کوردی دەقی خەونی تێدایە، یان نا.

لە دەقی خەونیدا هەقیقەتی ژیان و کەسایەتی نووسەر ئامادە و ئارام و زاڵە. دەقی ئاسایی ڕێسا و زانستی ناو کتێبەکان دەتوانێت هەڵیسـەنگێنێت، بەڵام دەقی خەونی بەتەنیا ناخ و قووڵایی گیان هەڵیدەسەنگێنێ. خوێنەر بۆ

www.dengekan.com

خوێندنـەوەی هـەر دەقێکـی ئـەدەبی چوارچـێوەیەکی زەینـی هەیـە. ئـەم چوارچێوەیەشـی بـەپێی بـاری دەروونـی بـەردەوام لـە فراوانبـوون و بچووکبوونەوەدایە.

سـاتی نووسـینەوەی ڕووداوەکـانی خـەون چـالاکییەکی زمانـەوانی و وشـیارییەکی ڕەسـەن و ڕوونبوونـەوەی ڕوانـین و جیهانبینییـە لـەناو ڕووداوەکـانی کولتـوور و کۆمـەڵگا و خەونبینیـدا. لـە ئاسـتێکی گشـتگیری سـەیری سـاتی نووسـینەوەی ڕووداوەکـانی خـەون بکـەیت، سـەیرکردنێکی دامەزرێنـەرە. تـا نووسـراوە بەرهەمهاتووەکـە بچـێتە نـاو کۆمـەڵگاو شـوێن نیشانە وەربگرێت، وەك ڕووداوێکی بە ئەنجام لەناوەوەی ڕووداوی کۆمەڵگادا کاریگـەری و جووڵانـەوەی ئاشـکرا بەدەسـتەوە بـدات. بچـێتە نـاو بـیرو بیرکردنـەوەی ڕۆشـنبیری کۆمـەڵگای کـوردی و ئاسـۆی هاوچـەرخی و ڕەسـەنایەتی بەسـەردا بکرێتـەوە، کـە ئاسـۆی هاوچـەرخی و ڕەسـەنایەتی بەسـەردا کرایـەوە بـەهای ڕاسـتەقینە وەردەگرێـت. لـە چـێژی میللـی دوور دەکەوێتـەوە و دەچـێتە نـاوەوەی ئـەدەب، نـاوەوەی ئـەدەبیش چـێژی دەستەبژێری کۆمەڵگایە.

هـەر ئـەدەبێکی نووسـراویش نـەیتوانی بچـێتە نـاوەوەی دەسـتەبژێری کۆمەڵگاوە، پێویستە گومان لە زەمینـە و مەبەسـت و ئاسـت و ئاراسـتەکانی بکرێت. ڕەگـەزی سـەرەکی لـەناو ڕۆشـنبیری و کولتـووری کـوردی هـەبووە، کەچـی نـەتوانراوە بـۆ سـاتی نووسـینەوەی ڕووداوەکـانی خـەون کـاری پـێ بکرێت، بەسوود وەرگرتن، خەونبینین بهێنێتە پێشەوە. نموونە: خۆدواندن و دوانـدن و گەڕانـەوەی ڕابـردوو لـە ڕێگـای بیرهاتنـەوەی کتـوپڕو هونـەری پەخشانەشـیعر، ئـەم ڕەگەزانـە لـە حـەیران و لاوك و بەیتـە خۆماڵییەکانـدا بەزەقییەوە دێنە ناو زەینمانەوە، کەچی لە نووسینی شـیعری کـوردی، ئـەم ڕەگەزانەمان لە ڕۆشنبیری و کولتووری بێگانـەوە وەرگرتـووە. نـەمانتوانیوە بگەڕێینـەوە بـۆ مـاك و ڕەگـی ڕۆشـنبیری و کولتـووری خۆماڵیمـان، لەگـەڵ

www.dengekan.com

ئەوەشدا ئەوانە بنچـینەن، دەبووایـە لەوانـەوە بکەوتبووینایـە ڕێ و هـەنگاو هەڵگری خۆمانبین.

وڕێنــەکردن بــەناوی نووسـینەوە لـەناو ئـەدەبی کـوردی دەرکـەوتووە، لەهەمان کاتیشدا گومانی لێ دەکرێت، چونکە بەپێوەر و ڕێسا و بنـەمای نـاو کتێبان بەڕێوە دەچێت. بەتاڵە لە سەرچاوەی کـوردی و ئاسـۆ و ئاسـتداریی زمان.

بەم جۆرە کارکردن ڕوخساری نووسینی کوردی ڕاستەقینەی لەکـەدار و ئاوڵاوی کردووە، ئاسانە لاساییکردنەوەی بلیمەتانی بێگانە، ئـاخۆ چـەند لـە گەورەیی ئەوان بەر منی کورد دەکەوێت. خۆ بوونی منی کورد لـەم شـێوازە نووسینە لە چیدایە.

ڕەنگە ئێمە لەبیناسـازی و دیمـەنی شـەقام و باخچـە گشـتییەکان نـوێ ببینەوە، بەڵام لە گیان و خەونبینین نوێ نابینەوە، چونکە لە گیان گەمارۆی ئایینمان لەسەرە. تەنیا لە ئایینیشدا بینین جێگیر و نەگۆڕە و کلێشە بەندی وەرگرتووە.

دەقی خەونی لە کۆمەڵێك هێما و هێماپێکراوی زمان و ڕوانین و جیهانبینین پێکهاتووە، هەمیشە گیان لە پلەیەکی ئەفسوون و جادوویيدا یارمەتیدەریەتی بۆ چرکەساتی نووسین و چوونە ناو گیانی مانا زیندووەکان، لە ئازادکردنی شێواز و مۆرکە زمانییەکاندا. هەم لە وێنە و هەم لە ماناشدا پشت بە ڕەگـەزی کتـوپڕی و جیاکاری دەبەستم.

دەقــی خــەونی لــە بنیــادی گشــتیی ڕســتەکانیدا ســنوور دەبــەزێنێ، دەستکەوتێکە بەهۆی لێکدانی پیت و دروسـتبوونی وشـە و ڕسـتە، بارەکـان دەکرێنە هەست و دەخرێنە ڕوو. ئەو پرسیارەمان ڕووبەڕوو دەکەنەوە نهێنی و ئەفسوونی مرۆڤبوونمان چییە.

بارەکـانی دەقــی خــەونی هاوســەنگییەك لــەنێوان هێمـا و هێمـاپێکراو دروست دەکات، ئەم دروستبوونەش کاکڵـەی ئـەزموون و سەرچـاوەی کـار و

www.dengekan.com

کردەی دامەزراندنی دەقی خەونییە لە دەستنیشانکردنی جۆر و ئاستی ئەو پێوەندییەی نێوان هێما و هێماپێکراو.

دەقی ئاسایی لەسەر ئەم ڕێسایە دامەزراوە: نووسەر، دەق، خوێنەر، کات، شوێن. ئەمانە ئاماژەن بۆ سنووربەندکردن و یەك دووریی زمانی دەق، زمانی دەقی سنووربەندکراویش ناتوانێت هەموو هەست و خۆزگە و چالاکییەکانی مرۆڤ لەخۆ بگرێت، یان لەخۆی نزیك بکاتەوە، کە بوونی مرۆڤ پرسیارێکی کاریگەرە لە ناوکی بوون دەکرێت.

من زمان دەنووسم، لەبارەی زمانەوە نانووسم

ئاداری 1998 هەولێر

لەنێوان بوون و هەقیقەتدا بیری مرۆڤی بەرهەمهێنەر بار و بوار و ئاراستەی خۆبوونی وەردەگرێت، لەناو دوو کەوانەی هەمیشە ئامادەی سەرسامبوون بەرەو ئامانجی تایبەت دەڕوا و خۆی لەناو چڕکردنەوەی کات و شوێن و بێگەردکردنەوەدا دەستنیشان دەکات. خودی پاراو و بێگەرد و گەشاوەی دابەشی سەر هەموو جوانییەکان دەبێت و ختووکەی ڕسکانیان دەدات. جوانی گشتێکە پارچە پارچە ناکرێت، هەموومان پێویستمان پێیەتی و ئاسوودەیی هەمیشەییمانە. بەرهەمهێنی جوانبەخش هەست و سۆز و خەون و بیر لە ڕێگای وشە و وێنەوە دەگەیەنێ و ببڕای ببڕیش ئامادە نییە خۆی لەپاڵ دەسەڵات و گرووپی هەڵەشە و خۆبژێین و دیکتاتۆر ڕابگەیەنی و ڕستەکانی بکاتەوە.

سروشتی کەسایەتی و گیانی پڕە لە بەدوادا گەڕان بۆ داهێنان و بەگەرمی دادەگیرسێ. شوێنی مرۆڤ لە ژیان دەدۆزێتەوە و دەستنیشانی دەکات، بۆچوون و بیروڕای کەسی باش بیرکەرەوە لە لێك حاڵیبوون و خەیاڵی جووڵێنەری دەق دەچێنێت و دید و دیدگا و شێوازی، فۆرمی فرە پێوەندی وەردەگرێت.

نهێنییەکان بیرکردنەوە دروست دەکەن. هیچ شتێك بۆ ئەو مرۆڤەی لە ڕێگای بەرهەمهێنانەوە بیر دەکاتەوە و خۆی بە تیشکۆی جوانبەخشییەوە خەریك دەکات، مەحاڵ نییە، ئەو بەرهەمەی دەیخوڵقێنێت گەردوون و هەموو شتەکانی لێ دەکەوێتەوە. لەناو ئەو گەردوونەدا هەمیشە شتەکان لەپێناو ئامادەکردنی بوون و هەقیقەتدا بۆ مرۆڤ دەبن بە سێبەر و هەتاوی فریا و یارمەتیی یەکتری دەدەن بۆ پێکهێنانی شتەکان. هاوسەنگی پێداویستییەکانی ژیان لەوەوە ڕادەگیرێت.

گەردوون بۆ پێکهێنانی شتەکان، بۆ گشت مرۆڤ و کۆمەڵگایەك ناوەندێکی هاوبەشی هەیە. لە بەکەڵکترین شێوەدا بیری پێ دەکاتەوە و

www.dengekan.com

دەیڕسـکێنێت بـۆ ڕووبەڕووبوونـەوە و جیاکـاریی خوڵقانـدن و بەخششـی کولتووری گشتی و کەسی. ڕۆژگار، ڕۆژگـاری داهـاتوو نییـە، بگـرە دەچـێتە تێکڕای سەردەم و کات و هاودەقی پێـك دەهێنێـت، شـتەکانیش دەکـات بـە ئاماژە لە هەستیاری بیری مرۆڤی بەرهـەمهێن، بەرانبـەر پرسـیارە گـرینگ و کاریگـەرەکانی بـوون و هەقیقـەت ئاگادارمـان دەکاتـەوە. دەشـبێت بـەو بڕوایەمان بگەیەنێت ئـەو پرسـیارانەی کارلێـك لەگـەڵ ئەفسـانە و داسـتان و بەیت و مێـژوو و ئـەوانی دیکـەدا دەکـەن لـە کوێـوە سەرچـاوەیان گرتـووە، کەموکوڕییەکان لە چیدا ئاشکرا دەبن، پەیدا بوونەکانیش چین.

بوون و دۆزینەوەی سەرەتای شتەکان پێـوەری مـرۆڤ و کۆمـەڵگا و هـەموو شـتەکانە نـەك هەقیقـەت. جیاکارییـەکانی نێـوان بـوون و هەقیقـەت پێویسـتە بـەردەوام بـە کاریگەرییـەکی زۆرەوە گفتوگـۆی لـەبارەوە بکرێـت و کاریگـەریی خـۆی بسـەپێنێ. هەوڵـەکانیش بـێ ئومێـد نـەبن. هەقیقـەت بینینـە، بـوون بیرکردنەوەیـە لـە بیـنین و ئەفسـوونی ژیـان. دۆزینـەوەی سـەرەتای شـتەکان بنەمای ژیانی بە بەرهەم و ئارەزوویەکی بەردەوامە بۆ بەرهەمهێنانی نوێبەخشـی و جوانبەخشی. هەنگاوی یەکەم لەم دۆزینەوەیەوە دەبێتە ئـەزموونێکی خـاوەن کارکردن لەسەر مۆتیڤە هونەرییەکان و ماناداریان دەکـات، هـەروەها ختووکـە و چەشەی ئەوی دیکە دەدات بۆ جیاکاریی خوڵقاندن.

ئازادکردنی نووسـین، جووڵەیـەکی هەمیشـەییە، کـە بیرکردنـەوە پەیـدای کردووە. زۆر وێستگە هەن جوانبەخش تێیدا هەڵوەستە دەکات و دەوەسـتێت و دەکەوێتە باری لێوردبوونەوە و تێڕامانی کارا و دووروودرێژ و قووڵبین، بەڵام هـەر یەك وێستگەیان ورووژێنەر و دیاریکراوە، دەتوانین قسەی لەبارەوە بکەین. هـیچ شتێك لەم بوونەدا نوێ نییە تا مرۆڤیش دۆنایدۆنی گیانێکی بەر لە خۆیەتی. ژیان منی دووبارە کردووەتەوە و دەبێت قسەی ئەم دووبارە کردنەوەیەی خۆمم هەبێت و بیکەم، بەڵام وەك خۆم و خۆم لەگەڵ خۆمدا، ئەم خۆم لەگـەڵ خۆمدایـە لـەناو دوو کەوانـەی هەمیشـە ئامـادەی دۆخگـۆڕین ئـازادی تـەواو دەڕەخسـێنێت و

کەرەستەکانی دەربڕینی خۆی دەناسێت. ئەم پێوەندییانەی هەستەکانی کەسی جوانبەخش لەگەڵ پانتاییی فۆرمی فرە پێوەندی و فـرە بنیـادی و فـرە ترپـە و ئاوازی دەق دروستی دەکـات بانگهەڵدانی نوێبەخشـی نییـە، بگـرە بـەدیهێنانی نوێبەخشییە.

نوێبەخشی گەشەکردنێکی سەرتاپاگیرییە، لە ئەفسـوونی کـراوەی بـوون و ژیانی مرۆڤ، بار و بوارێك دەکاتەوە بۆ شکاندنی گەمارۆی دواکەوتوویی کۆمەڵگا. ئەو کەرەستانەش دەناسێت، کە نوێکردنەوەی بیر و کۆمەڵگا هەڵدەسـووڕێنێت، هەستی گۆڕانکاری کاریگـەر دەهێنێتـە نـاو هەڵسـوکەوتی ڕۆژانـەی ژیانمانـەوە. ژیانێکیش نوێبەخشی بەرهەم بهێنێت سـەر بـە بیرێکـی خوڵقێنـەرە و بینینێکـی تەواوە بۆ گەردوون و پێکهێنانی شتەکان. نوێبەخش هەمیشە هـەوڵ دەدا ژیـان لە بینینی ئەوانەی پێش خۆی ژیاوە دەسـتکاری بکـات و بیروڕاکـانی بـۆ گـۆڕان بخاتـە گـەڕ. جـوانی لـە چـاوی کۆمـەڵگا زیـاد و بـەپیت بکـات و پاشـخاپەڕۆکی داهێنان بسڕێتەوە، یان لانی کەم بـەلاوەی بنێـت، هـەروەها نەریتـە خراپـەکانی کۆمەڵگاش لابدا و جوانەکانی دووبارە زیندوو بکاتەوە.

زمـان بـە شـیعر دەسـتی پـێ کـردووە و خـۆی ناسـاندووە، بووەتـە دیاردەیەکی تەندروسـتیی کۆمەڵایـەتی و نیشـانەی ئـادەمیزاد، ئـەم نیشـانە ئادەمیزادییـە بەشـێکی دەبێـت لـە بـیر و بیرکردنـەوەی منیشـدا بڕسـکێت و لێکدانەوەیەکم هەبێت بۆ ڕسکان و گواستنەوە و کارپێکردنی.

شارسـتانییەتی بـوونیش لـە ڕێگـای هۆشـێکەوە بـۆ هۆشـێکی دیکـە بـەردەوامیی داهێنـان بـە دەسـت دەهێنـێ. گۆڕانـە یـەك بـە دوای یەکـدا هاتووەکانی نێوان کەسایەتیی داهێنەر و کۆمەڵگا دەستنیشان دەکات.

بەبێ مەیل و ئالوودەبوونی نەمری و بەرز فڕینێکی ئێجگار زۆر لە پێناویـدا، مـرۆڤ ناتوانێـت دەربـڕین و داهێنـان لـە جوانییـەکانی ژیـان بکـات و بچێتە نـاو بەردەوامییەوە. داهێنان خۆی وزەیەکی شاراوە و دەنگدانەوەی هەستییە، بوون دەدۆزێتەوە و ئاشکرای دەکات. دەچـێتە نـاو کرۆکـی کارتێکـەرە ڕۆشـنبیری و

www.dengekan.com

کولتوورییـــەکان. لــەبارەی شــتێکەوە قســە دەکـات، کــە گــەردوون و مــان و لەناوچـوونی تــەواوی ســەرزەمینە و دەبێتــە ناوەنـد. وەك بنــەرەتێك، بـۆ ئــەو دامەزراوە ڕۆشنبیرییانەی بوون بەڕێوە دەبەن و لەسەری دادەمەزرێن، لە ڕێگای جوانییەوە درێـژە بـە بەخشـش دەدەن، وەك پێویسـتییە هەسـتییەکان دەڕۆن بەڕێوە و مەشق دەکەن، مەشقی بەردەوام بیر تیژ دەکات و لە ژیانی ڕۆژانەماندا پێویستمان پێی هەیە. ئاماژەی کارا و گرینگە بە دوایدا دەچین بۆ پێوانـەکردنی پاشەڕۆژ، لە هەمان بار و بواریشدا بوێریی چوونە ناو و قسە لەبارەوەکردنی.

بـــەرهـــەمهێنی جوانبـــەخش، بینینـــی خـــەونی بـــۆ ژیـــان، هەســـتەکانی ڕازاندووەتەوە و ئارامییەکی تێدا بەدی دەهێنێت، کەشە دەروونی و پێشهاتەکان بە ئاستێکی هونەری و کاریگەرییەکی ئاشکرا دەگوازێتەوە بۆ واقیعـی نووسـین، کە برینی کاریگەری شەڕی خۆبـەخۆ لـە گەڕەکەکانـدا دیـد و دیـدگا و قـوولبینی مرۆڤی کوردیان شێواند و جوانی و توانا و بەهرەیان کوشت و پەیوەسـتبوون بـە ژیاندۆستی و شەیداییان تا ڕادەی لەناوبردن کز کرد.

بەرهــەمهێنی جوانبــەخش ناچـار بـوو بەرهــەم وەك ئـامراز و ئامــانجی کاریگەر بۆ ژیاندنەوەی جوانی و توانا و بەهرە بەکاربهێنێت و چاکە بناسێت. لەگەڵ ئەمەش ئەو ڕۆژانەی من تێیـدا ژیـاوم و شـیعرم نووسـیوە زۆر ڕوون و ئاشـکرا نـەبووە. بووژێنـەرەوەی جـوانی و توانـا و بـەهرە لـە خەونێکـدا لـە هێلکەی سەمەندەر ترووکا. خوداوەند بە هێزی بەخشندەیی بـۆ ناوچـەیەکی دیکەی ئاسمـان بـەرزی کـردەوە تـا فێـری بلیمـەتی و پـەرجووی بـەرزایی و گەیشتن بە بەهەشتی بکات. سەرەتاکانی هەستپێکردن بنووسـێتەوە. شـیعر بۆ چێژ و جوانی، چێژ و جوانی بۆ هەموومان، چێژ و جوانی ئەو ڕووداوەن لە کــاتی خوێندنــەوەدا ڕوو دەدەن و هەســتی سســتبوو لــە مرۆڤــدا چــالاك دەکەنەوە. لەم کردەوە و کردەیـەدا شـیعری پـاراو و بێگـەرد دەدۆزێتـەوە، شیعری بووژێنەرەوەی جوانی و توانا و بەهرە. هیچ بووژێنەرەوەیەکی جوانی و توانا و بەهرەش لێڵ و ناڕوون نانووسێت. زاڵە بەســەر ئاگـاییی نووسـین و

ئامرازەکانی دەربڕین و کاکڵی مەبەست. وەرگر بانگهێشت دەکاتە سەر خوانی فرە بنیادی و فرە پێوەندی و فرە ترپە و ئاوازی و فرە دەنگیی خۆی، بۆ وەرگرتن و چێژ و تێگەیشتنی هاوبەش.

2

مرۆڤ یەکەم جار کە بەهرەی دەربڕینی تێدا ئاشکرا بوو، لە خانەی شیعردا جێی کردووەتەوە، بۆ مانەوەشی لەم خانە پیرۆزکراوەیدا هەمیشە قوربانی لە ئەژمار نەهاتووی داوە و هێڵە ئەفسوونییەکان و چالاکی درێژ کردووەتەوە. زمانیش وەك یەکەیەکی پڕ جووڵە بوونی خۆی ڕاگەیاندووە. گیانی لێوڕێژ لە شەپۆلدانی لە ئاراستەکراوە سرکەرەکان ڕاپسکاندووە و پاراستوویەتی، هێز و ئاماژەی خستووەتە وێستگە و سەکۆی داهێنانەکانی. پێوەندی نێوان مانا و شیعرییەتی لەناو فۆرمی فرە پێوەندی بەستووە و شکۆی داوە بە گوتن و زمان.

زمان کەرەستە و بەخششێکی خوداییە و دەسەلاتی دەربڕین و هێزی گیانی دەدات بەخۆویستی و خولقاندنی شیعرییەت و مانا لەناو زمان و جوانیدا. زمان و جوانی ڕووبەرێکن خود و خەیاڵ خۆش دەکەن و بیریان تێدا دەکرێتەوە، ئاست و جیاکارییەکان دەردەکەون.

هێمای درەوشاوە زۆرن، کە توانا و بوێریی نەخێریان تێدایە، سەرگەردان و دەربەدەر بوونە و بوونەتە قوربانیی شیعری پاراو و بێگەرد. هەموو پەیامێکیان لە شیعرەوە بۆ شیعرییەت هێناوە. پەیامیش جگە لە شیعری پاراو و بێگەرد شتێکی دیکە نییە. دەیانەوێ لە ڕێگای ئەم پەیامهێنانەیاندا دەربڕین لە بارێکی دەگمەن، ئاوێتە بە جووڵە و وێنەی ناوازە و شایان بکەن.

تەنیا شیعری پاراو و بێگەرد، لە سەرچاوەی خود و خەیاڵەوە بنەچەی ڕاستەقینە و بەهای هونەری وەردەگرێت و بۆشی دەگەڕێتەوە، ئاماژەی

www.dengekan.com

یارییە مەحاڵەکان دەدات. تانوپۆی فۆرمی فرە پێوەندی خۆی تۆکمە و پتەو پێك دەهێنێت. هەموو بوون دەخاتە ناو پرسیاری خود و خەیاڵەوە، تەنیا خود و خەیاڵیش هونەری پاراو و بێگەرد دەخوڵقێنن و بڕوا بە گفتوگۆی هەستیاری دەهێنن.

کێشەی نێوان شاعیر و ڕەها هەڵبژاردنی پەرگیرییە و شیعر دەکات بە پاراو و بێگەرد. هەموو پەلەکانی دیکەی ئەدەب: پەخشان، شانۆگەری، چیرۆك، ڕۆمان..... تاد، تەواو ژێری دەیانجوولێنێت و بزووتنەوەیەکی وریاکردنەوەی جەماوەرین. لە ڕێگای ئەم جووڵانەشیدا جۆرێك تێکەڵی دێتە ناوەوە. هێزی دەستی، هاوسەنگی تێك دەچێت و ڕەهایی و پاراوی لە ناخ و بیرکردنەوەیدا دەبێتە پاشخاپەرۆکێکی بێزراو. جومگەکانی پێوەندی لەگەڵ سەرگەردان و دەربەدەر و قوربانییەکانی شیعری پاراو و بێگەرد لەبەریەکدا هەڵدەوەشێنێتەوە و دەچێتە ناو پێزانینە بەئاگاکان و دەربڕینی فریودەر لە پێناو دەسەلاتێکی دیاریکراودا، بینای کولتووری خۆی پێك دەهێنێ و گفتوگۆ لەگەڵ کولتووری ئەوی دیکەدا دەکات. لە هەموو کارێکی ڕۆشنبیری گفتوگۆکردن لەگەڵ ئەوی دیکەدا لە سوودگەیاندن بەدەر نییە. تەنیا لە شیعردا زەرەرمەند و هەڵەبەرە. بەهۆی ئەم گفتوگۆیەی هێزی کەسێتی ون دەبێت، ونبوونێك، کە دۆزینەوەی دەبێتە جۆرێك لە مەحاڵ.

جوانی شێوازێکە بۆ بیرکردنەوە. هەیە لە کەشوهەوا هەستییەکانیدا جوان بیر دەکاتەوە، کەچی لە هەنگاوێکی نزیکدا ئامادە دەبێت بچێتە ناو خۆ هەڵبژاردنی لیستێك، کە حزبێك بۆ بەرژەوەندی و کارپێکردنی خۆی ئامادەی کردووە و پڕوپاگەندەیەکی بێ ژمارەیشی لە پەنادا کردووە بە قەلای هەڵخەڵەتاندن و دابەشی سەر ئەڵقەلەگوێ و گوێڕایەڵ و بەرفەرمانەکانی خۆی دەکات. هەرکەسێك پێودانگێك بۆ کەسایەتیی خۆی دانەنێت، گەورەیی نەخێر، لە دەست بدا و ملکەچ و ئامادەی بەڵێ، بێت بۆ هەمیشەیی بەختیاریی گیانی

دۆڕاندووه. ملکەچکردن بۆ دەسەڵات، ژیان و شێوازی بیرکردنەوەت دەکەن بە ڕۆتین و نووسینەکانت نابن بە سەرچاوەی پاراو و بێگەردی هونەر.

شیعر بۆ چێژ و جوانی، چێژ و جوانی بۆ هەمووومان، چێژ و جوانی ئەو ڕووداوەن لە کاتی خوێندنەوەدا ڕوو دەدەن و هەستی سستبوو لە مرۆڤدا چالاك دەکەنەوە. شیعری پاراو و بێگەرد ئەی بەختیاریی بەهرەوەرانی سەر زەمین. مێژووی خۆ دروستکردن لە خاڵێکدا کورت دەکرێتەوە و دەبێتە تیشکۆ، بوێری ئەوە بکات بڵێت نەخێر، نەخێر، پرۆژەیەکە بۆ جوان بیرکردنەوە. جوان بیرکەرەوە جووڵەی سروشت هاوتا دەکات بە جووڵەی ئازادیی مێشك و هۆشمەندی. بیرکردنەوەش وەك پرۆژەیەك لە پێناو خۆدۆزینەوە و خۆبوونی و ڕووبەڕووبوونەوە بەرانبەر دەسەڵات.

ئەو کەسایەتییە تێکەڵە لە بڕیاری ناوەوەیدا، پێوەندییەکانی هونەری نووسین و جوانی و ڕەهای ڕاگرتووە، کە شیعری پاراو و بێگەردە. لە دەرەوەش لەناو تاکتیك و زانیاریدان بە حزب و ئەڵقەلەگوێ و گوێڕایەڵی و بەرفەرمانی دەسەڵاتدایە، کە هەموو دەسەڵاتێك بەشێك لە دیکتاتۆریەتی بە جووڵە و وێنەوە لەناو خۆیدا پەروەردە کردووە.

شیعری پاراو و بێگەرد ئەی پاکیزەی دووەم، لەگەڵ یەکەم هەست بە ئارامیکردنی دەروونی بەرانبەر دیمەنی جوانی دەستت پێ کردووە، بە وەشاندنی گورزێك ئاگری بێ ئامان کۆتاییەکان دەستنیشان دەکرێن، کە لەسەر زەوییەکی گڕکاناوی ڕامان گرە و هەمووومان بە سووتان و توانەوە و لێك جیاکردنەوەی ئێسك و گۆشت جەزرەبە بدە. تەنیا ئەو سەمەندەرانە بەردەوامی وەردەگرنەوە، کە پەڕگیریی شیعرییان هەڵبژاردووە و پێشەنگی تێدا بە دەست دەهێنن. لەم گۆشە زۆر هەستیارەدا شێواندن دادەڕێژنەوە و دەیکەن بە بوونی جوان و یادەوەریی داهاتوو.

بەهرەوەر ئەگەر تۆ خەونی داهاتووت لە دەستدا بێت بۆچی دەژیت، چۆن بوون و خۆبوونیت دیاری دەکەیت. پێویستە سەرەکیترین پرسیار

www.dengekan.com

دروستکردن لە بیرکردنەوەماندا ئەوە بێت مـن چ جـۆرە بـەهرەوەرێکم. ئەڵقەلـەگوێ و گوێڕایـەڵ و بەرفـەرمان، یـان کـەلکێش و ئـازاد و دڵکـەش. پێکهاتەی زەمین چۆنە، شکۆ بەرهەمی کامە قوربانییە. بۆ ئەوەی سـییەکان لە ڕزیبوون بپارێزین پێویستمان بە چ جۆرە هەوا وەرگرتنێکە. پێمـان لـەناو خۆڵی نەرمونیان، یان خۆڵەمێشی فریودەر پشوو پێ بدەین.

شیعری پاراو و بێگەرد ئەی پاکیزەی دووەم، ئەی تەنیا دایکی شاعیرە کەلکێش و ئازاد و دڵکەشەکان.

3

بەرهەمهێنەرانی شیعری پاراو و بێگەرد لە پێناو چێژی نادیار گیانیـان وەك دیاریکردنی ناوەندێك لەناو کردەوە و کردەی نووسـین و هونـەری جوانبـەخش و باڵا پیشـان داوە. هـیچ کامێکیشـیان شـیعریان تایبـەت نـەکردووە بـۆ ڕووبـەر و ڕواڵەتی واقیع، بیرکردنەوەی داخراویان وەك پێودانگێك بـۆ پێوەنـدیی زەینـی و بوونی شتەکان بەکار نەهێناوە. لەسەر بنەڕەتیی بەهرە و جوانبەخشی جووڵاون و تێگەیشـتن و تاسـەیان بـۆ جوانبەخشـی کـار پـێ کـردووە، ئاسـۆی توانـای تەنیایی، کە داهێنەر هەمیشە توانایەکی تەنیایـە. بەسـەر دیـاریکردنی ناوەنـدی گیانیان کردووەتەوە، لەو ڕەگە دوورودرێژەی شیعر، لە بەردەوامی و گـۆڕان بـۆ خۆی ئەزموونی کردووە و لە خولیاماندا دەسـووڕێتەوە، هـیچ کاتێـك نەبووەتـە بنەما و بنچینەیەك یاسـای بـەڕێوەبردنی دەوڵـەت و پرۆگـرام و پلانـی سـاڵانەی دامودەزگایەکی لەسەر دابمەزرێندرێت، بگرە بمانەوێت نەزانـدراوێك بـزانین و لـە کولتـووری ناسـراوی زانسـتەکان بـە هـەموو بەشـەکانییەوە نزیـك دەبینـەوە، سەرقاڵی سوود لێ بینین و پەیڕەوکردنی دەبین.

شیعر بۆ دۆخی دەروونی و ورووژاندنی گیانی لەنێوان مەوداکاندا دێت و دەچێت، دۆخی دەروونیش بەشـێکە لـە وزە زینـدووەکانی زانیـاری، چـونکە بینین دەگۆڕێ، بەڵام جیهان ناگۆڕێت، بگرە جیهان بۆ شێوە هەڵسووڕانێکی

www.dengekan.com

شیاو و چەشەی جوانیویستی و جواننواندن و جوانبەخشی ئامادە دەكات. تەنیا دوو شت دەتوانن جیهان بە بارێكدا بگۆڕن. ئەویش ئایین و سیاسەتن، ئایین و سیاسەتیش كاری كۆیە، تاكیش لەناو كۆدا بزر دەبێت و نامۆیی لە پێوەندییەكاندا دروست دەبێ.

لێرەدا پرسیارێك، كە كاری شاعیری نوێبەخش و جوانبەخش داهێنانی پرسیارە، دەبێتە بار و بوار بەهۆیەوە دەتوانین لەنێوان مەوداكاندا بێین و بچین و چالاكیی بیركردنەوەی ئەوڕۆییمان بە تاو و تینی جوانی دەرببڕین. نوێبەخش، كە مامەڵەی جوانبەخشی لەگەڵ هەستەكانیدا دەكات، شیعرییەتی لەناو سروشت دەرهێنا و گواستییەوە ناو هەستەكانی مرۆڤ و لە ناوەرۆكدا ڕسكاندی، ئەفسوونی خود و هێزی تاكی تاقی كردەوە، كە دەتوانێت گیان وەك ناوەندێك دیاری بكات. بە وردی لە سروشتی گیان و خەون وردبوومەتەوە و گیان و خەونیش بابەتی بنەڕەتیی شیعری منن. شیعر بۆ چێژ و جوانی، چێژ و جوانی بۆ هەموومان، چێژ و جوانی ئەو ڕووداوەن لە كاتی خوێندنەوەدا ڕوو دەدەن و هەستی سستبوو لە مرۆڤدا چالاك دەكەنەوە.

كۆمەڵێك بەهای ئێستێتیكی هەن سروشت پشتگوێی خستوون. جوانبەخش جموجووڵی هێماكانی دەدۆزێتەوە و دەیانهێنێتە پانتایی نووسین و دەیانكات بە هونەری پاراو و بێگەرد و باڵا.

داهێنەری پرسیار، ئاراستەی فۆرم لای پاڵنەری كردارییە و لێیەوە شوێن بۆ پەیژەكانی كاركردن دەستنیشان دەكات. كردەوە و كردەی بەردەوامبوون لە بیركردنەوەیدا كەرەستەیەك نییە بۆ ناسینی جیهان، كەرەستەیەكە بۆ ناسینی خۆی و لەپاشانیشدا بۆ ناساندنی خۆی و شكۆداركردنی جیهان بە داهێنانی پاراو و بێگەرد.

شاعیره نوێبەخش و جوانبەخشەکان بەرپرسن لە خولّقاندنی شیعر و ئامادەکردنی کۆمەڵگا بۆ جوانیویستی و جواننواندن و کارکردن و مانەوەی لەناو کردەوە و کردەی ئێستێتیکیدا، قۆناخی یەکەمی نوێبەخشیی شیعری کوردی هەندێك جووڵە و پانتاییی و ماکیان لە بیر و هونەری قۆناخی شیعری کلاسیکی کوردی وەرگرت و لە برەوپێدان و چارەنووسی داهێنان و دۆخگۆڕینی ناوازەدا فۆرمی جیاکارییان تێدا خولّقاند، قۆناخی دووەمی نوێبەخشیی شیعری کوردیش بەهەمان شێوە هەندێك جووڵە و پانتایی و ماکیان لە بیر و هونەری قۆناخی یەکەمی نوێبەخشی شیعری کوردی وەرگرت و کاری بەرەو پێشەوە چوونیان لەسەر کرد، ئەنجام کۆمەڵێك کاری جوانیان لە زەمینەیەکی بە پیتدا دامەزراند، بەڵام قۆناخی سێیەمی نوێبەخشی شیعری کوردی، لە ئاماژەی هەریەك لەم قۆناخانەدا، مەبەستم شاعیره نوێبەخش و جوانبەخشەکانە، نەك پاشخاپەرۆکە بێزراوەکان، هەوڵیان بۆ خولّقاندن و ئاشکراکردنی بیر و هونەری جیاکاری بوو، دلێرانە داکشانە ناو خود و پاراو و بێگەردیان کرد. لەم پاراو و بێگەردییەدا زەمینەی لەباریان بۆ کێڵان ئامادە کرد و تۆوی بەهرە و ڕۆشنبیرییان لەناودا وەشاند و فۆرمی فرە پێوەندییان دامەزراند.

دەستەیەکی کارا لە ناوەند و بەهرەی دیاردە بزوێنەرەکانن. شیعریان بە ژیان بۆ خۆیان هەڵبژاردووە و نانی گیانیان لە دەستی میهرەبانییەوە خواردووە. هەژانێکی توند لە بیر و هونەری پێشوو ڕووی دا، کە لە دەقە نایابەکاندا خۆی نواندووە و زمان تێیاندا زۆر هەستیارە و زوو خۆی ئاشکرا ناکات و ماناکانی ڕاناگەیەنێ.

شیعری پاراو و بێگەرد لە کرۆکی خۆیدا مەسەلەیەکی بوونی و ژیانی دەروونییە، پێویستی بە هێنانەوەی هیچ پاساو و هۆ و بەهانەیەك نییە بۆ بوونی خۆی. کارکردن لە جیاکاریی بیر و هونەر، دەرکەوتن و شەوق و توانا و بەهرە بەکەسی بیرکەرەوە دەدەن و هێزی سووربوون لەسەر بنەمای

www.dengekan.com

جیاکارییـەکان بنیـاد دەنـێن، کـە جیاکـاری سـووربوون و بـوونی کـردەوە و کردەی نووسینە. لـەم بنیادنانـەدا تێگەیشـتن و قبـوولکردنی وەرگـر لەسـەر جیاکارییەکان ڕادێـن و جیاکارییـەکان خانـەی دیـاردە و جوولـە و مانـەوە و خۆبوونیی وەردەگرن.

گیـانی نوێیـەخش و جیاکارییـەکان هەسـتەکانی لـەناو شـاکار و ژیـانی دەروونـی پـەرە پـێ دەدا و زیرەکانـە شـێواز لـەناو شـێوازدا دەگونجێنێـت، شکۆی ناخی مرۆڤ بەجێ دەهێنێ و مانا ڕانەگەیەندراوەکان ڕووبـەڕووی مانـا ڕاگەیاندراوەکان دەکاتەوە. جیاکارییەکان بەپێی جیاکارییان لەگـەڵ ئـەوانی دیکەدا ئاسـتدار دەبـن. مـاك و ئاسـۆی هەسـتیاری و ئاسـت لـە بـیری زمـان وەردەگرن و پڕشنگیش لە تیشکە بەهێزەکان. یەك ئاستیش بیر و هونەر لـە پاشخاپەرۆکی بێزراو وەردەگرێت و گەشەدار نابێت.

من لە ئەزموونی خۆمدا زۆر شـەونوێژ و کەلکێشـیم بـۆ شـیعری پـاراو و بێگەرد کردووە. ئەو کاتەش شەونوێژ و کەلکێشی لە شاعیر وەردەگیرێت، کە شیعر بە ژیان بکێشێت و وەك کێشەی مردن و ژیانی لێی بڕوانێ و کـاری بـۆ بکات.

مـردن و ژیـان پێکهێنـەری بـوونن، شـیعریش، کـە ڕەگـەزێکی بوونییـە دەبێت لەم ڕوانگەیەوە لە دڵەوە لێی بڕواندرێ و کـاری بـۆ بکرێـت. نووسـین لەوپەڕی شادی، یان ئەو پەڕی ناشادی بەرهـەم نایـەت. کـاتی ئەفسـووناوی خۆی پەیدا دەبێت، کە خورپەی شاراوەی ناخ دروسـتی دەکـات. تـەنیا ئـەو خورپەیەی، کە دەچێتە ناو کردەوە و کردەی نووسینەوە ڕوونی دەکاتەوە و ئاماژەی حەسانەوەی گیانی دەداتێ.

سەرنجڕاکێشـترین ئـەزموونی جیاکـاری لـە ڕووبەڕووبوونـەوە و هۆشمەنـدیی نووسیندا بەرجەستە دەکرێت، جیاکارییەکانی ئارەزوویەکی تەنك پەیدای نـەکردووە بە ڕێگای ئەزموونەوە دەیگەیتێ، بڕوایەکی بەرزی تێدا بەدی دەکرێت و هێزە سـەیر و سەمەرەکانی مرۆڤ دەخاتـە گـەڕ و مانایـەك بـۆ بـوون لـە گیـان دەبووژێنێتـەوە و

ئەویندارى دەکات بە ژیان. چێژ بەردەوام لە مرۆڤى هەستداردا دەگۆڕێت. بە هیچ پێودانگێکیش ژیان دامەزراو و دەوڵەمەند نابێت بەو دیاردانەى لە پێناو خۆشگوزەرانیى مرۆڤ خۆیان پێشکێش دەکەن، بگرە بەردەوام کۆمەڵێك بۆشاییى پڕ جادووى لێ بەدەردەکەوێت. پێویستە مرۆڤى نوێبەخش و جوانبەخش بچێتە ناویان و گەوهەرەکانیان بدۆزێتەوە و مشتومالّیان بکات. ئەم دۆزینەوە و مشتومالّکردنە چییەتى جیاکاریى مرۆڤ و کۆششى گیانى و جیهانبینییەتى.

بەرچاوییەك لە ئەزموونى جیاکاریدا، لە بەشى زۆرى دەقەکانم دێڕێك وەك ناوەند هاوبەش دەکەم لەنێوان دوو وێنەدا، هەم تەواوکەرى وێنەى یەکەمە و هەم تەواوکەرى وێنەى دووەم.

ئەم ڕووبەر و جووڵە و ڕووداوەش بۆ سەرسامى وەرگر بەکاردەهێنم، ئەگەر وەرگر بەتەواوى هێزى هۆشمەندییەوە ئەم ناوەند و هاوبەشییە لەگەڵ هەردوو وێنەدا وەرنەگرێت و جۆرە ڕێکخستنێك لە ئاگادارییەکانى ناو دەق پێك نەهێنێ هەردوو وێنەکەى بە لێڵى و ناتەواوى دێتە بەرچاو و زەین. یەك لە گیروگرفت و لێك حالّى نەبوونى ئەدەبى جیاکار لەگەڵ وەرگردا ئەوەیە ئەم هونەرە وردانە هەست پێ ناکەن، یان خۆیانى لە ئاستدا نەبان دەکەن، یان توانایان نییە لە جیاکارییەکانى جوانبەخشى جیاکار تێ بگەن. بەوەشەوە لەوە دەترسن هەستەکانیان لەگەڵ ئەوى دیکەدا بەشدارى پێ بکەن. جیاکار پێویستە لە هۆى بوونى خۆى بپرسێت، پرسیارێك وەك دۆخگۆڕین لە پنتى پێکهێنان و بنەماى کراوەدا ئیش بکات.

5

ئەوەى لە نێوان من و شیعردا درێژ دەبێتەوە، خەونە نەك واقیع. لە کردەوە و کردەى نووسیندا خەون دەکەم بە واقیعى نووسین. بە ویست و داوا و هەستیارییەکى خەونى، بە یادگەى کۆمەڵگادا چوومەتە خوارێ و خانەیەکى سستبووم لە جەستەى شیعرى کوردیدا تەواو زیندوو ڕاگرتووە،

خانەی دەقی خـەونی. خـەون یەكێكـە لـە هێمـا هەسـتیارییەكانی مـرۆڤ. لـە سادەترین ئاستیدا خەسڵەتی كیمیاگەریی پەیدا دەكات، دەتوانێـت توخمێـك بۆ توخمێكی دیكە بگۆڕێت. پێكهاتە و داڕشتن و ڕایـەڵێكی تونـد و تۆكمـەی لێیەوە درێژ بكاتەوە. لە چالاكییەكی دیكەیدا بیكات بە دیمەنێكی بـە شـكۆ. هـەوڵێكی خوداڕسـكی بەهرەمەنـدە، پێوەنـدیی مرۆیـی و گـەردوونیی نزیـك دەكاتەوە، پەلە بكەین بە دوای هەستیارییەكانی ئەم پێوەندییە لەناو ژیـانی گەشاوەدا بگەڕێین. وێنەكانی بەرپرسیاریەتی بەرانبـەر چارەنووسـی چـێژ و جوانی بەرز دەكاتەوە و خۆی دەناسێنێت و دەبێتە هێما بۆ مانا و مەبەست.

وەك گیان پشت بەخەون دەبەستم، خەون هێـز و بڕوابـوون بـە وریـایی هەست و خەیاڵی نادیار دەبەخشێ. دڵەڕاوكێیەكانی خەیاڵی نادیار بە خەڵكی دیار دەگەیـەنێ، دەرەوە و نـاوەوەی گیـان بەیەكـەوە بـە ڕێگـای تایبـەتیی خۆیدا دەبـات، كـە ڕێگـای جادووییـیـە. خـەون نوێبەخشـیی زۆری داوە بـە بەیتی كوردی و زمان تێیدا گەرموگوڕە. شێوە و مـاكی بـەیتم وەرگرتـووە و بەشـێوەیەكی جیـا لـە خـۆی نواندوومەتـەوە، بـە ئاشـكرا ئـەم وەرگرتنـە درەوشانەوەی لە بیر و بیركردنەوەی مندا پەیدا كردووە و ڕسكاندوویەتی، بۆ ئەوەی بەسەر هەندێك دەربڕیندا زاڵبم، پێویستیم بەخۆڕاهێنان بـووە لەسـەر شێوە و ماكی بـەیت و خواسـتی ئـەم شـێوە و ماكـەش قبـووڵ بكـەم، بـەڵام خواستی واقیعی بەیتەكەم قبووڵ نەكردووە.

6

دروستكردن و دروستبوونی یەكـەم مـرۆڤ، یـانی هونـەری بـوون و جـوانی. هەست و گیان و خەون لە هەموو چەشنە شیعر و گۆرانی و مۆسیقا و تـابلۆ..... تاد، هەن و دەدۆزرێنەوە. لە دروستكردنی یەكتریدا بۆ یەك پێویسـتن. چـالاكیی ژیان لەناو ئەم دۆزینەوەیـەدا دەردەهێـنن و كاریگـەری بەسـەر سـایكۆلۆژییەتی یەكەم مرۆڤ و دوایین مرۆڤەوە دادەنێن. ئەم ڕەگەزانە دەستنیشـانكەری بـەهای

www.dengekan.com

دروستکردنی یەکەمین مرۆڤن و دەربڕین لە چەمکی جوانی و تاسە و گوڕ و تینی دوایین مرۆڤیش دەکەن.

داهێنەرەکانی ئەم چەشنە دەقە بەرهەم دەهێنن، هەموویان بەهرەداری بێ پایانن و خولیا بە تین و کاریگەرەکانی خۆیان پێشکێش بە مرۆڤایەتی کـردووە، بنــەما هەمــە جۆرەکــانی جوانیویســتی و جواننوانــدن و جوانبەخشــییان کـۆ کردووەتــەوە. هەسـت و گیـان و خـەون، کـە سەرچـاوەی ئەفسـوونی دەقـن. بەردەوام ئەمرۆ بە بیرکردنەوەی دوێنێ نـاپێون و لـە دۆخگۆڕینـدان. جـوانی لـە خۆیاندا پڕ خورپەی بەهێز دەکەن. دەقێکیش ئـەم خورپـە بەهێزکردنـە لەگـەڵ بیرکردنەوەی هونەری بەرێوەی نەبەن، خۆی ئەم کردەوە و کردەیەی قبووڵە لە ژێر پاڵەپەستۆ و چەپۆکی شتە رووکەشەکان بخنکێت. دەقـیش پەیوەسـتە بـە ترپــە و ئـاوازی دڵـی ژیـان و بـار و بوارەکـانی جـوانی و هونـەری بـوون، ئەگـەر پەیوەسـت نـەکرێت بـەو ترپـە و ئـاوازە، دەقێکـی تـەکنیکاری مۆمیـاکراوە، لـە پێکهاتەی مێژووی گیان، دەستخەڕۆ و ڕەنجەڕۆیە. دەقی تەکنیکاری مۆمیـاکراو فرەمانایی جیهان دەکوژێ و ژیـان وەك جەسـتەیەکی داماڵـدراو لـە هەسـتەکان نیشان دەدات. بەشە هەرە گرینگە گەرم و گوڕەکەی مێژووی گیـان، ئەفسـانە و ئایینەکان پێکیان هێناوە و بەردەوامی گەشەکردنیەتی، بە پیتی دەکەن و بگرە و بــەردەی جیاکــاریی دەورووژێــنن. تــەنیا وەرگـرتن و کـارپێکردنی دیمــەنی شڵەژاوی دەرەوە و بەهرەی تایبەت، فریای شیعر ناکەوێت ئەگەر ڕەگی شـکۆی خواسـت لـەناو بـوون ئـاوی نەخواردبێتـەوە، کـە ئـاو هێمـای سـەرەتا و هێـز و بەردەوامییە. تێڕامان دروست نابێت، پڕ مایەترین ئەدەب لـە جیهـانی نووسـیندا ئەو ئەدەبەیـە، کـە پەیوەسـت بکرێـت بـە ئەفسـانە و ئـایین. ئـەو ئەفسـانەیەی هاتووەتە ئاراوە دەربڕین بووە لە بلیمەتییـەك، کۆمـەڵێك رووداوم وەك ئەفسـانە هێناوەتە ناو نووسین. هـەموویان دروسـتکراوی هێـزی بیرکردنـەوە و خـەیاڵمن. ئەفسـانە و ئـایین بـۆ کلێـەپێکردنی مێـژووی گیـان گەنجینـەن و لـە پانتـایی بیرکردنەوەدا بە نەرمونیانی بای پەڵە جووڵە دەکەن. لێکدانەوەی گیانیم بۆ هێز

و كاريگــەریی كەســانی نــاو ئەفســانە و مێــژوو، وەك پشــتیوانیكارێكیش لــە بیركردنەوە و مانا و ئاسۆی جۆراو جۆر و ئایندە بینینیان، مرۆڤ دەخەنـە سـەر ئەو باوەڕەی جوانییەكانی زەمین حیكمەتێكی پەرتوبڵاوە پێویستە بە تەنافەوە هەڵبواسرێنەوە بۆ حیكمەت و بینینی دیكە.

7

داهێنان ڕێخۆشكەرە بۆ یـەكگرتنی كولتـوورە هەمـەجۆرەكان. هەرچـی هونەری شێوە و شێوازە لە ڕۆشنبیرییە بە زەبرەكانی بێگانەوە فێری بـبین. نەك لاسایی بكەینەوە و بیخوازین. یەكگرتنەوەی مرۆڤایەتییە لـە داهێنـان و جوانیدا. هاودەقی هەر لەم بار و بوارەدا دروست دەبێت. ڕەخنەگرانێكی زۆر و هەمەچەشنیش بایەخیان بە چەمكی زمان و هاودەقی داوە و بارودۆخەكەیان لەبەرچـاو گرتــووە، بــەڵام ئاشــق بــە ئــەدەبی بێگانــەبوون بــە نیــازی دەستبەرداربوون لە ڕەگی زمانی زگماك، وات لێ دەكات بەهرە و بیری زمانت ناتەواو بێت. ئەگەر بەهرە و بیری زمانیشت ناتەواو بوو هەوڵ دەدەیت خوێنەر لە كرۆكـی شـیعرییەت دوور بكەیتـەوە و سـەرقاڵی شـتێكی ناكـامی بكـەیت، چونكە شیعرییەت لـە بـەهرە و بـیری زمـانی زگماكدا پـەروەردە دەكرێـت و دەڕسكێت.

خەیاڵ و زمان لەسەر ئاستی شـیعرییەت و ئاسـتەكانی دیكـەوە دەچـنە ناو یەك و ڕێژەی شیعرییەت بـەرەو بەرزبوونـەوە دەبـەن، شـیعرییەتیش بـە جوانیی خەیاڵ و زمانی خۆڕسـك و خـودایی پەیوەسـتە و لـە چـێژدا دەبێتـە خــاڵێكی بــەهێز. هەیــە زانیارییــەكی بێشــوماری لــەڕێگای خوێندنــەوە و كەناڵـەكانی ڕاگەیاندنـدا كەڵەكـە كـردووە، بـەڵام نازانێـت بـەكاری بهێنێـت، چونكە لە بنەڕەتدا هەڵقوڵاوی ڕسـتەی نـاو نـاخی خـۆ بنیادنـەر و خۆبـوونی نــەبووە. كاریگــەری و پەرەســەندنی زمــان لــەو ئاســتەدا دەردەكــەوێ و دەستنیشان دەكرێت.

www.dengekan.com

هەموو دیاردەکانی بوون مرۆڤی داهێنەر بەرهەمیان هێناون، پڕ کاریشن لەبەرەو پێشبردن و کرانەوەی کۆمەڵگا بۆ قبوولکردنی جیاکارییەکان. کۆششی شێلگیرانە دەکەم دەقەکانم بابەتی تێڕامان بن بەرانبەر دیاردەکانی بوون، وزەی شاگەشکەیی چێژ و جوانییان تێدا نەمر بێت، بەڵام لەوە دڵنیام بە نیازی هۆ و ئامانج و هیچ شتێکی نزیك لەو مانایانە نانووسم. پێوەندییەك لە جەستەی دەقەکاندا نیشتەجێیە، پێوەندیی شیعرییەت و زمان.

سەرچاوەکانم لە دەروونم دۆزیوەتەوە و ڕاستییەکانی دەرەوەش تێکەڵاوی خەیاڵ و هێما و ئەفسانە دەکەم. مرۆڤێکم تێکەڵاو لە گشت گۆڕانکارییەکان، گیانم لە قووڵاییمدا دەردەهێنم و بە یارمەتیی کەشوهەوای ڕستەسازیی زمان پێشانی دەرەوەی دەدەم. ئەم خۆپیشاندانەم ختووکەیەکی کورتخایەن نییە. ڕەگەزی حەز بەڕێوەی ببات، شێوازی ژیانە مرۆڤی خاوەن سیمای پاك لەناویدا نیشتەجێیە. گونجاویشە پێش سالانێکی زۆر وەك ئەم چرکەیە گیانم هاتبێتە ژان و هەراسان، دوای ئەم چرکەیەش بە شێوەیەکی دیکە لە چرکەیەکی پڕ پشووی گیانی لەلانکی منداڵیمدا بنوومەوە. ئەم نووستنەش دوا مانا و شێوە وەرناگرێت.

شێواز دەبێتە خاڵێکی بەهێز لە داهێناندا، لەوەش گرینگتر، وشە دەبێتە خاڵێکی بەهێزتر لە ڕستەدا. هیچ شێوازێك تا سەر جێگای سەرسامیی ناوەندی ڕۆشنبیریی نییە. جێ لەق دەبێت، بەڵام ناکرێت بەکۆتاهاتنی یەکجارەکی ناوی ببەین و وەك سڕاوەیەك دڵخۆش بین پێی. تا ئەو ئاستەی دەسەڵات و هێزی ژیریم گوتوویەتی، ئەوەندەم توانا و بەهرەیە، خۆم کۆکردووەتەوە شێوازی شیعریم هێڵی ڕوونی ئاشکرا بێت.

www.dengekan.com

تێکۆشاوم بەهۆی پەخشان، بـە گیـانی شـیعریی نیشـانە و هێمـا لـە دارِشتنێکی قوولْبـووەوە لـە ئاخـاوتنی مـرۆڤ و ئێسـتێتیکیدا بهێنمـە نـاو زەینی ڕۆشنبیری پاراو و بێگەردەوە. بە دوای ئەو هۆکارانەدا بگەڕێم منی سەرنجکێش کردووە. گرفتارییەکانی ناوەوەی کۆمەڵگا بکـەم بـە بابـەتی جوانی. لە ناخی هەر هەموومان دەستەیەك چاودێر خۆی پەنا داوە، هەیە دەکەوێتە ژێر هەڵسوکەوت و هێـزی ئەقڵییـەوە. هەشـە لێیـان لا دەدات. خۆم لە دەستی ئەم دەسـتە چـاودێرە ڕاپسـکاندووە. ئاسـتە قووڵـەکانی ئاگایی دەورووژێنم.

دەقـی خـەونی، لـە خـەونی ڕاسـتەقینە نزیـك دەکەمـەوە، وەك چـۆن ڕاشکاوانە قوربانی بۆ ژیان دەدەم. بەهەمان شێوەی ڕاشـکاوانەش شـێوازێك لە هەستیارترین ئاستدا کار پـێ بکـەم. شـێوە و ڕسـتەیەکیش نییـە، شـێواز لەگەڵ خۆیدا نەهێنێتە ئاراوە و نەیجووڵێنێت.

9

نوێبەخشی لە داهێناندا دیمەن و هێمـا و هێـزی بوونـە. لـەمڕۆی بـە چـەقەڵ و چـەورە و پـڕ مافیـای ئـەدەبی و حـەربای هـەموو لـەش ڕوو، بـەردەوامبوون لـە نوێبەخشی و داهێنان چاوقایمی و گیانی ژیری دەوێت. تەنیا لەگەڵ ئـەو نووسـینانە ئاسـوودەم کـە شـیری گیـانمن و مایـەی سەرسـامین، دەمگەیـەنن بـەو ڕووناکییـە خوداییەی لە هەستیاری و زەینی چالاکدا پەیدا بـووە. هـەموو وزەیـەکی گۆڕان و پێشکەوتن لە گیانی مرۆڤی بە بڕوا و دامەزرێنەر و کەلکێش گەشە پێ دەدات، بـار و بوار بۆ دەربڕین و کرانەوەی بەردەوام دەدۆزێتەوە و تێگەیشتن لە گەشـەی گیـان و خـەون پـەرە پێـدەدا و لێ دەکۆڵێتـەوە و دەیکـات بـە واقیعـی نووسـین. هـزری دەوڵەمەندیش بەرهەم دەهێنێ و خۆشی و ئارامی ویژدانی پەناگەی خـەیاڵی پـاراو و بێگـەردە. سەرچـاوەی جوانبەخشـی هێڵێکـی هاوشـێوەی خـەون بـۆ نوێبـەخش

www.dengekan.com

دروست دەکات. ئەم هێڵە بە جووڵە خستنی نوێبەخشیی هونەری خۆیەتی، کۆمەڵگا بانگ دەکات بۆ ناو ژیانی ئاسوودەییی ئەدەب. بەهەشتی شادمانی ژیانی ناو داهێنانە. مرۆڤی جوانبەخش دەخوازێ تەمەنێکی پڕ دانایی و کارامە لەناو ژیانی ئەدەبدا بژیت. نەك لە ئارامیی ساختە و خۆشدوویی دەسەڵات، کە هەموو دەسەڵاتێك بەشێك لە دیکتاتۆریەتی بە جووڵە و وێنەوە لەناو خۆیدا پەروەردە کردووە.

بەشێکی زۆری قۆناخی دووەمی نوێبەخشی شیعری کوردی زیاتر وشەیان لەناو مانادا تواندەوە، لەوەی وشە بارگاوی بکەن بەبزێویی زمان. وشە هەست و هەستیاریی دروست نەکردووە، بگرە مانای گەیاندووە جۆرە پێوەندییەکی هێمائارا لەنێوان توانەوەی وشە لەناو مانا و وشە بارگاویکردن بە شیعرییەت خۆی ڕوون کردووەتەوە. شیعرییەتیش دەمانکات بە ئەندێشەی خۆی و ڕازی بەهێزی ئەندێشەکردنمان لە بیرکردنەوە و دۆخی دەروونیدا دەخوڵقێنێت. ئەمەش تەنیا لە هاڵاوی مەستی دەقدا مووچڕکە نەرمەکانی خەیاڵ و چێژ پەی پێ دەبەن. تواناکانی خۆگۆڕین و دۆزینەوەی خود ئاشکرا دەبێت. بە هۆشێکی ڕووناك و شکۆدارەوە ئەم خەسڵەتەیان دەستنیشان دەکەین. لە دید و دیدگا و قووڵبینی دووری خستوونەتەوە و لە دەربڕین نزیك. هەموو هەڵچوونە نەستییەکانی خۆیان تێیدا هەڵڕشتووە، هەڵڕشتن لە دۆخێکی دەروونیی کورت خایەندا سرووش وەردەگرێ و زوو دادەمرکێتەوە. ئاگری نادیار و نهێنیی نووسین تەواو گەرمیان ناکاتەوە، ناوە ناوە تەزووی بەتینیان لە لەشدا پەیدا دەکاتەوە. لە بێ ئومێدی دەریاندەهێنێت و لە شەقامێکدا بەرەو پیاسە و ونگە دەیانبات. خەیاڵ تێیدا لە قووڵایی ئەو وردەکارییانە دەکۆڵێتەوە، کە دەبێتە واقیعی نووسین.

نەسـت کاریگەرییــەکانی خـۆی کـۆ دەکاتــەوە و لــە خـرۆش و واقیعـی نووسین دێنە ناو ئاگاداری و دەبنەوە بوونێکی وشیاری، بەلام لەسەر ئاستی هونەری و ئاستەکانی دیکەوە وتووێژیان لەگەڵ شیعر و ژیان نەکردووە، بگرە جەختیان لەمەودا دەرەکییــەکان کردووەتــەوە، دانەکشـاونەتە نـاوەوە، کـە ناوەوە تایبــەتکاریی کەسـایەتی بەرهــەمی دەهێنــێ و زەینــی چـالاك توانـای بەگەڕخستنیەتی.

مانای مەجازییان ڕاونەکردووە و بـە ئەسـپایی و دامەزرێنەرانـە سـەیری هەستیاریی زمانیان نەکردووە، کە لە هەستیاریی زماندا مرۆڤ بە پـڕی ژیـانی خۆی دەدۆزێتەوە و دەیبینێ و سـەرلەنوێ چـاوی پێدا دەگێڕێتــەوە. زیـاتر وەك یارییەکی ئایدۆلۆژی کاریان بە شـیعر کـردووە. لـە بنجیشـدا ئایـدۆلۆژیا ڕەگــی جوانیویســتی و جــوان نوانــدن و جوانبەخشــی دەبەســتێ و هــەموو هۆیەکانی گەشەسەندنیان لێ دەستێنێتەوە.

سەرەتای دامەزراندن و کرانــەوەی شـیعری کـوردی ڕۆڵـی خۆیـان بـەرز کردەوە و هەموومانیان بە خوێندنەوەی خۆیانــەوە خــەریك و سـەرقاڵ کـرد، کۆمەڵگاشیان خستە مشـتومڕێکی ناتــەبا و سـەختەوە. کردنــەوەی دەرگـا و پیشاندانی سەرەتایەك بوون بۆ قۆناخی سێیەمی نوێبەخشیی شیعری کوردی و خالێك بوون بۆ جۆشدان و مامەڵەکردن لەگەڵ سروشتی ئازاددا.

قۆناخی سێیەمی نوێبەخشیی شیعری کوردی بـە فـۆرمی فـرە پێوەنـدی و جیاکارییــەوە ئاســتی داخوازییــەکانی خۆیــان پیشــان دەدەن. بــەوەی ئــەو وەلامانەی ئەوان بۆ واقیعیان دایەوە، ئێمە دەیکەینــەوە پرسـیار و لـەناو گیـانی دەقەکانمانـدا دەیکــەین بــە ترپــە و ئــاوازی نوێبەخشــی و وێنــاکردنی جیهــان و چالاکییە هونەرییەکانی کەشی خۆدەربڕین.

ترپە و ئاوازی قۆناخی دووەمی نوێبەخشـیی شـیعری کـوردی زیـاتر لـە ترپــە و ئــاوازی مۆسـیقای جــەنگ دەچــوو، کــە جــەنگاوەریان بـۆ جــەنگ و ڕووبەڕوو بوونەوە لەسەر ڕادەهێنا. قۆنـاخی سـێیەمی نوێبەخشـیی شـیعری

کوردی لەو ترپە و ئاوازە دەریانهێنا و شکاندیانەوە بەرەو ناوەوەی ڕستەی سەربەخۆ و جووڵەی وێنە. شاعیری نوێبەخش بڕوای بە بوونی ئەو هەقیقەتە هێنـاوە، کـە ترپـە و ئـاواز پێوەنـدی بـە جوانبەخشـیی مرۆڤـەوە هەیـە و وزەیەکی خۆشگوزەرانیی ژیانی کۆمەڵگایە. هـەموو کۆمەڵگایـەکیش بنـەمای ئازادیخوازی بە جووڵە و وێنەوە لەناو خۆیدا پەروەردە کردووە.

حوزەیرانی 1999 هەولێر

بەشداریکردنی شیعر لە ئامادەکردنی هەقیقەتدا

مانیفێستی شیعری

نوێبەخشی

لەناو کۆمەڵگای کوردیدا هیچ سەرچاوە و وزەیەکی ئـەدەبی بـە ئاسـتی شیعر نەبووەتە مایەی بەرهەمهێنانی بیرکردنەوەی چالاك، هەروەها بەو پایە کۆمەڵایەتی و ڕۆشنبیرییەش پەسند نەکراوە و نەدرەوشاوەتەوە.

گیانی زمانی دەربڕینی کوردیش تا ئێسـتا هـەر بـە تـەنیا لـەناو پـرۆژە شیعرییەکاندا زیندووە، کوردیش ویستی شیعر نووسین و هەستیاریی شیعری زۆر بـــەهێزە، تواناکـــانی خـــۆی تێـــدا تـــاقی دەکاتـــەوە، هەڵکەوتـــە کۆمەڵایەتییەکەشـــی وەری دەگرێـــت و ڕەوایـــی بـــە بـــەردەوامبوون و پەرەسەندنی دەدات، داهێنان بە وەرگرتنی قووڵاییەکانی ژیان بەرهەم دێ، لەم بەرهەمهێنانەشیدا ژیان دەخاتە ناو پرۆژەی دۆزینەوەوە.

www.dengekan.com

ئەگـەر دەربـڕینێکیش لـە فـۆرمی ئاسـتدار و تیشـکۆی خۆماڵییـەوە دانەچۆڕابێتە نـاو بـوون و زەمینـەی تـەواوی دەربڕینـەوە، بـەهیچ شـێوە و کەشوهەوایەك ناتوانێت نوێبەخش بێت و بێتە ناو پرۆژەی دۆزینەوەوە.

بۆ شاعیری نوێبەخش وەرگرتنی قووڵاییـەکانی ژیـان زیندووبوونـەوەی زەمانە، زمانی دۆزینەوەش زمانێکی یەك ئاراستەیی نییە، بەپرسیاری زۆرەوە لە ئاستە هەمەچەشنەکانی خۆی دەکۆڵێتـەوە، قووڵاییـەکان هێـزی وشـە و ئەزموونی تێدا نووستووە، لە دەربڕیندا ئەم هێـزە تـاقی دەکرێتـەوە و دێتـە ناو پرۆژەی دۆزینەوەوە.

بەشـێوەیەکی سـەرەتایی نوێبەخشـی لـە ژیـان و بـیر و بیرکردنـەوەی کۆمـەڵگا دەرکـەوتووە و هـەنگاوی بـۆ نـراوە، بنـەماکانی گـۆڕان بـەرەو پێداویسـتییە هاوچـەرخەکان و هۆشـیاری دەبێتـە پێـوەری دۆزینـەوەی ئەدەبی، هەروەها نوێبەخشی هۆو ئامانجە بۆ پێوەندیکردن بە چالاکییەکانی ژیانـەوە، بەشـێکیش نییـە لـە ژیـان. ڕاسـتەوخۆ ژیانـە، مـرۆڤ لـەباری بەختەوەریدا وەك خوداوەند دەژێنێت، ئەفسـوونێکی واشـی تێدایـە گیـان و جەستە لە بڵندی بحەوێنێتەوە.

بابەت ورووژاندن و شێوازی شاعیر هەستکردنە بە جوانییـەکانی ژیـان و شـۆڕبوونەوە بـۆ نـاو نـاواخنی سروشـت و لـەدایکبوونی وەرزەکـان. واش بەرانبەر ڕابهێنێ هەست بەم شۆڕبوونەوەیە بکات.

هەسـتی نووسـینیش بـە سـاتەوەختی زۆر ناسـك، یـان زۆر دژوار تێدەپەڕێ. تێڕوانینەکان ئاڵوگۆڕیان تێ دەکەوێ و دەڕسکێن.

شیعری ڕاستەقینەی خاوەن جیهانبینی، کە خودی مـرۆڤ دابڕێژێتـەوە، لـە سۆز و خەونی ڕۆمانسییانە بەدەر نییە، ئەگەر شیعریش ڕووت کرایەوە لـە سـۆز و خەونی ڕۆمانسییانە بە هیچ جۆرێك ڕاستەقینە و خاوەن جیهانبینی نییـە، کـە خودی مرۆڤ دابڕێژێتەوە.

شاعیری نوێبەخش هیچ کاتێك چاوەڕوانی هاندان و ستایش ناکات، هەر کاتێکیش چاوەڕوانی هاندان و ستایشی کرد، ئەوە بڕوای بەوە نییە ئـەوەی، کە نووسیویەتی داهێنان بێت. دەربڕینـی نایـاب بـەهۆی کـرداری گەیانـدن و هۆشیاریی زمانەوە لە ئاسـتی ئاسـایی دەپەڕێتـەوە بـۆ ئاسـتی ئێسـتێتیکا، دەبێتە خاوەن پرسیار لەنێوان وریایی زمان و وریایی ئاخاوتن.

زمانی ئێستێتیکا شێواز و ئەدگاری خۆی لە دەربڕینکردن و دەربڕینەوە وەردەگرێـت. لـە ئەزەلـەوەش گیـان، گیـانی جەسـتەیەکە شـێوەیەکی دیـاریکراوی بـۆ ژیـان و نەشـونما دۆزیوەتـەوە، شـێوازیش ناوەنـد و گیـانی نووسەرە، هیچ گیانێکیش بۆ جەستەیەکی دیکە وەرناگیرێت.

شێواز و شیعرییەت و زمان، ئەزموون بـۆ ئاینـدە پێشـنیازیان دەکـات، ئاینـدەش پێوەنـدی بـە هەموویانـەوە هەیـە، بەشـدارین لـە چـالاککردن و بەرپێوەبردنی، پەیامی هونەریی مرۆڤگەلێکە، کـە هـەوڵی سـڕینەوە و لەبـەین بردنی ئەو شتانە نادات، کە ژیان دەخەنە بارێك بـەرگری لـە بـە ژیـانبوون و ئازاری خۆی دەکات.

ژیـان و بـوون و دنیـاش لـەناو شـیعری نایـاب و ئاینـدەدا نـوێن، لـەناو ڕۆشـنبیریی کوردیـدا نوێبەخشـی هێشـتان بـە ڕوونـی شـوێنی شـیاوی بـۆ نەکراوەتـەوە، ئاخـاوتن لەبارەیـەوە دەبێتـە هـەرا و زەنـا، پێویسـتە ئـەو بڕیارانەی لەم بارەیەوە بوونەتە مایەی سەرنج، بە ئاستێکی دیکەوە بخرێنـە ناو ئاخاوتنەوە.

ئایا ئاخاوتنەکانمان لە خودی نوێبەخشیی دەقەوە دەرچوونە، یـان لـە دەرەوەی دەقەوە وەرگیراون و لە جەستەی تەنك و ناسکی دەق پراوەی پێ دەکەین، کە جەستەی تەنك و ناسکی دەق هیچ پراوەیەك وەرناگرێت جگە لە پراوەی گیان نەبێت.

نووسـینێك گەیشـتبێت بـە ئاسـتی دەق، پێوەنـدیی ئاسـتداری چارەنووسسازی بە ئایندەوە هەیە، کـە هەمیشـە وەك سەرچـاوەیەکی ڕوون

www.dengekan.com

هێزێکە بۆ بەرهەمهێنانی سەرچاوەی دیکە، بەرەنجامی خودێکی هەژاو و هۆشمەند و وریایە. بەشێکیش لە خودی هەژاو و هۆشمەند و وریا گەیشتوون بەو هەقیقەتە، کە شیعر بگەڕێتەوە ناو سۆز و هەست و ڕوونی و ئاشکرایی لە دەربڕیندا، ئەمەش وەك دیاردەیەك پێویستە بخرێتە ناو ئاخاوتنەوە. زۆر جاران گۆڕانکارییە ڕەچاونەکراوەکان کاریگەریی ڕاستەوخۆیان لەسەر چۆنیەتیی بیرکردنەوەی کۆمەڵگا و بیر و دەربڕینی تاکی نووسەرەوە هەیە. دەبێتە بابەتی نووسینەکانیان، بەڵام نابێتە مانای ڕوون و دیار، بگرە لە چێژدا دەبێتە سرووشی مانا و چالاکیی وێنە.

جیایی

پانتایی جیاکارم لە بەرهەمەکانمدا خولْقاندووە، لە پانتاییەکدا دەستنیشان ناکرێم. ئەرێ لە پانتاییە شیعرییەکاندا، دەچمەوە سەر چ پانتایەکی خۆ تایبەتیکردن. تایبەتکار بۆی هەیە تەواوی هەبووەکانی، کە توانای کاریگەرییان تێدا دەرکەوتووە، ڕاکێشێتە ناو بیرکردنەوەی چالاکی، کە بەردەوام هێما و هێماپێکراو بەرهەم دەهێنێت. لە یەك کاتیش لەناو هەموو پانتاییەکاندا کار بکات و دەستیان بۆ ببات.

بەرانبەر بە ئاگایی خۆم جەنگاوەرێکی زانام و ئەهلی زیندوویێتی دڵ و یەکێتی ئەشقم، پانتایی ئێستێتیکا و ڕێبازی وردبوونەوەم لە ژیانمدا هەڵبژاردووە، دەمەوێت بە ڕاناوی نادیار زمانی تێدا هەستیار بکەم، هەستیاریی تەواوی زمانی کوردی لە شیعری کلاسیکیماندا تواوەتەوە و دەرکەوتووەتەوە. کاتێك شیعری کلاسیکی دەخوێنمەوە هەست دەکەم تەواوی زمانی کوردی ڕووبەڕووم وەستاوەتەوە. دەمباتە ناو جیهانێك، کە قسەی لەبارەی دۆزینەوە و بوون کردووە، نەك گێڕانەوە. خەون و ناوەندی وشە هەوڵدانن بۆ خۆناسین. لە ماڵی گەورەی شیعردا هەمووومان پێکەوە داوای شیعرییەت دەکەین، ئەو داوایە وزەی گەشەکردنی جوانی و بەرزکردنەوەی ئاستی هەقیقەتی گیانی و درامای

www.dengekan.com

ژیانه. جوانی زمان له جوانیی ئەو کەرەستەوە دێت، کـه دەربڕینـی لێ دەکات، زمان شانەیەکی زیندووی زۆر قووڵە لە جەستە و پێکهاتەی مرۆڤ لە گۆڕانی دیـد و پێوەندییەکاندا.

جیاییی تاقیکردنەوەی من ئەوەیە: جیهانی پارچە پارچە دەخـولقێنم و پێوەنـدیی هێمـا و هێمـاپێکراویش دەپچـڕێنم و دەستنیشـانیان ناکـەم. سەرچاوەکانی نووسین و ئاستەکانی دەنـگ و تێبینیکـردن و سـەرنجدانم لـە جوانیی بێگەرد و بێ هاوتای ژیان وەردەگرم، دەگمەن و تاقانە دەبن بە هێما و هێماپێکراو.

شیعر چـەند بچێـتە نـاو ژیـان و دنیـای خـودایی و هەقیقـەتی ڕۆژگـار، هێندەی دیکە گیانی تا هەتایە پەروەردە دەکا و دەیپارێزێت.

شتێك لە نووسین، کە وەك ئەزموونێك پێشکێشم کردبێـت، بـەکاربردنی زمانی خەونە بۆ زمانی نووسین و ڕاچەناندن و چالاککردنی ناخی پڕ تواناییو یادەوەری. دواجار تواندنەوەی چالاکییەکانی بیر لە هەستیاریی نووسیندا.

چـامەی درێـژ پڕۆژەیـەکی کامڵـە و لەسـەر ئاسـتی بـوون و کرانـەوەی بەردەوام ڕادەوەستێت، سرووشتی دایکی هەستەکانمە، ئاسۆیەکی ئەفسـانە ئاساییە ناتوانم لێی دەربازبم بە کامڵترین فۆرمی شیعریی دەزانم و پەیڕەوی دەکەم، لە ڕایەڵی ڕستەکانیدا توانای جووڵاندنی فرە دەنگی و فرە پێوەندی دەڕسـکێت. مانـا و زمـان دەگەڕێتـەوە ئـەو ئاسـتدارییەی هێـزی نووسـین ئاشکرای دەکات و دەیهێنێتە گۆڕێ. واتە قووڵبوونـەوە بـە نـاخی بینـدراو و شەپۆلی شوێن و سیمای بوون.

فرە دەنگی

ڕوانینی گەردوونی بار و بوار بـۆ گەشەسـەندنی شـیعر دەڕەخسـێنێت، ببڕای ببڕ پێوەندیی بە شۆڕشی گەیاندن و فۆرمەکانییەوە نییە. خەیاڵ و ئەو ئاسـۆیەی جیهـانی بەهۆیـەوە وێنـا دەکـەیت، لـە دەرەوەی کەناڵـەکانی

www.dengekan.com

ڕاگەیاندن کاری شیعرییەت بەڕێوە دەبەن، لە کەڵك وەرگرتن دەست واڵا و دیموکراسین، سەرسامیی خۆشیان بە نەشونمای نوێبەخشیی گیانی ژیان ناشارنەوە.

دەتوانین لەوە دڵنیابین، کە شیعر هەموو سەنگایی ساتە وردەکانی بە تەنیا خستە سەر هەڵقولانی خەیاڵ وەك بەرزایی و ناوەندی کاریگەر چووە ناوی و کرۆکی ژیانی بە هۆیەوە وێنا کرد. بێگومان لەبارێك نزیك دەبینەوە شیعری تاك دەنگی دەبێتە خۆنیشاندانێك و دەربڕین لەو بارەی بێهێزە.

دەکرێ لە بچووکبوونەوەی دنیا لە بینینی شاشەدا، یان هەر فۆرمەکی گەیاندنەوە، شیعری فرە دەنگ لە چنین و ڕایەڵی تووند و تۆڵی ببێتە جێگرەوەی خەیاڵ وەك بەرزایی و ناوەندی کاریگەر.

لە شیعری فرە دەنگیدا خەیاڵ ڕەگەزی سوودبینینە، بەرزایی و ناوەندی کاریگەر نییە. نیشاندانی باوەڕ و گیانی کراوە و دەوڵەمەندیی ئەم شێوازە بەئەندازەیەك لە شانۆنامە و ڕۆماندا بە ئاشکرایی دەگاتە لووتکەی بینین و تێگەیشتنی ڕوون.

لە شیعری درامیدا گفتوگۆ لەگەڵ هەست و ئەقڵی خوێنەر و شاکەس و کەسایەتییە جۆراوجۆرەکان دادەمەزرێنێت، هاوتایییەك دەدۆزێتەوە لەباری نووسیندا پەیڕەوی دەکات. لە پێکهاتە و بنەمای منی شیعریدا پێکدێت و دەبیندرێت، خۆی لە منی تاکە کەسی شاعیر دەکشێتەوە، ڕۆڵ و ئاستی شاکەس و کەسایەتییە جۆرا و جۆرەکان و چێژێك دەگەیەنن، چێژی ئاراستەکراوی شاکەس و کەسایەتییە جۆراوجۆرەکان و واتاناسی.

زۆرێك لە شیعری ئیمرۆمان لەسەر سیستمی تاکدەنگی منی شاعیر وەك ڕەگەزێکی کارپێکەر بەڕێوە دەچێت، ئەم شێوازەش وەك هونەر هەرچی پێ بوو بەخشی، چاوەڕوان ناکرێت هونەرێکی کاریگەریی پێ مابێت بۆ بەخشین و سەرسامی، چونکە هیچ شتێك ڕووناداات قسەکەر یەك قسەکەرە و پانتایی نووسینەکەی داگیرکردووە، هەروەها بوونی شیعریش وەك شێواز و شێوە

www.dengekan.com

دەخاتە مەترسییەوە. لە کارایی و زیندوویی و هێز دووری دەخاتەوە، کە کارایی و زیندوویی و هێز بارێکن هەمیشە زیندوومان دەکەنەوە و سەرچاوەی سەرسوڕهێنەرن.

یەکەمین کردەی هەستیارکردنی زمانە، ڕستەکان درێژ دەکاتەوە بە مەبەستی گەیشتن بە چاوگە دەنگییەکان، چاوگە دەنگییەکانیش هەمیشە ئاگایی زمان تێیدا دەبێتە باری ڕاستەقینەی نووسین و وزەی ترپە و ئاواز لەم بارەیەوە ڕوو دەدات. چەند ترپە و ئاوازێکی لێ دەبێتەوە، جۆراوجۆریی ترپە و ئاواز خەسڵەت و مۆرك و ئاماژەی ناسینی ئەم ژانرەن، پشت بە وێنەهێنانەوەی یەك لە دوای یەکیش نابەستێت، زیاتر گێڕانەوە دەکاتە خۆبووژانەوە و دەرکەوتن و ئاراستە وەرگرتن.

دەستکاریکردن

دەقەکانم ئەوانەی چاپم کردوون و ئەوانەی چاپیشم نەکردوون، هەمیشە لەسەر مێزی کارکردن دەستیان بۆ دەبەم هەر چەند ڕستەیەکیان دەستکاری دەکەم و چەند لاپەڕەیەکیان دەخەمە سەر و چەند لاپەڕەیەکیشیان لێ لادەدەم. تا ئێستاش نەگەیشتووم بەدوا دارشتنیان. ئەو هونەر و دڵەڕاوکێیەی دەستکاریکردنەش لە کارکردنی بێ وچانی کاتژمێر گواسترایەوە ناو باری دەروونیی شاعیریەتیی من.

کاتژمێر تەکان دەدا بەرەو ناو دەقی کات. دەقی کاتیش هەمیشە ئەو چرکەیەی جوانە تێیدا چاوەڕوانیت، کە هێز دەخاتە ئەو چرکەیەی بۆی دەڕوات، ڕۆیشتنی منیش هەمیشە بەرەو دەقی شیعرییە. هەموو شتەکانی کاریگەرییان بە نەشونمای ژیانەوە هەیە. لە زەینمدا ئامادەیان دەکەم و دەیانکەم بە بەشێك لە چالاکییەکانی بیرکردنەوەم. دەستکاریی بەردەوامیش کارێکی دروستە بۆ نووسەری پڕ توانای پەڕینەوە بۆ ناو پرسیارەکانی، کە بوون بەیەك جۆر دەستنیشان ناکەن، بەرگری و دەربڕین لە داهێنان دەکەن،

www.dengekan.com

چونکە هەر جارێك، کە دەستکاریی دەکات، بەو نیازە بە تەواوی ژیان لەناو دەقەکەیدا ببینێت، یان ژیان بە تەواوی بهێنێتە ناو دەقەکەیەوە و بیگەیەنێت بە ئاستی خەونی نووسین. ئەویش یەك لە مەحاڵەکانی نووسینە، نووسین هەوڵدەدات بۆ مەحاڵ، مانەوەش لەناو ئەو مەحاڵە سووربوونی نووسەرە بۆ بینینی ژیان بە تەواوی لەناو دەقی بێگەرددا.

شاعیر

شاعیر، سەر گەرمییەکانی خۆی لە سنووری بیرکردنەوە و جیهانبینییەوە دەست پێدەکات و گیانی چالاکە بەگشت جوانییە هاوبەشەکان. ئاراستەی ئالۆزکردنی جوانییە هاوبەشەکان نییە. سادەکردنەوەیەتی، بەرپرسە بەرانبەر بەرزبوونەوە و ڕسکاندنی ڕوانینی پڕ شیعرییەت و جووڵەی ئاخاوتن لە زماندا، پەیوەستیشە بەوەی پێوەندییەکانی نێوان جوانی و فۆرمەکانی کۆمەڵگا وەك پرۆژەیەکی پەرەپێدان وەربگرێت.

کاری گوتار دامەزراندنیش لە پێوەندییەکانەوە بکاتە وێنەیەکی ڕاستەقینەی ئەزموونکراوی هەقیقەتی مرۆڤ. لە هەمان کاتدا لە تواناکانی دەربڕیندا بەرزیان بکاتەوە ناو ڕایەڵی ڕستە و ترپە و ئاوازی ویژدانیان لێوە وەك نیشان و نیشانە پیشان بدات، هەروەها دەسەڵاتی هەستیاریشی بەسەر ئاشکراکردنی چارەنووسی جوانی لە شێوازی نادیاردا پاڵپشت لە بەرزبوونەوەکەی بکات.

تەوەرەکانی هەست و سۆز و خەون بخاتە گەڕ بۆ هێشتنەوەی بەردەوامیی چێژی گیانی. جوانی وەك ڕەگەزێکی چالاك و بنیادنەر لە پێکهاتەی دەقدا بکاتە ناوەندی بە یەکگەیشتنی پێوەندییەکان و باوەڕهێنان بە هەقیقەت و تواناکانی ژیان. بۆ واتای ڕاستەقینەی لەناو دەوروبەرێکی بێ هێز لە هۆشیاریی فیکریدا ئاکار دابڕێژێت. بەدواداچوونی مێژووی گیان و ئەوانی دیکە و چاونەترسیش

www.dengekan.com

بەرەو ڕووی ئەم ئاکار داڕشتنە بکاتە ماڵی هـەر هـەمووماڻ و نرخێکـی هونـەری مانا دەرنەکەوتووەکان هەڵداتەوە.

کـردەی نووسـین وەك سـەرەتایەکی هەمیشـەیی و خاڵـە یـەکتربڕەکانی کات بپارێزێت. بە فراوانییەکی ئاستدار و کاریگـەریش بانگـەوازی لایەنـداریی تەواوی ڕابگەیەنێت، دواجـار بـە ئاسـتی بـەهای مـرۆڤ بیناسـێنێت، بپرسـێت ئەرێ ئاستدارییەکانی شیعر و مرۆڤ چین لە واقیعدا جێبەجێیان بکات و جێـی پەسندی بن. تا چەند توانیویەتی جوانی و هونەر بگەیەنێتـە ئاسـتی ژیـان و درکاندن.

فەرهەنگ

وشـە لـەناو فەرهەنگدا بـە یـەك مانـایی سـنووردارە، لەسـەر ئاسـتێکی جـێگیر و نـەگۆڕیش پێوەنـدی بـۆ دەستنیشـان کـراوە، واتـە لـەناو ژیـان و بزووتنەوەی بەرەو پێشچوون کار و چالاکیی لێ وەرگیراوەتەوە و خانەنشـین و لا کەنارە.

شیعر هێز لە خودی زمان وەردەگرێت، بەزمانی ناو ژیانیش شیعرییەتی دەڕژێتێ و پێوەندییەکانی بـە جیهـان دەبەسـتێتەوە، کـار و چـالاکیی وشـە گەرمـەکانی نـاو ژیـان وشـە بـێ هێزەکـانی نـاو فەرهـەنگیان لـە خەیاڵگـەی نووسەری خود وریا دەربـەدەر کـردووە. هەسـت بـە نائومێدییـەکی ترسـناك دەکەم لەو وشانەی لەناو فەرهەنگاندا وەنەوز دەدەن دوای گواستنەوەیان بۆ ناو ڕستەی شیعریی کتوپڕ خـەوی دووبارەکردنـەوەی لێ دەکـەوێت. لـەباری دووبارەکردنەوەشـیاندا، بچـووکتر دەبنـەوە. دەسـتەواژە لـەناو فەرهەنگـدا خۆشباوەڕ و بێ ئومێدە بەیەك مانایی دڵی داکەوتووە و فۆرمـەکانی کۆتـایی پێ هێناوە.

شـاعیریش لـەناو فەرهەنگدا سـڕ دەبێـت نـەك سەرسـام. لـە وشـەکانی بەردەسـت و زەینـی خۆیـەوە دەسـت پێـدەکات. ڕۆشـنبیرانی ئـەکادیمی و

www.dengekan.com

فەرهەنگنووس و زمانەوان لە وشەکانی ناو فەرهەنگدا کار و چالاکییەکانیان بەرهەم دێنن. لە فەرهەنگدا ئاستی جیاکاری زمان نییە. هەموو داهێنانێکی زمان لە ئەدەبدا لە دەرەوەی فەرهەنگ ڕوودەدات، دەقی نایابیش لە کرۆکدا لە پێوەندیی زمانەوە سەرکەوتن وەردەگرێت.

لەناو مێژووی ئەدەبدا، ئەدەبێك نییە لە وشەکانی ناو فەرهەنگەوە سەرکەوتنی بە دەست هێنابێت، بۆیە فەرهەنگ لای من بووە تەلیسمێکی بکوژ، زوو خۆم لە قەڵەمڕەوی دەسەڵاتی دەرهێنا. ژیان فەرهەنگی شیعرە، هەر شاعیرێکیش هانا بۆ وشەکانی ناو فەرهەنگ ببات نەشازیی خۆی بە شیعر ئاشکرا دەکات. مامەڵەی لەگەڵ وشەی ئامادەکراوە، بایەخی ساتە هۆشیارییەکانی ناوەوەی خۆی لە دەست داوە، ئەگەر نووسینێکی ئەدەبیش ساتە هۆشیارییەکانی ناوەوەی نووسەر خرۆشانی تواناکان و چالاکیی نەبووبێت دەقێکی بەتاڵە لە ئەفسوون و هۆشیاریی نووسین.

مانیفێست

وەك پرۆژەیەك مانیفێستی شیعریی خۆم ڕاگەیاند، بۆ ئەوەی ئەم ڕاگەیاندنە ببێتە پاڵپشت و تیشکۆ بۆ ئەزموونی شیعریم. مانیفێست و خۆڕوونکردنەوە پەنجەمۆر و ڕوانینی تایبەتیی نووسەرن بە کەرەستەیەکی خەملیو و ئەزموونێکی ڕاستەقینە بەرانبەر نووسین. بۆ نووسین و گەڵاڵەکردنی، بە قووڵی سەرجەم دەقەکانی خۆم بە توانای گۆڕان لە ژیان و هونەر هێنایەوە ناو زەینم. لە مەودای خاڵی لاوازی تا خاڵە سەرسوڕهێنەکانی ئەزموونم وەرگرت، بەوپەڕی هۆشمەندی جیاکاریی هەستکردن لە مەوداکانی مامەوە و تێ فکریم تا بووە پرۆژەی باش بیرکردنەوە و گفتوگۆیەکی ڕۆشن. بنەماکانیم لە شەوق و کاکڵە و ناخی ئەو مەودایانە دۆزییەوە، کە لە واقیعی نووسیندا هێناومەتە گۆڕێ. ئەو واقیعەی چۆنیشی بیر لێ دەکەمەوە و دەیجووڵێنم.

www.dengekan.com

پێش نووسـین بـیر لـە مانـا ناکەمـەوە، دوای نووسـین مانـا دەدۆزرێتـەوە، هەروەها بیر و ڕاکانی ڕام گەیاندوون هەموویان لە دەقەکانـدا شـوێنی ژیربێـژی و ئەو ئاماژە و نیشانانەی تێیدا بەرهەم هاتوون ئاشکران. چارەسەری هەنـدێك لـە هەسـتە ڕۆمانسـییە سەرەتاییەکانیشـم کـردوون، هـێڵم بـە ژێـر دێـڕە لاواز و سەرسوڕهێنەکانی کێشاون. خەونم کردووە بە فـۆرمی دەسـتپێکردن و دووبـارە گەڕانەوە بۆ واقیعێکی دامەزراوی خەونی.

قۆناخ

شـیعر وەك درێـژبووەوەی قۆنـاخی پێشـتری وەرناگیرێـت، لـە هەنـدێك ڕەگەز یەك دەگرنەوە، لە زۆر ڕەگەزیش تـەواو ئاسـتیان دەکەوێـتە نێـوان، دژی قۆنـاخ و ڕێبـاز و قوتابخانـە و دابەشـکردنم، دەقـی داهێنـدراو بەسـەر تەواوی ژیاندا دابەش دەبێت.

ژیـان و خوێندنـەوەی ڕووداو و دیاردەکـان بەیـەك ئاراسـتە نایـەن، بـە جیاکاری بیری یاخی و کەرەسـتەکانی شـیعری لـە کەشـی شـێوە گۆڕینـدان، ئاستیش بەرەو گۆڕان و تێکەڵاوبوون وەردەگرن. هیچ قۆناخێکیش ناتوانێـت قۆناخی پێشەخۆی تەواو لەناو خۆیدا ون بکات و داهێنانەکانی لە گۆشەیەکی تەنگەبەر گەمارۆ بدات. جیاکارییەکان سروشتین. جیاکارییەکانی ئەو قۆناخ و ئەزموونانەی لە داهاتووشدا دەبنە هۆ و مایەی گفتوگۆی گۆڕانکاری هەمدیس هەر سروشتی دەبن.

شیعر لە زماندا ڕەونەقی شـیعرییەت بەدەسـت دەهێنێـت، زمـانیش بـە ئاراستەی هاتنی، ئاستی گۆڕان و تێکەڵاوبوون وەردەگرێت.

ئایا زمانی قۆناخەکانی ژیـان درێژەپێـدەر و دووبارەکردنـەوەی یـەکن. بـە جیاکـاریی ئــەو دەسـتکەوتە هونەرییانــەی لــە ئاکـامی پەرەســەندنی بـیر و پێویسـتییە کۆمەڵایـەتی و شارسـتانییەکان ئـەزموون کـراون و دامـەزراون، یـان بابەت و مەبەستەکان شـێوازیان دەگـۆڕێن و نیشـانەکانی هەسـت پـێ دەکـرێن.

زمـانی شـیعر، شـیعرییەت لـە زمـانی قۆنـاخێکی دیـاریکراو وەرناگرێـت، هـەموو سـەردەم و مـەوداکان ڕادەکێشـێتە نـاو بازنـەی بەڕێوەچـوونی خـۆی، هێـز دەڕژێنێتە ناو تەکانەکانی بۆ بەکاربردن و ئاماژە ژێربێژییەکان.

قۆناخێك، داهێنان تاجی لەسەر هێمایەکی دلێری نەنابێت، درێژەپێدان و مێژوویی نییە. هەندێ باری قووڵی سەرسامی سۆفییەت لە نووسینی ئەمڕۆ دەبیندرێن.

سیماکانی لە قۆناخی کلاسیکی ڕەونەقیان بیندراوە، وەك پێویسـتییەك لەمڕۆدا ئەزموون دەکرێنەوە، ئەو پێویستییە ونبوونی نوێبەخشی نییە لەناو کلاسـیك، ئـەو شـتانەی لـە ڕۆژ و ڕۆژگـاری خۆیـان دەردەچـن بـەرەو بـە ئەدەببوون، شتەکانی لەناو کۆمەڵگا ئەدەبن و ئەوانی تواناشیان تێدایە ببنـە ئـەدەب دەقئـاوێزان بـە جیاکـاریی بنیـادی دامەزرانـدن. هێڵـی ڕوونـیش ڕوانینەکان بخاتە باری قووڵبوونەوە و سـیما هاوبەشـەکان بناسـێنێ. زمـانی جیاکار ترپە و ئاوازی جیاکاری لێ دەبێتەوە. شێوەکانی دەربڕینیش لە ترپە و ئاواز وەردەگرێت. وەك فـۆرم و پێکهاتـەی ڕسـتە بەنـدیش جیاکارییـەکان بەرەو چەندین ئاراستەی جیاکـار ڕاماندەکێشـن و بـە کارامـەیی بـە گـەڕمان دەخەنەوە بۆ دوانەخستنی ژیان، کە ژیان خۆی کردەیەکی دواخراوە. خاوەن فۆرم و توانایەکی سەرسوڕهێنیشە.

پێویستی

لەم لێوردبوونەوەیەی هەستم بۆ ژیان و هەڵبژاردنی شتەکانی دەوروبـەر هەڵوێستی وەرگرت. شەپۆلی هۆشیاری لە ناخمدا خۆی هەڵاوێشت و بەڵگـەی ئەوەی پیشان دا لە ناختـدا پەیامبـەرێك خولْقـاوە پێویسـتی بـە دەربـڕین و نووسینی کتێبێکە بۆ هەمووان.

لەو خرۆشانەی خەون و واقیع و ژیان داوایـان لـە گیـانم کـرد، پێویسـتە کۆمــان بکەیتــەوە، خــاڵی بەیەکگەیشــتنمان شــیعرە. فــەزای زینــدووی پەیامبەریەتی لە بوونم ڕسکا. گۆڕانێکی ڕیشەیی لە ڕوانینە سـەرەتاییەکانم بەرپا بـوو، بـەڵام لـە ڕووبەڕووبوونەوەیـەکی گیـانیی یەکـەمین ئامـادەبوونی نووسین لە سەلیقە و چێژمدا چەخماخەی دا. خۆی وەك کاتێکی بەرجەسـتە لـە بیـنین و نووسـین پیشـان دا. ژیـان و مـەرگم لـەناودا کـردە سەرمەشـقی پایەداربوون.

سروشتی دەربـڕینیش دەگـۆڕێن، هەنـدێ جـار واقیـع و ژیـان جێـدەهێڵم و دەچـمە نـاو خـەون. هەنـدێ جـاری دیکـەش خـەون جێـدەهێڵم و دەچـمە نـاو جوانییەکانی واقیع و ژیان. ئەم جێگۆڕکێکردنە بیرکردنەوە و گفتوگـۆ و بیـنین و دەروونم ئازاد دەکەن و دەچمە نـاو کەشـی نووسـین. واتـە دۆزینـەوەی واقیعـی نووسین. نووسینیش لە هەموو شوێنێکدا هەیە. تا لە بۆشـاییەکانیش پێویسـتە شاعیریم لە مردنیشدا وەڵامی پێداویستییە شـیعرییەکان بدەمـەوە. سـوپاس بـۆ خودا چارەنووسی لەدایکبوونم لە وڵاتێکدا بووە، شیعری تێدا خۆشەویستە.

ڕەخنە

نووسین لەبارەی دەقەکانم ڕێك خراون، ئایـا بوونەتـە هۆیـەك لـە دیـد و دیدگایانەوە بە خۆمـدا بچمەوە، ڕەخنـە ئامرازێکـە بـۆ بـاش تێگەیشـتن لـە ئەدەب، جۆرە سەرلێشێوانێك بۆ خوێنەر بەدی ناهێنێت. سەربەخۆیی دەق و خوێنــەر گرینگــە، کردەیــەکی شارســتانی و زانســتییە ڕۆشــنبیر سەداســەد خۆشحاڵە پێی، بەڵام لەو ڕەخنانـەی وەك مەبەسـت ڕای دەکێشـمە نـاو ئـەو نووسـینە یـەکێکیانم بـۆ دەستنیشـان نـەکرا پسـپۆڕانە لـەناو دەقـێکم بـە پرۆگرامێکی ئەکادیمی، یان خەیاڵێکی داهێنەرانە کاری کردبێت و بەشێك لـە کردەی ڕەخنەیی لەناو خۆیدا هەڵگرتبێت. کەم ئەزموونی و کـەم و کـورتیی

www.dengekan.com

دەقی منـی خسـتبێتە بـەردەم کۆمـەڵێك نیشـانە، یـان خوێنـەری خسـتبێتە خوێندنەوەیەکی تایبەتییەوە، کە پشت بە میتۆدەکانی ڕەخنەگر ببەستێت.

ئەو دیاردانە وامـان لێ دەکـەن بپرسـین ئـەرێ ئـەم نووسـینانە بـۆ ڕێـك دەخرێن. هەقیقەت لە کوێیـە. ئایا هـیچ لـەو نووسـەرانەی، کـە ڕۆشـنبیریی خۆیـان ئامـادەیی لــە نووسـینە ڕێکخراوەکــەدا نــەبینیوە، توانیویانــە پێوەندییەکانی نێوان دەقەکانم بخوێننەوە و خۆیان تێیـدا ئامـادە بکـەن بـۆ کارێکی زانستییانە، کە توانای مانەوەی هەبێت، خاڵێك، یـان چـەند خـاڵێکی قەناعـەت پێکـەر بخاتـە نـاو گفتوگـۆوە، کـە مەترسـی بێـت بـۆ ئـەو بـیروڕا هونەرییانەی من پێشکێشم کردوون، ئاراستە و بڕوای منیان پێکهێناوە.

ڕەخنــەگرانی ئــەکادیمی و خــەیاڵ ســاغیش، توانیویانــە پانتاییــەکی هەمیشە ئامادەی ئـەزموونم پیشـان بـدەن. هەسـتیارییەکی قـووڵی تێـدابێت لەناوی ئاسوودە بیر بکەمەوە و پەیوەست بم بە خـەونی نووسـین. هەمیشـە بڕوایەکی پتەویشم بە جیهانیی منداڵییەوە هەیە. ئەو هەستە پاکەی لە گیانی منداڵیەتی پەروەردە کراوە. هەمان هەستی پاکیش لە سروشتدا دەجوولێت. منداڵی و سروشت ناوەندێکن لە هەموو لایەکەوە بۆیان دەچم.

لە پێوەندییە برادەرییەکانم بـە هـەموو هەسـتەکانمەوە ڕێـز لەبەرانبـەر دەگرم، کەچی زوو لەوە حاڵی دەبم بەرانبەر پێویستە وەك گوێزێکی پووچ لە لێـژایی فـڕێ بـدرێت. چـۆلەکە پشـت و پـێش و تەنیشـتی خـۆی دەبینێـت. خـاوەنی بیـنین و مەودایـەکی بێشوماریشـە. بـە پێچـەوانەی چـۆلەکە یـەك ئاراسـتەی بینیـنم بـۆ ژیـان هەیـە. ئاراسـتەی بینینـی هەقیقـەت و بـەرزایی ڕۆشنبیری و داهێنان، پەیڕەویشـی دەکـەم. چ زیـانێکیش بـەو هۆیـەوە پـێم بگات پێی زەرەرمەند نابم.

دیاردەی بێزراو لـە ئـەزموونی شـاعیریەتیی مـن بینـدراوە، هـەبووە بـە نووسینێك بردوومیەتـە کەشـکەڵان، دوای ماوەیـەکی ئێجگـار کـورتیش هـەر خودی هەمان کەسـی خـاوەن ئاراسـتەی کەشـکەڵان بـوونی ئـەدەبیمی ڕەت

www.dengekan.com

کردووەتەوە، کە ئەو ماوە ئێجگار کورتە ناتواندرێت وەك گۆڕان و ئـەزموون لە دید و دیدگا تەماشا بکرێت.

ئەگـەر نووسـەر خـۆی لـە ئـەنجامی ئـەزموون و کـارکردنی لـەناو ئامـاژە ئەدەبییەکانــدا گەیشــتبێت بــەو دوو ئاراســتەیەی کارکردنــە وەك ئاکــامی وەرچەرخانێك بیر لە ئاستەکان دەکەمەوە و پێی خۆشحاڵ دەبم. ئەگـەر مایـەی سوودوەرگرتن بێت، سوودیشی لێ وەردەگـرم، بـەڵام ئەگـەر لـەژێر چـاوڕوونی و ڕازیکردنــی دژەکــانم ئــەو هەڵگەڕانەوەیــەی کردبێتــە داو و هێڵێــك و کــردەی نووسینی بەدوادا ببات لەوانەیە بتوانێت لە ماوەیـەکی ئێجگـار کورتـدا بـە چـەند ئاراســتەیەکی دیکەشــدا کــێش و نیشــانە و ئاراســتەکردن وەربگرێــت. کــاری ڕەخنەگر لەسەر ئەم پایە دەوەسـتێت سـەنگی ئـەدەب لـە ڕۆشـنبیریی کـوردی دەربخات. هەندێك نووسین لە ئاستی هەرە بەرز ڕایان گرتووم. بێگومان ئەمەیان زێدەڕۆیی تێدایە. هەشە بە شێوەیەك دایپلۆسـیوم لـە نـزمترین ئاسـتی ئـەدەبی دیاریکراوی کردووم. ئەمەشیان بێگومان ونکردنی ڕۆشنبیریی تێدایە.

خۆشم لەو دوو بەرەی دژ بەیەکە باش حاڵیم، داهێنان لـەو پاداشـتە نییـە، کە لـە ڕەخنـەگر، یـان هێـزی باڵادەسـتی سیاسـی وەردەگیرێـت. خورپـەی دڵ فـەرمانڕەواییی بـەردەوامیی داهێنانـە. دیارییەکـە خـودا و زمـان ئـەو خورپـەی دڵەمان دەدەنێ و ئاشکرای دەکەن.

هیچ ڕستەیەك لەبارەی نووسینێك نامدرەوشێنێتەوە هەست و دەروونی نووسەرەکەی تێیدا ئازاد نەبێت تا سەر ئێسـکان گـیر بخـوات لـە خولقانـدنی دوو دیوی، لەگەڵ هەموو نووسینێکدام، تەنیا لەگەڵ ئەو نووسینەدا نیم ڕك و بوغز و تاکتیکی سیاسەت تێیدا دەستەڵاتدار بێت. ئەو نووسینانە هۆشیاریی ڕەخنــەیان تێــدا بــەکار نایــەت. زیــاتر چــاودێری نووســینن. ئــەمجۆرە ڕەتکردنەوانەش تەنیا شکست بۆ خاوەنەکەی تۆمار دەکەن. شکستییەکەش دەبێتە بابەتی لادانی ڕەخنە لە میتۆدە ڕەخنەییەکان و ئەم و ئەو ڕازیکردن لەسەر ڕەنجی ئەو دەقانەی خاوەنی هەقیقیترین بنەمای شیعرییەتن.

www.dengekan.com

هەندێك لە نووسینی بێزراو بە شێوەیەکی گاڵتەجاڕانە ئاماژەیان بەو وێنە شیعرییە: (شەمەندەفەر گوڵەبەڕۆژەی مێژوو دەکرتێنێت) داوە.

لە ئایندەشدا گاڵتەکردن بە ئەزموونی سەرکێشان بەردەوام دەبێت. پێش منیش گاڵتە بە ئەزموونی سەرکێشانی دی کراون، دواتریش بوونەتە هێمایەکی ڕوون و زۆر درەوشاوە: نموونە گۆران، کە توانیویەتی سیمای داهێنانی تاقانەی خۆی دەربخات چووەتە ناو هەندێك کۆڕو کۆمەڵ، نیمچە ڕۆشنبیری کەم ئەزموون و ناڕۆشن بە (هەلوور بەلوور تەکامە— زەرد و سوور و شەمامە) تانەیان لێداوە. لەبەر ئەوەی شیعری لە دەرەوەی ژیان دەرهێنا و کردی بە ژیان. ئەم دەربڕینەیان وەك بەهانەیەك دەهێنایەوە، کە لەسەر ئەم کێشە خۆماڵییە سیماکانی شیعری کوردی دەرخستووە. بەهەرحاڵ ئەرێ ئەو ڕێزدارانە کێ بوون و لە مێژوودا چییان پێ کرا. لەمڕۆدا ئێمەمانان چەندیان دەناسین، وەك ڕەگ و سەرچاوەی چێژبەخش پێوەندییە نادیارەکانی خەیاڵکردن و بیرکردنەوەمان لێك ئاشکرا بکەن. لە لێکجیابوونەوە و پێکەوەبوونیانیش هاوگونجانێك نیشان بدەن، یان لە پانۆرامای داهێنان لە کوێندەر دەستنیشانیان بکەین. ئەوانەی هەقیقەتی داهێنانی مەزنیان زانیوە ئەوە دەزانن، کە گۆران توانی دیوانی نوێبەخشی شیعری کوردی بنووسێت و لەگەڵ تێپەڕینی ڕۆژگار پێگە و ناوبانگ و شاعیرییەتی زیاتر بدرەوشێتەوە لەوەی، کە خۆی لە ژیاندا مابوو هەیبوو. کەواتە بەرهەمهێنانی شیعری بێگەرد ئەفسوونی هەموو سەردەمەکان و بەگەڕخەری هێزی ژیانە. لێکدانەوەی شیعر یەك لەو گوناهانەیە، کە لێخۆشبوونی بۆ نییە، لە لەدەستدانی ئەزموونی ئێستێتیکای بەشێك لە نووسینی کوردی، لە لێکدانەوەی ئەم وێنە شیعرییەم داوای بووردن لە گیانی بەهێزی ئەم گوناهە دەکەم، ڕەنگە خوێنەر هەندێك جار تێگەیشتنی بۆ دەق بگاتە ئاستی تێگەیشتنی نووسەرەکە و قووڵتریش بچێت.

دەقی من کەم تا زۆرێك هۆشیارییەکی جیاکاری هێناوەتە گۆڕێ و لەناو کولتووری کوردییەوە هاتووەتە بەرهەم، ڕەنگە هۆیەکەشی ئەوەبێت

www.dengekan.com

ویستبێتم لەناو ئەم کولتوورەدا هەوڵ بۆ خۆبوونی خۆم بدەم. ئەم وێنەیەش بەرهەمی بیری گەرمی منە، خەیاڵی شاعیرییەتیم لە هێنانە پێشەوەی منداڵی تاقی کردووەتەوە.

یەك لە جەژنەکانی هەفتایەکان، جەژنانەکانم پەنجا فلس بوو، لەگەڵ یەك لە کوڕەکانی مامم چووین پەنجا فلسەکەمان خستە سەر هێڵی ئاسنینی شەمەندەفەر بەو نیازەی، کە بەسەریدا بڕوات پەنجا فلسەکە گەورە دەبێت و فۆرمی سەد فلسی وەردەگرێت. بە ئەنجامی ئەو کردارە دەتوانین چێژ زیاتر لە جەژن وەربگرین. کەچی بە شێوەیەکی وا هەردوو دیوی پەنجا فلسەکەی سڕییەوە شوێنەواری پارەی پێوە دیار نەما. جا شەمەندەفەر لە چێژی جەژنێك بێبەشی کردووم و چێژی ساتێك لە منداڵیی کوشتووم.

لەم وێنەیەدا سڕینەوەکەم وەك کاردانەوەیەك کار پێ کردووە و جووڵاندوومە. بەلای زۆرێك شەمەندەفەر هۆی گەیاندن و گەشت و خۆشحاڵییە، بەڵام لە دید و دیدگای ئەو کاتی من وەك دڕندەیەکی ترسناك تەماشا دەکرا، هەروەها وەك وێنەیەکی ڕووبەڕووبوونەوە و گرژبوون بەکار براوە. شەمەندەفەر هاوتا کراوە بە کەسایەتیی دیکتاتۆر و جووڵێندراوە، کە هۆی نەشونماکردنی ژیان و زمان و نیشانە دەسڕێتەوە.

هێزی خود لەم وێنەیەدا دەسەڵاتدارە، دەقئاوێزانییەکی نیشانە ناسیشم لەنێوان هێزی نووسین و هۆشمەندیی کۆمەڵگادا دۆزیوەتەوە. دۆزینەوەی ئەم دەقئاوێزانییە لە کێشی ڕەخنەنووسێك نییە، کە خاوەنی پڕۆژەی دۆزینەوە نەبێت.

شوێن و هێما و هێزی خودی چالاك لە دەربڕینەکانمدا وێنەیان زۆرە، بەڵام تا بڵێی پڕ سرووشی هەمەچەشنی مرۆڤ و شێوە و شێوازی تەقینەوەی خێرا.

لەبارخراپیی کێشە و گرفتی ڕەخنەی ئەدەبی کوردیدا هەندێك لە نەوەی پێش خۆم و نەوەی دوای خۆمی گوێڕایەڵیان، بەهەوڵی گرووپێکی لێك نزیك،

www.dengekan.com

نووسینم لەبارە ڕێك دەخەن. بە ئاشكراش كار بۆ ئەم هاوكارییەیان دەكەن. گرووپ دووبارەكردنەوەی ڕەفتاری خێڵایەتییە، بەهەمان جۆر و دەستووری سەلەفییانە بەڕێوە دەچێت. هەر خەوندیدەیەك ئەفسانە و ناوەندێكی زاڵ و كاریگەرە لە نووسیندا، ئەو ئەقڵییەتە كۆنخوازانەی بڕوایان بە بیركردنەوەی ئەوی دی نییە. ترسی هەڵوەشانەوە وەك عەلیشیشی گیڤبووەوە دەیانباتەوە ناو قەبارەی سروشتیی خۆیان. كەواتە دژایەتیكردنەكە بە سروشتی و تۆماركردنی ناكۆكیی ئەوی دی وەردەگرم. نووسەر بینینی ژیان و سەیری دنیاكردنی بووە كۆنترۆڵكردنی ئەوی دی لەگەڵ دەروون و بیركردنەوەی خۆی گەییوەتە كۆتاییەكی بێزراو. نووسەرێكیش لەگەڵ خودی خۆی گەیشتە كۆتایی، گوڕنەتەڵە و مردۆخە، پێویستە بچێت داوا بكات لە خانەی پیر و پەككەوتووەكان ناونووس بكرێت. بگرەوبەردەم لەگەڵ ئەوی دی نییە، بینینی ژیان و سەیری دنیاكردنم لەگەڵ دەروون و بیركردنەوەی خۆم هەمیشە لە ئەزموون و نیشانە ناسیدایە. گرووپ دەستكردی دەسەڵات و هێزی باڵا دەستی سیاسییە. كار پێكردنیشی بە نیازی ڕێ پێ بزركردن و دوچاری گرفتكردنی ئەوی دی خۆی ترسێكی كەمەرشكێنە لە ئەزموونی پڕ شایەن بە ئاماژە، باوەڕ پتەویشم بەهێزی خەونبینیم بۆ نوێبەخشی، وا دەبینم یەك یەك دەگلێن و ڕووبەڕووی داهێنان شەرمەزار و چاو بەرەوژێر دەبن. خاوەن پرۆژەش دەبێت بە خاوەنی ئەو سەروەرییە بێدەنگەی كە دەقە، هەروەها جیاكاریی نەوە جیاكارەكانیش بە دیاردەیەكی تەندروست دەزانم و ڕێزی لێ دەنێم، بەڵام بێز لەو بارە ناسروشتییە دەكەمەوە لەسەر بنیادی ڕوانین دروستی ناكەن و ئیرەیی و حوكمی پێشینەی بێ سوود بەڕێوەی دەبات. بە هیچ جۆرێكیش بیرم لەوە نەكردووەتەوە هێڵی هاوبەشی خۆم لە شیعری كوردیدا جیا بكەمەوە، بەڵام هەردەم ئەو بیركردنەوەیە دەمخواتەوە، كە هەنگاوێكی چوست و بنچینەیی دیكەبم لە ئەزموونی قەناعەت پێهاتووی خۆم. لە هەموو ناوەندێكی بە گێچەڵیش دوور دەكەومەوە، سەرگەرمی بەدیهێنانی خەونی نووسین دەبم.

له سەرجەم دەقەكانیشدا ئاراستەیەكی خەونیم دەربڕیوە، خەون سـرووش و سروشتی پێغەمبەرانە خوا دەیدات بە كەسـی پەیامـدار. مـن وەك كەسـایەتی، خـەونێكم لـە شـیعرەوە بەرهـەمهاتووم، خـەونیش ڕادەگەیـەنم. نادیارییـەك لـە خەوندا هەموو گـەمارۆكانی شـكاندووە، نووسـین ڕاوی ئـەو نادیارییەیـە. خـەون درەوشانەوەی واقیعە، زمان لە دەقی خەونیدا ئامرازی گەیانـدن نییـە، ئـامرازی سرووش و چـالاكیی وێنەیـە. ئاسـانە بگـەیت بـە ئـەوی دی، بـەڵام ئاسـان نییـە بگەیت بە خودی وریای خۆت، كە گەیشتی بـە خـودی وریـای خـۆت، دەرەوە و ئەوی دی بەلاتەوە دەبنـە شـتێكی لاوەكـی، یـان زۆر لاوەكـی. گەیشـتووم بـەو قەناعەتە ڕەهایە تەمەن و كات هەر هێندە بار و بوار و مـاوەم دەدەن بـزانم مـن چیم لە ژیان دەوێت، بە گرینگیشی نازانم، بزانم دەرەوە و ئـەوی دی چـییان لـە من دەوێت.

ئیلتیزامم بە بڕوا هونەرییەكانی خۆمـەوە هەیـە، كولتـووری تایبـەت بـە خۆشم هەڵبژاردووە و كاری پێ دەكـەم. هەسـتیش دەكـەم كۆمـەڵگای ئێمـە چووەتە ناو نەریت و ڕابردوو، پێویستە دەربهێندرێت.

خوێندنەوە

شێوازی خوێندنەوە بەشێك لە بەهای چـێژی لـەناو خۆیـدا هـەڵگرتووە، سەرەنجام ئەم گواستنەوەی چێژەش دەبێتە بەشێك لە ڕۆشنبیریی گوێگر.

شیعر وەك دەق، شیعر وەك شێوازی خوێندنـەوە. دوو یەكـەن لـە یـەك سەرچاوەوە پەرەیان نەگرتووە.

وەك دەق دەسەڵاتی جوانی و بیركردنەوە لە چێژدا دروست دەكات.

وەك شـێوازی خوێندنــەوەش، دەنـگ و جووڵـە و هێماكـانی دەسـت و ڕوخسار ڕۆڵی جوانی و بیركردنەوە دەگێڕن و دروستی دەكەن.

ئەزموونی شیعر خوێندنەوەی نـاو هـۆڵ و بـەر میكرۆفـۆنم هەیـە، بـەڵام شـێوازی خوێندنــەوە و دەنـگ و جووڵـە و هێماكـانی دەسـت و ڕوخسـارم

www.dengekan.com

پێوەندیی خۆی لەگەڵ گوێگر نادۆزێتـەوە، نـەتوانینی گواسـتنەوەی مانـا و جـوانی لـە نائاگـاییم دەجووڵێـت و مـەوداکانی بیرکردنـەوەی خـۆم لەگـەڵ مەوداکانی چێژی گوێگر سەرچاوەکانیان تا ڕادە و ئاستی ڕژانە ناویـەك لێـك نزیك نابێتەوە.

شـیعر شـوێنی ڕاسـتەقینەی گرتـووە. چـڕبوونەوەی چـێژی کۆمـەڵگای کوردیش لە شیعردا بووەتە ناوەند. هیچ هونەرێکی دی هێنـدەی ئـەم بەشـە پەروەردەی چێژی کۆمەڵگای نەکردووە. هەندێك خورپەی بزربووی ناخ هەن، ڕەگەزەکانی دیکەی ئەدەبی نایدۆزنەوە. تەنیا شیعر لەباری دەروشـانەوەیدا دەتوانێت بیاندۆزێتەوە. نووسین و هونەر ئاراستەیان بـەرەو ژیـان و چـێژە، بـەڵام کـردەی داهێنـانی پـەتی، ستایشـی ژیـان نییـە لـە پێنـاوی چـێژدا، تێڕوانینی نوێ لەبارەی ژیان و چێژ دەخوڵقێنێ و دەیکاتە قەناعـەتی مـرۆڤ، مرۆڤی نوێبەخش و بەخشندەش ڕازەکان دەدۆزێتەوە.

تێپەڕاندن

بە هـیچ شـێوەیەك بـڕوام بـە تێپەڕانـدن نییـە، بگـرە بـڕوام بـەگۆڕان و جیهانبینیی جیاکار هەیـە. تـا ئێسـتاش نـەمتوانیوە بـڕوا بـەوە بهێـنم نـالی، باباتـاهیری تێپـەڕ کـردووە، هـەروەها گـۆران جەسـتەی شـیعری کلاسـیکی بەتەواوی جێ هـێڵاوە. ئێمـەمانانیش خـاڵی جیابوونـەوەی ڕەهامـان لەگـەڵ ئـەوەی پـێش خۆمانـدا نابێـت. دەقئاوێزانییـەکی بـەهێز لـەنێوان هـەموو نەوەکاندا ئاشکرایە و لەوانەی دوای ئێمەمانانیش بـەردەوامیی دەمێنێـت. وا دەبیـنم هـەر ڕۆژ و ڕۆژگارێـك جیهـانبینی خـۆی بەسـەر کەسـی خـاوەن جیهانبینی ڕۆشـنکەر و هێمـای هەمەچەشـن دەسـەپێنێ. وەك چـۆن هـەموو وەرزێـك بـە فراوانـی سـەیری ئـاو و هـەوای تایبـەت بـەخۆی دەکـات و دەیسەپێنێتیش، ئەم ئاو و هەوایەش کـەم و زۆرێك کاریگـەریی بـە بارسـتی خۆی بەسەر نەشونمای درەختەکان جێ دەهێڵێـت. ئـەوەی تێبیـنم کـردووە

www.dengekan.com

نەوەی پێش ئێمە ستوونی ژیانیان هێنایە ناو شیعر و ئەزموونیان کرد. ئێمە ستوونی و ئاسۆیی و بازنەیی ژیان و خەیاڵ و خـەونمان هێنایـە نـاو شـیعر و فراوانتر ئەزموونمان کرد و درەوشاوە و دەوڵەمەندتر ناساندمان.

نەوەی دوای ئێمەش کۆمەڵێك جیهانبینیی زیـاد دەکەنـە سـەر قۆنـاخی شیعری ئێمە. ئەمە یاسای ژیانە و دەبێت قبووڵمـان بێـت. قبـووڵکردنی ئـەم هەقیقەتــە ناوەنــدێکی چەســپاوە لــە بڕوابــەخۆبوون و هەقیقــەت بیــنین و دیاردەکانی پێوەندیدار بە چییەتی بوونەوە.

پرۆژەی تێپەڕاندنم نییە، زیاتر خەوندیدەی پێکهێنانی هێماکانی خۆمم، شیعرییەت سیمای ڕوونی گشت نەوەکانە و شانەیەکی زیندووی زۆر قووڵە لە جەستە و پێکهاتەی مرۆڤدا.

دەقئاوێزانی دەتگەیەنێت بە فۆرمی ڕۆشنبیری و بیرکردنەوەی چـالاك و دەتدرەوشێنێتەوە. ئەگەر ڕۆشنبیرییەك دەقئاوێزانی لەگـەڵ گیـانی بـەهێزی ڕۆشنبیریی دنیا نەهێنێتە ئاستی هەست پێکردن، نەیتوانیوە لـە پێوەنـدی و گفتوگۆ و بیرکردنەوەی ئەوانی دیکـە ببێتـە کەسـایەتییەك بتوانێـت زانسـتی ژیان کۆ بکاتەوە. ڕۆشـنبیرییەکیش نـەتوانێت ببێتـە کەسـایەتییەك زانسـتی ژیان کۆ بکاتەوە، لەناو ڕۆشنبیریی دنیا خەیاڵی باش بەڕێوە نەچووە.

لــە بەرزبوونــەوەی هێڵــی هونــەری دەتوانێــت لــەناو ڕۆشــنبیریی دنیــا نیشتەجێ بێت و لە گەڕان بۆ بنەڕەتیش چالاك و بەرهەمدار بێت، خەسڵەت و ئاسۆی خۆبوونی بدۆزێتەوە. چرکەساتی خۆبوونیش، چرکەساتێکی چڕە لـە ژیاندا.

بەهرە

لە دامێنی هەر دەقێکم، مێژوویەك تۆمارکراوە، بڵێی بڕوام بەوە هـەبێت نووسین هەڵچوون و کاتی تایبەتییە، یان بەهرە و سرووش ماوەیەکی دوور و درێژ بەردەوام بەشدار و هاوکارم بن لە نووسینی بەشە پێکهێنەرەکانی دەق.

لەو تەمەنەی نووسینمدا، کە نزیکە چارەگە سەدەیەکە بەکامی دڵ لەناو سنوورەکانی لە هاتوچۆدام. ڕاوی چەند دەقێکم کردوون، ئەوانەی نووسیویشمن هێشتان لە نووسینیان تەواو نەبوویمە و نەگەیشتووم بەدوا دارشتنیان. بڕواشم وایە بەهرە و سرووش کار لە ئامادەبوونی نووسەر دەکەن بۆ کەشی خرۆشان، بەڵام وەك هاندەر و خورپەیەکی شاراوە نەك شتێکی بنەڕەتی و تەواوکەری بنیادی بەردەوامیی نووسین، لە نووسیندا زیاتر تێڕامان و خەون و ئێستێتیکای ویژدانی بە پلەی یەکەم کاریگەری و بەشداریی بەردەوامیم دەدەنێ. ناخی وریام ئامادەی بنیادی بەردەوامیی نووسین دەکەن.

سەرەتاکانی نووسین لە هۆشیاری و یاداشت و خەونمدا ئامادە دەبێت. چاوەڕوانی کەشی نووسین دەکات. لەوانەیە ئەم کەشە چێژبەخشە شکۆ و بەهرە و سرووشی نووسین بێت و بنەماکانی بەڕێوە ببات. تا ڕادەیەکی زۆر باش نووسین پێویستی بە ژیری هەیە تا دەستت بەسەر ئامرازە هونەرییەکاندا بشکێت و ئەفسوونی نووسین بەهۆی بەهرەیەکی پەروەردەکراودا بەجێ بهێنێت.

خوێنەر

لەناوەوەی خۆم بە بۆچوون و تێگەیشتنی زاهیدێك ژیانم هەڵبژاردووە و بە چاوی چاکەخوازی سەیری شیعری کوردی دەکەم و شیعری مرۆڤدۆستانەشم خۆشدەوێت، شیعر هەڵگری وزەی ژیانە. لەناو شیعریشدا ژیان دوچاری نەسرەوتن و هەندێك جەنگی پێویستی کردووم. بوێرییەکانی ڕووبەڕووبوونەوە بەرانبەر ئەو مەترسییانەی لە لەناوچووندا دەبن بە هەست، کتێبی دەگمەنن هەوڵ دەدەم تێیان بگەم، دواجاریش بیاننووسمەوە، ئەو ژیانەم لا جوان و پەسندە، هەست و خەون لەناو دەقی شیعریدا دەیکەنە ئاماژە و ئاخاوتن. لە ئاخاوتندا لە خاڵی هاوبەش نزیك دەبینەوە، یان دەگەین بە وەڵامێك بۆ

www.dengekan.com

ئاخاوتن. خەون و یادەوەری لە سێبەریدا بە یەکتری دەگەن و دەبن بە واقیعێك لە واقیعەکانی بوون. لەنێوان پەسندکردن و ڕەتکردنەوەی خوێنەرانی هۆشیار و خوێنــەرانی ئاســاییدا نووســین لــەکوێ خــۆی دەدۆزێتــەوە. جیاکــاریی نێــوان خوێنــەری زۆر و جــەماوەر ئاشــکرایە. قۆنــاخی شــیعری کلاســیکی کــوردی پــڕ خوێنەرە، بەڵام جەماوەری نییە.

ئــەو مشــتومڕە لــە نهێنیــی ئــەو دەقانــەدا بــە دەســت دەکــەوێت وەك سەرچــاوەی چــێژبەخش پێویســتمان بــە خوێندنەوەیانــە. پێوەندییــەکی دڵخۆشکەریان لەگەڵ مووچڕك و تەزوو و خورپەی شاراوەی ناخ پێکهێناوە.

من یەك بەباری خۆم، کە پەستی دامدەگرێت و لــە هــەموو دنیــا بــێ ئومێــد دەبم پەنا بۆ دیوانی مەحوی، یان دیوانی گۆران، جاروبــاریش بــۆ دیــوانی دیــلان دەبــەم، ئامــادەم دەکەنــەوە بــۆ گرینگیــدان بــە هــەموو بوارەکــانی ژیــان، یــان دەگەمە فۆرمی گەیشتن بە هەموو شتەکان. هەر هەموو ئاستێکیش ڕێز لــە ژیــان دەنێــت و هــەوڵی بــەرەو پێشــەوەی و ئاینــدەی باشــتر دەدات، هەریــەکیش بــە تێگەیشتنی خۆی چێژی لێ وەردەگرێت. نووسەریش لەسەر بنەما و فراوانبــوونی مەوداکانی زمان و هێشتنەوەی بە زیندوویێتی ئەو متمانەیــەی دەبێتــە خــەونێکی بــەدیهاتوو، لــە خەونــەوەش دەســت پــێ دەکاتــەوە. مــن خــەونم هەیــە، لــە خەونەکانمــدا دەســت پــێ دەکەمــەوە و دەچــمە نــاو مــەوداکانی بیرکردنــەوە و نووسین.

وشە

وشەی خەون و منداڵیی و مــردن، بێئاگــاییم دەجــوولێنن و لام دووبــارە دەبنــەوە، دەبێــت لــە پەرەســەندنی خۆیانــدا قســەم لەبارەیانــەوە هــەبێت و چوارچێوەیەکیان بۆ بگرم، فەزا و ڕەگەزی ئــەم وشــانە دیــدگای منیــان دیــل نەکردووە زیاتر بەلای خۆیاندا بەکێشیان کردووم. لەناو مندا ڕەگیان وریایە و بەگەشەکردنم ناســاندوون، کەشــوهەوان بــۆ ئــەزموونی خــەونیم، لــە شــیعردا

www.dengekan.com

ئیلتیزامم بە فەزای بوونەوە هەیە، نەك فەزا و ڕەگەزی وشە. بوون لە دەقـدا دەبێتە شەپۆلی مانا و جوانی و شیعرییەت. شـیعری مـن مەبەسـتی مێـژوویی تێـدا نییـە. دارشـتنێکی بـوونی و خەونییـە. کـار لـەناو خـەون دەکـەم بـۆ دروسـتکردنی جیهـانبینی، خـەون و منـداڵی و مـردن پرسـیاری ئـەزەلین بەدرێـژایی مێـژوو، نـەکراوە وەڵامێکـی ڕەهـا بـۆ پرسـیارەکانی ئەزەلییـەت بدرێنەوە، هەر وەڵامێکی دەبێتەوە کۆمەڵێك پرسیاری دیکە. دووبارە نیاز و کەڵکەڵەی گەڕان و دۆزینەوە گەرم دەکەنـەوە، دەمانخاتـە بـەردەم ئـازادیی دەربڕین، خەون و خەیاڵمان دەجووڵێنێت، دەکرێت ئەم پرسـیارە دوابخرێـت بۆ دوای کۆتایی زەوی، یان دوای دۆزینەوەی بزەی مۆنالیزا و بـەختیاری تـا هەتایی، بڕوا بە بـەختیاری تـا هەتایـە کاریگـەرترین و بـەپیتترین نـاوەڕۆکی مێژووی گیانی پێکهێناوە.

لایەنگر

بەلامەوە گرینگە هەموو ئاستێك ببێتە لایەنگری دەقـەکانم، یـان نـا. بەهای سەربەستی شوێنی نووسینی لە جیهـان دۆزیوەتـەوە، بـە تـەواوی مانای سەربەستی، سەربەستیم لە جـۆری بیرکردنـەوە و هونـەری نـوێ و چـێژی نووسـین بـۆ خـۆم دابـین کـردووە، سەربەسـتی لـەناو هەسـتیاریی نووسـین دەتوێنمـەوە، کەسـی دووەمـیش بەهـەمان سەربەسـتی بـەڕێوە دەچێت. منی وەك نووسین بەلاوە گرینگە، یـان نـا. ئـەو قەناعەتەشـی لا وێنا دەکەم بە هـەموو توانـای گیـانی و هێـزی ئەقڵیمـەوە ئاماژەکـان بـە دەربڕین و ناوەندی بەرهەمهێنان دەگەیەنم، بـارێکی گیـانیش لەناوەنـدی نووسین چێژی هاندانم دەگەیەنێتە پلەی توانەوە و تێکەڵاوبوون بە زۆرێك لە شتەکان. هەوڵیش دەدەم ژیانی چێژدار و بەجوانی پەیوەست بخزێنمە گیانی ئـادەمیزادەوە. ئـادەمیزادیش بگەڕێنمـەوە بـاری یەکـەمین فـڕین. ئێسـتێتیکای هاوبـەش و ڕۆشـناییەکانی نـاو دەق دەکەمـە هونـەری

www.dengekan.com

لێکدانـەوە و تێگەیشـتن بـۆ پەخشـکردنەوەی ڕۆشـناییەکانی خـەیاڵ و ئەندێشــەی وەرگـر. وابەسـتەی کولتــووری پــڕ چـالاکیی کـوردیم، ئــەو کولتــوورەی پێوەنــدیی بەهــەر هــەموو کۆمــەڵگاوە هەیــە. بەرهــەمی هۆشمەندییەتی، کەواتە ئێمە ناوەڕۆکی گشتیی کولتوورین. تێکۆشـانێکی سەخت دەکەم ناوەرۆکێکی دەوڵەمەند و بە پیت و فەڕ بم.

کولتــوور بــەو بــارە زینــدووەی خولْقاندوویــەتی، بــەناوبانگترین جــۆری دەربڕینی ڕۆشنبیرییە. تا پاشـەڕۆژێکی دووریـش هـەر بـەو شـێوە چـالاکەی دەمێنێتەوە. مامەڵەی من لەگەڵ نووسیندا مامەڵەی ئیمانداره لەگەڵ خودا و سەرچاوە. خودا و سەرچاوەش دەبنە پرسیار و گفتوگۆ، پرسیار لە چییەتی بوون و نەبوون و شوێنەزا. دواجاریش دەمەوێت بزانم ئەو دۆزینەوانـە چـین، کە پێیان گەیشتووم، پرسیار و گفتوگۆمان چۆن بوونەتە یەکانگیربوونـەوەی ئاسۆکانی ناوەند و نووسینیان لێوە درێژ بووەتەوە.

شێواز

جوانی لە سادەیی و قووڵبینی دەخولْقێت. لێڵیش شتە سـادەکان لـەناو دەبا و دڵی جوانی تێدا هێور ناکرێتەوە. بەشێك لـە هەشـتایەکان لـە بنیـادی قووڵی تەمومژدا کارم کردووە، تەمومـژ لـە ئـەنجامی جـوانیی زمـان دروسـت دەبێت، لێڵیش لە ئەنجامی بنیادی ڕووکەش و هەڵەی زمانەوە.

نموونە بێزمانێك دەچێتە لای مرۆڤێك، داوایەك دەخاتە ڕوو. بێزمانەکـە لای خۆی مانا و لێکدانەوەیەکی بۆ داواکـەی هەیـە و دەزانێـت چـی دەوێـت، بـەڵام لەبـەر ئـەوەی ڕوونیـی زمـانی نییـە. ناتوانێـت داواکـەی لـە بەرانبـەر بگەیەنێت.

شـاعیر هـەن ڕوونیـی زمـان و جیهانبینییـان نییـە. لـە دەروون و هەسـتی یەکئاسـتیی خۆیـان مانایـەکیان بـۆ نووسـینەکەیان دانـاوە، بـەڵام نـاتوانن ئـەم مانایەیان بە شێوازێکی ڕوون لە بەرانبەر بگەیەنن، لێڵی ئەم نەگەیشتنەیە. ژیـان

خۆی پڕە لە شێوازی گۆڕان و جموجووڵ تەنانەت ڕەنگی سروشتیش گـۆڕان لـە خـودی خـۆی پـەروەردە دەکـات. درەخـت لـە پارچـە زەوییـەکی بچـووکدا کەشوهەوای نەشونما وەردەگرێت، هەموو ساڵێکیش گەڵاکانی خـۆی لـەناو دەدا و هێمـای ڕوون و شـێوازی گـەڵا نوێیـەکانی دەکاتـە کردەیـەکی ڕاسـت. یـەك شـێوازیش لـە ئـەزموونی خەوندیـدە و وێڵـی دۆزینـەوەی ژیـانی بـە پیـت و دەسـەڵاتدار نابێـت. مانـەوە و کـارکردنیش لـەناو شـێوازێك تـانوپۆی داهێنـان هەڵدەوەشـێنێتەوە، هـەموو سـەربەخۆیی و دەسـەڵاتێکی کەڵکێشـیش زەوت دەکـات، گیـانی بـەردەوامبوونیش دادەڕزێنێـت. ئـەو شـێوازەی لەناوەڕاسـتی هەشتایەکانەوە ئەزموونم کرد، هەوڵم دا لەو ئەزموونـەدا کـار لـەناو مانـای زمـان بکەم و مانای بابەت بمرێنم.

ئەزموونێك بـوو، ویسـتە هونـەری و کەلکێشـییە زمانەوانییـەکانم تێیـدا پێشـکێش کـرد. دوای ئـەم پێشکێشـکردنەش خواسـتی گـۆڕان لـەناوەوە هەژاندمی، هەستم کرد کارێکی دیکە هەیە بۆ کردن، دنیایەکی دیکە هەیە بـۆ بینین و شێوازی ژیان. کاتێك ڕێگـا بـەخۆم دەدەم ئـەزموونێك واز لێ بێـنم و سـەرگەرمی ئـەزموونێکی دیکـە بم، دیـارە وەك ئـەزموون گەیشـتوومەتە دوا ئاسـتی و لام تـەواو بـووە، ئەگـەر لەناویشـیدا بمێنمـەوە دووچـاری خۆدووبارەکردنەوە و پێکوتە دێم، خۆدووبارەکردنـەوە و پێکوتـەش کەشـی نووسـینم لەبەرچـاو دادەخـەن، لـەو بـار و بـوارەدا هێـزی خـود و ڕسـتە کاریگەرەکانی مرۆڤی نوێبەخشیش بۆ جوانی و ژیان بێ کاریگەر دەبن.

ڕاگەیاندن

ڕاگەیاندن کەناڵ و ناوەندێکی خزمەتگوزارە بۆ کردەی ڕۆشنبیری. لەناو ڕۆژنامەوانیی کوردیدا گەیشتووم بە ئەزموونی بەپیتی زۆرێـك لـە نووسـەرانی کـورد و سـوودمەند بوویمـە بـە بـیر و بۆچـوون و فۆرمـەکانیان. لەلایـەکی دیکەشەوە هێندەی لـە بەشـێك لـە ڕۆژنامـەوانی بـە ناهـەق لـەبارەی منـەوە

www.dengekan.com

نووسـراوە، هێنـدە بەهـەق لـەبارەی ئەهریمەنـەوە نەنووسـراوە. سـەرەڕای ئەمانـەش بـەبێ هـیچ هۆیـەك بـە مەبەسـت و هەڵـەی ئەنقەسـت نـاوم لـە لێکۆڵینەوە و چاوپێکەوتنە ئەدەبییەکان دەسڕنەوە. بەشێك لە ڕۆژنامەوانیی کوردی هەوڵی تێدا دراوە هەقیقـەتی شـیعری مـن بشـێوێنێت. لـە ڕۆژگـاری ژیاندا ئەوانەی لە چێژی باوەوە تەماشای ڕستە کاریگەرییەکانی ژیان دەکەن تاوانکارن، نوێبەخشەکانیش قوربانیی ئەو هێزە باڵادەستانەن، کە تاوانکاران دەجـــووڵێنن و ئامادەیـــان دەکـــەن بـــۆ بـــەجێهێنانی مـــەرام و تاکتیکـــە سیاســـییەکانیان، دیمەنـــە ســـادە و کاریگـــەرەکانی ژیـــان وەردەگـــرم بـــە تێکەڵاوکردنی فۆرمەکانی گەیانـدن چـەند ئاسـتێکی زمانـەوانیی شـیعرییەتی تێدا دەکەمە ستوونی تایبەتکردن و درەوشانەوە. وەك دەقـی بـە ئـەدەببوو دەیخەمە بەردەم کۆمەڵێك نیشان و پرسیار، شتە سادەکانیش بـەردەوام لـە سـرووتی تایبـەتی و دانـایی لـەناو خولقانـدنی نووسـین زانیـاریی ویـژدانی و گـەرمایی هەسـتەکانن. بوونمـان لـەناو خۆیانـدا لـەپێناو ئاینـدەی باشـتر بەرجەستە دەکەن تا لە ژیان کاریگەری و کردەوەی خۆیان نیشان بدەن.

تێڕامان

بێـــدەنگی لـــە قـــووڵایی نەزانـــدراودا پێوەنـــدی دیکـــە لەگـــەڵ ژیـــان دەدۆزێتەوە، پێوەندییە ساردبووەکانیشی لەگەڵ واقیـع زینـدوو دەکاتـەوە. هەنـدێك شـت لـە واقیـع وەردەگرێـت، لـە بیرکردنـەوەی ڕێکـی دەخاتـەوە و ئامادەی گوتنی دەکات. پێکهاتـەی سـرووتی کەسـایەتیم لـە نیشـتەجێبوون لەسەر زەمین بۆ خۆ گونجانـدن لـەناو سەرچـاوەکانی ژیـان وا هەڵکـەوتووە. ئاخاوتن لەناو دەق دروست دەکەم. لـە قسـەکردن خـودی ئامـادەکراو دێتـە پێشەوە، لە ئاخاوتنی ناو دەقیش ئەفسوونی خودی وریا و هۆشمەند. ئەگەر زۆر بدوێم تێڕامانی نـاوەوەم دەکوژێـت و بنیـادی ئامـادەبوونی بـەردەوامیی نووسینم دەشڵەژێ، ئەفسوونی خودیشم بـەتاڵ دەبێـت. زۆر دوان تـەنیا بـۆ

www.dengekan.com

کەسی سیاسی گونجاوە، بـار و بـوار بـۆ گفتوگـۆ لەگـەڵ ئـەوی دی دروسـت بکات، نووسـەریش بـار و بـوار بـۆ تێڕامـانی تاکییـەتی و هەسـتەکانی خـۆی دەستەبەر دەکات. خۆم بە تێگەیشتن لە کرۆکی ڕۆژگـار و بێبـاکی گرتـووە، پرۆژەکانم بەهۆی زمانەوە پەرە پێ دەدەم، نازانم ئەوەی نووسیومە باشـە، یان نا. بەڵام بەو ڕاستییە گەیشتووم پێویستە لە هەوڵی تێڕامان و بێـدەنگی بەردەوامبم.

بێدەنگی لای من مانا قووڵەکانی خەون ئاگادار دەکاتەوە و پرسـیاری ژیـان و بوونی هەیە.

گفتوگۆ

هەمیشە خۆم لە گفتوگۆ و دیمانە ڕۆژنامەوانییەکان بەدوور گرتووە، ئەو دەسکەوتانەی لە بار و بواری شیعرەوە بە دەسـتم هێنـاون، دەکـرێ بکرێــنە جێگـرەوەی هـەموو گـوتن و نووسـینێکی دیکـە. هـیچ نیـازێکی گوتنیشم نییە لە دیمانە ڕۆژنامەوانییەکان بیکەم بە ناوەنـدی دەربـڕین و درکانـدن. هــەموو سـاتە هۆشـیاری و نهێنــی و درککردنــەکانی تـانوپۆی نووسـینیان چـنیوم لــە هــەناوم خۆیـان ڕاپسـکاندووەتە دەرەوە و لــە دەقەکانم درکاندوومن. خۆ تەرخانکردنیشم بۆ بەرهەمهێنانی دەق بـەلاوە گــرینگ و ناوەنــدە. دەق پێوەندییــەکان جــوان دەکــات، فۆرمــەکانی دەروونیش دەگۆڕێت. سەرەتا شتە گشتییەکان دەدۆزمەوە. دواتر گیانی بزێوی شتەکان دەنووسمەوە و هەستی تێدا دەخولقێنم.

نووسین و قسەکردن لەبارەی شـیعر بـە کـردەی دۆزینـەوە تـێ ناگـەم، زیاتر گواستنەوە و گەیاندنە. هەوڵ دەدەم خۆمی لێ بپارێزم، لەگەڵ ئەوەش لە هـەموو بابـەتێك پـتر تامـەزرۆی خوێندنـەوەی دیمانـە ڕۆژنامەوانییـەکانی شاعیرانی بە ئەزموون و ژیننامەی کەسایەتییان.

www.dengekan.com

تێـڕوانین و زۆر وردبوونـەوەش لـە شـیعر دەمانباتـەوە بـۆ سـەردەمی لـەدایکبوونی یەکـەمین مـرۆڤ. نووسـین ناتوانێـت لـەبارەی یەکـەمین مـرۆڤ ڕستەیەك بەهێز بکات، تەنیا لەرزەی گیـان دەتوانێت لەناویـدا وردبێتـەوە و بگات بەباری تێڕامانی یەکەمین مرۆڤ.

تشرینی یەکەمی 2002 هەولێر

شیعر و چالاککردنی هەستەکان

مانیفێستی شیعری

سەیرکردن دەستپێکێکی پـڕ بەهایـە و یەکـەم ورووژان لـەوێوە دەسـت پێدەکات. دەتوانم ڕۆژێ چەندان کاتژمێر بەرانبەر خاڵێـك بوەسـتم و هـەموو هەستەکانم بەکار بهێـنم. بـۆ ئـەوەی بـزانم ئـەم خاڵـە چـۆن و بەسـەر چـیدا دەکرێـتەوە. لە هەر ڕۆژێکدا چاوەڕوانی زۆری ڕووداو دەکەم بۆ زانین، بـەڵام بـۆ سەرناسـین و بـە مانـا و دیمەنـدارکردنی ژیـان لـە ئاسـۆ و دووریـیـەکانی شیعرەوە چاوەڕوانی ڕوودانی خەیاڵی خۆمم و سەرچاوەی سرووش و پەیامی بەهرەش لەبەرچاو دەگرم. هیچ ڕۆژێکیش لە بوونم تێ نەپەڕیوە بەبێ ئەوەی تێیـدا بـیر لـە شـیعر و چـێژە مەسـتکەر و سرووشـهێنەرەکانی نەکەمـەوە و خەباتی گیانیی بۆ نەکەم. مەرجیش نییە نووسیبێتم.

دەشزانم هەندێك کپیی خود و گیـانی مـرۆڤ لـە ئـارادان تـەنیا شـیعر لـە توانایدا دەبێت شتیان لەبارەوە بڵێـت و پـرۆژەی جوانناسـییان دامـەزرێنێ، پاشان بۆنی ناتەواوی گەردوون بکات.

www.dengekan.com

کاریگەری و خەسڵەتی ناساندنیان لە شیعرییەتدا خەست بکاتەوە بۆ زادەی توانا و گەشکردنەوەی بیرەوەری، لە هەمان هێڵدا خرۆشاندنی خاڵی پێکهێنەری بیرەوەری لە ئاگاییبیەکی ڕووندا، یان گەوهەرێك لەو بۆشاییە هەڵداتە ئاسمان، کە لە خود و گیان پەیدا بووە، خود و گیانی داهێنەریش هەمیشە لە بۆشاییدا لەگەڵ ئاسۆیەکی گەورەتر لە ئاسۆی واقیع سۆسەیەتی. ئەمە کێشەیەکی گرینگە لەمێژە مرۆڤی هەستیار پێوەیەوە خەریکە و گرژیی هەستەکانی تێدا خاو دەکاتەوە.

پرسیارێك لەمێژە بووەتە مایەی سەرسوڕمانی باڵندە ناسەکان، ئایا بۆ هێزی باڵی باز بۆ بەرزبوونەوە لە هێزی باڵی قەتێ بەهێزترە، هێزی باڵی قەتێش بۆ نیشتنەوە لە هێزی باڵی باز بەهێزتر لەنگەر دەگرێ. بەرزبوونەوە و نیشتنەوەش دوو ئاراستەی سەرەکین بەهرە و بەرهەم لە ژیان وەردەگرن.

شیعری ڕاستەقینە جەستەیەکی تەواوە، خانەکانی جەستەی مرۆڤ چەندە پێوەندییان پێکەوە هەیە و وزەیان دەڕژێنە ناو یەکترییەوە، هونەرەکانی شیعر هێندەش زیاتر هەڵدەڕژێنە ناو یەکدی و شیعرییەت لە جەستەی دەقدا پێك دەهێنن.

لەمێژە ئەم بۆچوونە باوە دۆخێکی نەگۆڕی گرتووە و هەستەکان هەڵدەبزڕکێنێ.

دەگوترێت: شیعر دەربڕی گیانی سەردەمە. من خۆم لەم بۆچوونە جیا دەکەمەوە و ڕادەگەیەنم شیعر دەربڕی هێز و گیانی سەردەم نییە. چونکە پێکهێنەری هێز و گیانی سەردەم کۆیە و شیعریش هێز و گیانی تاکی جوانیبەخشە. بەشی زۆری هێز و گیانی کۆ توندوتیژی بەرهەم دەهێنێ و خۆی بە دەسەڵاتەوە گرێ داوە، هێز و گیانی جوانیبەخش هێز و گیانێکی گەرم و نیان و خۆ بەدوورگرە لە دەسەڵات و توند و تیژی. بۆیە ئەم دەربڕینە هەڵەبەرە و پێویستە گومانی بخرێتە سەر.

www.dengekan.com

چرکە دەگمەنەکان بیرەوەری بەرهەم دەهێنن. شاعیر یارییە جیاکانی بیرەوەری و ئەدەب ئەزموون دەکات، بەو مانایەی شیعری فرە دەنگ و نوێبەخش تانوپۆی لەناو هەموو لکەکانی ئەدەب و نووسین دەچنێت و خۆی لە دیوی نهێنییان تاقی دەکاتەوە، پنتی باڵای لك و نهێنییەکانیش خەملآن و چالاککردنی هەستەکانن، لەم بارەدا وەرگر وەك تۆخمێکی زاڵ و کارای نووسین ئیش لە کەش و کایەکان دەکات.

هەمیشە ویستوومە کارەکتەرێکی چالاك بم لەناو شیعردا نەك وەرگرێکی تەمبەڵ و گوێڕایەڵ، کە بەشێکی زۆری شیعری کوردی کەسی تەمبەڵ و گوێڕایەڵی بەرهەم هێناوە. چونکە بەهرە و سروشی لە سرووشتی تەمبەڵ وەرگرتووە و نەچووەتە ناو گەردوونی چالاك و پڕ کار و بە زەبر. ڕێکەوتم کردووە لە هەموو جووڵەکانی سەر زەمین ڕاماوم و شیعرم نەدۆزیوەتەوە، بەڵام بڵقێکی سەرئاو هێڵەکانی بیرکردنەوەی جووڵاندووم و دۆخێکی بۆ دروست کردووم خولیاکانی نووسینی تێدا بەدی بهێنم، شیعر هیچ خاڵێك ڕاناگەیەنێ، بگرە خاڵ دەکاتەوە. تەنیا شیعرییەتیش یەکەی هەڵسەنگاندنیەتی. دیمەنی بە شکۆ لە زەیندا دەخاتە پاڵ یەك و گیان ڕێك دەخاتەوە.

لە نسکۆ چۆك شکێنەکاندا شیعر گیانی تاکی هەستیار و جوانیویستی ڕێك خستووەتەوە و خستوویەتییەوە سەر هێڵی بووژانەوە و بڕوا پەیداکردنەوە.

هەرچەند جارێك ویستبێتم لەبارەی شیعرەوە بدوێم، پرسیاری هاوپەیوەست بە پرشنگی جوانیی دیکە ڕووبەڕووم دەبێتەوە و ترسێك دوانەکەم دوا دەخات. تەنیا دەقی فرە دەنگیش، کە دەنگ و بەردەنگەکان تێیدا یەکتری وەردەگرنەوە و تێکهەڵکێشی یەکتر دەبن، لە سەردەمی خۆیدا بیر دەکاتەوە، لە پێوەندیی نێوان وێنە و ڕووداوی واقیعی و خەیاڵی و کەسایەتییەکان دەکۆڵێتەوە، بەهرەش بۆ بەهێزکردنی سروشتی ژیان و بە

www.dengekan.com

گەڕخستنی دەبەخشێتەوە و پەرجووی خۆی دەخولقێنێ. کۆ دەنگ بوێر و جەربەزە ڕادەهێنێ و لە دیلییەتی ڕزگاری دەکات، بەهای دۆزینەوەش لەم ڕزگارکردنەدا دەبێتە بوونێکی بەرجەستە و جوولەی لێوە پەیدا دەبن.

خاوەن دەقی فرە دەنگ گشتبینە و بینینی ئاسمانی و زەوی و خەونی بەرێوەی دەبات، نەك هەر دەبێ تەنیا تەواوی دەنگ و بەردەنگەکان ئاشق بکات، بگرە دەبێت هێزی ئاشقبوون لە یەکە یەکەی دانە پەیڤەکانیش نیشان بدات، بۆئەوەی لە ئەفسوونی یەکە یەکەی ئەشقی دانە پەیڤەکان بگەین، پێویستە ئەفسوونی ئەشق و شیعر خۆی بناسێ، کە ئەفسوونێکە سەرڕێژ لە ئەشق و درووود بۆ بینینی کورت و درێژ و دروستکردنی ڕووداو لە زمان و ماڵی خودا لەسەر زەمین. ئەو زەمینەی سروشتی هەموو پێویستییەکانی گەشەکردنی ژیانی تێدا ئامادەیە. هێزی نوێکردنەوەی جوانییەکانیش لە ناخی شاعیری پەیوەست بە ئەفسوون و خەون بەهێز و چالاکە.

لەمیانی زمانەوە زیندوویەتی مرۆڤی سەرەتاکانی خەڵق و بوون دەدۆزمەوە و ئاشکرایان دەکەم، وەك کەسێکی ئێستایش قسەی خۆمیان لە هەناودا دەکەم بە فەرموودە و بۆ تا هەتایی لە هەستی چالاکیان جێی دەهێڵم. تێکەڵکردنی زمانی قسەکردنی ڕۆژانەی خەڵك بە شیعرەوە کارێکی پڕ بگرە و بەردەیە، چونکە توانایەکی زۆری دەوێ شیعرییەت بدەیت بە زمانی ئاخاوتنی ڕۆژانە، تا ڕادەیەك هەوڵم داوە ئەو کارە بەجێ بهێنم.

شیعر مێژوویەکی دیاریکراوی نییە، لە دەرەوەی مێژوودا ڕێڕەوێك بۆ هاتوچۆکردنی شەق دەکات، وزەیەکی زۆری ڕێگایەکانی دیکەیش بۆ گیانی خۆی ڕادەکێشێ. بە دەگمەنیش نەبێت، پێوەندی بە مێژووی نووسینەوە نامێنێت، بگرە هەڵگری کۆمەڵێك باری لە پێشینەیە. چرکەی خرۆشاندنەکە دەبێتە مێژووی نووسینی، چرکەی خرۆشانیش تەنیا ئاوازە و ئامادەکردنە و بەس، بگرە پێکهاتە و دروستبوونەکە کۆمەڵە بارەکەی پێشینەیە. ئەم کۆمەڵە بارە هەڵگری مانان و چرکەی خرۆشانەکەش فۆرم و هێڵی ڕەوتی

www.dengekan.com

بەردەوام دەدات بەو مانایەی، کە کۆمەڵێك باری لە پێشینە تێیدا زاڵە. ماڵی شیعریش وەك سەرچاوەیەکی پاڵاوتن و ئاکاری باڵا بۆ دیمانەکانی داهێنەری جادووگەر، لە زماندا دەکات بە شوێنێکی شێوە بەهەشت و تاقانە بۆ چالاککردنی هەستەکان و شیعر و شیعرییەتی تێدا دەدۆزێتەوە، پاش پەروەردەکردنێکی کورت بۆ فەزایەکی نادیار هەڵی دەدا و بزری دەکاتەوە بۆ دووبارە سۆراخکردنەوەی و چرکەی خرۆشان. ڕەنگ ئێمە هان دەدات تا باش بیر بکەینەوە. چرکەی خرۆشان ئاخاوتن و ڕوانین لە ناوەوەمان دادەگیرسێنێت. پێویستە لێرەدا ئاماژە بەکار و کردەیەك بدەم بۆ بنیاد و هەڵنانی بناخە و دابەشکردنی ئەم ئەزموونە، پێکهاتە و سروشتی پەلکەزێڕینەم کردووەتە پێودانگ و پێوانە. پێکهاتە و سروشتی پەلکەزێڕینە حەفت ڕەنگە. هەر ڕەنگێکیان بوون و ناسینەوەی سەربەخۆی هەیە، بەڵام بە لێکدانی هەر حەفتیان بوون و ناسنامەی پەلکەزێڕینە دەردەکەوێت. واتە هەر ڕەنگێك وەك تاك سەربەخۆیە و لە پێکهاتەی پەلکەزێڕینەشدا بەشە.

لەم ئەزموونەمدا وەك دابەشکردن لەسەر پێکهاتە و بوون و سروشتی پەلکەزێڕینە کارم کردووە. هەر شیعرێکیان بوون و ناسینەوەی سەربەخۆی هەیە، بەڵام بە لێکدانی هەر حەفتیان بوون و ناسنامەی مردوویەك ئاگای لە هەمووانە دەردەکەوێت، یان ئاخاوتنەکانی ئەو دەبنە بوون و ناسنامە. واتە هەر ناونیشانێك وەك تاك سەربەخۆیە و لە پێکهاتەی مردوویەك ئاگای لە هەمووانەشدا بەشە. بەرانبەر هەر ڕەنگێك ناونیشانێکم داناوە. لە بەراوردا هەر ڕەنگێك و ناونیشانێك ڕووبەڕوو دەبن و سەربەخۆن. لە ئاوێتەبوون و ئاخاوتنیشدا تێکەڵاون. نامەوێ ڕوونکردنەوە زیاتر لەبارەی ئەو لاپەڕانەی لەمەوبەدوا دێن بدەم. لە ڕێگای ئاوێتەبوون و ئاخاوتنی کەسییەوە ئاشکرا و ڕوون دەبنەوە.

نیسانی 2006 هەولێر

ئەفراندنەوەی جوانییەکان لە دووبارەکردنەوەیاندا

مانیفێستی شیعری

1

منـداڵیی خـۆ بەناوەنـدکردنی قۆناخـەکانی ژیـانی مرۆڤـی ژیانپـەروەر و جوانیویست و دژە داپلۆسێنەرە. منداڵیی پێوەندی بە سروشتەوە دەکـات و پـاکیزەیی دەدۆزێتـەوە. منـداڵیی سرووشـدەری شـاعیرە و هەسـتکردن و هەستیاریی بەرز دەکاتەوە.

لـە تەمـەنی منداڵییـەوە شـێوە شـاعیریەتییەکی نادیـار، واتـا بـەهرەی خودابەخش و خۆڕسك وەك بەشێك لە چالاکیی بیرکردنەوە و پێکهاتەی مرۆڤ

له شاعیردا دەردەکەوێت، بەڵام ڕێك دەکەوێت ئەم نادیارییە بۆ ماوەیەك دوا بکەوێ و لەکات و ساتێك، کە چرپەکانی ناخ دەبنە دەنگ و هاواری نەرم دەربکەوێت و بنووسرێت. کۆشش و سووربوونی بەردەوام تین و تاو بە بەهرەی خودابەخش و خۆڕسك دەدا.

زمان و مانای بەهێزیش شێوازی شیاو و کاریگەریی خۆی دەخولقێنی و جوانی ڕۆشن دەکاتەوە، دووبارە گەوهەرەکان بۆ دۆزینەوە و هەڵگرتنەوەی هەڵدەرێژێتەوە.

شاعیری نوێبەخش گیانی بە دەوری هونەری بە کاربردنی هەزاران ساڵدا دەخولێتەوە، لەنێوان زەوی و ئاسماندا لە سۆراخکردنی نوێبەخشی و چوونە ناو گیانە چالاکەکان دیدگای توندوتۆڵ دەخەملا. وزەی گەردوونی پاڵنەری ئەم خولانەوە و دیدگا خەملێنەیە. نوێبەخشی لەگەڵ مرۆڤ لەدایك بووە و ڕۆڵی لەناو کۆمەڵگادا تەواو نابێت، مرۆڤخوازە و پڕە لە هیوا و هێز. کار لەناو ئەو شتە جوانانە دەکات، کە پێویستییەکانی ژیان بۆ مانەوە و کار لەناوکردنەوە پاراستوویەتی.

2

بەرانبەر کەرەستە خاوەکان ورد دەبمەوە، پێش ئەوەی بیانخەمە ناو شیعرەوە ئاگاداریان دەکەمەوە و جۆرە ئامادەبوونێکیان لێ دەڕەخسێنم. ئەوجا بە یاریکردن لەگەڵ هەستەکانی لەناو ڕستە و وێنەدا مامەڵەی بوون بە شیعریان لەگەڵدا دەکەم، هەموو بینینەکانی ڕادەکێشمە ناو بینینی خۆم. هەستی جوانبەخشیم لا بەهێز دەکات و پاشان پێی دەگەیەنێت.

شیعر لە بەرزایی ئاسمانەوە دانابەزێتە قووڵایی ژیان، بگرە لە قووڵایی ژیانەوە مانایەکی شیعری پەیدا دەکات و بەرز دەبێتەوە تا ئەو ئاستەی دەبێتە پێویستییەك لە پێویستییە گیانییەکانی مرۆڤایەتی و بەدیهێنەری واقیعی نووسین و جوانیبەخشی. مرۆڤی ژیانپەروەر و جوانیویست و دژە داپلۆسێنەر بەرهەمی دەهێنێ. گیانە و گیانی، دۆنایدۆن بەردەوامی ژیان ویستییە، کە سۆز و خەون و

www.dengekan.com

ویستەکانی مرۆڤی ژیانپەروەر و جوانیویست و دژە داپڵۆسێنەر لـە سـەرەتاکانی بوونەوە تا بە ئێستا دەگات، دەگەنەوە ناو یەك و خورپە بە هێزەکانی لەناو یەکدا دەبن بە دەنگ و دەنگدانەوەی بەرپاکردنی ژیانخۆشی و باش بیرکردنەوە.

جوانییە لەبن نەهاتووەکانی لە شیعری کلاسیکی کوردیدا دەربڕینیان لێ کراوە بە خستنە سەر و لێ زیادبوون لەناو بەرهـەمی شـاعیرە نوێبەخشـەکان بـە تاسـە و تینـی زیندووبوونـەوە دەربڕینیـان لێ دەکرێتـەوە و دووبـارە دەکرێنەوە.

ئەفرانـدن لـە دووبارەکردنـەوەی جوانییەکانـدا پەیوەسـتە بـە فرەیـی کولتوور و پاراویی ئەزموونی دووبارەکەرەوە. دووبارەکردنـەوە جیاکـارە لـە جوینەوە، چونکە جوینەوە لاساییکردنەوەیە و هیچ داهێنانێکی تێدا بەرهـەم نایەت، بەڵام دووبارەکردنەوە جیاکاری و داهێنانی لێوە دەدۆزرێتەوە.

دووبارەکردنەوە هەمیشە جـوانیی شـێوە نـوێ دەڕژێنێتـە نـاو واقیعـی نووسین و جوانبەخشی. لـە ئـەزموونی گۆڕانـدا دووبارەکردنـەوەی مەولـەوی دەبیندرێت. وەك خەسڵەتی وەسف و لێك گرێدانی شوێن و مانەوە و جووڵە و بەدەنگهێنانی شوێن.

لـە دووبارەکردنـەوەی جوانییەکانـدا دووبارەکـەرەوە ڕوانینێکـی تراژیـدی لەبارەی ژیان لا پەیدا نابێت بۆ کارکردن، چونکە بە تەنیا چـاوگەی جوانییـەکان مشتومالْ دەکاتەوە و کاری بەرهەمهێنانەوەی کولتووری جوانی لەناو کولتـووری جـوانی بـەجێ دەهێنـێ، هـەروەها دووبارەکردنـەوەی وشـەش هێزێکـی دیکـە دەبەخشێت، بەجۆرێك لە ناخڕا پێ دەگاتەوە و دەردەپەڕێتەوە، وا دەزانی ئەم وشـەیە سەرسـوڕمانێکی دیکـە ئاشـکرا دەکـات و دەیهێنێتـە بـوون و پانتـایی کارتێکردن. وشە لە شیعردا وزەی دەبیندرێت نەك قەوارە.

www.dengekan.com

لـه سـۆنگەی سەرسـامیم بـە گیـانی پاکـژ و پـڕ بـەهرەی شـیعری کلاسیکی کوردی هەسـتێك لـە نـاخڕا دەبێتـە هـاواری نـەرم و چـینەکانی خــەیاڵم گــەرم دادەهێــنن، خــوێن بــۆ چــالاکبوون دەپــاڵێون، چــونکە دەقـەکانیان لـەخودی بـەهێزی مرۆڤـی ژیانپـەروەر و جوانیویسـت و دژە داپڵۆسـێنەر ڕوانیویانەتـە سروشـت و ژیانیـان ڕاکێشـاوەتەوە نـاخی قووڵبینیی خۆیانەوە. پـاش لێ وردبوونەوەیـەکی بـێ گـەرد بـە پاڵاوگـەی تـەواوی هەسـتەکانیان تێپەڕانـدووە. ئـەوجا گەڕاندوویانەتـەوە خـاڵی نووسین و بەرهەمهێنان.

هەندێك مـۆتیڤی شـیعری کلاسـیکی کـوردی لـەناو کـاری منـدا خرۆشـی گیانی، یان ئاسۆی شێوە کاریگەرییەکی نا ئاشـکرایان بـۆ کردوومەتـە خـاڵی ڕسکان و لەشێوەی ڕوانینم جۆرە ئاڵوگۆڕییەکیان پەیدا کردووە.

شـیعری پەیامـدار بـەجوانی و لەناخـدا پێگـەییو لەگـەڵ هەسـتەکان پێوەنـدیی بـەتین و مانـەوە دەبەسـتێت. ئـەو پێوەندییـە دەبێتـە خـاڵێکی بەهادار و لە هەناودا نیشتەجێ دەبێت.

دووبـارە بەرهەمهێنانـەوەی جوانییـە لـەبن نـەهاتووەکان نیشـانەی ژیانخۆشی و باش بیرکردنەوەی تاکی چالاکە لەناو کۆمەڵگادا.

کارکردنی بەردەوام لە جوانییە هاوبەشەکان هەمیشە هەسـتەکانمان لـە ئاستی جیا جیا زیندوو دەکەنەوە. پێوەندیشی بەو مێژووە شاراوەیە هەیـە، کە هەست بە گەرموگوڕی ڕادەهێنێ و تاوی دەدا بۆ پێکهاتن، کە دەکەوێتـە ناو کەشی نووسین هەندێك وێنە لەپڕدا ڕوو دەدەن و یەك بەدوای یەکدا وەك شیر لە گوانی پڕدا دەڕژێن، تۆ لەم کاتـەدا بـیرت لێ نەکردووەتـەوە، ڕەنگـە ڕۆژانێکـی لەمێژینـە لـە بیرتـدا جـووڵابن و نەتنووسـیبن. لـەم کەشـەدا سـەر دەردێننەوە و دەبن بە بەشێك لە بیرکردنەوەی ئەمڕۆت. ئەمڕۆ، یان چرکەی نووسین تەنیا خستنە سەر کاغەزە، پێکهاتە نییە.

www.dengekan.com

شیعری پەیامدار بەجوانی و لە ناخدا پێگەییو هەموو شتەکان بە یەکجار لەبەرچاو دەگرێ و لەناو شەپۆل و ترپە و ئاوازیدا ترووسکەی چاو و زایەڵەی ناخی شاعیر دەبیسترێ، کە ژیانپەروەری و جوانیویستی و دژە داپڵۆسێنەر دەخاتە نـاو پـرۆژەی خۆشەویسـتییەوە، خۆشەویسـتی کاکڵـەی نـاخ و بـڕوا بنەڕەتییەکانی شـاعیری نوێبەخشـە، شـیعری پەیامـدار بـەجوانی و لەناخـدا پێگەییویش نوێنەری هەموو جوانییەکانی ڕووی زەوییە، بەبێ ئەوەی شـاعیر تەواو لـە ڕاسـتی و کرۆکـی جـوانی بگـات، ئـەو نوێنەرایەتییـە وەردەگرێـت. هەرکاتێك گیانە و گیانی لەگەڵ جوانی کرد و تەواو لە کرۆکی جوانی گەیشت و بوو بەیەك پارچە لە جوانی ئـەوە بـێ هـیچ دوودڵییـەك شـیعر لای دەبێتـە مەترسییەکی بکوژ و بە ئاسانی ناوێرێ دەستی بۆ ببات. ئەوە هێزی تایبەتی شیعرە خەیاڵی ژیانێك لە مرۆڤی ژیانپەروەر و جوانیویست و دژە داپڵۆسێنەر دروسـت دەکـات هاوشـێوەی بەهەشـت. بەهەشـتیش لـە کتێبـە کۆنـەکان پێکهاتووە. لەم پێکهاتەیەدا کار بۆ ئەوە دەکەم لـەنێوان بـوون و شـیعردا هێڵـی جوانبەخشی بدۆزمەوە. بیکـەم بـە ناوەنـدی دامەزرانـدن و نوێبەخشـی، خـەمی ڕۆژانەی سیاسی و ئایدۆلۆژیاش پەراوێز بخەم، کە بەشی هـەرە زۆری شـاعیرانی پێشە من، کەم کاریان لەناوەندی بوون کردووە، زۆرتر خەمی ڕۆژانەی سیاسی و ئایدۆلۆژیا هەڵی سووڕاندوون.

4

تامەزرۆیی بۆ نووسین پرۆژەیەکە بۆ چوونە ناو جوانییەکان و جوانبینی و جوانبەخشـی، نوێبـەخش خـەیاڵێکی بـەهێز و نـاوازە لەخۆیـدا پـەروەردە دەکات و دەست بۆ شیعر دەبات، بەڵام کە چووە ناو تێڕامـان و خەڵوەتـەوە زیاتر بیروباوەڕ و خەیاڵی درەوشانەوە دەدا. تێڕامان و خەڵوەت مەستییەکی هەمیشەییە بۆ شاعیر، کە هەموو جوانییەکان بە یەکجار لەبەرچاو دەگرێت و لەناو خۆیـدا ڕێکـی دەخاتـەوە، زمـان چـۆنیەتی ڕێکخسـتنەکە دەدرکێنێت،

www.dengekan.com

هەستەکان جێگۆڕکێ و پێوەندی بەیەکەوە دەکەن. شیعر لە منداڵدانی زماندا گیانی دێتە بەر و هێزی ڕاستەقینەی شاعیر لەو زمانەدایە، کە شیعرییەتی تێدا ئاشکرا دەکات. نەك لەو زمانەی ژیانی ڕۆژانەی پێ بەڕێوە دەبات، بۆ شیعر سەرکەوتن و دابەزین بە پەیژەی زماندا گرینگ نییە، بگرە نووسینەوەی نۆتەی زمان گرینگە.

زمان چارەنووس و بوونی شیعرە لە بنیادێکی کاریگەردا، گفتوگۆ لەگەڵ واقیعی تایبەت و خەون و هەستەکان دەکات، نەك لەگەڵ کەلوپەلی ڕۆژانە و کەشی گشتی. لەگەڵ ئەوەشدا کەلوپەلی ڕۆژانە و کەشی گشتیش پێویستە بخرێتە ناو داهێنانەوە، بەوەی ئاسۆ و دوورییەکی جوانبەخشی و زمانی، لەگەڵ بوونە ئاساییەکەی بخولقێندرێت. لەم خولقاندنەدا ئەو جیاکارییانە دەردەکەون، کە لەنێوان دووبارەکردنەوە و لاساییکردنەوەدا دەستی بۆ دەبردرێت.

ئاداری 2007 هەولێر

لە ئاهەنگی بیست ساڵەی زێواندا

مانیفێستی شیعری

شیعری بێگەرد وەك مەسیح لە دایکێکی پاکیزە لە دایك دەبێت. لەو ئەزموونەی خۆمدا، کە لەتەنیشت مەرگەوە ژیاوە و کەم و زۆر گەشەی

www.dengekan.com

کردووە، هەوڵم داوە ئەو جۆرە شیعرە بەرهەم بهێنم، کە لە دایکێکی پاکیزە لە دایك بووبێت، ئەگەر نەشم توانیبێت بەرهەمی بهێنم، تێکۆشاوم لێی نزیك ببمەوە و وەك ڕۆشنبوونەوەیەکی گیانی پێوەی خەریکبم.

دوای ئەوەی بیست ساڵ بە سەر چاپکردنی یەکەمین کتێبم زێوان تێپەڕی بیرم بۆ ئەوە جوولا وەك نیمچە ئەزموونێك چەند دێڕێکی لەبارەوە تۆمار بکەم، یان ئەو هەرێمەی ئەو دەقەم تێیدا حەواندووەتەوە جارێکی دیکە بچمەوە ناوی و مەودا و ئاکارەکانی بپێومەوە.

لەو دەقەدا هەوڵم داوە بگەڕێمەوە بۆ کرۆك و ناوکی گیانی منداڵی و بە تاسە و سۆزێکی تایبەتەوە لە زەیندا سەردانی شوێنی منداڵیم بکەمەوە. ئەو شوێنەی شیعر تێیدا بێگەردە و خولیایەکی بەهێزە بۆ بێگەردبوون.

بەهرە و سرووشم لە سروشتی پاکیزە و نەژاکاوەوە وەردەگرت، وەك سەرچاوەیەکی بە پیت و یارمەتیدەر بۆ خەملاندنی بیرکردنەوەم، لێی نزیك دەبوومەوە.

لە تەمەنی نۆزدە ساڵیدا یەکەم هەناسەی ئەم دەقە بە سییەکانمدا گەڕا و ڕژایە ئاسۆی هەستەکانمەوە. پێویست بوو هەڵیبگرمەوە، لە بیست و دوو ساڵیدا بەرهەم هات و تەواو گەلاڵە بوو. وەك پرۆژەیەکی ئاراستەکراو و خۆدامەزراندن بیرم لەوە نەکردبووەوە درێژە بە نووسینی دەقێکی لەمجۆرە دوور و درێژ و تاکدەنگی و خەمئامێز بدەم، هەرچەند دەمنووسی پارچەکانم بە یەك دەگرتن هەمووی یەك کەشوهەوا بوون و دەچوونە هەمان دۆخی خەمئامێزی نووسینەوە. وەك ژوورێکی ئاوێنەیی لە هەموو لایەکەوە خۆمی ڕووبەڕوو کردمەوە، لە دڵەوە لەم ڕووبەڕووبوونەوەیەم پرسی و بە دوایدا گەڕام، بۆ ئەوەی لە سەرگەرمیی گەڕاندا دووبارە خۆم بە بوون بناسێنمەوە و بڕیاری دیکە بۆ چۆنیەتی ژیان بدەم، هەموو لك و پۆپەکانیش بە ژیانەوە گرێ بدەمەوە و لای مەرگ ڕای بگرم، چونکە نوێبەخش هەمیشە بە خۆناساندنەوەی دووبارە ئاشق دەبێتەوە و پێویستییەکانی ئەشق وەك

www.dengekan.com

ئاگرێکی ئەفسووناوی لەناوەوە گەرمی دادەهێنێ بۆ گەڕان و پەیبردن بە ئالۆزییەکان و دۆزینەوەی هێڵ و دۆخی نووسین. سەرەتا سێ ناونیشان بە خۆیانەوە خەریکیان کردبووم.

یەکەم: منداڵی بەرزەخییەکان.

دووەم: زێوان.

سێیەم: گۆڕان لە ئاکاری مەرگدا.

بە درێژایی ماوەی نووسین نیگەرانییەکیشم لەگەڵدا بوو بۆ هەڵبژاردنی ناونیشان.

لەم دەقەدا گشتێکی یەکگرتوو هەیە. لە دوای ئەو ئەزموونە ئەم گشتە یەکگرتووە لە ئەزموونی مندا بەرەو کزی و نەمان دەچێت. ڕەگەزی کتوپڕی زاڵ دەبێت و تانوپۆی شێوازی لەمەوبەدوام دەچنێت.

خاڵی جێگیرکردنی ڕەگەزی کتوپڕی و دیاریکردنی سنوورەکانی و بەکارهێنانی بە شێوەیەکی دیار لە شیعری تازەی کوردیدا تایبەتە بە ئەزموونی من و بەهرەزادە و دەستمایە و ڕووبەری بیندراوی منە. تێیدا وزەیەکم بە دەست هێناوە، کە وەرگر دوچاری جۆرێك ئا و نا و دڵەڕاوکێ و خۆخواردنەوە دەبێت. سەرەڕای ئەم خۆدەستنیشانکردنە لەم شێوازەدا زیاتر هەست بە پرۆژەی ناخ و ئێستێتیکای شیعری دەکەم، دەشزانم دەبێ باجی خوێنەری یەکئاست و ڕەخنەگری بێ گوتاری ڕەخنەیی و ناخ چەپەڵ بدەم.

ڕێك ئەو چوارساڵەی بەو شیعرەوە خەریك بووم، هەڵاتووی سەربازی بووم. ژیانم لەناو خانوویەکی ڕووەو هەتاوی دوو ژووری، کە بنمیچەکەی دارەڕێ و قامیشبەند بوو، بە سەر دەبرد. ئەو دارەڕێیە و قامیشبەندەم هەمیشە وەك دارستانێکی سەوزی پڕ بەروبووم و پشت و پەنا خەیاڵ دەکرد و بیرم لە قۆناخی سەوزیی دار و قامیشەکان دەکردەوە. حەوشەیەك، کە باخچەیەکی

www.dengekan.com

دڵگیرم تێیدا دامەزراندبوو، لاولاوە بە سەر دیواری حەوشەدا بەرز ببـووەوە، نێوانی دیوار و لاولاوەکە داڵانێکی دروست کردبوو، بە دڵفراوانییەوە جێگامی تێدا دەبووەوە، شوێنێکی هێمن و لـەبار و بەهرەبـەخش بـوو بـۆ نووسـین و خوێندنەوە. بە وریاییەوەش سوودم لە کاتی خۆم وەردەگرت.

هێڵی نووسین هەستێکی سەیری لەگەڵ خۆیدا دەهێنـا زیـاتر ئـەزموونی ژیان و هاواری خود بوو، لەوەی ئەزموونی کتێب و زانیاری و فێربـوون بێـت. ئەم ژیانە نیمچە داخراوە لەو ماوەیەدا گیانێکی چالاك و سەرڕێژ لە هەوڵدانی بۆ نووسین لە جەستەمدا ڕسکاندبوو، زۆر لە مردن و تارمایی مردن دەترسام، دڵم بە تەقەی دەرگایەك دادەخورپا، کەچی بەردەوام لە باری شـیعریدا ئـەم ترسـە پێچـەوانە دەبـووەوە و بیرکردنـەوە لـە خۆکوشـتن لـە دەقەکـەدا زاڵ دەبوو. بە وریاییەوە چاودێریی سروشت و پێوەندییەکانیم دەکـرد. میـوە و گوڵی وەرزەکانم پەیدا دەکرد و لێیان ورد دەبوومەوە، هەستم بە ئاسوودەیی و پشتیوانی دەکرد. دڵم نەدەهات میوەکان بخۆم، کە ڕەنگیشیان دەگـۆڕا و بـۆن لێـی دەدان. هەسـت و ترسـی مـردن زیـاتر لـەلام مەترسـیدار و قـووڵتر دەبووەوە.

ئەو بارو دۆخ و دەوروبەرە هەناسەی توند گرتبـووم، بـەڵام هـەوڵم دەدا بارودۆخە بوونییەکە تـانوپۆی تـەواوی دەقەکـە نەچـنێت و داگـیری نـەکات، بگرە سـوودی لێ وەربگـرم بـۆ دروسـتکردنی کەشـێکی هەسـتی. لـە پێنـاوی ئەوەی تا شیعر بە شیعر بمێنێتەوە، کەمێك دووربکەوێتەوە لەو بیندراوانەی، کە دەبنە مایەی خرۆشانی کاتی.

لەو سەروبەندەدا کۆ شیعری یەك لە شاعیرە ناودارەکـانی حەفتایـەکانم خوێندەوە بە شێوەیەك شیعری ملکەچی واقیع کردبوو، ڕۆڵـی بیرکردنـەوەی خوێنەری تێدا کوشتبوو. لە کاتێکدا شیعر ملکەچی ئەو پێویسـتییانەیە، کـە کـاری هونـەری و شـیعرییەت و زمـان دەیخـوازن. واقیعـی لـە دۆخـی خـۆی هێشـتبووەوە، ڕاینەکێشـابووە نـاو چوارچـێوەی شـیعرییەت. شـیعر پـێش

www.dengekan.com

ئەوەی واقیع دروستی بکات، یان یارمەتیدەری بێت بۆ دروستبوون کەشێکی هەستی و بنیادێکی زمانییە.

تاڕادەیەك ئەدەبی واقیعی لەبەر دڵ و چاوم سیما و سایە گران کرد. لەوەش دڵنیا بووم لە ئەدەبی واقیعیدا شاکاری نایاب هەیە و هەموو توخمەکانی شیعرییەتی تێدا بەجێ هێنراوە، بەڵام ئەم شاعیرەی خۆمان نەیتوانیبوو واقیع بە دەوری خۆیدا بخولێنێتەوە. بگرە ئەو سست و تەمبەڵانە بە دەوری واقیعدا خولابووەوە.

لەم دەقەدا نەگەیشتم بە تەواوی ئارەزووەکانم، ئەگەر بگەیشتبوومایە بە تەواوی ئارەزووەکانم درێژەم بە نووسین نەدەدا و لە هەوڵدان دەکەوتم. هونەرە جوانەکان دەربڕین لە تەواوی پێویستە گیانییەکانی مرۆڤی هەستپەروەر دەکات. زمان و بیر و خەون و سۆزیش تێیدا فۆرم وەردەگرن. ئاستەکانی فۆرم وەرگرتنیش لە شێوازدا هاوسەنگییان دەوێت. ورووژان و نامۆییەکی بکوژ لە ناخمدا دەستی پێ کردبوو، مەرج نییە تەنیا ئەو شاعیرانەی لە دەرەوەی سنووری وڵات دەژین تاراوگەکراوبن، نامۆبوون لەو بارەدایە، کە شاعیر تێیدا هەڵسوکەوت دەکات و پێوەندیی بەو هەلومەرجەوەیە، کە چۆن هەستەکانی دەکاتە بابەتی شیعری.

پێم وایە پێویستە بەو پێناسەیەدا بچینەوە کە نامۆبوون تەنیا لە دەرەوەی سنوورەوە بێت. من لەناو وڵات و کەسوکار و ماڵەکەی خۆمدا ئەو دەقەم بەرهەم هێناوە. کەچی نامۆبوون تەواو تانوپۆی چنیوە و بە ئەزموونی تاراوگەکراو و نامۆبوون تێدەپەڕیم. ڕەچاوی گۆڕانی بار و دۆخەکەشم دەکرد. ئەم دەقە دەقێکی مۆنۆدرامییە، سروشتێکی زەینی و گیانی هەیە. بە شێوازی مەنەلۆگی ناوەوە بەرهەم هاتووە. پێش ئەوەی لە لاپەڕەی دەفتەردا نووسرابێت. لە ناخمدا نووسرابوو، بە پرتاو و هاوارەوە دەهاتە دەرەوە. وەك منداڵێك، کە سووڕی گەشەی خۆی تەواو کردبێت و بە ئاسایی و جەستە و گیانێکی تەواوەوە لە دایك بێت. خودا چارەنووسی ئاو و خۆڵ و ئاگر و با و

www.dengekan.com

شیعری لا ڕوون بوون. بۆیە منی وا گیرۆدە کردوون. لە ئەزموونی مندا شیعر وەك سەمەندەر لە خۆڵەمێشی سووتانی خۆمدا لە دایك دەبێت و گیانێکی خەمگینی دێتە بەر.

بۆ ئەوەی شاعیر بە شیعرییەت بگات پێویستە بە نامۆییدا گوزەر بکات، یان لە نامۆییدا بژێت. چونکە بەشێك لە بوونی شیعر لە جەستەی نامۆییدا دەمێنێتەوە و دەبێتە ئەفسوون و ڕاز. ئەفسوون و ڕازیش شیعرییەت و پێکهاتەکانی تێدا گەشە دەکات و دەدۆزرێتەوە. هەست بە نامۆییکردن لە باری دەروونی و کەسایەتیی داهێنەردا بەرجەستە دەبێت و چرکەی هەژان و بەرزبوونەوەی ناخ دەیدۆزێتەوە. لە هەموو سەردەمە دڕدۆنگ و نالەبارەکاندا شیعر ڕۆڵی جوانیبەخشیی خۆی وازی کردووە و کرۆك و ناوکی شیعرییەتی نەدۆڕاندووە. شیعر هەقیقەتی جوانییە، نابێتە سیمایەکی دیار لە سیما گشتییەکانی کۆمەڵگا و مرۆڤایەتی. ڕوونتر شیعر دەربڕین نییە لە بوونی کۆمەڵگا و مرۆڤایەتی، دەربڕینە لە بوونی جوانییەکانی کۆمەڵگا و مرۆڤایەتی و گەردوون.

شیعرم نەکردووە بە ئامرازی مەبەستە سیاسییەکان، یان دەربڕی سۆزی سیاسی، بەڵام باوەڕ و بیری سیاسیم ڕاکێشاوەتە ناو مەبەستە شیعرییەکانم. بەهای شیعری لەناو زماندایە، نەك لە مانا و مەبەست، بەڵام چێژ لە ئاستداری زمان و مانا و مەبەستدا دروست دەبێت.

شیعر لە بواری خۆیدا دەتوانێت هونەری شێوەکاری و فۆتۆگراف و گۆرانی و درامای شانۆیی و مۆسیقا و تەلارسازی و هونەری دیکەش وازی بکات، هەروەها هونەری دیکەش دەتوانن بەشداری لەوە بکەن شیعر وەربگێڕن بۆ زمانی خۆیان. شیعر لە هەندێ باردا دەبێتە باوکی هونەرەکان و لە هەندێ باری دیکەیشدا دەبێتە کوڕ و کوڕەزا.

ڕێکەوت هەیە شیعر دەربڕین لە بارێکی سایکۆلۆژی دیاریکراو دەکات. تەنیا هێزی ویژدان پەی پێ دەبات. وەك چۆن هەندێك جاران مووچڕکێك بە

www.dengekan.com

گیان و لەشدا دێت و دەربڕین لە بارێك دەكات، پاش ماوەیەكی كورت بە هیچ هـەوڵ و شـێوەیەك ناتوانیـت بگەڕێیتـەوە سـەر هـەمان بـاری مووچـڕكەكە. مووچڕكیش زادەی بار و چركە جوانەكان و ویژدانی مرۆڤە لـە هەسـتپێكردنە زۆر تایبەتییەكاندا، كە لە نووسینیشدا دادەمـام و نەمـدەتوانی بـەردەوام بم لەسەر كاغەزەكانی بەردەستم وێنـەم دەكێشـا، وێنـەی ئێجگـار سـەرەتایی: شاخ و داخ و ئاسمانی بە هەور و مرۆڤ و چرا و چەتری هەڵدراو لەبەر باران و سەبەتەی مام زۆراب و جووجكە و مریشكی دانەوێڵە بۆ ڕژاوی حەوشە و ژنی بە دیارەوە وەستاو و كاتژمێری گەورەی دیوار و ئەسپ و پیكاب و..... تاد، كە دەقەكە بـە شـێوەیەكی گشـتی لام تـەواو بـوو، بـیرم لـە خۆئامـادەكردن كردەوە بۆ چاپكردنی و ئەو كێشە و گێر و گرفتانەی بە هۆیـەوە ڕووبـەڕووم دەبنەوە. پێش ئەوەی بۆ دەزگای چاودێری بنێرم پێشانی برادەری شـاعیرم (نەژاد عەزیز سـورمێ)م دا، لـە لاپـەڕەی یەكەمـدا ئـەم بۆچـوونەی یاداشـت كردبوو: (زێوان ژانێكی پڕ بەهرەی تێدا بەكارهاتووە، چـاپكردنی سـەرەتای شـاعیریەتییەكی باشـت بـۆ دەستنیشـان دەكـات.) بۆچـوونەكەی هانـدەر و پاڵپشتێكی گیانی بوو بۆ مـن. سـووری كـردم كـۆڵ نـەدەم و ئـەو سـەرەتایە دەستنیشان بكەم.

ناردم بۆ دەزگای چاودێری. دەشمزانی پەیبردن بە تازەیی ئەم شێوازە شیعرییە دوور لە بگرە و بەردە و قووڵبوونەوە. گوتوبێژی لە دڵەوەی دەوێ، ئەوجا بڕیار لەسەردان.

دەزگای چاودێریش سێ جار ڕەتی كردەوە. بڕواشم بـەوە هەیـە ئەگـەر جاری یەكەم سەرنەكەوتم: جاری دووەم و سێیەم و چوارەم..... تاد، هەیە. منیش سوور بووم و كۆڵم نەدەدا. لەبەر ئـەوەی دەمزانـی كـارم لـە شـێواز و زمانێك كردووە قبووڵكردنی بێ گێچەڵ نییە. ئەو ڕۆژەی نائومێدیان دەكـردم و مۆری ڕەتكردنـەوەیان لێ دەدا. دوای ماوەیـەكی كـورت دووبـارە ئامـادەم دەكردەوە و دەمناردەوە. بەهانەی ڕەتكردنەوەكانیشیان هیچ پێوەنـدی بـە

www.dengekan.com

هونەر و ئاستی شیعرییەت و زمانەوە نەبوو. لە سەر بنیاد و بنەما دۆخگۆڕ و بنەڕەتییەکان بمان وەستێنێت و پێگە و پێکهاتەکانمان نیشان بدات. ئەوەی زۆر جێگای گومان و سەرنجیشە دەقەکە شتێکی وای دژی ئایین و سیاسـەت و شێوازی حوکمڕانی تێدا نەبوو.

بەهەر حاڵ، بۆچوونی شارەزای یەکەم جۆرێك بناخە و بنـەمای تێدایـە، کە تەمەنی بۆ داهێنان بە گرینگ و پێوەر زانیوە. وەك بۆچوون و جۆرێك لـە بیرکردنـەوە ڕێـزی لێ دەنـێم، بـەڵام بۆچـوونی شـارەزای دووەم و سـێیەم دژایەتییـەکی بـێ بنـەما و ڕووتـن ئـەقڵی ڕاڤەکارانـە نـین. جۆرێـك سـووك تەماشاکردنی ئەدەب و سووکایەتی پێکردنیشە. هیچی تێ ناچێت بڵێی بەرد باری و کێڵگە و سروشتی سەوز و پاراو کرد، یان بەرد بارین سـوودمەندە بـۆ مرۆڤایەتی، بەڵام کاری پرۆگرامی ڕەخنەگر ئەوەیە سەوزبوونەکە وەربگێـڕێ بۆ باری واقیعی بەرد بارینەکە. ئەو کات درکی بە نهێنیی هێزی داهێنەرانـەی شاعیر بـردووە و بـیر و هونـەری شـاعیری بـۆ وەرگـر وەرگێـڕاوە. بـۆ جـاری چوارەم مۆڵەتی پێدرا. کە دانە مۆڵەت پێدراوەکەم پێ گەیشتەوە ئەو شەوە یەکەم شـەوە لـە ژیـانی خۆمـدا تێیـدا نەنووسـتبێتم تـا بـەیانی. لـە بـارێکی شاگەشکەیی ژیام. وام دەزانی ژیـان هـەمووی لـەناو ئـەو دەفتەرەدایـە، کـە پاش ماوەیەکی دی دەبێتە کتێب. پەلەم بوو، بڵێم منیش هـەم. ڕووبـەڕووی خودی خۆم ببوومەوە. شیعرم بۆ ئەوە نەبوو بە هۆیەوە جیهـان بناسـم. بـۆ ئەوەم بوو، چیرۆکێك دروست بکەم بۆ گێڕانەوە.

ئەو سێ بۆچوونەی، کە پێی تلاومەتەوە و ئەو بۆچـوونەی، کـە پێشـی شاگەشکە بووم. وەك خۆیان تۆماریان دەکەم.

یەکـەم: (ئـەم شـاعیرە نەناسـراو و لاوە، کەچـی چـەکامەیەکی درێـژی نووسـیوە، چـەکامەی لـەم شـێوەیە پێویسـتی بـە ئـەزموونی دوور و درێـژ و دەوڵەمەندە. ئەمە تازە لە سەرەتای ڕێگادایە. چاپکردنی دوا بخرێت سـوود بـە بەهرەو دوارۆژی شاعیر دەگەیەنێت.)

محەمەدی مەلا کەریم

دووەم: (ڕەشبینییەکی لە ڕادەبەدەر گەمارۆی ئەم لاوەی داوە، ئەگەر لاوی ئەم وڵاتە بەم شێوەیە دووچاری ڕەشبینی و گێژەن بووبن ئەوە کارەساتە، ئەم جۆرە دەربڕینەش یاخی بوونیانە لە دەسەڵات و واقیع. دواتریش زۆر ئاڵۆز و تەم و مژاوییە. هیچ جۆرە کێشێکی تێدا نییە. شیعری سەربەست کێشی تایبەتی هەیە. نە پەخشانی هونەرییە. نە شیعری سەربەستە. هانی ئەم جۆرە نووسینانە نەدرێت.)

مەجید نەدیم

سێیەم: (ئەمە شیعرێکی ئاڵۆزە، کۆمەڵێك وڕێنەی لاوێکە، کە هێشتا لە شیعردا خۆی نەدۆزیوەتەوە. ئەم شاعیرە یەکێکە لەو گرووپەی دەیانەوێ دوای (ڕوانگە) وەك بزووتنەوەیەکی شیعری خۆیان بناسێنن. (مەحموود زامدار) ڕابەرایەتی و پڕوپاگەندەی گەورەکردنیان بۆ دەکات، ناوی لێناون (پێشڕەو – تەلیعی). ڕەگی ئەم گرووپە لەناو کۆمەڵگای کوردەواری نەهاتووە. پەیڕەوی ئەدەبی ئەورووپی دەکەن. ڕەوا نییە ڕێگا بۆ ئەوانە خۆش بکرێت ئەم ئاژاوەیە بنێنەوە و بیهێننە ناو ئەدەبی کوردی.)

محەمەد بەدری

چوارەم: زێوان ئەزموونی لاوێکە، بەڵام هەڵکەوتووە، هونەر و داهێنانی تێدایە. هەوڵ و شێوازێکی ڕەسەن و خۆماڵییە بەرەو نوێخوازی، پشتیوانی لێکردنی بۆ چاپکردن پێویستە. دوای ئەوەی ئەو شوێنانەی ئاماژەم بۆ کردووە لابدرێت تین و تاوێکی بە جۆش بە شیعرەکە دەبەخشێتو لە ئەگەر و گومانیش دایدەماڵێت).

www.dengekan.com

مەحموود زامدار

لەو بگرە و بەردەیەی ڕەتکردنەوە و ڕێپێدانی کتێبەکەمدا ڕۆژنامەنووسی ناودار (مەحموود زامدار) هەستی بە باری دەروونی و نیگەرانیی من کردبوو، کە لە ناخەوە زۆر کەسەربارم، چاوپێکەوتنێکی تێر و تەسەلی لەگەڵدا سازدام بە ناونیشانی (مژدەیەکی تر بەرەو نوێخوازی) بە دوو ئەڵقە لە ڕۆژنامەی (هاوکاری)دا بڵاوی کردەوە. بە وردی بۆچوون و دەردە دڵەکانی خۆم دەربڕیبوو، تارادەیەك لە خۆڕازیبوونێکی هەرزەکارانەشی تێدا بوو، بەڵام بۆچوونەکانم لەو ئاستەدا خۆیان دەکردەوە، کە کتێبەکەم دەیویست پێشکێشی بکات، یان ئەو هیوایانە بوون، کە هەمبوون، بەڵام نەمهێنابوونە دی.

سەرەتا نووسین یەك وشە بووە. دواتر ئەم وشەیە بە ناو ژیاندا درێژ بووەتەوە و بووەتە سەرچاوەی بەهرە و سرووش. ئەم دەقەی منیش سەرچاوە و بەهرە و سرووشی لە یەك وشەوە وەردەگرێت. حوزەیرانی 1988 وەك کتێبێك لە 88 لاپەڕەدا چاپم کرد و هەموو دڵخۆشییەکانم هاتنە دی.

قۆناخی هەشتایەکان قۆناخێکی یەکلاکەرەوە بوو، بۆ چارەنووسی شیعری کوردی و خەیاڵی کوردیی گەیاندە ئاستی پەی پێبردن بە پاکیزەیی و بێگەردی، هەروەها شیعری لە باری هەڵچوون و توندوتیژی خستنەوە گواستەوە باری خامۆشی و تێڕامان و شۆڕبوونەوە بۆ ناخ و ڕوونبوونەوەی دیدگا. گرانایی پێکهاتەی هونەریشیان بردەوە سەر دەنگ و دیمەن و وێنە. لانی کەم کەشێکی جیاکاری هێنایە گۆڕێ. ئەم گواستنەوەیە چ لە لایەنی دەسەڵاتەوە. چ لەلای ئەو شاعیر و نووسەرانەی هەستیان دەکرد کەشێکی جیاکارتر هاتووەتە پێشەوە، خەریکە خۆی زاڵ دەکات و دەبێتە ڕووداو و دیاردە. ئەو جیاکارییەیان پێ قبوڵ نەدەکرا. دەسەڵاتیش دوور و نزیك بە دژی ئەو بزووتنەوەیە بەکاری دەهێنان.

دەقی زێوان ئەزموونێکی وێنـەخوازی و زمانگەراییـە تـا نـاوەرۆکخواز. پـێش چـاپکردنی، دەزگـای چـاودێری چـڕنووکی لـە خـوێن و گۆشـتی وەشـاندووە، دوای چـاپکردنیش کۆمـەڵێکی دیکـە چـڕنووکەکەیان تونـدتر گوشی. ئەو بۆچوون و دژایەتیکردنانەم هیچ بەلاوە گـرینگ نـەبوون، ئـەوەی گرینگ بوو، چۆن پرۆژە شیعرییەکانم بگەیەنمە ناوچە بەرزەکانی شیعرییەت. وەڵامیشم بۆ بیانووپێگران تەنیا بزەیەکی سامناك بوو، بۆ لەمەوبەدواش هەر هـەمان بـزەی سـامناکم دەمێنێتـەوە، چـونکە دڵنیـام خـەڵکی بـێ بـەهرە و ناداهێنـەر سـەرقاڵی کـاری لـەم جـۆرە دەبـن. لـەم ڕووەشـەوە ڕووبـەڕووی نووسەری بە بەهرە و داهێنەر نابمەوە.

درووود و سـوپاس بـۆ زێـوان و ترپـەی لێـدانی دڵـم، کـە ئـاگرێکی ئەفسانەییە و بەردەوام هێزی گیانی و گەشەم دەداتێ. سەرکۆنەشی کردم و گوتی: ئەگەر گەنجینەی گیانت بەتاڵ بوو، نـەتتوانی لـە خـۆ بـە پیتکـردن و پەرەپێدان بەردەوام بیت تەرمی خۆت زوو لەبن بارستێکی خۆڵدا بشـارەوە. ئاگاداریش بە شیعری بێگەرد بە دەستی گڵاو ناگیرێت. گەورەم ئەی شـیعری بێگەرد تا مردن سەرلەڕێ و گوێڕایەڵتم.

حوزەیرانی 2008 هەولێر

www.dengekan.com

شوێنی زەینی لە شیعردا

مانیفێستی شیعری

جوانی و کردە کاریگەرەکان، یان کاکڵەی تایبەتییەکان، کە مرۆڤ تێیدا دەگاتە ناسینی خۆی لە زمان و سروشتدا بە ناوچەوانییەوە لکاوە، بۆ بریسکانەوەی ئەم ناسینە پێویستە پێش هەموو شتێك بچینە ناو هەوا و بواری سەرسوڕمان و زانین لەبارەی شڵەژان و هێمن بوونەوەی گیانەوە، چونکە جوانی و کردە کاریگەرەکان، یان کاکڵەی تایبەتییەکان لە شیعردا لە ڕێگای گیانەوە لێکدانەوەیان بۆ دەکرێت.

بریسکانەوەی یەکەمی ئەم ئەزموونە لەوەوە بووە خولیا و ڕایەڵی پێویستبوونی چنی، یان بەردی سەرشاربوونی خۆی دانا. لەبارە ئاماژەکانی تەمەن و ژیان و بینینم لە نێوان چل و پەنجادایە، لەناو وردەکارییەکانی خۆی نا دڵنیایە و ملی لە ئاست هیچ دەسەڵات و گرووپێکی داپڵۆسێنەر نەرم نەکردووە. سەرکێشی و سەرمەشقی بەردەوامبوونی لە کەش و ئومێدی نووسیندا دەڕسکێنێت. لەساڵێکدا تۆماریان بکەمەوە، ڕۆژەکان بە دوای یەکدا یەکەیەکە بە هۆی بنەماکانی نووسین و بیرکردنەوە وزەیەکی بەکاریان تێدا جەخت بکەمەوە و بیانهێنمە ناو واقیعی نووسین و هەقیقەتی ویژدانییەوە.

نووسین لە تەواوی ڕۆژەکانی ساڵێکدا کار و هەوڵدان و تێگەیشتنە لە ئاراستەی ڕۆیشتن و ئەو بوونەی خەیاڵ وەك پاڵپشتێك بەگەڕ دەخات بۆ گەشەکردنی بیرکردنەوە و پەیداکردن و خەملێنی تیشکە شیعرییەکان لە هەقیقەتی ویژدانییەوە.

نەمویستووە شوێن پێی تەمەن و ژیان و بینین پیشان بدەمەوە، بگرە ویستوومە ئاراستەی بخەملێنم و پێناسەی بکەمەوە. پێناسەکردنەوە گەیشتنە بە ناوکی بێگەردی شیعر. ئەگەرچی دەشزانم ناوکی بێگەردی شیعر لە پلەی مەحاڵدا بە دەست دێت و لە گرد و کۆی جۆش و خرۆشی ویژدانی و

گۆشە جیاکارەکاندا گەڵاڵە دەبێت، بەڵام من وەك كەسێكی پڕ جۆش و خرۆشی ویژدانی و ماندوو بە شیعرەوە، گەیشتن بە تاكە درەوشانەوەیەك ناوكی بێگەردی شیعر و ژیانمە.

من پەروەردەی كولتووری شیعرییم و لە كرۆكی زمانی كوردییەوە هاتوومەتە دەرێ، كولتوور لەناو كۆمەڵێك هەلومەرجی كاریگەردا دەرپسكێت. هیچ شتێكیشم لە دەرەوەی بیركردنەوەی خۆمدا نەدۆزیوەتەوە، كە لێكدانەوەی جیاكاری بۆ ژیان نەبووبێ. پێویستیشە باشترین شت، كە لە بیركردنەوەی خۆماندا گرد و كۆبووە و هەمانە ئەوە ببەخشین، بەخشینی باشترین شت بنیادت دەنێتەوە، كە هەموو بیركردنەوە و توانات لەدوا دەقدا ڕشت هەست بە جۆرێك ڕووخان دەكەیت. كە بە شێوەیەك لە شێوەكان بەخشینەوە لات دووبارە دەبێتەوە، ڕاستەوخۆ هەست بە بنیادنانەوە و هێز و وزەی دەروونی دەكەیتەوە. لەم كار و هەوڵدانەدا ویستوومە لە هەڵچوونێك، یان ڕامانێك، یان بینینێك، یان تەزوویەك، یان خەونێك، یان هەست پێكردنێك..... تاد، بمێنمەوە و جۆرە خەسڵەتێكی چۆن خرۆشان و وەها نووسینی پێ ببەخشم، یان هەستی كاتی و دۆخێكی سروشتی تێیدا بدۆزمەوە. واتە شیعر لەگەڵ هەر بارێك لەو بارانەی دەستنیشانم كردوون، پێم گەیشتووە و لە گیانی نزیك بوومەتەوە و گەیشتووم بە پلەی ئەشقی كەم وێنە، ئاماژەكانی تەمەن و ژیان و بینینم كردووە بە ناوەند و تیشكە شیعرییەكانم لێوە پەیدا كردوون و گەیاندوومەتە باری كپیی نووسین.

لە كپیی نووسیندا لەو گرفت و كێشانە ڕام نەكردووە، كە ڕۆژانە ڕووبەڕووم بوونەتەوە، هەندێكیانم لە بینینەوە هەڵدەگێڕایەوە، وەك نادیاری و خەیاڵێك كارم تێدا كردووە و بە مەودا و خاڵێكم گەیاندووە.

لە بەرزاییەوە داشكاومەتە خوارەوە و لە خوارەوەش بە ئاراستەی بەرزایی بەرز بوومەتەوە بۆ دامەزراندنی مەودا و خاڵ، ناوەندم كردووە بە یادگە و گفتوگۆ و كانگەی زاخاودانی مێشك. بایەخی زۆرم بە ئەفسوونی

www.dengekan.com

وێنەی شیعری داوە، بە هۆی دەنگی پیت و ئاوازی وشەوە هەمان بایەخم لە ڕستەی شیعریشدا دووبارە کردووەتەوە. ڕستەی شیعریم لا وەك ئەو ئوتۆمبێلە ئەفسووناوییە بوو، کە بە منداڵیی بە ئارەزووی خۆم و بە جۆرەها شێواز دەمجووڵاند و ئاستدارم دەکرد.

نەکەوتوومەتە یاریی وشە و پچڕانی پێوەندیی نێوان وشەکان، پێوەندیی نێوان وشەی یەکەم و سێیەم بپچڕێنم و یارییەکی دەنگی بە وشەی دووەم بکەم، بەڵام هەوڵم داوە ڕستەکان ڕستەی بێ گرێ و ئاستداربن و جۆری دەنگی وشە و سروشتی زمانی تێدا بپارێزم. ئەو ڕاپسکان و هێزە شاراوەیەی زمان هەیەتی لە چۆنێتی مامەڵەکردن لەگەڵیدا گیانی نوێبەخشی تێیدا دەجۆشێت و دەڕسکێت.

زمانی ئاخاوتنم لە زمانی نووسین جیا کردووەتەوە. هەمیشە ئەو ئاخاوتنانەی لەناو ژیاندا هاتووە و دێت پاڵپشت بووە بۆ نووسین. واتە دەقی شیعریی چووەتە پاڵ دەقی ژیان و هاوتاییان دروست کردووە.

لە کار و هەوڵدانەکانی پێشترم دەق هەبووە، چەندین ئەم پەڕ و ئەو پەڕم پێ کردووە و هێڵە گشتییەکانم گۆڕیوە. ئەوجا ڕەواییم بە خۆم داوە بڵاوی بکەمەوە، بەڵام لەم کار و هەوڵەمدا چۆن نووسراوە، ئەوها بڵاوکراوەتەوە. مەگەر بە دەگمەن وشەیەك، یان دەستەواژەیەکم جێگۆڕکێ پێ کردبێت. لەوانەشە ئەمە خەسڵەتی شیعری کورت بێت بە پری دێت و خورپەت دەخاتە هەناوەوە و خۆی پێشکێش دەکات، هەروەها شیعری کورت خۆی لە گشت ناناسێتەوە، بگرە خۆی لە یەك شت دەناسێنێتەوە و مانای تەواوی یەکلاکەرەوە دەدات.

هەوڵی ئەفسانە و داستان خولقانیشی تێدا نادرێت، هەوڵی بەرهەمهێنانەوەی مانا و مەودایەکی نوێی لێوە دەدرێت و دەڕسکێت. شێوەی ڕسکانەکەش لەو وێنە و دەربڕینانە خۆی ڕوون دەکاتەوە، کە مانا و

www.dengekan.com

مەوداکانی تێدا کۆ دەبێتەوە و وێنای کەسێکی ئەفسانەیی، یان داستانیمان بۆ دەکات.

له یەکەم ڕۆژی ئەم ساڵدا تا دوا ڕۆژی (366) پارچەم نووسی. نووسین بۆم ببووە سروشتێکی تایبەت و ڕۆژانە، ڕۆژ، کە نوێ دەبووەوە، دەبووە خولیا و سەرهەڵدانی پارچەیەکی دیکە. وەك ئەستێرە ڕژاوێك هەر ڕۆژەی پارچەیەکم هەڵدەگرتەوە، ڕێزم دەگرت و بەرزم دەکردەوە تا ئاستی دڵ و سەر، ڕۆژی دووەم وەك یاداشت و بیرەوەری لە نووسینی ڕۆژی پێشترم دەڕوانی.

له دوا قۆناخی بیرکردنەوە و دیارکردندا تەواوی پارچەکانم بەیەکەوە گرت و جۆری دڵ لێدانەکانیانم پێوانە کردن. بینیم زۆرینەیان لەناو یەکدا شەپۆل دەدەن. (200) پارچەیانم لێ فڕێدان و (166) یانم وا بینی هەریەکەیان لە تاکدا سەربەخۆیە و لە گشتدا لەناو یەکێتی ئەزموونی هەستیمدا یەکگرتوون و ئاراستەیەکیان گرتووە بۆ گفتوگۆ دروستکردن لەگەڵ ئەوی دیدا، ساڵ، کەبووە بە (366) ڕۆژ لە کولتووری کوردیدا پێی دەڵێن ساڵی پڕ، یان ساڵی سفر. من ساڵی سفرم بۆ ناونیشانی کتێبەکەم هەڵبژارد. ئەوە شیعری بێگەردە گفتوگۆ دەکاتە هۆ و ئامانج و هەموو شتێك بۆ بەرزکردنەوەی هەستی خۆشەویستی و لەدایکبوونی پێوەندی لە دڵەوە لە نێوان سروشت و گەردوون و تەواوی بوونەوەر و کۆمەڵگاکاندا.

لەو ماوەیەشدا بە شێوەیەکی پڕاوپڕ و بێ هاوتا ئالوودەی چوارینەکانی بابا تاهیری هەمەدانی و خەیام..... تاد، ببووم. توانای ئەوەیان پێدام دووبارە نەبوونەوە لە شێواز و ئاستداری لە ئێستێتیکای زماندا یارمەتیدەرن بۆ گەیشتن بە پلەی ئەشقی کەم وێنە و بەرهەمهێنانی تایبەت و پڕ بایەخ.

ژیان بەخششێکی خودادادە و بەرهەمهێنانی شیعر بۆ من نهێنیی بوونیەتی. هەموویان بە یەك شێواز بەرهەم نەهاتوون. شێوازی جۆراوجۆر و جیاکارن. هەندێکیان سادەن لە ڕووی ڕێکخستنەوە، مانایان بە دوای یەکدا

www.dengekan.com

هاتوون و مانا دەپارێزن، مانایەکی ڕوون و دیار ئاشکرا دەکەن. لە هەندێکی دیکەیشدا مانا لەناو جێگۆڕکێی کات و گواستنەوەی شوێن لە شوێنی واقیعەوە بۆ شوێنی زەینی بزر دەبێت و دەبێتە هەست پێکردن. واتە وێنەکە مانایەکی ڕوون و دیار ئاشکرا ناکات، بگرە هەست دەکەیت شتێك هەیە لەم بارەدا مانا دەگۆڕێت بۆ هەست پێکردن. لە بینینی ڕۆژانە خۆی بە دوور دەگرێت، وەك خەیاڵی کتوپڕ خۆی قووڵ نیشان دەدا. لەسەر دوو شوێن نەوەستاوم، بەهەشت و دۆزەخ. بەهەشت ئێرە و دۆزەخ ئەوێ، بگرە شوێن شوێنێکی زەینییە و زەمەنیش زەمەنی دەرەوشانەوەی گیانە. لە هەر نیوە بازنەیەکدا ویستبێتم کوشتیتم و پاشان بووژاندوومەتەوە، نووسین، کە شوێنی زەینی هەڵدەبژێرێت ژیان لەناو زەیندا درێژ دەکاتەوە و پێکهاتەیەکی زەینی دەداتێ و لە فۆرمی زەینیشدا ڕێکی دەخاتەوە و دایدەمەزرێنێت. شوێنی زەینی لەم کار و هەوڵەمدا دەبێتە خود و دەبێتە بابەتیش، هەروەها دەبێتە شێواز و دەبێتە ماناش، لە شوێن و کاتی واقیعیدا هەقیقەتی ڕەها هەیە. واتە دەستپێکردن و وەستان، بەڵام لە شوێنی زەینیدا هەقیقەتی ڕەها نییە. کپی و هەڵچوونی گیان هەیە، شتەکان لە بیرکردنەوە و وێنەکردنی خۆیدا دەدۆزێتەوە. هەقیقەتی ڕەها دەیەوێت واقیع بپارێزێت و لە دۆخێکدا ڕایبگرێت و نەیخاتە بەردەمی پرسیاری کاریگەر و هەمیشەیی درێژ خایەن.

بەند نیم بە بنەڕەت و چۆنێتی سروشتەوە، ئەگەر هەشمبێت لە شێوەی تاڵە دەزوویەك هەبووە و دەمێنێتەوە. خەسڵەتی مرۆڤم داوە بە کەرەستەکانی سروشت و لەبارەی بوونی خۆیەوە هێناومنەتە گفتوگۆ و لێك تێگەیشتن. ئەو بارەی تێدا دەدۆزرێتەوە، کە لە زمان و خەیاڵدا بۆی دەگەڕێن. شاعیربوون لەناو کەرەستەکانی سروشتدا ئاسانە، بەڵام بە شاعیری مانەوە لەناو کەرەستەکانی سروشت و گۆڕینیان بۆ ڕازەکانی مرۆڤ و گەردوون. دۆخگۆڕینە. خواستی نوێبەخشی، یان ناوکی بێگەردیی شیعر لەو دۆخگۆڕینەدا دەردەکەوێت و دەڕسکێت.

www.dengekan.com

شیعر بۆ من ئامانجە و بە دوایدا دەگەڕێم و هـەوڵی بـۆ دەدەم، قـەتیش بە دوای قسەی ئەم و ئەویشدا ناچم، چونکە بوونی شیعر هێزە بۆ پاراسـتنم و بێ بایەخکردنی لەرزۆکی و لاوازیی دەروونی ئەوان. داهێنـان ڕق و کینـە و ئێرەیـی خـاو دەکاتــەوە و پــەراوێزی دەخــات. بــاری بەخۆداچــوونەوە دەخـەملێنێ و هەقیقـەت دەکاتـە پێـودانگ و دەیهێنێتـە پێشـەوە. هـەموو شـتێکی سـرووش و بەهرەبـەخش لـە کولتـووری مرۆڤایەتیـدا بـۆ ئاشـنایی و یەکترناسـین سـەری بــەرز کردووەتــەوە و خــەڵکی بینیــوە و خــەڵکیش بینیویـەتی. سـەرنجیان تێکهەڵکێشـی یـەکتر بوونـە و لـە بـوونێکی هەسـت پێکراویـان ڕوانیـوە و خـاڵ و هێڵـی بـە دواداچـوونیان دۆزیوەتـەوە. شـیعر بەرهەمهێنــەری ســرووش و بــەهرە بەخشــی ئــەم کولتوورەیــە، جــوانیی گشتگیریش هێمای تایبەتی کولتووری مرۆڤایەتییە، بەڵام خـۆم ئـەم مانایـەم بەرهەم هێناوە، کە خودم ویستوویەتی و سروشتم لە شوێن و فۆرمی زەیـنی ئاشکرا دەکات، کە خود و سروشتی مرۆڤیش لە ڕێگای شیعرەوە لە شـوێن و فۆرمی زەینییەوە ئاشکرا بوو. شیعر وەك تیشکی خۆری لێ دێت لە بەرزترین لووتکە دەکەوێت، هەروەها لە قووڵترین دۆڵیش، بەڵام ڕەنگە هێزی گەرمایی بەخشینی لە لووتکەوە بۆ دۆڵ جیاکارییان بۆ دوو ئاستی دوور لە یەکتربن.

نوێبەخشی دیاردەیەکی گەردوونی و گیـانیی گشـتییە، نـاوکی بەهایـەك نییە، بگرە کۆمەڵێك بەهایە و بەهای لێوە لە دایك دەبێ و دەرسکێت. پاشان بە ئاسۆیی و ستوونی گەشە دەکات و خۆی بڵاو دەکاتـەوە. مـەرجیش نییـە شـیعر هـەڵقوڵاوی هەلومـەرجی کۆمەڵگایـەك بێـت. لـە زەویـی تایبـەتکار و هەلومەرجی جیاکاردا هەڵدەقوڵێت. مەرجە پێوەندییەکی ڕاستەقینەی لەگەڵ هەسـتەکان و زمانـدا بـەڕێوە بردبێـت و تێگەیشـتنیان بـۆ یـەك هـەبووبێ و گونجاندن بخەنە ناو ڕووداوە زەینییەکانیانەوە. با ئەم بـارە ناسروشـتییەش لەسەر چاو و برۆی شیعر لابدەین، کە گوتراو پێویستە شیعر بەناو دەروونـی کۆمـەڵگاوە شـۆڕببێتەوە و ڕازەکانیـان بلاوێنێتــەوە و بــە پێــی خواســت و

www.dengekan.com

پێویستییەکانی ژیانی ڕۆژانەیان خـۆی ڕێـك بخـات و بێتـە گفتوگـۆ. گۆشـتی ئەدەب لە ئێسقانی بینین و واقیعی زینـدووی ویـژدانی جیـا ناکرێتـەوە. ئـەو واقیعەی کە لەناوی دەژین دەبێتە هـۆی هەڵچـوونی کتـوپڕو جووڵانـەوەکانی دەروون. بەبێ هیچ شاردنەوەیەك کێشەکانی خۆی بێ پەردە دەخاتـە پـێش دڵ و چاو لە ڕووبەرێکی تەسکدا بە جێی ناهێڵێت. لە چرکەیەکدا بـەهرەکانی دادەچـڵەکێن و بـە ئـاوازێکی بـە جۆشـەوە لـە درێژبوونـەوەی ڕسـتەدا کاروبارەکانی دەروون کـاکڵی جووڵانـەوەکانی خـۆی بـە جـێ دەهێنـێ. لـەم بارەدا بەهرە بنەمایە و واتایەکی لێ پێکدێت و دەبێتە نەمریی دەروون.

کانوونی یەکەمی 2009 هەولێر

www.dengekan.com

شيعر لەخۆمانمان نزيك دەكاتەوە

مانيفێستى شيعرى

من بەهەمان ئازار شيعر دەنووسم، كە پێى لە دايك بوويمە. شيعريش هان دەدەم لە پێناو سەربەخۆيى خۆيدا خەبات بكات.

شيعر گيان و بالّى داهێنەرى قەقنەسە، بەردەوام ژيان تێيدا نوىٚ دەبێتەوە و ژيانيشى تێدا دەمێنێتەوە. لەم نوێبوونەوە و مانەوەيەدا خەيالّى داهێنەر، يان هێزى خەيالّكردن دەگاتە يەكێتييەكى تەواوى نێوان شيعرييەت و زمان و شيعرييەت و بوون و نوێبەخشى ديدگا. شيعر هەموو شتێك لەبەريەك هەلّدەتەكێنىٚ و لەناو خۆيدا دەيتوێنێتەوە و دەيكاتە كەرەستەى پێويست بۆ بەكارهێنان و ئامادەبوون. هەر دەبوو شيعر بێتە سەر ئەو زەمينە و ناو كۆمەلّگاوە تا مرۆڤى هاوچەرخ دەربڕين لە خودى خۆيى و ئاخاوتنە جياوازەكان بكات و ئاخاوتنە جياوازەكانيش نزيكايەتييەكى پتەويان لەگەلّ يەكدا لا پەيدايە و گفتوگۆ دەكەنە هێلّ و هێما و هەناسەدان و هەناسەدانەوەى تاك و كۆى كۆمەلّگا و زمان و بوون و هەلومەرجى ناوەوەيان.

لە ئەزموونى خۆمدا زياتر سەرقالّى ناوەوەى خۆمم و كەمتر دنياى دەرەوە تووشى سەرسووڕمان و واق وڕمانم دەكات، بەلاّم بڕواشم بەوە

www.dengekan.com

بەهێزە دنیای دەرەوە، کەم و زۆر کاریگەری لەسەر دنیای ناوەوە هەیە و دەیخەملێنێت. ڕایەڵ و هێڵ و هێماکانی سروودی زەوی زیاتر بەتەنگ زمان و شێوازەوەن و شەش دەق دەناسێنن، کە ڕووبەڕووی چڕیی مانا بوونەتەوە. هەر هەمووشیان شاکەس و کەسی دیاریان تێدایە. شاکەس و کەسی دیاریش ڕووداوەکان ڕوون دەکەنەوە. بەشێوەیەك هەڵسوکەوتم لەگەڵدا کردوون وەك کەسی نادیار و دوورییەکی و دوورەدەست و نیمچە مەحاڵ وەرمگرتوون و تێکەڵ بە بوونێکی گەردوونم کردوون، لە فەزایەکی ئەفسانەیی و ڕۆحی بانگیان دەکەم بۆ بینین و دۆزینەوە. ئەنجام لە فەزایەکی پاکیزەدا ئەفسوونی دەنگێك. دەنگێکی کارامە و چالاك بەنەرمی پەردەی گوێ دەلەرێنێتەوە و دەیەوێت تێکەڵ هەستەکانی تر ببێت، بەڵام نە دەتوانم ببینم و نە بیدۆزمەوە. لە هەمان کاتیشدا ئەفسوونی ئەم دەنگە نادیارە لە فەزای هەموو شیعرەکاندا دەبیسترێت، ئەفسوون و دەنگێکە بۆ هەموو ژیان. لەهەندێك بەشیدا دەچێتە ناو فۆرمی نامۆییەوە. ئەم نامۆییەی مرۆڤی هاوچەرخ لە ئەنجامی هەستیاریی زۆر تایبەتیدا لەگەڵ دەسەڵات و مافیاکانی دەسەڵات دووچار و گیرۆدەی بووە. دەیەوێت ئەو بوونە ڕەهایەی خۆی بدۆزێتەوە، کە بەهۆی هەستەکانی لە فەزا پاکیزەکاندا بەدوای ئاراستەکانیدا دەگەڕێت و فۆرمی ڕەهای بۆ دروست دەکات. هەر شەش دەقی ئەم ئەزموونە نوێنەرایەتی ئەم فۆرمە ڕەهایە دەکەن، هەر هەمووشیان لە جیهانی شێوازیدا یەك شێواز دەهێننە ئاراوە، بەڵام لەجیهانی بابەتیدا هەر دەقێك بنیاد و دۆخی سەربەخۆی هەیە.

لە بنیادی جۆرا و جۆری دەقەکاندا بۆ ڕێکخستنی وشە و دابەشکردنیان لە ڕووبەری سپیی کاغەزدا کارێکی تایبەتکار و دیاریکراوم نەکردووە، کە ببێتە تەواوکەری وێنە و خوڕکردنی ترپە و ئاواز و دەنگەکان، بگرە وێنە و ترپە و ئاواز و کردە دەنگییەکانم بە تەواوی بە دوای یەکدا ڕێك خستوون و لێکم دوور نەکردوونەتەوە، بیرۆکەشم نەکردووەتە دەربڕینێکی مۆسیقایی،

یـان بەرجەسـتەکردنی بنیـادێکی مۆسـیقایی. هێڵـی پێوەنـدیم لـە نێـوان ئاراسـتەکان و پێکهێنـەری دەروونـی دروسـت کـردووە و بـەهای ڕاسـتەقینە وەردەگرێت. ترپە و ئاواز خرۆشێکە بـەهۆی لـەرە و زرینگانـەوەی زمانـەوە دەربڕین لە واتایەك دەکـات، واتاکـە لـە خاڵێـك دەسـت پێـدەکات و سـووڕی بازنەیەك تەواو دەکات و بازنەکە تەواو پڕ دەکـات و دەدرەوشـێنێتەوە. لـەو بڕوایەدام هەر ئەزموونێکی شیعری بێگەرد لە بـوونی بێگەردیـدا دیاردەیـەکی شیعری زمانە و لە ئاکامیشدا ئەوپەڕی دەرکەوتن و نوێبەخشییە. هەمیشەش بەدوای هۆ و ئامـانجی نوێبەخشـییەکەیدا دەگـەڕێت. ئـەم بـەردەوام گەڕانـە خەسڵەتی سەردەمە. بەنیازی دۆزینەوە و بەرجەستەکردن، هەنگاوەکانی لە زەمینەی هەوڵدان هەڵدەگرێ و لە زەمینەی داهێنان دایدەنێت.

چـەمکی زمـان جـێگیر نییـە و گەشەسـەندن و دەوڵەمەنـدبوونی دانـە پـەیڤیش وەڵامـدەرەوەی پێداویسـتییەکانی سـەردەمە. مـن پێسـتی هـەموو چـینەکانی جەسـتەی وشـە لـە ڕووی دەنـگ، پێکهاتـە، واتـا، ڕێزمـان هەڵدەدەمەوە تا دەگەمە کرۆك و گیانی پڕ وزەی. ئەوجا بـەکاری دەهێـنم و دەبێتـە وەڵامـدەرەوەی پێویسـتییەکانی سـەردەم. گفتوگـۆکردن لەگـەڵ پێداویستییەکانی سەردەم، خەسڵەتی نوێبەخش و نوێبەخشییە.

شـیعر ڕەوانبیـژی و چـالاکییەکی زەینییـە. بـەبێ ئەمانـە شـیعرییەت دروسـت نابێـت. شـیعرییەت ئامـادەیی ئـەوەی تێدایـە وەڵامـی هەسـتەکانی خوێنەری کارامـە و چـالاك لـەباری دەربـڕین و کاریگەرییـەوە بداتـەوە. ئـەو هەستەی من بەرانبەر بە شکۆی کتێبە ئاسمانییەکان هەسـتێکی سروشـتی و پێگەیشتووە، بۆ مـن شـێوەیەکی ڕاسـتەقینە و کولتـوورێکی جوانییـە، نـەك ئارەزوویەك. هیچ ئارەزوویەکی ساتەوەخت و کاتیش ناتوانێت بەرانبـەر ئـەم هەستە ڕێگری و بەرگری بکات. هەست دەکـەم لـەناو کتێبـە ئاسمانییەکانـدا ژیان و هەستەکانم پڕ و بێ کەموکوڕین. بۆ من بوونەتە ئەشق و چێژی جوانی و شادمانی دەبەخشێت. شادمانی بەخشیش هۆکارێکی سـەرەکی و بـەهێزی

www.dengekan.com

بەردەوامبوونی ژیـان و سەرچـاوەی نوێبوونەوەیـە. ئـەو نوێبوونەوەیـەی لـە گیـان و بـاڵی قەقنەسـەوە وەك بۆمـاوەیی بـۆم ماوەتـەوە. ئـەم بۆماوەییـە ڕۆڵێکی گرینگ لە تازەکردنەوەی زمان و شێواز و خەیاڵی شیعریی دەبینێت. چێژ وەرگرتن لەجوانی و مانەوە و نوێبوونـەوە لـەناو جوانیـدا تواناداریيـە. جوانیویست هەرچەندە بچێتە ناو سروشتی جوانی و بمێنێتەوە و ئاشـنایەتی لەگەڵ ڕیشاڵەکانی ببێتە برای خـوێنی، ئومێـدی بەرانبـەر دیـدگا بـەهێزبوون دەخەملێ و پەیبردن بەنیشانەکانی جوانی فۆرمی نوێی دەوێت و لە خەملێنی خۆشیدا فۆرم دروست دەکات.

دروسـتبوونی هـەموو فۆرمێـك و هـەموو شـتێکیش لای مـن بـە شـیعری بێگـەرد بەسـتراوەتەوە. یەکـەمین ڕێزلێنـان و خۆشەویسـتیش بـۆ شـیعری بێگەرد، تێگەیشتنە لێی و نەرمونیانیی شیعریش لە کەسایەتیت بچەسپێت و ڕەنـگ بداتـەوە. کەسـێك ئەشـقی شـیعری نەناسـیبێت، ناتوانێـت شـاعیری ڕاستەقینە بێت. ئەشقی شیعر وەك ئایین بڕوایـی دەروونییـە، خۆشەویسـتی یەکەمم بۆ خودا و شیعرە، پلە بـە پلـەش بـۆ خـوارەوە. مرۆڤـی هەسـتیار و بڕوادار، کە دەگاتە قۆناخ و تەمەنێك بەشێوەیەکی ڕۆحی بیر لەژیانی خۆی و دەوروبەری خۆی دەکاتەوە.

من بەهەمان ئازار شیعر دەنووسم، کە پێی لە دایك بوویمە. شیعریش هان دەدەم لە پێناو سەربەخۆیی خۆیدا خەبات بکات.

پێوەندیی من بەکتێبە ئاسمانییەکانەوە و ئەنجامی ئاشنایەتییان بنـەما و هۆکار و جۆشـدەر و کـارتێکردنی ئـەم ئەزموونـەمن و بایـەخی تایبـەتییان هەیە. ڕاستە هێڵێکن ڕەوتی ڕۆیشتنی منیان بە خوێن و گۆشـت و ئێسـکەوە تێدا دەبیندرێت. هەناسە شیعرییەکانم وەرنەگرتووە، بگرە خـۆم تێکەڵـە بـە شکۆی هەناسـەکان کـردووە و خۆشـم پاراسـتووە لـە ڕەسـەنیی دەقـەکان و بابەتی بەرجەستەکراو. بە ئاستی توانا هاوتاییم دروست کردووە. بە شێوەی ڕێکخستنە پەخشانییەکانی کتێبـە ئاسمانییـەکان کاریگـەر نەبوویمـە. بگـرە

www.dengekan.com

هۆگری پڕ مەبەستی ناوەرۆکیان بوویمە و بنەمای بۆچـوونمیان داڕشـتووە و کاریگەریی خۆیان بەشێوەیەکی ڕوون چەسپاندووە.

ئەم وەرچەرخان و گۆڕانکارییەی بەسەر بوونی، شـیعریی و ژیـانی منـدا هات لە ئەنجامی ڕووداوێك بوو، 1995/1/16 ئۆتۆمبێل منداڵە نۆبەرەکەمی شێلا. بۆماوەی حەفتاوپێنج چرکە منداڵەکەم گیانی تێدا نـەما و مـرد. چـوار دکتۆریش لە مردنیدا دڵنیایان کردمەوە. لە دۆخێکـی زۆر خراپـدا بـووم و لـە هەموو هەستەکانمەوە شـڵەژابووم، هێشـتاش شـڵەژانی ئـەم ڕووداوە بـەری نەداوم. لەم چرکە زۆر تایبەت و کاریگەر و هەستیارەدا، بە دڵ نزام بۆ خودا کرد. لە نزاکردنەکەمدا دڵم زۆر بەهێز بوو، لە شوێنی شیاوی نزاکانم دڵم لێـی دەدا. وام دەزانی لەناوەندی گەردوون ڕاوەستاوم و مەیدانخوازی داوا دەکەم، خاڵی کۆتایی بوونم نیشاندراوە و شـەڕی ئـەم نیشـاندراوە دەکـەم. هێشـتان دەستم بەئاسمانەوە بوو، منداڵەکەم گیانی تێدا گەڕایەوە و زیندوو بـووەوە و دەماری لێی دا. بەئاواتەوەم ئەم چرکەساتە بگـرم و دەربڕینـی لـێ بکـەم. ڕۆژی لە دایکبوونی منداڵەکەمم کـردووە بـەم ڕێکەوتـە و هـەموو سـاڵێك لـەم ڕێکەوتەدا ئاهەنگی لەدایکبوونەوەی بۆ دەگێڕم. ئەم ڕووداوە وای لـێ کـردم بەشێوەیەکی زۆر لە دڵەوە بـیر لـە بـوون و هێـزی ڕەهـای خـودا بکەمـەوە و زەمینەیەك لە نێوان بەرهەمەکانی خۆم و کتێبە ئاسمانییەکان خـۆش بکـەم. هـەوڵی زیـاتریش بـدەم بـۆ تێگەیشـتن لـە چـییەتی کتێبـە ئاسمانییـەکان و کاریگەرییان لەسەر ژیانی کۆمەڵایەتی و ڕۆشـنبیریی کۆمـەڵگای کـوردی. بـۆ ماوەیەکی زۆر کەوتمـە کۆکردنـەوە و خوێندنـەوەی ئـەو کتێبانـەی لـەبارەی بیری کتێبە ئاسمانییـەکان نووسـراون و لێکدراونەتـەوە. قورئانیشـم بـە دوو وەرگێڕانی جیا جیا چوار جـار خوێنـدەوە، چـوومە نـاو ڕووناکییـان و لـەناو ڕووناکییانـدا خانـەکانم دۆزییـەوە و تێیـدا نیشـتەجێ بـووم، بـەڵام خانـەی ڕووناکییەکانی قورئان زیاتر لە تەورات و ئینجیل لەناو خۆیاندا دایانگیرساندم و لە خۆیان نزیك کردمەوە.

www.dengekan.com

ئـەم ڕووداوەم کـردە بنـەما و ئەشـقی زەمینـیم بـۆ ئەشـقی ئاسمـانی گواسـتەوە و بـێ ئـەم ئەشـقەش نـاتوانم مەزنـدەی ژیـان بکـەم، کـە بـەو ئەشقەوەش دەنووسم، هەست دەکەم لە جیهانی واقیعدا ئـەرکێکی جیهـانی زەینی جێبەجێ دەکەم. شاعیری ڕاستەقینە هەسـتەکانی لـە ئاسـت تـەواوی ڕووداوەکـانی نـاخی خـۆی و دەوروبـەری بەئاگایـە و بچـووکترین ڕووداو وەردەگرێت. ڕووداوە گـرینگ و کاریگـەرەکانی ژیـان دۆخـی دەروونـین و لـە کرۆك و ناوکی شیعرەکانیدا دەناسرێنەوە. شیعر خۆی ڕووداوە، یان ڕووداوی واقیعی، یان ڕووداوی زەینی. هەندێك جاریش باری نائاگایی تێکەڵ دەبێت و دەچێتە دۆخی سەرساممییەوە.

ئەم ڕووداوە ئاسـۆ و دوورییـەکانی ژیـانی بـۆ دەستنیشـان کـردم. چـی بکەم و چی نەکەم. چۆن و خەریکی چ جۆرە بـوونێکبم. **پێش ئەم ڕووداوە، ئاپینم بەدەستکرد و خەیاڵی مرۆڤ دەزانی.** لە کتێبـە ئاسمانییەکانـدا وشـە خەیاڵ نییە و خـەیاڵیش وشـە نییـە، ناوەنـدێکی مانـا هەیـە مـاڵی هەبوونـە. دەبێت سروشتی ئـەم ناوەنـدەش بـاش بناسـین. سـەرەتا دەپرسـین خـودی ناوەند چییە و ناوەند لـە پێنـاو چـیدا دروسـت دەبێـت. لـە ڕێگـای هێمـا و هێماپێکراوێك پێمان دەگات، یان ئەو وەك واقیعێکی بـە زەبـر و دەسـەڵاتێك ئێمە دەناسێت و دەوروبـەرمان پێدەناسـێنێت و لـە ناوەنـدی خۆیـدا کۆمـان دەکاتـەوە، لـە ڕێگـای زمانـەوە نـاو و قـەوارە و مانامـان پێدەبەخشـێت و دەمانباتە بواری تایبەت و بوونەوە.

زمـانی شـاعیر خوێنـەری کارامـە و چـالاك بـە نـاخ و خـودی شـاعیر دەگەیـەنێت و نـاخ و خـودی شـاعیریش نیشـانی خـەڵك دەدات و زمـان بەڕێوەبەرایەتیی خودی شاعیر دەکات و ئاراستەکانی مانا و ئێسـتێتیکی بـۆ دەدۆزێتەوە. ئەو پرسیارانەی لـەناو کتێبـە ئاسمانییەکانـدا شـەپۆل دەدات، هـەموویانم هێناوەتـە سـەر زەویـی واقیـع و کردوومەتـەوە پرسـیار و لەمـەڕ هەموو شتێکی دنیام کردوونەتەوە و دەمەوێ یاسای ئێستێتیکی بـەو جـۆرە

www.dengekan.com

ڕێك بخەمەوە، كە خۆم تاسە و تامەزرۆییم بۆی هەیە. لە ڕێگای ئەم هەستە شیعرییەوە بەوە گەیشتووم كوردستان بۆ من تاراوگەیەكە و مێوانێكی یەك دوو ڕۆژەم تێیدا. زۆر جار لە خوێندنەوەی دەقێكی شاكار دەچم لە نیشتیمانی نووسەرەكەدا وەك هاووڵاتێكی بێگەرد دەژیم و بە تانوپۆی شوێن لە دەقەكە و زەمینەی نووسینەوە پەیوەست دەبم.

بەهیچ پێودانگێك پێم لە بازنەی شوێن لە نووسیندا ناخەمە دەرەوە، خودی خۆم دەكەمە نیشتیمانم. لە دەرەوەی شوێن لە نووسیندا هەست بە تاراوگەكراوی دەكەم. شوێن لە ئەدەبدا بۆ من شێوەیەكی ڕاستەقینەی هەیە و بۆ ژیان هەڵمبژاردووە. لەو ئەزموونەمدا لە ڕێگای قووڵبوونەوە بەمێژوودا لە چەمكی بوون و دووبارەبوونەوەی كارەساتە مرۆییەكان دەكۆڵمەوە و هەڵیدەكۆڵم و كاردانەوە نیشان دەدەم، كاردانەوە بەهەردوو باردا، باری ئەرێنی و باری نەرێنی. بەهەموو ئەو دەرفەتانەوەش دەژیم، كە دێنە سەر ڕێگام و لە خاڵ و هێڵی دامەزراندنی نووسین لە ئاكارە سەرەكی و گرینگەكانم دەبن و بەهابەخش بۆ ڕێكخستنی ڕایەڵی مانا و دۆخی خواستراو.

هەرچەند جارێك دەچمە دۆخی شیعرێكی نوێوە، هەست دەكەم یەكەم جارمە ژیان دەبینم و ڕووبەڕووی دەوروبەر و پێداویستییەكانی ژیان دەبمەوە و لەناو فەزایەكی بێگەرد و پاكیزەدا شەپۆل دەدەم و كەوتوومەتە ژێر كاریگەریی خەیاڵ و دیدگا و واقیعەوە و بیركردنەوەی مرۆڤی هاوچەرخ بە هەموو دیاردەكانی پێوەندیداریانەوە وێنا دەكەم و هەوڵ دەدەم یارمەتی هەستی ئێستێتیكایان بدەم.

سوپاس بۆ شیعری بێگەرد هەموو دەم وای كردووە جێگای شانازیم بێت، لە هێزی نادیاریش داوا دەكەم جێگای شانازیی شیعری بێگەرد بم.

من بەهەمان ئازار شیعر دەنووسم، كە پێی لەدایك بوویمە. شیعریش هان دەدەم لە پێناو سەربەخۆیی خۆیدا خەبات بكات.

www.dengekan.com

شیعر بەرانبەر ئەبەدییەت

مانیفێستی شیعری

بەرلەوەی هۆگری نووسینی شیعر ببم، هۆگرییەکی ڕاستەقینە و هەست گەرمییەکی زۆرم بۆ خودی شیعر لا پەیدا ببوو. توانا سەرەتاییەکانم لە نێوان ڕایەڵەی ئەم دوو هۆگرییەمدا بواری خۆتاقیکردنەوەی لێ دەخواستم. بەڵێ ئەم خواستە، بوو بە مەبەست و جێگای بایەخ و وێناکردنی ژیان و دۆخ.

من هیچ پرسیارێکم لە خودی شیعر نییە، بەڵام ئەو پرسیاری سەیرسەیری لە من هەیە. وەك ئەوەی من خوداوەندێك بم و نهێنیی ژیان و مردن و زیندووبوونەوەم لابێت. هەردووکیشمان دەمانەوێت ئەویندارانە و لەخۆبووردووانە لەگەڵ یەکتردا بژین. هەمیشەش خۆم لە ڕووداوی گەرماوگەرم بە دوور گرتووە و چاوەڕوانی خەملێن بوویمە. لەگەڵ ئەوەشدا

www.dengekan.com

ڕووداوە گەرماوگەرمــەکان بــەرەنجامی جووڵانــەوەی ڕاســتەقینەی ژیــان و دۆخن.

داهێنەر ئەوکاتە هەست بە ژیان و دۆخ دەکات، کە هەستەکانی خۆی لە ئەشـقی پەتیـدا بنووسـێتەوە. لــە نووسـیندا لەگــەڵی دەکەونــە ململانــێ و کێشمەکێشم و کێبڕکێ. پاش نووسـین و تێڕامـان و پێداچـوونەوە ئـەوەی لا ڕوون دەبێتەوە کامە هەست کاریگەری لە ئەوی تریان زیاترە و تا چ ئاستێك کاریگەری کارامەتر بووە، لە چ بارێکیشدا سەنگی ڕاوەستاوە.

هیچ فۆرم و شێواز و خەیاڵ و زمان و نوێبەخشییەك تا سـەر و ئەبـەدی نییە. فۆرم و شێواز و خەیاڵ و زمان و نوێبەخشی هێزی بەردەوامن و بەناو پێچاوپێچـەکانی ژیانـدا دەخولێنــەوە. پــاش خــەملێن لــە کــەنارێکی ئارامـدا هەڵوەســـتە دەکـــەن و دەگیرســـێنەوە. بـــە نیـــازی خۆئامـــادەکردن بـــۆ دۆخگۆڕینێکی تر پشوویەك بە ئەزموونیان دەدەن.

فۆرم و شـێواز و خـەیاڵ و زمـان و نوێبەخشـیی تـر دێـن خۆیـان لـەوان لادەدەن و ڕێگا خۆش دەکەن، دەیکەن بە چالاکی و وشیاریی مرۆڤ. وەك ئاو دەمــاری خــاك بــێ ویســت و ئەنقەســت، بگــرە وەك شــێوە و ڕێکخســتن و پێویستییەکانی ژیان دەبڕێت و جێگای ڕەوانـتر بـۆ ڕۆیشـتن و کـارایی خـۆی دەکاتەوە. ئەوەی پێشتر فـڕێ نـادات، ئـەویش دەڕوات تـا وەك خۆبـوونی و شانازییەك لە تەنیشت ئەوان ڕابوەستێت، یان هەوڵی گۆڕان و لـەناوبردنیان نـادات، بگــرە لێ زیادبوونیــان بــۆ دەکــات و توانــا و ئــەزموونی پڕشــنگدار و درەشاوەتریان دەداتێ.

ئەم ڕیز ڕاوەستانە ئەزموون و تاقیکردنەوەی بەهرە و سرووش و بـیر و بۆچوونی داهێنەرە. لــە ئەنجامـدا داهێنــەرەکان زۆربــەیان لــە تەنیشــت یــەك ڕادەوەستن و ڕیزێك پێك دەهێنن. ڕیزی چلچرای داهێنــەران. هــەوڵم داوە لــە ڕیــزی چلچــرای داهێنـــەران نزیــك ببمـــەوە. لــەم نزیکبوونەوەیەمــدا شــیعر دادەگیرسێ و هەمووومان ملکەچی پڕشنگداری و درەوشانەوەی شیعر دەبین.

www.dengekan.com

شیعریش تەنیا لە ڕوانگە و تێڕوانینی کرۆکیجوانییەوە بەها و ئاستداری بۆ دادەندرێت و هەست بە خاوەنەکەی دەکەین.

لە نێوان ئەم دوو مێژووەدا 2045/11/18-1965/11/18، کە دراو و داواکراون مێژوویەکی تر نییە، یان هەوڵدان بۆ دروستکردن و قەوارەپێدانی مێژوویەکی لەم بارەیەوە نییە. بگرە وەهمێکی جوان و ناوەندێکی چالاك هەیە. بڕوای بە خۆشبەختی و خەڵاتی خودایی هەیە، دەشیەوێت ئاگر لە خوداوەند بدزێت، پاشان لە پەرجوویەکدا بمێنێتەوە. پەرجووی حەزی ژیان و داهێنان، مانا و بوونی کەسایەتی خۆی تێدا بپارێزێت. زمان ئەو کاتە دەبێتە چالاکی و وشیاریی مرۆڤ، کە بمانەوێت لە خۆمان بدوێین، یان ئەو نیشانانە بخەینە ڕوو، کە دەمانەوێت هەوڵی دەرخستن و شێوەی ڕێکخستنی بدەین. لەم بارەدا زمان مانا و بوونی کەسایەتیی نووسەر وەك ڕامانی سەرەکی لەناو خۆیدا بڵاودەکاتەوە و دەپارێزێت. بە دەگمەن بەشداری لە بۆنە گشتی و ئەدەبییەکان دەکەم و بە سروشتی ژیانی خۆشم حەزم لە تەنیایی و کەمدوویی و کەمێك دوورکەوتنەوەیە لە خەڵك، بەڵام لەمیانی شیعرەکانمەوە چۆڵایی بەر زەین و هەستەکانم پڕ کردووە لە خەڵك و ئاژەڵ و گیاندار و پەلەوەر..... تاد.

گونجاوە وەك سیستەمی هەوڵدان تەماشای فۆرم و شێواز و خەیاڵ و زمان و نوێبەخشی بکەین. ئەنجامی هەر هەوڵدانێك دەبێتە سەرەتای هەوڵدان و دیاردەیەکی تر و دەچێتە ناو چالاکی و وشیاریی مرۆڤەوە. زمان چالاکی و وشیاریی مرۆڤە و دەنگ و بیرمان لە خانەی باڵادا دەپارێزێت، لە شیعردا تێگەیشتنێکی نیمچە چین چین و ئاستداری دەهێنێتە گۆڕێ. ئەو تێگەیشتنەی شاعیر بە هۆی زەین و هەستەکانیەوە تێبینی دەکات. لە کردەی بە نووسینکردندا دەبێتە وێنە و ئاسۆ و دووری و پێوەندییەکی فراوان و کاراتر وەردەگرێت و دەگاتە خاڵی گەشەکردنی پێوەندیی زەین و هەستەکانی زمان. ئەم خاڵی گەشەکردنە لە پێوەندیی زەین و هەستەکانەوە

www.dengekan.com

دروست دەبێت و دەخرێتە کار و تاقیکردنەوە. لە خرانە کار و تاقیکردنەوەدا زەین و هەستەکان ئاستی بێ ئاگایی زمان دەگوازنەوە بۆ ئاستی بەئاگایی زمان. ئاستی بەئاگایی زمان لە وێنەی بێگەردا دەردەکەوێت و هەستیاریی دەروونی وشە دەناسێنێت و هەوڵی خۆدەرخستن و شێوە ڕێکخستن لە خانەی باڵادا دەدات.

زمان هەمیشە خەوتووە. لە بەکارنەهێنانیدا بێدەنگە. لەکاتی بەکارهێنانیدا بەخەبەر دێت و دەبێتە دەنگی دلێر، یان دەنگی ڕاگەیاندراو. جا چ لەباری مانا و پەیامداریدابێت، یان لەباری دەربڕین لەکرۆکیجوانی و وێنەی بێگەرددا.

وێنەی بێگەرد ئەو هەلومەرج و بوارە دیاری دەکات، کە زەین و هەستەکان تێبینییان کردووە و دەروون ڕوون دەکاتەوە. دەروون بەوەی چەق و کانگەی کۆکەرەوەی زەین و هەستەکانە و بە شێوەی ئاسۆیی زەین و هەستەکان دەخاتە بەکارهێنان و شاقووڵی دێتە خوارەوە، بۆ خۆدەرخستن و شێوەی ڕێکخستنی سوود لە فۆرم و شێواز و خەیاڵ و زمان و نوێبەخشی وەردەگرێت.

فۆرم و شێواز و خەیاڵ و زمان و نوێبەخشی پێنج هێڵی سەرەکین، پێکەوە دەڕۆن و بە شێوەی بازنەیی تێکەڵ بە شیعرییەت دەبن و هێزی خۆیان لە دوا خاڵی باش بەکارهێنانیاندا گەڵاڵە دەکەن. مووچڕك و سەرسامییە جیاوازەکان یەکلا دەکەنەوە. لە نێوان مووچڕك و سەرسامییە جیاوازەکاندا جۆرە نهێنییەك هەیە لە شیعرییەتدا بەدەردەکەوێت و ئاسۆ و دووریی خۆی وەردەگرێت. لە شیعردا ناکرێت بەشێوەیەکی مێژوویی و لە ڕەوتی مێژووییدا سەیری زمان بکەین. زمان بەرهەمی تاکی بەکارهێنەرە. واتا بەرهەمی تەواوی شاعیرە لە بەکارهێناندا. لە بەکارهێناندا داهێنەر تەواوی هێزی زمان دەکاتە هی خۆی.

له سـەرەتا و كۆتـایی و هێـڵ و هێمایـدا، شـیعر ئاراسـتە و پرسـیارێكی زمانەوانییــە. خوێنــەر لــەو سەرسـووڕمان و سەرسـامییانەدا نیشـتەجێ و سەرگەردانە، كە زمان وەك فۆرمێك لە خانەی باڵادا دابینی دەكات، یان وەك ڕووداوێك ئەنجامی دەدات و دەیهێنێتە بەر زەین و هەستەكانەوە. لەم بارەدا زمان بە پێی وێنە لە جووڵـە و كـاری خۆیـدا دەبێـت و وریـایی و ئەمەكـداری خۆی ڕادەگەیەنێت. ئەم ڕاگەیاندنەش پەیوەستە بە دۆزینەوەی هێـزی وشـە لە ئەزموونی زمانەوانیدا، یان ناسـینەوەی تراژیـدیای ڕەگـەزەكانی ژیـان لـە فۆرمی زماندا.

سەروا و ئاوازی ئاخاوتن دەسەڵاتی شیعرییەت دەداتە خوێنەر و ئاسۆ و دوورییەكی سەربەخۆ بۆ ڕوانین و لێكدانەوەی بەرهەم دەهێنێت. ئەم جێگای سـەرنجەش دەگەڕێتـەوە بـۆ مۆسـیقاداریی زمـان لـە ئاخـاوتن و نووسـیندا. زۆرجار مۆسیقای دەق وا لە خوێنەر دەكات دیدگای بگۆڕێت. لـە دیدگایـەكی دیاریكراو و داخراودا بـۆ ڕۆمانسـییەتی هەسـتی و نـەرمونیان و كـراوە. ئـەم دۆخگۆڕینە ئەنجامی مۆسیقا و نەرمونیانیی زمانە. پێكهاتەی زمـانی كـوردی گونجـاوە بـۆ ئـەم دۆخگۆڕینـە، تـەنیاش داهێنــەران دەتـوانن بـاری ئـەم دۆخگۆڕینـە لـەباری كەشـوهەوایەكی تەندروسـتدا بدۆزنـەوە و لـە كـارایی و كردەییدا ئاشكرای بكەن.

ئەشق و هەست و بڕواداری و گەڕانەوە بۆ ناو ژیـانی خێـزان و بنەماڵـە، سرووش و بەهرە و سەرچاوە و هەست گەرمی ئەم ئەزموونەمن و بـە ناوەنـد گیراون. ئەزموونێكی تەواو خۆماڵی و خودییە. جێگا بۆ ئارامی و بەختەوەری دەدۆزێتـەوە. فەرهـەنگی وشـە و دانەپەیڤیشـی تاڕادەیـەك سـنووردارن، لـە سادەترین بەكارهێنانیاندا قووڵ دەبنەوە و كرۆك پێشان دەدەن. واتـا زمـان لـــە كرۆكیجـــوانی و مۆســـیقایدا جێبـــەجێ دەبێـــت، یـــان لـــە هـــەر دووبارەبوونەوەیەكـدا زمـان لـە كرۆكیجـوانی و مۆسـیقایدا دەدۆزرێتـەوە و بەنهێنی و ئەفسوونێكی تر لـەناو زەیـن و هەسـتەكانی شـاعیردا دەخـەملێ و

www.dengekan.com

لەخانەی باڵادا خۆی ئاشکرا دەکاتەوە. زمانێك لە ناخی شاعیردا ڕسکاوە و خۆی ڕاهێناوە و لە پلەیەکی پێویستدا پێگەییوە، شتە دووبارەبووەوەکان دەخولقێنێتەوە و پێوەندییەکی زەینی و هەستی لەگەڵ خوێنەر پێکدەهێنێت و خوێنەری خۆی، کە تایبەتن و پێوەندیی زەینی و هەستی و لەگەڵدا بەتینن هەڵدەبژێرێت.

لە بنەڕەتدا ئەم ئەزموونە، حەزدەکەم ئەوەندە بژیم، هەشت دەقی ئاستدارە، هەر دەقەی دە جار خۆی دووبارە دەکاتەوە. واتە بە شاقووڵی دێتە خوارەوە و بە ئاسۆیی بڵاودەبێتەوە. خوێنەر دەتوانێت هەشت دەقە بنەڕەتییەکان بدۆزێتەوە و ئەوانی تر بەچێژی دووبارەبوونەوە، یان بە هونەری دووبارەبوونەوە بخوێنێتەوە. ئەم دیاردەی دووبارەبوونەوەیە دەبێتە شوێنی تێبینیی لە دایکبوونەوەی چێژ و هونەر و بیرۆکەکان. دەقە دووبارەبووەکانم بە دوای یەکدا ڕیزبەندی نەکردوون. وەك ئامانج و مەبەست تێکەڵاو و سەرەوژێر ڕێکمخستوون و بەتەواویی ڕووبەری کتێبەکەدا پەرتم کردوون. لە دووبارەبوونەوەشیاندا لە مانای ڕاستەقینەی پێشتریاندا نامێننەوە.

هونەری کارپێکردنی دووبارەبوونەوە زۆرتر لە سینەمادا کاری پێکراوە. فیلمێك دەبینین وێنەیەکی سەرەکی پێکهاتە و هەڵسووڕێنەری تەواوی فیلمەکەیە، بەجۆری جیاواز جیاواز دووبارە دەبێتەوە. لە هەندێك گرتەدا گفتوگۆیەکی لاوەکی دێتە ناوەوە و بۆ ماوەیەکی کورت دەبێتە بابەتی سەرەکی و وزە و تینی چاوی بینەر وەك فریودانێکی هونەری تەواو بۆ خۆی ڕادەکێشێت و وەری دەگرێت. لە هەندێك گرتەی تردا ڕووناکی جێگای گفتوگۆیە لاوەکییەکە دەگرێتەوە و دۆخ دەگۆڕێت و دۆخ ئامادە دەکاتەوە. دەرهێنەر دیدگای تایبەت و دیاریکراو بۆ هونەری دووبارەکردنەوە بەکار دەهێنێت. وەك یاریکردن بە ڕووناکی و جێگۆڕکێکردن و بڕینی گرتە و مۆنتاژ.

www.dengekan.com

لەم خۆ دەستنیشانکردنەدا لای من هەموو شتێك بەو فۆرم و شێواز و خەیاڵ و زمان و نوێبەخشییەوە دەست پێدەکات، کە لە دوا دەقمدا بەکارم هێناون و هەوڵم داوە وەك نوختەی بینین بیانخەملێنم. فۆرم و شێواز و خەیاڵ و زمان و نوێبەخشی ئاسۆ و دووری بەدیهێنەری دەقن. ئاسۆ و دوورییەکی خەملێن هەیە، شاعیر خۆیەتی. ئاسۆ و دووری بەدیهێنەر، ملکەچی ئاسۆ و دووری خەملێن دەبێت.

لە دوا خاڵدا لە خۆدوان، ڕەنگە هەم سوودی هەبێ و هەم زیان. هەم چالاککردنی زەین و هەستەکان بێت، هەمیش پەکخستنی زەین و هەستەکان.

ئەیلوولی 2013 هەولێر

کتێبی دووەم

سەرنج و تێبینی
لەبارەی دە کۆ شیعری کوردی

تێبینی

من دانیشتووی ماڵی بەختەوەری شاراوەم، ماڵی شیعر. برای گیانی و خوێنی هەموو وشەیەکم. لە کاتی نووسینی شیعردا نزیکایەتییەك لەگەڵ خەڵکی هەموو جیهاندا دەست پێدەکات و دەستت بە نهێنیی خۆشەویستی ڕادەگات، نهێنیی خۆشەویستی ورە بە شیعر دەدا و خۆشحاڵی و شادمانی لە ناخی شاعیردا دەڕسکێنێت. لەو ماڵی شیعرەدا دەمەوێت درێژە بە ژیان بدەم. ئەگەر خۆشەویستی و شیعر نەبووایە من مرۆڤ نەدەبووم، یان لانی کەم مرۆڤێکی باش بیرکەرەوە و تەندروست نەدەبووم.

بەرهەمی ئەدەبی بەبێ ڕاستگۆیی خۆشەویست نابێت. ئەو بەرهەمەم وەك سەرنج و تێبینیی ڕۆژنامەوانی نووسیوە، بەڵام ئەو شیعرانەم هەڵبژاردوون، کە شتێکیان تێدا هەبووە و هەستم پێی کردووە. ئەم هەستپێکردنەش بەهۆی بایەخی داهێنانەوە لە بیرکردنەوەدا دەبێتە ڕووداو. نەشهاتووم قسە لەبارەی کرۆك و شیکردنەوە و پەیژەی سەرکەوتن و دابەزینیان بکەم. بگرە قسەم لەبارەی هەستپێکردنیانەوە کردووە. لە هەستپێکردنیشدا گیانی بێگەردی شیعر، بە تەواوەتی بۆ ئەو بارەی لەبیرکردنەوەدا بووەتە ڕووداو دەکرێتەوە و ماوەت دەدا لەناویدا نیشتەجێ بیت. گواستنەوەی هەست لە حاڵ و باری هەستپێکردنەوە بۆ ڕووبەری کاغەز دانپێدانان و بەرجەستەکردنیەتی لە جیهانی نووسیندا. تا لە ڕێگایەوە

www.dengekan.com

هەستپێکردنەکان بناسرێن و بێنە زمان و ببنە زمانی نووسین. ئەم سـەرنج و تێبینییانە ئاشکرابوونی ئەم ڕازەن، ڕازی دەربڕینی دوای هەستپێکردن.

له ئەلبوومی یادگارا

ئەفسـوونی شـیعر، ئێسـتێتیکا و ئاشـتی لـە دەروونـی کۆمـەڵگا ڕادەگەیەنێ. وەفا بۆ شیعر تێپەڕاندنی قۆناخی بەر لـە خۆیـەتی. تێپەڕانـدن وەك جیاکاری نەك ڕەتکردنەوە. ڕەتکردنەوە لە ئەدەبدا هیچ کاتێك بنـەمای نـەبووە، چـونکە لـە ڕەتکردنـەوەدا بـەهای گفتوگـۆ دادەڕمـێ و پێوەندییـە کولتوورییەکان دەپچڕێن.

جـوانی کەشـێکی ڕوون و بـاوەڕپێکراوە. کاریگـەری لەسـەر هـەموو بوونەوەرێك جێ دەهێڵا، هەستەکان لە دەربڕین لە جوانیدا بە باشترین شێوە ئەرکی خۆیان بەجێ دەهێنن و توانایان پاراوە و بە دیواری ژیانەوە دەلکێن.

شـیعر دیاردەیـەکی سیاسـی نییـە، دیـاردەی سیاسـی دۆخێکـی هەڵەبەرە. دەربڕین لەناوەرۆکی واقیع وەك خۆی ناکات. واقیع لـە بـوونی خۆیدا لـە ڕێکخسـتنێکی جوانـدا جێگـای کراوەتـەوە. سیاسـەت دەسـتی لێداوە و ڕێکخستنەکەی بەملاو ئەولادا بردووە. ئەمـە بڕیـار و بۆچـوون و پێوەرێکی شیاوە، سیاسیبوونی ئەدەب لادان و خۆدزینەوەیە لە ئامانجی ئەدەب، ئامانجی ئەدەب دامەزراندنی بڕوا و بنەمای جوانییە بـۆ ژیـانێکی نەشلەژاو تا ئارامی هێزی خۆی تێدا وەرگرێت و جوانیبـەخش بیکـات بـە کەرەستە و وزەی دەربڕینی، بە پلە و ئاسـت پـەیامی تایبـەتکاری خـۆی بەڕێوەببات. هەر شاعیرێك پشـتی دا بـە پشـتی دەسـەڵات، نـەك جێگـای باوەڕی گوتنی جوان، بگرە جێگای باوەڕی هونەریش نییە.

ئـەم شـاعیرە لـە ڕووی پێکهاتـەوە شـیعرەکانی پـڕ سـۆز و دیمـەنی هەستدارن. زۆرتر بەرهەمی خەیاڵن لەوەی بەرهەمی هێزی بیرکردنەوە و کۆ زانیاری بن. جۆرێك داهێنـانی لـەنێوان شەسـتەکان و سـەرەتای حەفتاکانـدا پێشـکێش کـرد، بـووە بەخشـندە و ناوەنـدێکی کـراوە بـۆ شـاعیرەکانی دەوروبەری و لە هێڵی پەرەسەندنیدا کاریگـەریی خـۆی زاڵ کـرد، بـەڵام لـەم

www.dengekan.com

ماوه دیاریکراوەدا زیاتری تێ نەپەڕاند و کۆتایی پێ دێت. تواناکانی لە ئەزموونی قووڵ و دەوڵەمەندتردا، کەش و دۆخێکی تاکە کەسی پێك نەهێنا. کەواتە کاریگەرییەکەی لە یەك قۆناخدا دەرکەوت و وەستا و نەبووە گیانێکی چالاك و بەرهەمهێن لە جەستەی بەردەوام بە گۆڕوتینی شیعری کوردیدا.

ئەگەر شیعر جوان لەبارەی ژیانەوە بنووسرێت، لە ژیان خۆی جوانترە. شیعری ئەم شاعیرە لەسەر بنەمای هەست و سۆز و ئاسۆکانی خەیاڵەوە شێوەی خۆی وەرگرتووە. توانیشی تەنیا لەم بوارەدا بەهرە بە باشی بەکاربهێنێت و ساتی شیعری بە دوای بەهرەی دادێت و لەگەڵ خۆیدا دەیبات بۆ ناوچەکانی شیعر. لە دەقی ئەدەبیدا خەم و خورپە وەردەچەرخێنن بۆ ئێستێتیکا. لەو کەشە هەستی و سۆزدارییەدا شاعیر دەرەوە بەجێ دەهێڵێت و لەناوەوەی نیشتەجێ دەبێت، لە ژیانی ڕۆژانەی کۆمەڵگا و خۆی یاخییە. خەمۆکی و دڵەڕاوکێ و شاگەشکەیی و هەڵزەقینەوە هەڵسووڕێنەری کردە و کردەوەی دەبن. لەو پێودانگەوە بە زمانی ناوەوە مانا بۆ بوونی مرۆڤی و ختووکە تایبەتییەکانی دەدۆزێتەوە، هەروەها ئەو ترپە و ئاوازە خێرایەی ژیانی ڕۆژانە بەلاوە دەنێت، ترپە و ئاوازی ناوەوەی خۆی وەك سەرچاوە کار پێ دەکات، ئەو ترپە و ئاوازەش خاو دەبێتەوە وەك ئەو بارە دەروونی، یان دەربڕینە دەروونییانەی، کە ژیانی بەڕێوە دەبەن و دووچاری یاخیبوونیان کردووە. نموونە: وەك لە شیعری (خۆشم ویستی)، یان لە شیعری (چەند هەناسەیەك)، یان لە شیعری (چەند تاڵە بیرێکی ئاڵۆزکاو) دەردەکەوێت.

لەبارەی تێگەیشتنەوە شیعرەکانی وەك ئاوریشم و خاکی تەڕ نەرمن. وەك گۆرانی فۆلکلۆری و بەیت و داستان ڕوون و سادەن، بەڵام لەباری مانای شاراوە و چینەکانی بنیاد و داڕشتندا پڕ و فراوانن، خاوەن ئاسۆی دوور و بواری قووڵن. پێوەندییان بە کولتووری تاکە کەسییەوە هەیە. لە هێڵی گشتیی ئەزموونکردندا یەك ئازاری ئەزموون کردوو و خەیاڵی دیارە، ئەو ئەزموونەی نەگەیاندووەتە خەیاڵی نادیار و یادەوەری ڕانەچڵەکاندووە. واتە:

www.dengekan.com

مەودای پێوەندی لەگەڵ (خەیاڵی دیار)دا بەهێزترە لـەوەی لەگـەڵ (خـەیاڵی نادیار).

هەستیاریی زمانی خۆی نیشانداوە، پێش ئەوەی ترپە و ئاواز لە وشەدا وەرنەگرێت، نایهێنێتە ناوەوە، یان بەسەریدا خول ناخوات، یان بەسەریدا باز نادات، هەروەها لە ڕووی بەکارهێنانی وشەوە تووشی بەد بەکارهێنان نایەت. وشە ئاراستەی باش بەکارهێنانی خۆی وەردەگرێت.

سوودی لە شێوازی بەر لە خۆی وەرگرتووە، بەڵام پەیڕەوی نەکردوون. لە نەوەی خۆشی لە شێوازدا لە زۆرینەیان ئەندازیارترە. لە مۆسیقاشدا کاری بە مۆسیقا و پیت و وشـە و دەسـتەواژە و ڕسـتەی شـاعیرانی بـەر لـە خـۆی نەکردووە. هەرێمێکی بۆ دابەشکردنی ڕستە و مۆسیقا لە شیعردا بنیاد ناوە، بـەڵام بـۆ تێگەیشـتن و بنیادنـان وزە و هێـزی لـە ئـەزموونی بـەر لـەخۆی وەرگرتووە.

لەبەر ئـەوەی ئـەم دابەشـکردن و مۆسـیقایەی زۆر هونـەری و زاڵ بـوو، شاعیرانی دوای خۆی نەیانتوانی لاسایی بکەنەوە، یان کـاری لەسـەر بکـەن و لێ زیادبوونی بۆ بکەن، بگرە وەك دەست وەشاندن و داهێنانێکی تاکانە هێڵی بۆ کێشا و دایمەزراند. داهێنانی سادە بـە ئاسـانی و زۆر زوو دێتـە دەسـت و دەتواندرێت لاسایی بکرێتەوەو کاری لێ زیادبوونی لەسەر بکرێت.

جیاکارییـەکی بنـەڕەتی هەیـە. بەتایبـەتی لـە گۆشـەنیگای شـاعیرانەوە و ئێسـتێتیکییەکی ڕوون و ئاشـکرا. پشـت ئەسـتوورە بـە سروشـت و پێکهاتـەی خۆڕسك و دەست لێ نەدراوی سروشت. لەسەر ترپە و ئاوازی پێکهاتەی سروشت وێنە دادەهێنێـت. نموونـە: پێوەنـدی دروسـت دەکـات لـەنێوان بـا و درەخـت و مۆسیقای جووڵاندنەوە. لە هەمان کاتدا هۆی پیتاندنی درەخت بە یارمەتی بـاوە دەکاتە دیاردەیەکی کرۆکی و ناوکیی سروشت.

واتە بـە تـەنیا لەسـەر (زەینـی سروشـت) کـاری نـەکردووە، بگـرە لەسـەر (منداڵـدانی سروشــت) کــاری کــردووە، پێکــەوە ژیــان و پێکــەوە هــەڵکردنی

www.dengekan.com

پێکهاتەکانی لە ڕستە دیار دەکات و لە شیعرییەتی دیمەن دەیاندرەوشێنێتەوە. سروشتی پێوەندییەکانیش بە واقیعەکەوە ڕوون دەکاتەوە، ئەو ڕوونکردنەوەیەش تواناییمان بۆ خوێندنەوە پێ دەبەخشێت، یان هارمۆنییەت و هاوئاهانگییەك لەنێوان ڕەنگەکان وەك خەسڵەتی وەرز لە وێنە و فۆرمی جیا جیادا گۆشە و کەنار و ناسنامەی لە یەك نەچوویان دەداتێ.

شوێنی لەدایکبوون و گەورەبوون پێناسەی زەینی شاعیر دەکات بۆ ئێستێتیکا و گەڕانەوە بەرەو یەکەم ناسینی شوێن، هەروەها هەوڵدان بۆ ناسینی شوێنە نەناسراوەکانیش، کە بەشێك لە ئێستێتیکای یەکەم شوێنی دێتە ناوییەوە و هۆ و پاڵپشتێکە بۆ خەملان و کرانەوەی بیر بۆ سەر شوێنەکانی دیکە و ناسینی. شاعیر ئەگەر نەتوانێت لە ئێستێتیکای سروشت تێبگات، بێ هیچ گومانێکیش ناتوانێت ئێستێتیکایەك بۆ تێگەیشتن و بەکاربردن لە زەین و هەستی خۆیدا پێکبهێنێت.

گۆشەنیگای بیناسازی و کێشانی پێوانە لە هاوسەنگی و شکۆی سروشت وەردەگرێت، بەڵام نەیتوانیوە کار لەسەر بیری سەرهەڵدانی سروشت بکات، یان ئەم لایەنە، کە گۆشەنیگای بایەخە لەناو شیعرەکانیدا بزرە و دەستی بۆ نەبردراوە، هەموو دیاردە و داهێنانێك پەیوەستە بە هۆشیارییە تایبەتییەکانی شاعیر و جێکردنەوەی فەنتازیا و ئێستێتیکا لەناو زماندا.

(لە ئەلبوومی یادگارا) ناونیشانی کتێبێکی شیعری (جەمال شارباژێڕی)یە، ساڵی 1983 لە دووتوێی 175 لاپەڕەدا لە چاپخانەی (ئۆفسێتی سەرکەوتن) لە سلێمانی چاپ کراوە، ئەم شیعرانەی تێدایە: (کسپەیەك، بۆ، هەستێك، لە سەیرانێکدا، ئەگەر، نەکەی، تاکە شیعر و بەس، درکاندنێك، گوندێك و کچێك و یادێك و شیعرێك، ئارام، پرسیارێك وەرامەکەی لە خۆیدایە، نامەیەکی کراوە، دانیشتن لەگەڵ تۆدا، لە جەژندا، دیسانەوە خەم، هەژدەی سێ، چڵی نەرگز، لە جیاتی کارت، خۆشم ویستی، بۆ مەرگی پڕشنگ، ئەگەر تۆ بۆ من بوویتایە، لەسەر سێ گڵکۆدا، چەند هەناسەیەك، لەسەر بەردە

www.dengekan.com

نووسێك، بەناوێكی ترەوە گەڕایەوە، گۆرانییەك بۆ شیرین، ئاخێك، خـەمێكی تر، چاكتر بمناسـە، چاوچـاو، چـەند تاڵـە بیرێكـی ئاڵۆزكـاو، دوای دە سـاڵ، پشـیلە، ڕازێكـی نـوێ، نـەوزاد، وێنەیـەك، كەتـەی كـەر پیـاو، بـۆ جوانێـك، ئەمشەو، وەرە جوانێ، دایكی دڵسۆز، بێ ناونیشان، ئـای ئـای، لەسـەر تـۆ، باوكایەتی، مۆڵەت، بۆ كچێكی جوان، تازە من و تۆ، بەهەستێكی خاوێنەوە.)

وێنەیەك

ئەم وێنەیە
بۆچ زویرە
بۆچی بێ زەردەخەنەیە
لەبەر نیگای كامێرادا
كە وەستاوە
چی لەبیرە
چی لە دڵدا حەشار داوە
وا دڵگیرە
* * *
ئەم وێنەیە
چاوی نازی كردووەتەوە و نایترووكێنێ
جوانییەكەی بێ وێنەیە
هەر ئەمێنێ
گەنجینەیە
* * *
ئەم وێنەیە
لە ئەلبوومی یادگاردا

www.dengekan.com

سبەینێ
بزەی خۆش و کزەی ناخۆش ئەهێنێ
خاوەن ئەم وێنەیە کاتێ
تەمەنی پیری ئەیگاتێ
خەم و خۆزگە ڕای ئەژێنێ
فرمێسك و خەندەی ئەداتێ
یادەکانی ئەورووژێنێ
* * *
ئەم وێنەیە
لەو شوێنەیە
کە بیلبیلەی گلێنەیە
سەرنجمی ڕاکێشا بوو
لە نوێنی نەرمی هەستمدا
ڕاکشابوو
خۆی کرد بە ژووری میوانی هەڵبەستمدا
خۆی بە دیوانەکەم ناسی
بە دیوارێ
لە دیوارە سپییەکانیدا
خۆی هەڵواسی

شیعر وێنەی شاعیرە لە ئاوێنەدا، شاعیر لە ئەنجامی خراپیی بارودۆخ و زەبروزەنگی دەسەڵات و دەوروبەر، لە واقیعی دەرەوە یاخی دەبێت و بەجێی دەهێڵێت، لەناوەوەی خۆیدا واقیعێکی شیاو بۆ نووسین و پێوەندییەکانی ژیان دادەمەزرێنێت، لەگەڵ دیاردە بنەڕەتی و ناوەکییەکانی سروشتدا تەبابییەکی گیانی هەستی دەهێنێتە ئاراوە. نەك

لەگەڵ ئەو دیاردانەی لە ڕێگای دەسەڵاتەوە کار لە ژیانی کۆمەڵگا دەکەن و بارودۆخ دەگۆڕن، سروشت لە پێکهاتەی ناوەوەی خۆیدا گیانێکی پڕ لە ناکۆکی هەیە، لەبەر ئەوەی زوو زوو دەگۆڕێ و جووڵە و پێداویستییەکانی وەرزێك تەواو جیاکارە لەگەڵ ئەو وەرزی بە دوای دادێ و پلە بە پلە چاودێری یەکتر دەکەن.

مامەڵەکردنی ئەم شاعیرە لەگەڵ سروشتدا کرانەوەیەکی تازە بەخش نییە لە شیعری کوردیدا، پێشتر زۆر ئەندازیارانە مامەڵە لەگەڵ سروشت و پێکهاتەی سروشت کراوە و هارمۆنییەتێکی گشتیشی تێدا دۆزراوەتەوە، لەگەڵ ئەمەش جۆرە جیاکارییەکی تێدا بەکارهێناوە. سروشتی کردووە بە جێگرەوەی خۆشەویستەکەی و بەشێك خۆشبەختی بۆ بەدەست هێناوە، کە بەهۆی خۆشەویستەکەشییەوە لە سروشت دەدوێ سەیر خوێنەر دەورووژێنێ و ڕێگایەکی بۆ دەدۆزێتەوە تێدا بەرەو پێشەوە بڕوات تا دوا ڕادەی توانەوە و ڕووداو چێژ لە سروشت وەردەگرێت و لە ئەنجامدا هەموومان بۆ لای دەگەڕێنێتەوە و شەیدای سروشتمان دەکات، بەڵام لە ڕێگای سروشتەوە بیرمان پێ ناکاتەوە، سروشت دەکاتە بەشێك لە ئێمە بۆ بیرکردنەوەو چێژ وەرگرتن. سروشت سەرچاوەیەکی سەرسوڕهێنەرە بۆ ئەم شاعیرە و تێیدا شتە بچووکەکانی خۆشدەوێت و سەرسامامان دەکات بە ئەوینی خۆی بۆ سروشت و ئافرەت.

شیعر ڕۆڵی لە دەرخستنی جیهان نییە و شاعیریش لە چەقی کۆمەڵگا ناژیێت، تا باری کۆمەڵایەتی و سیاسی و ئابووری و..... تاد، ڕابگرێت، لە گۆشەیەکی ئێستێتیکییەوە باری سەرنج دەنووسێت. ئەو باری سەرنجانە کاریگەریی بنەڕەتییان بۆ گۆڕان نییە. ئەگەر بشیبێت زۆر لابەلا و لاوەکی دەبێت، ئەدەبی ئەم شاعیرە جۆرە ئەدەبێکی نائومێدانەیە و ژیانێکی دیکەی تێدا ئاشکرا نابێت.

www.dengekan.com

له هەموو شێوەکاندا واقیع کاریگەریی خۆی دەبێت، شیعری هەستی، دووره له زیادەڕۆیی واقیع و بە دوا دەمدان. لەناو بەرهەمی هەستیدا دەتوانین ئەو توخمە سەرەکییانە بدۆزینەوە و دەستنیشانی بکەین، کە دەبێتە یارمەتیدەر بۆ ڕەواندنەوەی خەمۆکی و دڵەڕاوکێ، یان بۆ تۆخکردنەوە و بەرزبوونەوەی باری هەڵزەقینەوە.

واقیع جەستە و شوێنێکی نووسراوە، بۆ شاعیری هەستی، بایەخی سەرەکی نییە، چونکە شاعیری هەستی، ناگەڕێتەوە سەر نووسراو و دووبارەی ناکاتەوە. تەنیا بیر لە بنیادی مێژوویی جەنگە گەورە و بچووکەکان دەکاتەوە، ڕۆشناییەکە بۆ پرسیارکردن و ئەزموون. ئایا پێکهاتەی ئەو بارودۆخە چییە، کە پاڵنەر و ڕێخۆشکەر بووە بۆ ئەوەی شاعیر لە واقیع هەڵبێت و لە ناخی خۆی نیشتەجێ ببێتەوە، یان بۆ ناتوانێت لەگەڵ ناهەمواریەکانی واقیع بگونجێت، یان ئەو بارە بۆ دروست بوو. ئەمە پرسیارێکە چارەنووسی وەك ڕەگەزە پێکهێنەرەکانی سروشت نادیارە و بەردەوامیش ئەو نادیارییە بووەتە خولیا و هۆی نیگەرانیی مرۆڤی هەستپەروەر.

نیسانی 2008 هەولێر

ڕێگا دوورەکانی چاومان

شیعر و هونەری واقیعی ئاراستەیەکی واتادارن بۆ ژیان و لەسەر ڕێوشـوێنی بینینی شتەکاندا بنیاد نراون و بەڕێوەدەچن. جوان کارکردن ئەو قەناعەتە پەیدا دەکات و دووپاتی دەکاتەوە واقیع بـە هـیچ شـێوەیەك بـارێکی نـەگۆڕ و جـێگیر نییـە. هەنـدێك جـار کتـوپڕ گـۆڕانێکی گشـتگیر وەردەگرێـت، لـەم بارەیانـدا دەستەبژێر دارێژەری بنەمای ئەم دۆخگۆڕینەن. هەنـدێك جـاری دیـش دۆخێکـی سست و ناچالاك وەردەگرێـت. لـەو بارەیانـدا زۆرینـەی جـەماوەر ڕۆڵ دەبیـنن. دەبێت پرسیار لەو ئەدەبە بکرێت، کە بە مەبەستی ئاکاری واقیع و بزووتنـەوەی واقیع دەنووسرێت، یان بارودۆخ بەرهەمی دەهێنێت. هەست و نەسـتیش لەگـەڵ بارگۆڕینی واقیـع بـەرز دەبنـەوە و دادەکـەون، جۆرێـك هـەژان وەردەگـرن و لـە ئەنجامدا هەوڵدەدەن پێوەندیی بە شتێکی نادیار و نەدۆزراوەوە بکەن. ئـەمیش گـەردوون و بـوونی خودایـە. واقیـع و خـەیاڵ دوو ئاراسـتەی پێچـەوانە نـین و جیاکاریی نێوانیان جیاکارییەکی زۆر نییە، چونکە خەیاڵیش بەشـێك لـە واقیعـی تێدایە و واقیع ئاراستەی دەکات بۆ بەرزبوونەوە و گەیشتن بە کانگای خەملێن.

شتەکانی واقیع دیار و بیندراون و شتەکانی ناوەوەی مرۆڤیش نادیـار و نەبیندراون، بە جێگۆڕکێکردنی بیندراو و نەبینـدراوەکان دۆخـی شـیعری بـۆ

www.dengekan.com

شاعیر دروست دەبێت و بیندراو و نەبیندراوەکان ئاراستەی هەست بە شتکردنی دەکەن.

ئەم شاعیرە لە قۆناخی حەفتایەکانی شیعری کوردیدا گۆڕێکی بەخشندە بوو. ئەوەی لە ئەزموونیدا خەسڵەتێکی بەهێز و دیارە و سەرنج پڕ مەودا و قووڵ دەکاتەوە، کەم و دەگمەن کێش و سەروا دەمێنن. کێش و سەرواش دەنگەکان ڕێکدەخات و دەورێکی کاریگەر وەردەگرێت بۆ فراوانکردنی مانا. هەموو ڕستەیەکی شیعری کێشی تێدایە، بەڵام هەموو کێشەکان دیاری نەکراون بۆ پێوانەکردن. ترپە و ئاوازیش لە کاتی گۆکردندا دەردەکەوێت. بە چوونە ناویەکی ترپە و ئاوازی گەرم و ڕەگەزە بنیادنەرەکانی زمان مۆسیقایەك دادەهێنێت خوڕ و سەرپەڕ. وردە دەمارە قووڵەکانی هەست لە مرۆڤدا دەدۆزرێتەوە بۆ بزواندن. وا لە مرۆڤ دەکات لە شوێنی خۆی هەستێت و هەوڵ بدات شوێن بگۆڕێت. ترپە و ئاواز لەم شوێنگۆڕکێیەدا وەردەگرێت. ترپە و ئاوازێکی بە جۆش بەسەر گیان و دڵی وێنەکاندا دەڕێژێت. گیان و دڵەکان دەجمێن و ئامادە دەبن بۆ ڕووبەڕووبوونەوە و نیشتەجێبوون لەناوچەی شیعر و واقیعی زیندوودا. مۆسیقاش هاوسەنگ دەبێت بە واتا. مۆسیقا لە ڕستەدا بنیادێکە بۆ بەخشینی چێژ، بەڵام وێنە لە جەستەی دەقدا بنیادێکە بۆ بەرجەستەکردنی مانا.

لە باری ماناییەوە بە دووربینییەوە دەڕوانێتە کێشە و گرفتی مرۆڤی وڵاتەکەی وەك کێشە و گرفتی سیاسی. نەك کێشە و گرفتی مرۆڤیی، کە تاکی کورد لە ساتی لە ناخ ڕامان و هێوریدا هۆشیاری خۆی تێدا بدۆزێتەوە. لە ناخ ڕامان لای مرۆڤی هەستیار پەیمانی ئومێدە. نموونە: وەك لە شیعری (نەخشەی خەونەکان)، یان لە شیعری (لە کوێم)، یان لە شیعری (چرپەی ژانێکی نوقمبوو) یان، لە شیعری (گریە شیعر) دەردەکەوێت.

بینـــدراو و نەبینـــدراو لـــەناو ئومێـــددا بوونیـــان هەیـــە. هـــەموو ڕاســـتییە بیندراوەکانیش ڕاستییەکی شاراوەی دیکەی تێدایە بۆ مانادان بە گیان، کە گیان هەمیشــە بــوونێکی نادیــارە، پــەرجووی هێزێکــی دەوێ بــۆ فــۆرم پێــدانێکی ئەفسوونی. شیعر، کە دەبێتە تێڕامان بەرانبەر بە بوون، گیان بەهۆی دەسەڵاتی زمانـەوە فـۆرمی ئەفسـوونیی وەردەگرێت. کەرەسـتەی سـەرەکی دەرخسـتنی ڕەگەزە هونەرییەکان لە شیعردا زمان و پێکهاتەی زمانە. بوونەوەر خسـتنە نـاو ئەو فۆرمە ئەفسوونییە، مرۆڤ تێیدا لە پێناو ناسینی ڕاستیدا هەوڵی لێکدانـەوەی شتەکان دەدات، ئەو ڕاستییە شاراوەیەی لەناو ڕاستی بیندراودا دەناسرێت.

وێنە و تۆڕی چاو توانای فراوانبوونەوەیەکی کاریگەریان لێ پەیدا دەبێت و دێنە ڕوو بۆ بەکارخستنی زمان و دیارخستنی واتا و سەقامگیرکردنی وێنـە لە هەنـدێك بـاردا و ناسـەقامگیرکردنی لـە هەنـدێك بـاری دیکـەدا. بنیادنـانی پێوەندییەکی فرە ڕوخساریش لە ئاستی داهێنانی هەردوو بارەکەدا.

لەلایـەنی مۆسـیقا و ترپـە و ئـاوازی شـیعرییەوە ناوەنـد و ڕایەڵێکـە دەتوانـدرێت لێیـەوە هـەنگاو بـۆ داهێنـانی دیکـە هـەڵبگرێت. بینینێکـی شۆڕشگێڕانەی بۆ دۆخگۆڕین و ئێستێتیکای ژیان پێشکێش کردووین. لەسەر هێڵی شیعرەوە پێ بە پێ جەماوەر دەهێنێت و زەمینەیان دەداتـێ بـۆ ڕەگ دروستکردنیان لەناو گۆڕان.

ئاڵوگۆڕی هەستەکانی لەگەڵ دەوروبەریدا دەکات و دەیانهێنێتـەوە نـاو بوونی خۆی لە هێڵی گۆڕانەکانیشەوە شیعر بە چنینێکی کارامـەوە پەیامـدار دەکـات بـە هونــەر و نــەریتی هەسـتیار و جـوان، بــەڵام لەلایــەنی واتــا و تێگەیشـتنەوە تـاڕادەی سـاکارییەکی دوو دیـوی هونـەری و پـڕ ئەفسـوون، ڕوونێکی لە خشتەبەرە. بەردەوام لە بارێکەوە دەتگوازێتەوە بـارێکی دیکـە. نێوانی بارەکانیش دەخاتە بەر پێوانە و نیشان، وەك خاڵێکی ناوەنـد، بـیر و هەسـتی لەسـەر دەگیرسـێنێتەوە و یارییـە زمانییـەکانی خـۆی لـە ڕێگـای کولتووری کۆدا تێدا بەکاردەخات.

گفتوگـۆی ڕۆژ وەك بەکارهاتوویــەکی ئەنـدازەیی بــەبێ کــەم و زیــاد بەکاردەهێنێت و توانا زەینییەکانی خۆی تێدا نیشـان دەدات، ئـەو زەینـەی فۆرم بە شتە هەسـتییەکان دەدات، گیـانێکی جـەماوەرخوازە و شـیعرەکانی دەربڕینی ڕاستەقینەن لە ناسـنامەی کۆمـەڵگای کـوردی وەك بـاری سیاسـی نەك وەك باری گیانی، هەروەها دەچێتە ناو قەوارەی زانـدراوی (کولتـوور) و (مێژوو) بۆ دۆزینەوەی خەیاڵ و پڕ وزەکردنی زمانی هەستیارکراو بە دەنگی کۆ، بەمەشەوە هاوکێشەیەکی لەنێوان دەنگی تاك و کۆ بنیاد ناوە و دەنگی تاکیش ڕادەکێشێتە ناو دەنگی کۆوە، ناکرێت شاعیر تەواو دەنگی کۆ بێـت، چونکە ئەم تێگەیشتنە شیعر بەرەو میللیبوون دەبات، کەچـی ئـەم شـاعیرە بینینـی لـە دەنگـی کۆدایـە و مـەودای هونـەری و شـێوازی نوێبەخشـی وێنـا کردووە.

تێگەیشتنیشـمان بـۆ چـالاکبوونی ژیـان لـە واقیعـی زینـدوو تونـدوتۆڵ دەکاتەوە و ئاماژە دەدات لێی بکۆڵینەوە و تێی بگەین. ئەوجا لەناو (واقیعی زیندوو) ببین بە کەس و کەسایەتی کارا و دۆخگۆڕ لەبارە ئێسـتێتیکییەکانی کۆمەڵگادا.

(ڕێگا دوورەکانی چاومان)، ناونیشانی کتێبێکی شیعریی (جـەلالی مـیرزا کەریم)ە. ساڵی (1992) لە دووتوێی (145) لاپەڕەدا بە شێوەیەکی سەرەتایی و هەژارانە لە سلێمانی چاپ کراوە، ئەم شیعرانەی تێدایە: (ڕازەکانی هەفتە، تەمەن، نەخشەی خەونەکان، لە کوێم، پێشکێشە بەو شۆڕشگێڕانەی هێشـتا نەمـدیون، ئاوێنــەی هیوایــەکی ســەرهەڵگرتوو، ڕێگــا دوورەکــانی چــاومان، تێگەیشــــتنی یادگارییــــەکان، وەرزەکــــان، دووری، زەماوەنــــدی بــــاوەش پێداکردنــــەوە، ڕۆژگــــارە ســــەرگەردانەکان، ڕێگــــا، وەرام، هــــەنگاوی زام، هەڵوێســـت، نــــەورۆزی خۆزگــــە، گەشــــتە هەڵوێســـت، ناونیشــــانی یــــادێکی کۆچـکردوو، حـەز نامەیـەکی ئـاوارە، چـرپەی ژانێکـی نوقمبـوو، سـەرەتای

www.dengekan.com

حەیرانی تەمەنمان، گریە شیعر، هاوڕێ، لە خەمی هەڵەبجەی ژاردا، پەیامە ژێ.)

ڕازەکانی هەفتە

دڵداری

من لە وانەی دڵداریدا
لە دوا ڕیزی قوتابییەکانی پۆلدا بووم
چونکە تەنیا لەگەڵ ژانی
ئاوارەیی خۆشەویستەکەی خۆمدا بووم

نهێنی

ئەزانن من پاسەپۆرتی
ڕەشکراوەی فرمێسکم لە گیرفاندایە
یەك یەك ئێستگەکان جێ دێڵم
بەبێ ئەوەی بزانن چی لە دڵمدایە

شەرم

بە ڕێکەوت کە لە ڕێگادا تۆ ئەبینم
شیعرەکانم شەرمەزارن
کە ناتبینم
چاوەکانی بینینەوەی وشەکانم هەر بێدارن

نیشتیمان

کە هەست لەناو ئاگری دوور وڵاتیدا
ڕازەکانم ئەسووتێنێ

www.dengekan.com

بەهارە ڕێ گوڵی دەنگم
لە پایزی بەستەکانمدا ئەپروێنێ

پەشیمانی

دڵدارەکەم چەقۆی ڕقی زیزبوونی خۆی
بست بست بەناو گیانمدا گەڕاند
هەتا لەناو پەڕەی دڵمدا
لە خوێنی خۆی دەریای پەشیمانی هەستاند

دڵ

من ئێستاکە لە دڵ دوورم نازانم هەم
یا ڕێگای نەمان ئەگرم
کامتان لە دڵتان نزیکن
ئاشکرای کەن تا دەستتان لەگەڵدا بگرم

شۆڕش

ئەتانەوێ من بناسن
من عاشقی ڕێگایەکم مەرگی تیا بێ
کە هەڵوێست مرد بۆچی نابێ
دەروون شیعری شۆڕشێکی تری تیا بێ

شیعری (لەخولیای داستانی مەرگی زەردەشتدا)، کە لەژمارە (5)ی گۆڤاری (نووسەری کورد)دا ساڵی 1972 بڵاوی کردووەتەوە و شیعری (ژانی ڕۆژانی هۆنراوە)، کە لە ژمارە (3)ی گۆڤاری (ڕوانگە)دا ساڵی 1972 بڵاوی کردووەتەوە. شیعری (ڕوانینەکانی چاوی شەقام)، کە لە ژمارە (8)ی گۆڤاری (بەیان)دا ساڵی 1973 بڵاوی کردووەتەوە. مەودایەك بۆ سەرنجدان

www.dengekan.com

دەکەنەوە. دەکرێت ئەم سێ شیعرەی وەك مانیفێستی شیعری حەفتایـەکان خەسڵەتی شیعری ئەو قۆناخەیان تێدا کۆ بکرێتەوە و ببیندرێت، کە شـیعری ئەم قۆناخە نوێنەری دەنگی کۆیە. ئەمەش بەشێك لـە شـیعرییەت لـە دەقـدا وەردەگرێتــەوە، یـان تړووسـکەکان پــەرش ناکـات، بگــرە بـۆ بــە ئاسـانی دەستەمۆبوونیان چەپکیان دەکات.

لە بواری دەنگی کۆدا قووڵ بووەتـەوە و هـەر لـەم بوارەشـدا سـنووری خۆی نەخشاندووە و ناو و توانای خستووەتە ناو دوو کەوانەوە، کە لە ئاستی داهێنان لە بواری دەنگی کۆدا فەرامۆشکردنی مەحاڵە. دەنگی کـۆ و دەنگـی تاکیشی بە دوو جەمسـەری هـاودژ بینیـوە، بۆیـە لـە کولتـووری ڕۆشـنبیریدا لـەنوێوە بـیری نەکردووەتـەوە، خـودی کولتـوور نیشـانمان دەدات کولتـوور دەنگی ڕابردووی کۆیە، نواندنی بوون نییـە، بـوون خـۆ ڕۆشـنکردنەوەیە بـە شیعرییەتی قووڵ و جیهانی شاراوەی داهاتوو. دەشبێت ئەو بوونـە کاریگـەر بێت بە سروشتی خەیاڵ و خەیاڵ بەناو هەستەکاندا تێپەڕێنێت.

مانیفێست ئەو بەرهەمەیە، کە مۆرکی گەرموگوڕی و خەسڵەتی تـەواوی قۆناخێکی شیعری لە خۆیدا پاراستبێت. وەك ئەزموونێکی زیندوو ناسـنامەی ڕوونی تێدا ئاشکرا کرابێت و هەمیشە بۆ بزوانـدنی خـەیاڵ ئاسـۆیەکی کـراوە بنوێنێت.

قۆناخی دواتر وەك (ڕامانی سـەرەکی) بـۆ تێگەیشـتن و خـاڵی بیـنین و گەشـتی دۆخگـۆڕین بگەڕێتــەوە سـەری و گیـان لـەناوی ئامـادە بێـت بـۆ دۆنایدۆنکردنی دەق، یان چوونە ناویەکی دەق.

شاعیرانی حەفتایەکان لە سەرەتای ئەزموونیانـدا بەشـی زۆرینـەیان لـە (ڕەنگ) و (فۆرم)دا لە (ڕووبەری بیندراو)ی ئەم شـاعیرە سـوودمەند بوونـە. دەکرێت وەك (دیاردە) و (دامەزرێنەر)ی ماوەیـەکی دیـاریکراو (1970–1975) ڕەخنە و لێکۆڵینەوەی ئەدەبی کـوردی کـاری زانسـتییانەی خـۆی لـەبارەوە جێبەجێ بکات و کـارایی و کاریگـەری لەسـەر شـاعیرانی دەوروبـەری دیـاری

www.dengekan.com

بکـات، بـەڵام دوای ئـەو مـاوە دیـاریکراوە ئـەزموونی بـەرەو کـزی دەڕوات تاڕادەی لە کورتیدان و شکست هێنان. ئەم ڕووداو و گۆڕانەش ئەوە بنچینە و پێشینەیەتی، کە بۆ ڕووبەڕووبوونەوە و بەگژداچوون شیعری بە دەنگی کۆ و دنەدانی جـەماوەر زانیـوە، کـە لـە کوردسـتان دەربـەدەر کـرا و لـە تاراوگـە نیشـتەجێ بـوو، پچـڕان و بۆشـایییەك کەوتـە نێـوان دەنگـی ئـەم و دەنگـی جەماوەر–کۆ، لە نیشتەجێبوونی لە تاراوگەدا مەودایەکی نوێ لە شاعیریەتی ئەو زیادی نەکرد. بگرە مەودای بیرکردنەوە و دەربڕینی لە دەنگی کۆدا تێدا خاو بووەوە و لە وەستان نزیك بووەوە. لە بنەڕەتدا دەنگی شیعر دەنگێکـی تاکییە لەناو ئێستێتیکادا هاوتا بـۆ دەنگـی خـۆی دەدۆزێتـەوە. دەنگـی کـۆ زیـاتر لـە ڕۆمـانی فـرە شـاکەس و فـیلم و شـانۆ و سـینەما..... تـاد، ڕۆڵـی کاریگەر بەدی دەهێنێت نەك لە شیعردا.

(فەرمانسالاری) و (داوا) لە شیعرەکانیدا وەك دوو هێڵ بەیـەك ئاسـت و بیـنین و تێگەیشـتن کـاری لەسـەر کـردوون. لـە کاتێکـدا وا دەخوازرێـت بـۆ فەرمان بە دەنگی تووڕە و ناڕەزایی بـدوێت و بـۆ داواش بـە دەنگـی نـەرم و ئاوازدار.

ئەم دوو ئاست و تێکەڵکردنەش خاڵی تێڕامان و تێگەیشتنیەتی بۆ شیعر وەك نـاوەرۆك و ئـەوجا شـیعر وەك شـێوە. نـاوەرۆك و شـێوە لـە شـیعری هونەریـدا یـەك دەگـرن و لـە ئێسـتێتیکدا دەبـن بـە خـاڵی توانـاداری، واتـە شـیعرییەت. شـیعرییەتیش پرۆژەیـەکی تـەواو ئێسـتێتیکییە و لەسـەر بـیر و زەین و خەیاڵی بەرز دەوەستێت و خۆی ئاشکرا دەکات.

مایسی 2008 هەولێر

www.dengekan.com

گەردەلوولی سپی

شیعر تەنیا پارچەیەك نووسراو نییە، بگرە شێوازێکە بۆ کۆکردنەوەی هەستەکانی مرۆڤ، بەشێوەیەکی ئەفسوونیش پێوەندی ئەو کۆکردنەوانە ڕێکخراون، یان ڕێکدەخرێن. بەو پێوەرەی هەموو مرۆڤێك لە ساتە پڕ هەستەکانیدا شاعیرە، یان پێویستی بە شیعرە بۆ بەرەنگاربوونەوە و ڕووبەڕووبوونەوەی هەندێك باری گیانی، یان لێڵکردنی بیر. شیعر لەو ساتەدا ئەو شتەیە، کە ناتواندرێت بنووسرێت و بەردەوامیش لە هەقیقەتێکی ئێستێتیکیدا دەچرپێنێ.

www.dengekan.com

ئەم شاعیرە لە واقیعێکی مەترسیدار و تۆقێنەردا شیعرەکانی نووسـیوە و چووەتە ناو شتە شاراوە و دەرکەوتە نوێیەکانی کۆمەڵگاوە، بەڵام نە خۆی وەك شاعیر لەناو شتە شاراوە و دەرکەوتـە نوێیـەکان دەرهـاتووە. نـە شـتە شـاراوە و دەرکەوتـە نوێیـەکانی کردووەتـە (پێکهاتـە) و (ئـەزموون)، بگـرە دەرکەوتە و شتەکانی تێکەڵ بە لاوانەوە و هەسـتێکی رۆمانسـییانەی نیمچـە یاخی کردووە و دووبارەی کردوونەتەوە، لە دووبارەبوونەوەکەیدا ئامادەیـان دەکات بۆ هێزی ئاخاوتن و پێشاندان.

کرانەوە و بەگەڕخسـتنی چـەمکی پرسـیار، سـۆراخکردن و بەرێکەوتنـە بـەدوای نادیـاردا، فەزایـەك دەڕەخسـێنێت و دەبێتـە مایـەی بەرهـەمهێنانی کولتـوورێکی بـەهێز بـۆ وریاکردنـەوەی کۆمـەڵگا و توانـایی پەیـداکردن بـۆ خوێندنەوەی خـود، کـە خـود سەرچـاوەی دامەزرانـدنی پێوەندییـە لـەنێوان (وشە) و (شـتەکان)دا وشـە دەتوانێـت ژیـان لـەناو شـتەکاندا بـە شـێوازێکی نەرمونیان بنیاد بنێت و بەڕێوەی ببات.

پرسیار لە درێژبوونـەوەی ڕسـتەکانیدا هێـز و بـەردەوامی نامێنێتـەوە، ڕستەی دواتـر ڕاسـتەوخۆ وەڵامـی ڕازیکـەری پێیـە، ئـەم شـێوازەش مایـەی سەرسـامی و بـیر پێکردنـەوە نابێـت و پرسـیار دوادەخـات، پرسـیاریش دوابخرێت دەقی سست و وەستاو بەرهەم دێت و ڕۆڵی دراما بەرەو لەناوبردن دەبردرێت.

لە دەقـی جـووڵاو و چـالاکدا پرسـیاری دیـاریکراو هەیـە، بـەڵام وەڵام و ئامـانجی دیـاریکراو نییـە، ڕەنگـە هەنـدێك پرسـیار لـە نادیارییـەکی ڕەهاشـەوە بکرێت، بەڵام زۆرینەی پرسیار و مامەڵەکردن لەگەڵ ئـەو شـتانەیە، کـە لـەنێوان لـەدایکبوون و مـەرگی مـرۆڤ پەیـدا دەبـن و لـە دەوری (توانـا) و (هێـز)ی بـوون دەسـووڕێنەوە، هـەم ئـەم ناوەنـدەش دەکـەن بـە چـەقی گرینگـی پێـدان بـۆ پەیدابوونی (هێزی ئاخاوتن). هەموو ئـەو شـتانەی کاریگـەرییان لەسـەر توانـا و

هێزی بوونەوە هەیە، پێویستە لە ڕازی داهێنانـدا کاریـان پـێ بکرێـت و نـاخ و کرۆکیان بەرجەستە بکرێت و بکرێن بە تاقیکردنەوەی دەق و ژیان.

دەقی ئەدەبی تـەواو لـە خەیاڵدا ناڕسـکێت، بەشـی زۆری لـەناو ژیانـدا دەڕسکێت. ژیانیش هەقیقەتە. خەیاڵ کێڵگەی دێڕەکانی ئاوڕشێن دەکات بۆ بۆنخۆشبوون و سەرنجڕاکێشان.

هێـزی ئاخـاوتنی شـیعرەکان زیـاتر لـە سروشـت و هەسـتی یاخیبوونـەوە نزیکن، یان فرێدانی هەڵچوون و شڵەژانی بـەردەوام بەشـێوەیەکی تـەواو تێیانـدا بەرجەستە کراون. ناوە ناوەش شێوازی بیرکردنەوەی ڕێباز و تەوژمی جیـا جیـا لەگەڵ ئەم بارەی یاخیبوون و هەڵچوونەی ڕووبەڕوو دەبنەوە و ناکۆك دەبن، یان هاوتای باری یاخیبوون و هەڵچوونەکەی نین. لە ڕووبەری بیندراوی شـیعرەکانیدا هەست بە شاکەسێکی ونبوو دەکەین لەناو ژیان و نیگەرانییەکاندا مشتومڕ، یـان پرسیار و وەڵام لەنێوان (خەیاڵ) و (هەقیقـەت)دا، یـان لـەنێوان خـۆی و خـودی خۆیدا هەمیشە لە بگرە و بەردە و بارێکی ناسەقامگیردایە، بەڵام لە ئەزموونێکی هێما ئامێزی بێ وێنـەدا ئـەم مشـتومڕ و پرسـیار و وەڵامانـە قووڵاییـان ئاشـکرا دەبێت. هارمۆنییـەتێکی گونجـاو بـۆ چـرکە هانـدەرەکانی نووسـین و سـاتە پـڕ هەستەکان و چێژی خوێنەر دەدۆزێتەوە و دۆخێـك دەگۆڕێـت و هێـزی ئاخـاوتن پەیدا دەبێت.

هەندێك تێلنیشانی ڕوخساری نهێنی دەدات، کە چیتر ئەو ڕوخسارانە لە پانتاییـەکی سـەقامگیر و مـەییودا نامێننـەوە و لـە فەزایـەك، کـە توانـای وەرگرتنی بوونی هەیە، دەبن بە هێزێك بۆ ئازادکردنی (بینین) و پەیداکردنی (هێزی ئاخاوتن). دوای هەندێك ڕووداوی کاریگـەر و بـە زەبـر، یـان لەگەڵیـدا نموونە: وەك لە شیعری (بتانـەوێ و نەتانـەوێ ڕۆژێ لـە ڕۆژان نـالی هـەر بـۆ شارەزوور دەگەڕێتەوە)، یان لە شیعری (گەردەلوولی سپی)، یان لـە شـیعری (نەخشەی دڵ)دا دەردەکەوێت. یاخیبوون، یـان ئامـادەبوون بـۆ یـاخیبوون،

دەبنــە ناوەنــد و جێگــرەوەی بیرکردنــەوەی. خــاڵی بینینــی دەکاتــە هێڵــی وەهمکردن و چرکەساتی سۆزدارییەکی سفتوسۆڵ.

تــرس لــە دەستەوەســتان، یــان هەڵزەقینـــەوە وەرگــرتن بەرانبـــەر دەستەوەستان، گیان و دیدگای شاعیریان پڕ وزەی یاخیبوون کردووەتـەوە، نــەك زاڵبــوون بەســەر هۆکــارە جیاجیاکــانی دەستەوەســتان بــوون. لــەم یاخیبوونەیدا ئاسوودەیی دەروونــی لــە کەســایەتی پەیــدا دەبێــت، کــە هــۆ و پێویستییەکی یاخیبوونەکەی بووە. بە هۆشیارییەوە دەزانێت خەیاڵ لە کوێ و هەقیقەت لەکوێ بەکاربهێنێت . لەناو شتە شــاراوە و دەرکەوتــە نوێیــەکان دەردێت و شتە شاراوە و دەرکەوتە نوێیەکان بە ڕوونی دەکاتە (پێکهاتــە) و (ئــەزموون). پــاش کــارلێککردن و خــەملێن تێکــەڵ بــە خــەونی کۆمــەڵگایان دەکات، یان لە ڕێگای خەونی خۆیەوە دەیانکات بە خەونی گشتی.

شاعیر، کە خــەریکی خــەونی گشــتی بــوو، چاوەڕوانی ئەوەیــە چــی لــە واقیعــی ژیــانی کۆمــەڵگاوە ڕوودەدات تــا سروشــتەکەی وەربگــرێ و ئیشــی بەرهەمهێنانەوەی لەبارەوە بکات. بەشێوەیەکی ڕووبەڕوو واقیع دەناسـێت و گفتوگـۆی وەك چـالاکییەکی هــزری لەگەڵـدا دەکـات، دوای وردبوونــەوە لــە ڕواڵــەتی شــتەکان تێبینییـــەکانی دەنووســـێتەوە. بـــەبێ هـــیچ گومـــان خستنەوەیەك نووسینەوەی تێبینییەکانی واقیع کەم بایەخ و بێ بــەها نییــە، بگرە دۆخگۆڕیی دەوێت بەرزی بکاتەوە بــۆ ئاسـتی داهێنــان و دۆخگـۆڕین و هۆکارە جیاجیاکانی لەبەرچاو بگرێت.

لەم بارەدا واقیع لەناو دەقدا بە بچووکی نامێنێتەوە و دەبێتە واقیعێك، کە خۆی بۆ داهێنان کردووەتەوە. لەم کەشوهەوایەدا واقیع دیدێکی تازە بــۆ داهێنــان دادەهێنێــت و پێشــنیازی دەکــات بــۆ کــار لــەبارەوە کــردن و بــە هونەرکردنی. لەگەڵ ئەمەشدا واقیع هەقیقەتی تــەواوی لا نییــە. شــیعر لــەناو بــەها و بــیر و بــڕوا هاوبەشــەکانی کۆمــەڵگاوە سروشــتی ناکەوێتــەوە. ئــەو دەسەڵاتەی واقیع بەڕێوە دەبات کار بــۆ ئــەوە دەکــات خــەڵك بــەو ڕێگایــەدا

www.dengekan.com

بـڕۆن، کـه خـۆی بـۆی دەستنیشـان کـردوون. ئـەم ئاراسـتەکردنە و هـەموو ئاراسـتەکردنێکی دەسـەڵات بەشـێك لـە بەختـەوەریی مـرۆڤ دەشـارێتەوە و زەوتی دەکات.

کاتێـك دەسـەڵاتی داپلۆسـێنەر، تـەنگی بـە واقیعـی سیاسـی و ژیـانی کۆمـەڵگای کـوردی هەڵچـنیبوو، شـاعیر چـووەتە نـاو بازنـە ترسـناکەکان و دەستکاریی ئەو خاڵانەی کردووە، کە دەسەڵات لەسەر پیتەکانی دانابوو. ئەو دەستکاریکردنەی کردووە بە هێزی ئاخاوتن و وریاکردنەوەی کۆمەڵگا.

(گەردەلوولی سپی)، ناونیشانی کتێبێکی شـیعریی (لـەتیف هەڵمـەت)ە، ساڵی (1978) لە دووتوێی (102) لاپەڕەدا لە چاپخانەی (کۆڕی زانیاری کورد) لە بەغدا چاپ کراوە، ئەم شیعرانەی تێدایە: (دوو سەرەتا، شینایی ئاسمان، چەند نهێنییەك، کانی، دوو پرسیار، تۆ بوویتەتە خـۆر، دەرمـانی پێکـەنین، من کچێکم خۆش دەوێ، تیر، لاوانەوەی یەکەم خۆر، ڕۆژنامە، تانجەڕۆ ماچی پەمەیی لە دەمدایە، شـاعیر، ڕووبـار، منـداڵ، دەفتـەر، هـەور دەبێتـە چـی، ئەستێرە، لاوانەوەی نیرۆدا، ئاوی کوێستان، بۆ گیڤارا، گیان، ئەگەر، هاوارم کرد، جوانترین خۆر، کچێك، بتانەوێ و نەتانەوێ ڕۆژێ لە ڕۆژان نالی هەر بـۆ شارەزوور دەگەڕێتەوە، نەخشەی دڵ، دەستی شاعیر، ناونیشانی شانۆیەکی کۆن، گۆرانی ڕۆژ، گەردەلوولی سپی، گەڕانەوە، شاری گوڵ، شـاعیرێك بـوو، سۆراخ، دەشێ و ناشێ، بۆ مرۆڤێك ناوی لەتیف حامید بوو، نە دایکم نازانێ، گوڵی شاعیر، بڵا بووە بە ڕووبارێ، پێتـان دەکـرێ، دەریـا، بـەهاری مـەزن، پاشـەڕۆژ، یەکـەم خۆشەویسـتی، نیشـتیمان دەزگـیران نییـە، وەرزی مـاچ، دەزانـی چـۆن کەوڵەکـەمیان کـردە بـەرماڵ، نـازم حیکمـەت بـۆ مرۆڤایـەتی دەدوێ، تۆوی گۆرانی کێویلە، خۆر، گیانە بۆچی، پایتەخت، ونبـوونێکی تـر لە ژمارەیەکی ونبوودا، ئەو شیعرەی دەیکوژن و نایکوژن).

پایتەخت

www.dengekan.com

بەفرە چڕەکان
لەسەر لووتکەیەکدا کۆبوونەوە
بوون بە چەند ڕووبارێکی زیوینی بەڕەڵا
وەکو کۆمەڵێ منداڵی چەمووش
بێستان و ڕەزەکانیان
پڕ لە گۆرانی و فیکە فیك کرد

وشە نامۆکان
لەسەر پەڕەیەکی سپیدا
یەکیان گرت
بوون بە هەندێ هۆنراوەی
لە ڕێزمانی زمانی ڕۆژانە یاخی و
نیگاری شارێکی سووتاو
چەند ئەستێرەیەکی ئاوارە
لە چاوی کچێکی شەرمندا
ڕووت بوونەوە
دڵی تاریکی شاعیرێکی تەنیایان
ڕوون کردەوە

چەند دار بەڕوویەکی دڵدار
لە دۆڵێکدا
دەسلەملانی یەکتر بوون
پرچی سەوزی خۆیان

دایە بەربارانی ماچی فێنکی هەتاو
دۆڵەکە بوو بە دارستان

کابرایەك
بەدلەیەکی خاکی لەبەر کرد
سەری خۆی لەژێر سیدارەیەکدا
شاردەوە
جووتێ پۆستاڵی کردە پێی
سونگییەکی لە کەمەری خۆی دا
کابراکە بوو بە پۆلیس

کە خەونە سوورە نهێنییەکانیش
لە هەر دڵێکی بزێودا
تنۆك تنۆك کۆدەبنەوە
ئیتر ئەو دڵە
دەبێتە پایتەختێکی قەدەغە

ڕاهێنەری ئاژەڵەکێوی چەند وریایی پێویستە بۆ ماڵیکردن و ڕاهێنانیان تا بیانهێنێتە ناو جەماوەر و باخچە تایبەتییەکان، شاعیری داهێنەر، ئەو شاعیرەی دەزانێت شیعر بریتی نییە لەو هێڵە سپی و ڕەشانەی ڕوخساری بێگەردی کاغەز دادەپۆشن، بگرە بنەما و دەرکەوتەی (ناوەندێکی ئەفسوونی)یە. ڕاهێنان و وریایی زیاتری پێویستە لە ماڵیکردنی ئاژەڵە کێوی، کە کار لە کولتووریش دەکات یاد و ژیانی ڕابردووی کۆمەڵگا بەخێرایی ڕووناك

www.dengekan.com

دەکاتەوە و گەشەی پێدەدات و ناونیشانێك پێشنیاز و پێشکێش دەکاتەوە. ڕابردوو بە بیر دەهێندرێتەوە، بەڵام تازە ناکرێتەوە.

دوای دروستبوونی سروشت و گەردوون و پەیدابوونی ژیان، ناولێنان ئەم نهێنی و ئەفسوونەیە هەتا ئێستا نە کتێبە ئاسمانی و نە فەلسەفە جیاجیاکان نهێنی ئەم هونەرەیان پێ نەدرکێندراوە.

ناونیشان لە ئەدەبدا ڕەونەقدان و هاندان و چێژدان نییە بە ناوەڕۆك، بگرە هونەرێکی سەربەخۆ و زۆر تایبەتە. بەشێك لە شاعیران بابەت و بیری شیعر بە (ڕامانی سەرەکی) دادەنێن و ناونیشان و فەزای ناونیشان دەخەنە خزمەتی بابەت و بیر. ناونیشانیش وەك بابەت و بیر و ئێستێتیکا دەربڕینێکی شیعرییە و خەسڵەتدارە بە خورپە خستنەوە و سرووش و خەیاڵ کۆکردنەوە. لە ڕووی زمانیشەوە خۆی لە بەکارهێنانی وشەی هاوشێوە و یەك مانایی دەپارێزێت، تیشکەکانی ئێستێتیکا لە کرۆکی خۆی بەهێز دەکات و خوێنەر دەڕسکێنێ و ڕای دەهێنێت بۆ شۆڕبوونەوە بۆ ناو پانتایی (وشە) و (شتەکان)، یان بەخشینی خەیاڵێك بۆ بەدواداچوون و نهێنیی هەڵێنان لە چییەتی دەقدا.

هەندێك شیعر ناوەڕۆکێکی زۆر قووڵ و شێواز و داڕشتنێکی نوێبەخشی هەیە، نوێبەخشییەکەی لە شێواز و داڕشتنەکەیدا خۆی ئاشکرا دەکات، کەچی ناونیشانێکی سادە و تاڕادەیەك باوی بۆ هەڵبژێردراوە. ئەم هەڵبژاردنە هەستێکی سارد لە هەناوی خوێنەر پەیدا دەکات، مەگەر هێزی زمان و خەسڵەتی هونەرەکانی دیکە ئەم هەستە ساردە بە بارێکی تردا بگۆڕێت و قەرەبووی بکاتەوە.

ناونیشانی ئەم کۆ شیعرە پێوەندییەکی بەهێزی بە کۆی بابەت و بیری شیعرەکانەوە هەیە. وەك ڕامانێکی سەرەکی بە تەواوی جەستەی شیعرەکاندا چووەتە خوارێ و لە لێکدانەوەماندا ڕاماندەگرێت، پاشان بەرەو هێڵی بێ کۆتایی ئازار و بەختەوەریمان دەبات.

www.dengekan.com

ئەم شاعیرە نزیکەی سی کتێبی لە شیعردا نووسیوە، کە هەموویان وەك شیعری داهێنـدراو و نوێبەخش دەتواندرێت لێکۆڵینەوەی ئەدەبی کوردی پشتی پێ ببەستێت و لە شێوە و ئاستی نموونەی هەمەجۆر و باڵادا وەری بگرێ و بەکاری بهێنێت.

حوزەیرانی 2008 هەولێر

www.dengekan.com

زایەڵە

شیعر خەیاڵێکی داماڵدراو نییە لە ژیان، هیچ خەیاڵێکیش بوونی ڕەهـای نییە، بگرە هـەمووی لێکدانـەوەی جۆراوجـۆرن بـۆ واقیـع. لـەناو کۆمـەڵگای کوردیـدا شـیعر بووەتـە ڕوویـەکی کولتـووری، هەوڵیشـی داوە لـەم ڕووەوە نوێبەخش بێـت، نوێبەخشـیش پرۆژەیـەکی بەجێنەگەیانـدراوە. هـەر شـتێك بواری هەست پێکردن و پاشان توانای درکاندنی هەبێت لەبارە ببێتە بابـەتی شیعر و داهێنانی تێدا بکرێت.

ئەنوەر قادر محەمەد لەم کۆشیعرەیدا تێڕوانینی خۆی لە ئاستی شـێواز و شێوە و ڕوون دەربڕیندا بە هۆشمەندیی جیاکار و دیدگای دەگمەنەوە بنیاد ناوە. لە ئاستی گەڕان بـەدوای شـتە فەرامۆشـکراو و پـەراوێزخراوەکانی نـاو کۆمەڵگا و واقیع، هەم نزیکبوونـەوە لـە کەرەسـتەکانی سروشـت و پرسـیارە بوونییەکانی کەسایەتیی خۆی، لە دواتردا گەڕانەوە بۆ ناو بنەماڵە و خێزان و دەوروبەر و کۆپێکهاتە.

ئـەم ئەزموونـە هــەوڵی داوە واقیـع لـەناو خۆیـدا ڕێـك بخاتــەوە و بــە هۆشیارییەوە نەیهێشـتووە لـەناو دەسـت و پێـی هونـەر و بـیری ڕۆژئاواییـدا سەرگەردان بێت و ببێتە پاشکۆیەکی بێ هێز و تـین و دەمـار خـاو. هونـەر و بـیر و ئێسـتێتیکایەکە شـارەزایەکی مـاڵی خۆمـان و پێوەندیـدار و لکـاو بـە نەتەوە و دابەوە بەرهـەمی هێنـاوە و کەسـایەتیی خـۆی دەنوێنـێ و مـۆرکی گیان و گەوهەری هەسـتییەتی. واتـە خـەیاڵی کـوردیی گەیاندووەتـە ئاسـتی شیعرییەت و پەیبردن بە قووڵایی زاندراودا.

لەم ڕووەوە لە شیعری نوێی کوردیدا (سەرپەڕ)ی پێ دەبڕێت و هەستی خۆی بە تەواوی گەیاندووە، هەرچی بەبیریدا هاتووە و بیری لێ کردووەتـەوە کردوویە بە زانین و لـە بـەکارهێنانی شـیعردا وەك زانینێـك بـەکاری هێنـاوە.

بەبێ ئاڵۆزیی زمان هەموو توانایەکی زمانەوانی و بنیادی ئێستێتیکی زمانی تێدا دەرخستووە.

دڵەڕاوکێی خۆی بەرانبەر بە تاراوگە دەردەبڕێ، تاراوگەش بەردەوام مانا بەرهەم دەهێنێتەوە، خاڵێکی بۆ دادەنێت، ئەمیش گومان دەکات ئەم خاڵە بکات بە هێڵێك و ئاراستەیەك وەربگرێت و بەدوایدا بچێت.

لە ئاست مامەڵەکردن لەگەڵ مانادا بە ئاگایی قەڵەم هەڵدەگرێت و دادەنێت. وشەیەکی نەنووسیوە ئەگەر هەستی نەکردبێت ئەو وشەیە پێویستییەکی بەهێزی بۆ نووسین نییە، وشەی پابەند نەکردووە بە ویستی خەڵکەوە، پابەندی کردووە بە ویستی شیعرییەوە، ئەو پێویستییەشی گەڕاندووەتەوە بۆ ڕێزگرتن لە وشە و بەهای شیعر. **(ڕێزگرتن لە شیعری بێگەرد لە پلەی ڕێزگرتن لە شکۆی شەهیددایە). (شیعرێك لە پێناو بێگەردیی شیعردا نەنووسرێت، سەلکەپیازێك ناهێنێت).** خودی خۆی وەك تاك تەواو بە ڕوونی دیاردەخات و بەرزی دەکاتەوە، هیچ خودێکی دەوروبەریش جێگرەوەی نین.

ئەم شێوازی ئێستێتیکایە پێوەندیدارە بە هێز و تێڕامانەوە، کە شێوازی (سانایی خۆ بەدەستەوە نەداو)ە. دواتر لە زماندا بەرجەستە دەبێت و وێنەیەکی تایبەت دەکێشێ. وریایە لە بەکارهێنانی زمان و هەڵبژاردنی بیرۆکە، دەقێك لە زمان و بیر و فۆرمدا پێکدەهێنێت پێی دەگوترێت شیعری بێگەرد. لە وێنەیەکەوە نامانباتە ناو وێنەیەکی دیکەی شیعرییەوە، بگرە لە پێشاندانی ئاستێکی تەکنیکی شیعرییەوە دەمانباتە ناو ئاستێکی دیکەی تەکینکی شیعرییەوە.

شاعیر خوێنەر لەو ئاست نیشاندانانە ئاگاداری هەموو پێکهاتەکانی شیعری دەکاتەوە، واتە شاعیر خوێنەری ئاگاداری هەستی خۆی و بەشداری لە جۆری بیرکردنەوە و هەستەکانییەوە پێدەکات. لە ناواخندا ئەم ئاگادارکردنەوەی خوێنەر، پرسیارە (بوون، بوونی شیعر) لە شاعیر، یان لە هۆشمەندێکی جیاکار و دیدگای دەگمەنی کردووە. شیعر بووەتە دەماری

www.dengekan.com

ژیان و ناوەند بۆ ئەم نیشاندانانە. لـە ڕێگـای پرسـیار و ڕووبەڕووکردنـەوەی خۆیدا ئەوی دیکە دەناسێت. لە ناسینی ئەوی دیکەدا پرسـیارە بوونییـەکان زیـاتر دەتـورووژێنن و ناچـاری کردنـت دەکـەن. سـەدایەك لـەناو زمـانی سـادەییدایە، کـە بەسـەر ئالۆزیـدا دەکرێتـەوە و سـەدا تێکـەڵاوەکان لـەناو دەبات.

لەم سادەیییەدا مەبەستی یەکـەمی نوێبوونـەوە نییـە، بـە قـەد ئـەوەی خواستی تایبەتکارییە، نوێبوونەوە و تایبەتکاری لـە منـی شـیعردا بەدەسـت هێناوە.

نوێبەخشـی وەك هێـزی دەربـڕین و بنیـادێکی ئێسـتێتیکی ئـالۆز نییـە، شاعیر ئەم سادەیییەی لەسەر بنەمایەکی زۆر قووڵـدا دۆزیوەتـەوە و بنیـادی ناوە، شیعرەکان دوور نین لە هەستی کات و شوێن و پێوەندیی دەق بەکات و شوێنەوە، وا بە وردەکارییەوە تانوپۆی کات و وێنـە ونبووەکـانی نـاو دەقـی چنیوە. خوێنەر وا لێ دەکات پەیوەستێکی قووڵ و گەشەکردنی کات و شوێن لەناو دەقدا بدۆزێتەوە. نموونـە: وەك لـە شـیعری (ئـەو شـەوانەی)، یـان لـە شیعری (سلێمانی)، یان لە شیعری (زەنگڵەی یاد)، یان لە شـیعری (کۆتـەڵ) دەردەکەوێت. زۆر بایـەخی بـە نیشـتیمان وەك (شـوێن) و ئـەو ژیانـەی، کـە گوزەراندوویـــەتی وەك (کـــات) داوە، مـــرۆڤیش لـــەنێوان کـــات و شـــوێندا سروشـتێکی دیـاریکراوی پـڕ هەڵچـوون و داچـوونە و هاوسـەنگیی بـوون ڕادەگرێت، یان هەڵچـوون و داچـوونەکە لـە خـاڵی کـات و شـوێندا کەرەسـتە گیانییەکەیەتی.

دوورکەوتنەوە لە نیشتمان و دەوروبەری کاریگەرییەکی بە زەبری تێـدا دەبیندرێت و بارودۆخی دوور لە نیشتمان و دەوروبەر لە باسکردن لە مەرگی جەرگبڕی ئازیزێکی نزیکی خۆیەوە بەرجەستە دەکات.

سروشتی شیعری خودی ئەوەیە لەناو سروشت و بووندا شـاعیر بـەدوای نەمریی خودی خۆیدا وێڵە و (پێوەندییەکی ئەفسوونی بـەدنیاوە هەیـە، نـەك

www.dengekan.com

پێوەندییەکی ئـەقڵی دامـەزراو)، بەپێچـەوانەی ئـەم دەستنیشـانکردنە، ئـەم شاعیرە خودی خۆی لـەناو ژیانـدا دۆزیوەتـەوە و بابـەتی زەینـی لێ بەرهـەم دەهێنێت.

زەین وەك مرۆڤێکی چالاك تێیدا دامـەزراوە و لـە خـودی ئـەوی دیکـەدا نزیك دەبێتەوە و خۆی دەچێنێت. لە هەندێك باری شیعردا هەست و سۆز لـە ئەقڵ و واقیع گرینگترن، چونکە هەست و سۆز زەمینە بۆ جموجـووڵی گیـان دەخولقێنێت و جۆشی هەستپێکردنی خۆرسکانەی خۆی دەدات. مرۆڤ لەسەر زەمینــی واقیعــدا بوونــەوەرێکی بــزرە، تــەنیا لــە ڕێگــای زمانــەوە خــۆی دۆزیوەتەوە، زمانیش لەسەر ئاستی بەشداریکردن لە کۆزانیاری و بنیادنـانی ژیان پەرە دەستێنێ و دەتوانێ بوونی مـرۆڤ بدۆزێتـەوە، کـە واقیـع گـۆڕانی بەســەرداهات، بـۆ ئـەزموونی نـوێش دەشـێت و کەشـی لـەبار دەهێنێتــەوە پێشەوە، چونکە هێـز و تـاو و تینێکـی بـەردەوام زینـدوو لـە هەناویـدا بـەرز دەبێتەوە و دادەکەوێت. ئەو زانینە نوێیەی لەگەڵ گۆڕانەکەدا دێتـە بـوون و دەبێتە سروشتی واقیع و خەسڵەتی ڕوون بە سەرکێشییەکانی گیـان دەدات. سەرکێشییەکانی گیانیش هەمیشە پرسیاری بەدوادا دێت. ئەم واقیعـە لەبـەر چی گۆڕا، بۆ کوێ گۆڕا، کێ گۆڕی، ئەم جۆرە پرسیار و بیرکردنەوانەش چاو لــە ئاســتی دیاردەکــان داناخــات و هەندێکیشــیان پەســند دەکــات، کــە هاوسەنگییەك لەگەڵ خەیاڵ پێکدەهێنن.

شیعر چەند مەودایەك دەکات بە سروشتی خـۆی. وەك مـەودای بیـنین، مەودای بیستن، مەودای مانا وەرگرتن و فرە پێوەندی و فرەمانایی..... تاد، کاتێــك شــیعر وەك پارچــەیەکی نووســراو وەربگــرین، لــەکاتی جۆشــی خوێندنەوەیـدا تـەنیا ئـەو ڕووبـەرەی خوێندنـەوە نـابینین. ترپـە و ئـاواز و مۆسیقا و وێنە هەریەك وەك مەودایەکی سەربەخۆ و تایبەت خۆی پێشکێش

دەکات و لە پارچە نووسراوەکەی، کە دەیخوێنێتەوە جیا دەبێتەوە و پێشبڕکێش لەگەڵ ڕەگەزەکانی دیکەدا دەکات.

لە کۆی ئەم ئەزموونەدا هەست دەکەیت، کە شاعیر بیری ڕوون و دیاری لەبارەی ئەوەی دەینووسێت هەیە، یان (ڕەگەزی کتوپڕی) لە وێنەیەکەوە بۆ وێنەیەکی دی ناتگوازێتەوە و خەیاڵ بۆ وێنەیەکی ناجۆر ناتبات، بگرە خەیاڵ بۆ دێری دواتر و تەواوکەر دەتبات و بەردەوامیت بۆ درێژ دەکاتەوە، یان دێڕی یەکەم لە ترپە و ئاواز و مۆسیقادا خۆی پێشکێش ناکات، کە (ڕەگەزی کتوپڕی) ئاکامی پەرەسەندنی وێنە و دێڕەکان بن. هەست دەکەیت ئەو بیرە ڕوون و دیارەی شاعیر لەبارەی نووسینەوە هەیەتی دەستی بەسەر تەواوی کردە و پێکهاتە بیرییەکەیدا گرتووە، کەمتر ئەزموونێکی زمانییە، وێنەکان لە بابەتدا درێژ بوونەتەوە و ئاست و کەشی داستانی بە بنیادی ئەزموونەکەی داوە. لەم ئەزموونەدا یەکبوونی ناوەوە لە پێکهاتەی مانادا هەندێك هونەری (زەینی) و (هەستی) لە ناخی بەرانبەردا دەخولقێنێت و دەیکات بە لێکدانەوە، لێکدانەوەی زمان و بوون لەناو ژیاندا، لەکار بەیەکەوە کردنی هەردووکیان لەگەڵ یەکتردا دەق دەسازێت و ئێستێتیکای خۆی لە ئەزموندا دەکاتەوە.

(زایەڵە)، ناونیشانی کتێبێکی شیعریی (ئەنوەر قادر محەمەد)ە. ساڵی (1988) لە دووتوێی (121) لاپەڕەدا لە چاپخانەی (نووسینگەی تارا) لە سوێد چاپ کراوە، (لە بڵاوکراوەکانی کۆمەڵەی فەرهەنگی سوێد–کوردستان)ە. ئەم شیعرانەی تێدایە: (تۆ کۆچ ناکەی، شەوانی باران، خەنجەر و خۆشەویستی، بانگ، پرس، کاکە، چەند هۆنراوەیەك بۆ دایکم، بەیادی فەرهاد، ئەو شەوانەی، سلێمانی، ئەگەر، ئەوین، چراوگ، شەستە، غەریبی، بۆ باوە مەولەوی، ئەو کەژانە، بێچووە هەڵۆ، پایز و ئەڤین، زەنگڵەی یاد، چرا و مەشقەڵان، پاکانە، سیما و ئاڵا، هۆ غەریب، چراوگ، لە کەناردا، خاچ، نوێژێکی نوێ، سووتان، تارا،

تەلیسم، گوڵ سێوێ، ئاهەنگی دەنگ و ڕەنگ، شـیعرەکانم، ئـەوین، نائومێـدی، کۆتەڵێ، یاد، لە شەمەندەفەردا، جارجار، داستانی ئەڤینی سێوەخان).

غەریبی

مەولانا بەو گەورەییە،
ڕۆژێ دوو دوو،
تەنەکە ئاوی بەسەر شان،
بۆ تەکیەکەی شێخی (دەهلەوی) دەهێنا،
لە ڕێ لایدا، تۆزێ دانیشت،
نەختێ ڕاما،
هۆن.. هۆن فرمێسك بەسەر
ڕوویدا قەتارەی بەست،
لە پەنجەرەی تەکیەوە (شێخ) چاوی لێ بوو،
شێخ بانگی کرد وتی خالید!
لە لێزمەی فرمێسکی ئەمڕۆت نەگەیشتم!
وتی: قوربان! ئەو ئافرەتەی،
کە بە تەنیشتما تێپەڕ بوو..
ڕوخساری هەر لە ڕوخساری دایکم دەچوو،
هەر کە بینیم، سلێمانیم کووچە کووچە هاتە پێش چاو،
یەکسەر ئاگرم تێ بەربوو، دڵم پڕ بوو،
ببوورە لێم! خۆت دەزانی قوربان سۆز و
قوربان! کەڵکەڵەی نیشتیمان..

www.dengekan.com

زەینی پڕە لە کولتوور و ئەفسانەی خۆماڵی، ئەفسانەی هەر نەتەوەیەك مێژووی دوور و درێژی نەتەوەکەیە، زانیاریی تەواو لەبارەی ڕێوڕەسمەکانەوە لە لا پاراستراوە و وەك بنیادێکی کاریگەر لێی دەڕوانێ و کاری لەناودا دەکات و پیشانی دەدات، ڕێوڕەسمی کۆمەڵایەتیش پێوەندییەکی دوور و درێژ و قووڵی لەگەڵ ئازار و ئومێدی کۆمەڵگاوە هەیە. ئازار و ئومێدی کۆمەڵگاش گیانی بنچینەیی واقیعن. گیانی بنچینەیی واقیعیش لەوەدایە چۆن لە شیعردا پێکی دەهێنی و پیشانی دەدەیت و واقیعی لەناو ڕێکدەخەیتەوە. نالەبارترین کات بۆ شاعیر ئەو کاتەیە، کە هەست بکات لە بواری نووسیندا شتێکی نوێ و سەرنجڕاکێش لەبەر دیدە و خەیاڵی نییە بۆ دۆزینەوە. هەموو شیعرێکی داهێنەراو پێویستە هەقیقەتێك بدۆزێتەوە و ژیانی لەناو ڕێکبخاتەوە و بەنرخی بکات.

ئەو ئەزموونانەی، کە واقیع دەیانخاتە ڕوو، هەموو ئەزموونە فەنتازی و ئاخاوتنە خەیاڵییەکان دەخاتە ژێر کاریگەریی خۆی، بەلام سیمای دیاریکراوی واقیع ڕاستەوخۆ لەخۆ ناگرێت. ڕووبەڕووی ئەو دڵەڕاوکێیانە بووەتەوە، کە جوانییەکان دەشێوێنن، لەم ڕووبەڕووبوونەوەیەدا ژیان و وزەکانی ژیانی لە شیعردا نوێ کردووەتەوە.

شاعیر بۆ ئەوەی وزەکانی ژیان باش بەکاربهێنێت، پێویستە لەگەڵ واقیع شەڕی بێ ئامان بەرپا بکات و چرپە و شتە وردەکان بۆ ناو هێمنیی زمان بگوازێتەوە، ئەم شەڕە لە دەروون و هەستدا دەیچەسپێنێتەوە و هەقیقەتێك بۆ ژیان دەدۆزێتەوە، یان هەقیقەتێکی پێشان دەدات. ئەزموون و شارەزایی تەواوی لەم شێوازە نووسینەدا هەیە. بە شێوەیەك هۆگرت دەکات و ڕاتدەکێشێتە ناو چێژ و جوانیی سادەیی، خاڵێك وەك پرسگە ڕاتدەگرێت، ئەم خاڵە ئەزموون و شارەزایی سەرچاوەکەیەتی، لەم سادەییەشدا لایەنی هێما و نیشانەی ئەفسوونی زمان دەبینێت و بەهاکانی دیاری

www.dengekan.com

دەکات. وەك لەم ڕستەیەدا دەردەکەوێت (قوربان سۆز و قوربان کەڵکەڵەی نیشتمان) دووبارە کردنەوەی وشەی (قوربان) لە یەك ڕستە و وێنەدا نیشاندانی هێز و ئەفسوونی زمانە. هێز و ئەفسوونی زمانیش توانا بە شیعر دەدات و لێکدانەوە بۆ ژیان دەهێنێتە بەر بینین و خەیاڵ ڕادەوەشێنێت. زمانیش توانای مانا لە دەقی ئەدەبیدا زیاد دەکات.

تەممووزی 2008 هەولێر

دەمەو ئێواران ئەتبینم بە سوخمەیەکی زەردەوە

ئایا لە کۆمەڵگای ئێمەدا مرۆڤ پێویستی بە شیعر هەیە، یان بەهای شیعر لەناو کۆمەڵگای ئێمەدا بە چ ئاست و ئاراستەیەك وەردەگیرێت. ئایە شاعیر یەکێتییەکی لەنێوان (پێویستی) و (بەها)دا پێك هێناوە، یان لە تیشکدانەوەی ڕەسەنایەتی و بە قووڵبوونەوەی ئەم ناوەندەدا چاوی بە جیهاندا خشاندووەتەوە و پێوەندیی خۆی بە جیهانەوە دەستنیشان کردووە. پێوەندی بە جیهانەوە بڕوا و بڕواپێبوونە بە بەرهەمهێنانی جوانی بەهۆی پێویستی و بەهای ژیان و پێناسەکردنەوەیەکی دیکەی شتەکان.

شمشاڵ دێرین و هاوچەرخە، بە جارێك بیستنی شمشاڵی (قالە مەڕە) هەستی بیستن تەواو ناکرێتەوە و ئامادە و پاراو نابێت. ئەگەر شیعریش لە گیانێکی دامەزراو و گەرمدا ئەفسوونی بوونی خۆی پێك هێنابێت و گیانێکی گەرمیش بە وەرگر بدات، خۆی دەسەپێنێت و دەبێتە پرۆژەی خوێندنەوەی تەمەن، لەم جۆرە خوێندنەوەیەشدا سەرچاوەکانی (چێژ) و (هەست) و (سۆز) بەیەك دەگەنەوە. هەریەکەشیان دووبارە دەبنەوە هێزێکی سەربەخۆ و کاریگەر بۆ تەکان و جووڵانی ئارەزوو.

هەموو شتەکان لە یەك شت کۆ ناکاتەوە. چێژ و هەست لە (سۆز)دا کۆ ناکاتەوە، یان هەست و سۆز لە (چێژ)دا بەرانبەر و هاوسەنگ ناکات، یان چێژ و سۆز لە (هەست)دا ڕووبەڕوو ناکاتەوە. هەریەکەیان وەك بوون و توخم و ڕەگەزی سەربەخۆ دەجوولێنێت و لە شێوەی یەکەیەکی کاریگەر شوێنیان لە جەستەی شیعردا دەداتێ، بەڵام هەر سێ توخمەکە بەیەکەوە دەخاتە نێوان دوو کەوانەوە، ڕەهەند و پانتاییەك لەنێوانی خودی هۆشیاری و توخمەکان دەهێڵێتەوە. بە بایەخترین شتێك، کە بە ویستەوە کاری لەسەر کردووە هێشتنەوەی ئەو ڕەهەند و پانتاییەیە، واتە ئەو ڕەهەند و پانتاییە بنەمای جووڵان و ناوەند و سەرچاوەی ڕاستەقینەیەتی. نموونە: وەك لە شیعری (بارانی ڕەنگاوڕەنگ)، یان لە شیعری (تێنوێتی و زستانی جوان)، یان لە شیعری (شاری نهێنی)، یان (هەنگوینی تاڵ) دەردەکەوێت.

ڕەنگە من بۆ خۆم لە ماوەی جیا جیادا چەند جارێك گەڕابمەوە سەر ئەم کتێبە شیعرییە. ئەو بەردەوام خوێندنەوەیە بۆ کەڵك وەرگرتن نییە لە شێواز و زمان و مانای وشە و ڕستەکان، بگرە بۆ بەهێزکردن و پاراوبوونی گیانە. کاری شیعرییەت بە گشتکردنی بوونەکان و پاراوکردنی گیانە لە خڵت و پیسییەکانی زەمین، نهێنی ئەوە چییە شیعر بەرەو ئەو کاریگەرییە چووە. لێیەوە بە دوای چێژەکانی ژیاندا بچین، چێژیش بە سەربەخۆیی خۆی بهێڵێتەوە، لەم سەربەخۆیی بوونەدا چێژ دەتوانێت و بۆی هەیە وەك جۆرێك لە دەق، شێوەی زەینی وەربگرێت.

ئەم شاعیرە لە ئاستێکدا کاری شیعری خۆی کردووە، کە نەوە یەك لە دوای یەکەکانی شیعری کوردی جۆرە گۆڕان و نوێبوونەوەیەك پەیدا دەکەن و لەگەڵ خۆیاندا دەیهێنن و بە کۆ کار لە شێوە و زمانێك دەکەن. ئەمیش لەم ئاراستە لەسەرخۆیەدا هاتووە و لەگەڵ دەنگی کۆدا بەشداری لە گۆڕان و نوێبوونەوەدا کردووە. کەواتە (بەشدارە) لە گۆڕان و نوێبوونەوە، بەڵام (وەرچەرخێنەر) نییە. گۆڕان و نوێبوونەوەیەکی تاکەکەسی ئەنجام نەداوە بۆ

www.dengekan.com

ماوەیەکی نادیار کاریگەری جێ بهێڵێت، وەك دەرکەوتنێکی جیاکار و پڕ سرووش بمێنێتەوە و قەوارەیەك بۆ خۆی وەربگرێت.

(دەمەو ئێواران ئەتبینم بە سوخمەیەکی زەردەوە)، ناونیشانی کتێبێکی شیعریی (سەلام محەمەد)ە. ساڵی (1988) لە دووتوێی (149) لاپەڕەدا لە چاپخانەی (حسام) لە بەغدا چاپ کراوە، ئەم شیعرانەی تێدایە: (لەدایك بوون، درۆی ئاوارە، بەیانی دێم ماچت دەکەم، دەمەو ئێواران ئەتبینم بە سوخمەیەکی زەردەوە، ئاسۆی خۆرنشین، توانەوە، شەوانی تەنیایی، بارانی ڕەنگاوڕەنگ، داری زەنگیانە، هاوین، تۆ کەناری یان ڕووباری، شیرین و یادگارەکانی ڕەحیماوە، تێنوێتی و زستانی جوان، سۆزانییەکی پیرۆز، گەشت و پێناسین، وەك هەزاران ڕێکەوتیتر، ماڵئاوایی، گیانە لەیلا، گوڵی نەورۆز، ساماڵی پاش بارانی نیوەشەو، سۆما، ئۆپەرێتی خۆشەویستی، ئاکسل و سارا، خۆڵەمێش، شاری نهێنی، تانیا، بارانی سووتاو، قەرسیل، بۆ کچی کوێستان، جنۆکەی ئەندێشەی شاعیر، هیچ و هەزار، وەرزی بەستەڵەك، پڕشنگ، هەنگوینی تاڵ، تریفەی سوور، سێ ماچ.)

تریفەی سوور

ساماڵە شەوی زستانە
ئەستێرە بە ئاسمانەوە دەجریوێنێ
دەوروبەرم یەکپارچە وەك گۆمێکی مەنگ
کپ و بێدەنگ و خامۆشە
پێخەفی گەرم
بۆتە هێلانەی مەلۆتکەی
خۆزگە و جووتبوون و خەوبینین
شاری ماندوو

www.dengekan.com

کراسێکی خۆڵەمێشی لەبەردایە
باڵندەی ئەندێشەی منیش
باوێشکەدا و خەوی نایە
بە گەردوونی بێ سەرەتا و کۆتاییدا
دەخولێتەوە
فڕی بەڵام چۆن فڕینێك
ئێجگار لە هالی خێراتر
بەسەر دەیان جیهانی نوێدا تێپەڕی
دەیان شاخی گەورە گەورە و
دوورگەی پڕ لە تەمومژ و
دەریا و ئۆقیانووسی بڕی
هەزاران ساڵی هەتاوی
لە تۆپە خڕەکەی زەوی دوورکەوتەوە
رۆیشت
رۆیشت
گەیشتە ئەستێرەیەکی تریفە سوور
ویستی بچێتە ژوورەوە
بە ماتە مات نزیك بووەوە
لە پڕێکدا
هێزێکی نادیار و ون
بە ئاستەم پاڵی پێوەنا
ملیۆنێ ساڵی هەتاوی
بۆ دواوە دوورخستەوە
کاتێ گەیشتەوە لای من
هەر ئەوەتا پەڕو باڵی پێوە مابوو

www.dengekan.com

تك تك دڵۆپە ئارەقەی ئاگراوی
لەناوچەوانی دەچۆڕێ
بەدەم گریانەوە دەیوت
من بە ئەوینی مەرگەوە هاتم بۆ لات
تۆش دەیان نهێنی ترت
خستە ناو گێژەڵووکەی بیر
جار بە جاریش
وەك دەروێشێکی گۆشەگیر
ناڵەیەکی دڵتەزێنی لێوە ئەهات
لای لایە
مرۆڤ لای لایە
ئەو مەحاڵەی
لەم ژیانە و لەم تەمەنەدا نایگەیتێ
نووری خودایە

ئەزموونی ئەم شاعیرە وەك ئـەوەی لـەم قۆناخـەدا، کـە تێیـدا بەرهـەمهێن بووە، ئـەزموونێکی وریـا و نیمچـە کامـڵ و خـەملێوە، بـەوەی بـە وشـەی زۆر و ناپێویسـت وێنـەکانی نەشـێواندووە و بـاری هەیکـەلی گشـتی دەقـەکانی گـران نەکردووە. بە وریاییيەکی ئەفسوونی کاری لە بـواری ئەنـدازەیی وشـە کـردووە. دەزانێت وێنە چەند وشە و چی لە وشە دەوێـت. دوورە لـە کەڵەکـەکردن و دانـە پاڵ یەکی وشە و دەستەواژە و ڕستەی بێ سوود.

کاتێـك هەنـدێك لـە شـیعرەکانی دەخوێنیتـەوە هەسـت دەکـەیت، لـەناو هەورێکی پەمۆییدا مەلە دەکەیت، یان لەناو بەلەمی گەشتێکدایت زۆر بە هێمنـی و بێ زۆر لە خۆکردن دەڕوات و حەز دەکەیت گەشتەکەت درێژ ببێتەوە. لەگـەڵ فەزای شینی ئـاو و فـەزای شـینی ئاسمـان پێوەندییـەك دێتـە نـاوەوەو دەبێتـە بکەر. لە بنیادی کردەی شیعرەوە پەیدابووە و هاتووەتـە نـاو خانـە وردەکـانی

www.dengekan.com

ژیانمانەوە. کەواتە ئەم جۆرە ئەدەبە، ئەدەبی ڕاستەقینەیە و خۆت لەبەردەم ئەزموونێکی پاك و پوختدا دەبینیتەوە، کە بە ئێستێتیکای چێژ و هەست و سۆز چندراوە. وێناکردنێکی سۆفیگەرییانە، دید و دیدگای سۆفیگەریی خواست و بڕوابەخشینە بە مرۆڤ و پاکبوونەوەی مرۆڤ. لەسەر بنەمای کرانەوەی گیان بەسەر جوانبینی و چاکبینی و ژیاندۆستی.

لە ئەنجامیشدا دەگەین بە شوێنە باڵاکان. لە ئەزموونی شاعیردا ئەم دۆخە پێ بەپێ خۆی دادەمەزرێنێ. ئەم خۆدامەزراندنەش بەرهەمی بیرکردنەوەیەتی. بیرکردنەوەکانیشی گەیشتوون بە ئاستی بەرهەمهێنان. بەرهەمی ئەم جۆرە بیرکردنەوەیەش مەودای میتافیزیکی فراوان دەکات و هێما و هێماپێکراو لەم فراوانبوونەوەیەدا تێکدەچڕژێن و لە چێژ، چێژدارترن. لە هەست، هەستدارترن، لە سۆز سۆزدارترن.

ئەم شاعیرە لە شیعر دوورکەوتووەتەوە. پێویستە لە هەقیقەتێکی کاریگەر و ئێستێتیکی بە ئاگا بێتەوە و بێت لەناو ماڵی شیعردا نیشتەجێ بێتەوە و ببێت بە کەسایەتییەکی زیندوو، بەوەی ڕوانینە جوانەکان هێشتان نەکوژراون، شاعیر دەتوانێت بۆی بژییێت و بەرهەمی بهێنێتەوە.

ئابی 2008 هەولێر

گەرم نەبوونەوە

کاتێك شیعر ئازادیی نووسینی تەواو بەدەست دەهێنێت، ملکەچی هیچ نەخشەکێشانێکی فیکری ئامادەکراو و سیستمێکی سیاسی نابێت. شاعیری خاوەن دیدگای بەهێز لەوانەیە ئەمڕۆ شیعرێك بنووسێت و سبەینێش شیعرێکی دیکە و دووسبەیش شیعرێك. شیعری (یەکەم) لە شیعری (دووەم) نەچێت و (سێیەم)یش لە دووەم و یەکەم نەچێت.

لەم شێواز و دیدگا بەهێزەیدا ئازادیی نووسینی تەواوی بەدەست هێناوە. ئازادیی نووسین بەدوای نووسیندا ناگەڕێت، بگرە لەناو نووسیندا ئازادیی نووسین وەك سەرچاوەیەك بۆ کار لەسەرکردن بەدەست دەهێندرێت، بەڵگەی ئەم بەدەستهێنانی ئازادی نووسینە ئەوەیە، کە لە ئەمڕۆی شیعری کوردیدا چەندین شێواز پێیان دەنووسرێت و لە بەخشینیش بەردەوامن، یان شاعیرێك دەبینین لە چەند شێوازێکدا توانایی خۆی بەکاردەهێنێت و داهێنان

www.dengekan.com

دەخاتەوە. ئازادیی نووسینیش تایبەتە بە خودی بەرهەمهێنەری دیدگای بەهێز. بەردەوامیش کردە و واتای ئازادیی نووسین لە ئەزموونێکەوە بۆ ئەزموونێکی دیکە درێژ دەبێتەوە و (ناوەند دەشکێنێت).

شیعری بەرهەمهاتووی دیدگای بەهێز، هەوڵی گەیاندن و مانا دۆزینەوە بۆ لێکدانەوەی شتە ئاماژە بۆکراوەکان نادات، بگرە شەوق و تاسە و ئاماژە لە خاڵێکدا کار پێدەکات و دەیانباتە ناو بیرکردنەوە و زەین، واتە شەوق و تاسە و ئاماژە لەنێوان دەربڕینەکاندا نامێنێتەوە، بگرە دەکەوێتە نێوان بوونی پێوەندیی وشەکان و کردەی بوون بە ڕستە و وێنە، بە یارمەتیی پێوەندیی نێوان وشەکان دەچنە ناو پێکهاتەی زەینەوە و بینای زەینی دادەمەزرێنێت، بۆیە دەقەکانی دەقی زەینین، بەڵام دەقی ئەفسوونی نین.

لەم تێڕوانینەوە تێپەڕین و پەڕینەوە بوونی دەناسرێت و پێوەندییەکان لەناو دەقدا دەکرێنەوە و چەمکی جیاکاری داهێنان بۆ خاڵی پێکهاتەی زمان لە (شەوق) و (تاسە) و (ئاماژە)دا چڕ دەبێتەوە.

لە دەقدا خەسڵەتی هەقیقەت نییە، بگرە پێکهاتەی داهێنانی هەیە، چونکە شیعر بە پێکهاتەی داهێنان لە دیدی ژیانەوە بەڕێوە دەچێت و شیعرێك بەرهەم دێت، بەردەوام لە جووڵە و بەرهەمهێنانەوەی شەوق و تاسە و ئاماژە، ڕەگی دەباتەوە سەر ڕەگی ئەفسانە و ئەفسوون و فەنتازیا و خۆی ئاراستەی شێوازی ئێستێتیکی سروشت دەکات، لەمیش جێگیر نابێت و بەرەو زەین دەکشێ.

زۆر بە وریاییەوە ڕۆدەچێتە ناو سروشت و مرۆڤ لە پێکهاتەی سروشتدا دەگەیەنێتە چڕبوونەوەی چرکە سۆزدارییەکان و دەزانێت دەنگەکانی سروشت لە کوێوە سەر هەڵدەدەن و پاشان لە وێنەدا دەریاندەخات و خاڵ نیشانی نێوان دەنگ و گیان دەکات، پاشان دەنگ و گیان دەکاتە دەلالەت و هێما، لە نێوان ئاسۆکانی وێنەدا زەینی پێ دەبینێت.

www.dengekan.com

زەین ناخاتە خزمەتی هیچ شتێکەوە، تەنیا شیعر خۆی و ئێستێتیکی شیعرییەت نەبێت، واتا چێژ و جوانی و نەرمونیانیی ژیان و بڕوایی و هەستی ئەوی دی تێدا قووڵ دەکاتەوە، بەهۆی زمانی بەتین و تاو.

زمانی ونبووی نەدۆزیوەتەوە. زمانی ونبوو لە سەرچاوەی پێکهێنەری دەرەکی نادۆزێتەوە. دۆزینەوەی زمانی ونبوو پەیداکردنی سەرچاوەیە، کە لە ناخی خۆتدا، یان پێوەندیکردنێکی ئەدەبییە بە ناخی خۆتەوە. ناخی خۆت وەك کولتوورێکی تاکەکەسی ئەدەبی و ژیانی گیانی. زمانی ونبوو هەمیشە دەسەڵاتی نادیاری بەسەر داهێنەرەوە هەیە بۆ دۆزینەوەی ئاستەکانی بینینی کەسی خۆی.

چەند شیعرێکی ئەم کتێبە شیعرییە. نموونە وەك: (دەشتایی گیان)، (دژوارترین کاتدا)، (رووتبوونەوەیەکی تر)، (خرۆشان) مانای بووناسانەیان هەیە و شکۆ و بەهرەی بووناسی لە خۆیاندا بەرهەم دەهێننەوە. یەکێتی فۆرم پشتیوانی لە مانای بووناسی دەکات و ئەو ڕەگەزانە دەخاتە ڕوو، کە لە دەقدا بوونەتە مانا و بابەت و پێوانە بۆ بووناسی.

یەك لە خەسڵەتە گرینگەکانی شێوازی ئەم شاعیرە ئەوەیە لە سەرەتای شیعردا کۆتایی دەدۆزرێتەوە. سەرەتا ئەفسوونی تەواوی شیعرە و لەودا بیر دەکاتەوە و بەگشت و بەشەکانی دیکە دەگات.

ناوەند و کۆتایی دەهێنێتەوە ناو سەرەتا و وێنەکان دەتوانن هاتوچۆ بکەن. وێنە لە شیعرەکانیدا، وێنەیەکی هەستی و ئەوجا بینین و نامۆیی گیانین، مەودای نێوان گیان و دەنگ دەستنیشان دەکەن. شێوازی لیریکی لەم دیوانەدا نابیندرێت، مەگەر هەستی نۆستالژیایی نەبێت. جارجارە لەسەر گیان و هەستەکان بەکاری دەهێنێت. جێی بایەخی دەبن و ئاراستەی نووسینی دەکەن.

ئاگادارییەکی زۆر لە هەستدا بەکار دەهێنێت و لە هەستکردندا دەوڵەمەند و پڕ ئەزموونە، ئاڵۆز و خاڵی بینینی ون نییە. زوو دەگەڕێتەوە بۆ

www.dengekan.com

زەمینــەی ئــەو سەرچــاوانەی کــە پێــی سەرســام بــووە و وەك ڕەگــەزێکی بەرهەمهێنان کردەی ئەم گەڕانەوەیە ئەنجام دەدات و جۆش بە هەستکردنی دەدات.

شیعری هەڵچوون لـەناو گرفتـی سەرچـاوەکەیدا دەمێنێتـەوە، زمـانێکی ئێســتێتیکی ســەربەخۆ دەربڕینــی لێ نــەکردووە. خاڵێــك بــیری بــە ئاگــا دەهێنێتــەوە و بــە قســە دێــت. فــۆرمێکی تایبــەت وەردەگرێــت، بــە ئاگــا هێنانــەوەی بــیر نــەك فۆرمێــك لــەناو بیرکردنــەوەدا زمــانێکی ئێســتێتیکی سەربەخۆ دەربڕینی لێ کردبێت.

شاعیر خۆڕسکانە شیعرەکانی نووسیوە، خۆڕسك مەبەسـت ئـەوە نییـە پشت نەبەستن بە ڕۆشنبیرییەکی خـەملێو و گەلاڵـەبوو، یـان درەوشـانەوەی دیدگایـەکی بـەهێز، لـەم ڕووەوە شـاعیر خـاوەنی ڕۆشـنبیرییەکی خـەملێو و دیدگایــەکی بــەهێزی شــیعرییە، بگــرە مەبەســت ئەوەیــە دوور لــە هــەموو پەیوەستبوونێك بە لایەن و ئایدۆلۆژیایەك کردەی ئازادیی نووسـینی پـەیڕەو کــردووە، کــە ڕووبــەڕووی شــیعری بێگــەرد بووەتــەوە. دەرکــەوت تــەواوی توانســتی ئــازادیی نووســینی بەدەســت هێنــاوە. بــەهای ئــازادیی نووســین دەستنیشانی داهێنانە شیعرییەکەی دەکات. نەك مەسەلە و بارودۆخ.

(گەرم نەبوونەوە)، ناونیشانی کتێبێکی شیعریی (جـەلال بـەرزنجی)یـە. ساڵی (1985) لە دووتوێی (56) لاپەڕەدا لە چاپخانەی (الحوادث) لـە بەغـدا چاپ کراوە، ئەم شیعرانەی تێدایە: (مات بوون، پڕبوونـەوەی نیـوەی گیـان، ئاڵۆزبوونی خەونەکانم، سێبەری ڕەنگەکان، هاتن، نزیکترین تەزوو، ئاهەنگی بەردەوامی خۆم، نەورووژان، سپیاتی، دەشتایی گیـان، بـەتاڵبوون، کۆتـایی ناکۆکییەکان، کـەف، ئارەزوویـەکی کـۆن، برینـی سـێبەر، پەککـەوتنی ئـاو، نەگەڕانەوەی نامۆیی، لە دژوارترین کاتدا، سـێبەرێکی مـۆر، لەیادچـوونەوە، ئاوێتـەبوونی شـتەکان، زەمەنـد، پـالاوتنی نهێنییـەکان، نەسـرەوتن، دڵێکـی بـایی، بلّقـی سـەرخاك، وەرزەکـانیش خۆشـیان دەوێ، ناشـتن، نیـازی ئـاو،

www.dengekan.com

گوڵێکی تەنیا، گەرم نەبوونەوە، مەزار، ڕووتبوونەوەیەکی تـر، دوای زریـان، قوڵغ، ئاونگ، یەکیەتی بـوون، خرۆشـان، ئەسـتێرەیەکی گەڕیـدە، سـروودی ئاوابوون.)

ئاڵۆزبوونی خەونەکانم

کتوپڕ ناخم گران بوو
دەمارەکانیشم شل بوون
ڕووناکییە شەپڵە لێدراوەکانی ڕوحیشم
هیچیان لەبارەی خۆیانەوە بەبیر نەما
ئابڵوقە دراوم
ئابڵوقە درانێکی هەمیشەیی و نەزۆك
هەستیشم کرژ بووەوە ناو گەرمایی بۆنکردووی خۆی
لەناو ئەو مێرگە ناوەستم
سۆزمی لێ هەڵدەپەنمێ
هەرچەندەش بمێنمەوە
شتی جاویدانی لێ ناڕوێ
ئابڵوقە دراوم
ناشتوانم بەدیار ئەم ئەنجامە مۆمیاکراوە بوەستم
خەونێك
بۆ ماوەیەکی کەمیش بێت
لەشم تێکدات
سەوزایی دەروونیشم
بەسەر سەوزایی سروشت خات
خوێنی ڕژاویشم

www.dengekan.com

پێشوازی ڕووناکییە سەرما لێنیشتووەکان دەکات
ئەوەی بەم ڕێڕەوەدا ڕابووریێ
ئاوێکی مۆمیاکراو لە خشتەی دەبا
یان قامچی دڕندەی با
هەموو پشتی لەت لەت دەکات
کتوپڕ ناخم گران بوو
دەمارەکانیشم شل بوون
نەمتوانی ماڵئاوایی لە ئێوارەی ناو شاخان بکەم
یان خۆم لە کنێری قەدپاڵان وەردەم
بەردێك نییە سەرمی پیاکەم
ئاوێکی مۆمیا نەکراویش
قاچەکانمی لەناو جووت کەم
لەم کاتە زەردهەڵاتووە چەماوەیە
لەم ماوە کەمەش پیاسە ناکرێ
دەرگای ئەم پەرستگایە تەمەڵەش ناکرێتەوە
هیچی تر باسی سروشت ناکەم
ئەو بوو دڵە ساکارەکەمی وا نەخۆش کرد
ڕێگای چوونە دەرەوەی لێ گرتم
ڕێگای هاتنە ژوورەوەی لێ گرتم
ناخم گران بوو
چیتر دوای جۆگەی پاش شۆرینی مردووان ناکەوم
خەونێك بۆ ماوەیەکی کەمیش بێت
سەوزایی دەروونم بەسەر سەوزایی سروشت خات
یان کتوپڕ
لەناو ئەو شەوە برك کردووەدا بمرم

www.dengekan.com

شـيعر بەهايـەكی ئێسـتێتیكیی ڕەهـای هەیـە، دەشـبێ بزانـدرێت ئـەو ئێستێتیكایە لە بینای گشتیی شیعرەكەدا چییە و دەربكـەوێت. ئەگـەر ئـەو زانینە شێوا، یان ون بوو، شـیعرەكە خواسـتی داهێنـان و بـەكارهێنانی تێـدا نییە. شێواز و تایبەتكاریی شیعری بێگەردی وەرنەگرتووە. واتە زمان شێواز و ئێستێتیكای بۆ دەستەبەر نەكردووە.

لە شیعری ئەم شاعیرەدا دوو ئاستی كاركردن و شێواز هەیە.

یەكـەم: پەیوەسـتە بـە كولتـووری دوور و نزیكـی خۆمـاڵی و بێگانـە، نوێبەخشـی تێـدا بەرهـەم دەهێنێـت و سـیمای دەكـات بـە سـیمای ئـەمڕۆی مۆسیقادار، بەهای ئێستێتیكی لە سەرەتا لەناو مۆسیقادایە، ئەوجا لەناو واتا و وێنـەدا خـۆی دادەمـەزرێنێت و دەردەكـەوێت. واتـا و وێنـەی ئێسـتێتیكی زەینی سنووردار ناكات و بینایەكی ئاوێتەكراوی پێ دەدات، كە لـە كۆمـەڵێك ڕەگەز پێكهاتووە.

دووەم: پێویستییە ژیانییەكانی ڕۆژانەی كەسـیی خـۆی وەك كەسـێكی هەستەوەر و تێكەڵبوو بە دەوروبەر. ئەم پێویستییە ژیانییەش لـە سروشـتی ئەزموونییەوە درێژ دەبێتەوە.

خەستكردنەوەی ڕستە شیعرییەكانی لەناو ڕووداوە دیار و بینـدراوەكان و ڕاكێشانیان بۆ ناو هەست و خەون، كـە وەك هـەوێنێك بـە دەروون و بـیری پـژاوە و یارمـەتی دەدات بـۆ نزیككردنـەوەی دەوروبـەر بـۆ نـاخ و كرۆكـی و خەملاندنی لە ئـەزموونی ئـازادی نووسـیندا. شـیعری (هـاتن) نموونـەی ئـەم بۆچوونەیە.

خەیاڵ و سۆزی گەرم دەبێت و بە بیر دەینووسێت. ژیانی ڕۆژانەی خۆی وەك سەرچاوە بەكارنەهێناوە. هەر لەم خاڵ بینینەشدا دەبینین وشەی (تۆ) و (من) زۆر كەم بەرچاو دەكـەوێت. ئەگـەر بـە دەگمـەنیش بەرچـاو بكـەوێت

ئەوە (تـۆ) و (مـن)ێكـی شـیعرییە و ئاسـۆیەكە هاوتـای تێدا دۆزیوەتـەوە و كردەی دۆنایدۆنی لێوە بەرێوە دەبەن.

ئالۆزی نەخستووەتە نـاو رسـتە شـیعرییەكانی، بـەلاّم گرانـی و قـووڵیی واتـــای خســـتووەتەوە بـــۆ بـــەهێزكردنی پێوەندییـــە گیانییـــەكانی كەســـی هەستەوەرەوە. پێشدەچـێت شـاعیر پێوەندییـەكی بـەهێزی لەگـەڵ شـیعری كلاسیكی كوردیدا نەبووبێت، بەوەی خوازە و لێكچوون و مەجاز و خواستن و نیشانە..... تـاد، لـە شـێوازیدا كـەم دەردەكـەون و تارادەیـەك ونـە، ئەگـەر هەشـبێت لاوەكـی و یـەك ئاسـتە. ڕەوانبێـژیی جیاكـار لـەنێوان شـێوازەكان دەرناكەوێت. بیر و كاركردن لە ئاسۆكانی بـیر زیـاتر سـەرنجی ڕاكێشـاوە لـە هونەری ڕەوانبێژی و ئاستداریی زمان.

گەشەكردنی زمان پرۆژەیەكی درێژخایەنە بەو هێڵەی، كە لە سەرەتاوە تا بە ئێستا دەگات شیعری كوردی پـێ بـە پـێ پێیـدا هاتووەتـە خـوارەوە. شاعیرانمان خۆیان بۆی ماندوو كردووە. ئەوە بەها و پێوەری بنەمایەكـە بـە دڵنیایی و بڕواوە لە ئاستیدا هەنگاومان ناوە و لە ڕەنجمان دوودڵ نین.

ئەم شاعیرە دەسەلاّتی بـیری لـە زمـان و وشـەدا تـاقی كردووەتـەوە و لـە كۆكردنـەوەی هێـزی هەرسـێكیاندا شـیعرییەتی لـە دەقـدا ڕسـكاندووە. بـەهای هەریەك لە (بیر) و (زمان) و (وشـە)ی سـەربەخۆ وەك هارمۆنییـەتێك لـە وێنـەدا بـــەكارهێناوە و دەری خســـتووە، پاشـــان لـــە درێژبوونـــەوەی شـــیعرەكەدا ئێستێتیكایەكی شێوە ئەفسانەیی هەست پێ دەكەیت. ئەم شێوازەی نەبووەتـە (تەوژم) و (ڕووداو)ێك، بگرە هـەر خـۆی لەناویـدا درێـژ بووەتـەوە و لـە شـیعری نوێیەخشی كوردیدا شیعری گرینگی پێ نووسیوە.

ئەیلوولی 2008 هەولێر

www.dengekan.com

نزا سپییەکانی من

ئەو شاعیرەی، کە ژیانێکی خۆشگوزەرانی هەیە، بەبڕای بڕ ناتوانێت شیعرێکی داهێنەرانە بنووسێت. بۆیە ئەو شاعیرانەی نازکێشراوی دەسەڵاتن، خاوەنی مێژووی داهێنان نین، چونکە گیانی یاخیبوونیان تێدا مردێندراوە و بەرفەرمانن و چاویلکەی ڕەنگاوڕەنگ لەچاو کراون.

ئەم شاعیرە خودی هەستیار و نیگەران و ماندوویی خۆی لەناو تێڕوانینێکی لەبیر نەکراودا کردووە بە دەقی شیعری و هەڵیداوەتە ناو پانتاییە پڕ ئاژاوەکانی ژیان، ئەو خودەی واقیع ستەمی لێ کردووە و نەیهێشتووە پڕ بە دڵی لەناویدا بژێت. لە کرۆکدا شیعر هێنانە گۆی دەنگە گەمارۆدراوەکانە و بەرزکردنەوەیەتی لە ئاست واقیع و پێچەوانەکردنەوەی دەسەڵات و هێزی خۆسەپێنەری ئەو واقیعەیە، کە نەیهێشتووە پڕ بە دڵی لەناوی بژێت و خودی هەستیار و نیگەران و ماندووی خۆی تێدا دامەزرێنێت. لە واقیعی کۆمەڵگای زیندوودا شیعر وەك یەکەم دەرکەوتەی مرۆڤ و ڕۆشنایی بوون ناسراوە و فۆرمی وەرگرتووە، پاشان بۆ پاراستنی خۆی بەردەوام کاری لەسەر بوون و هەبوون کردووە.

واقیعی کۆمەڵگای زیندوو درەوشانەوەی بەردەوامی تێدایە بۆ کار لەسەرکردن و خۆ دامەزراندن و بەجێهێنانی پرۆژەکانی ئەزموونی ژیان و نووسین.

واقیعی ستەمکار لە مرۆڤی هەستیار و نیگەران و ماندوو بەهێزترە و دەسەڵاتی لێ سەندووەتەوە، یان جموجووڵ و چالاکییەکانی خستووەتە ژێر ڕکێفی خۆی و بەرزەفتی کردووە.

شیعریش کە ناوکی گیانە، دەبێت لەم خاڵ و خودەوە هاتبێت و بوونی خۆی ڕاگەیاندبێت. لە خاڵ و خودی هەستیار و نیگەران و ماندووەوە، بۆ بەرزکردنەوەی تا ئاستی (واقیع) و (بڕواهێنان).

www.dengekan.com

هەندێك شیعر ساكاركردنی واقیعی لێ دەكەوێتـەوە، لـە كاتێكـدا واقیـع زۆر ئاڵۆزە. خودی هەستیار و نیگەران و ماندوو نابێت لە بۆتەی شیعردا دژی واقیعی زیندوو بێت، بگرە تێیدا هەوڵ بدات پێستەكانی واقیعی زیندوو هەڵبداتەوە و ڕاوی تاڵە تیشكەكانی بكات.

(واقیعـی زینـدوو) هەمیشـە درەوشـانەوەی بـەردەوامی تێدایـە بـۆ كـار لەسەركردن و خـۆ دامەزرانـدن و بـەجێهێنانی پرۆژەكـانی ئـەزموونی ژیـان و نووسین، بەڵام (واقیعی ستەمكار) لە ئاوات و داوایـەكانی خـودی هەسـتیار و نیگەران و ماندوو ناپرسێت و دیكتاتۆر و سەركوتكەر و تۆقێنـەرە. لـە بـاری سەركوتكردن و تۆقاندا جوانی و هەست بە جوانی كردن هەڵدەبزركێت.

لە خەیاڵی شاعیردا هەموو خـودی هەسـتیار و نیگـەران و مانـدوو لـەناو شیعردا دەژین و پێوەندییەكان دادەنێن. ئەوەندە ناسك دەبنەوە لە درزبردن و شكانی شەختە دەچن لەبەر خۆری بەهارانـدا، یـان نـەرم و نیـانی و دەنـك پڕئاوبوونی هەنار لەبەر نمەی بارانی پایزان. پێوەندیی لەگەڵ مەرگ دەگرن، بەڵام مەرگێكی لەخۆبردوو لەناو ئەو تێڕوانینە لـە بیرنـەكراوەی، كـە خـودی هەسـتیار و نیگـەران و مانـدووی خـۆی تێـدا كـردووە بـە(دەقـی شـیعری) و هەڵیداوەتە ناو پانتاییە پڕ ئاژاوەكانی ژیان.

شیعرییەت بەم هەستیارییە و نیگەرانی و ماندووبوونـەی خـوددا دێـت و یەكێتییەكی پتەویان لەنێوان ڕایەڵ دەكـات، لـە درێژبوونـەوەی شـیعرەكەدا ئەو ڕایەڵە هەڵناوەشێتەوە و شەیدا و سەرسامتر دەبێت و تەمێك لە هەسـتی دڵـەڕاوكێ و هەسـت بـە نـامۆییكردن تێـی دەئاڵێـت و تـانوپۆی دەچـنێت و (بنیادێكی زەینی) دەداتێ.

جوانترین شێواز لە شیعردا ئەو شێوازەیە، كە دەیخوێنیتەوە بە پڕی و كاملی هەست بكەیت لەناو بەشێك لە هەستەكانی تۆدا كاری كـردووە و

www.dengekan.com

لەناوی ژیاویت و کامی دڵ دەخوێنیتەوە، ژیان لەناو چێژی کاتی شیعریدا داگیرساوە و وەك چەقی ناوەند دەبیندرێت.

ئەگەرچی چەق بۆ شیعر پێوەر نییە، ئاسۆی جووڵاو پێوەرە، ئاسۆی جووڵاویش هێزی گۆڕان پێ بە پێ دەبەخشێت و هاوسەنگیی خۆی لەگەڵ زماندا دەست دەخات، بەڵام کە لە خوێندنەوەکەدا تەواو بوویت، بگەڕێیتەوە دۆخی واقیعی ژیان و هەست بکەیت هەستێکی پاراو دەربڕاوە و لە بۆتەی دەقی شیعریدا بەرجەستە بووە.

شیعرییەت لە چێژ و هەستی کاتیدا دێتە بوون و لە دەقدا دەخولقێت و خولقانی خۆی تێکەڵی هێزی ئەفسووناوی دەکات. هەست و چێژی تەندروستیش ئەرکی زمان لە ئەستۆ دەگرن، لەو ئەرکی زمان لە ئەستۆ گرتنەدا کەشێکی تاکانەی بەدەست هێناوە و خوێنەری ڕووبەڕووی زمانی ناسك بوونەوە و شیعرییەت و جیاکاریی کردووەتەوە.

(نزا سپییەکانی من)، ناونیشانی کتێبێکی شیعریی (عوسمان شەیدا)یە. ساڵی (1999) لە دووتوێی (97) لاپەڕەدا لە چاپخانەی (هەواڵ) لە سلێمانی چاپ کراوە، ئەم شیعرانەی تێدایە: (خەزان، ئەو شەوەی بەفری تێدا باری، ئەوین، خەتا، برووسکە، دوو پارچە شیعر، گۆڕهەڵکەن، سێو، شیعرێکی سەوز، کارەسات، بیست و چوار ساتەی ئێستای من، 1995/8/26، مریەم، سەبووری یان سەفەری ئەییووب، خمخۆرك، درووd، ڕۆژانە یاداشت، نزا سپییەکانی من، کریسماس، سەراب نا سەفەر، ئەوینێ لە گوڵ پیاوێك لە درۆ، من.. تۆ و ستۆکهۆڵم، بەشێك لە داستانی خەج، قاسید، هەندێك لە وازییەکانی ژوانی زەرێ، دامیاو).

مریەم

سێ ڕۆژە ماڵەکەم دەفێکی سواوە

www.dengekan.com

شەوانە بە پەنجەی شیعر
لە سینگی خۆی دەدا
سێ ڕۆژە گەردی ڕۆح دەسووتێ
سێ ڕۆژە ڕەیحانەی عومری من
لە ئینجانەی هەوردا
بۆ مانگی ناوێزەی سریشکی
هەواڵی دەگەڕێ
ئۆف لە خۆم
لە منی خێر نەدیو
ئاخر کوا ژنە ئینجیلییەکەم
ئاخر کوا
وا لە کوێ
ژنە سازگارەکەی عومری وشکەڵاتووی
منی دڵ پەشمەك
پێم بڵێن ئەگەرنا
قورئانی مزگەوت و
زەنگی کەنیسە و
مەرقەدی پیاوچاکان بە شاهید دەگرم
هەرچی ئازیزتانە
من ئاسا ئاگری تێ بەربێت
ئەگەر بێ و پێم نەڵێن
ژنە ئینجیلییەکەم وا لە کوێ

شـــیعر بەچـــاو ناخوێندرێتـــەوە، باشـــترین شـــێوەی خوێندنـــەوە، خوێندنەوەیە بە بیر و زەین. لە شێوازی ئـەم جـۆرە خوێندنەوەیـەدا هـەموو

دووری و ئاسۆکانی دەقی پاراو بەدی دەکرێت. وەك دووری و ئاسۆ و بینین و بیستن و هێما و هێماپێکراو و زانیاری پەیدا کردن لەبارەی هونەری شیعر نووسین و ڕەوانبێژی و ئەزموونی زمانەوانی. لەم ڕووبەڕووبوونەوەیەدا هەست بە پێویستبوونی شیعر و نووسین لەناو کۆمەلگا ڕوودەدات. باری چێژ دەگۆڕێت بۆ باری پێویستی. ئەم خوێنەرە هەمەلایەنە لە یەك کاتدا چەند کەس و لایەکە، بەڵام لایەك لایەکی دیکەیان ناسڕێتەوە و خود کپ نابێت. واتە فرە ڕوانینە بۆ دەقی پاراو و ئەفسوونی وشە.

وشە لە وێناکردنی خەیاڵ دەبێتە ڕووداو و شتی نادیار، بەڵام وزەیەکی داهێندراوە و لە زەیندا هەست پێکراوە.

ڕووداو و شتی نادیاریش، کە تێیدا قاڵ و قووڵ بوویتەوە، دەبێتە موڵکی خودی هەستیار و نیگەران و ماندوو، لەسەر بنچینەی خەیاڵ و قاڵ و قووڵبوونەوەدا، (توانا) و (بەهرە) گیان بە شتی نادیار دەبەخشن و ڕووداوە هەستییەکان ڕوودەدەن و دەبن بە (وزەیەکی داهێندراو).

لە 1953 لە سلێمانی لەدایك بووە، پێشبینیکردن یەك لە خەسڵەتە گرینگەکانی شاعیری ڕاستەقینەیە. ئەو ڕووداوانەی، کە بوونەتە پێکهێنەر و بنیادی نووسینی ئەم کتێبە شیعرییە پەیوەستن بە ژیانی شاعیر خۆیەوە و مانیفێستی ژیانی کەسایەتی خۆی ڕادەگەیەنن. نموونە: وەك لە شیعری (خەزان)، یان لە شیعری (مریەم)، یان لە شیعری (خەتا)، یان لە شیعری (دوو پارچە شیعر) دەردەکەوێت. دەتوانین لە ڕێگای زمانەوە مانای جیا جیایش لەم مانیفێستەی ژیانی وەربگرین. لە کاتێکدا زمان تۆڕێکە هەموو وزەیەکی تێدایە بۆ دۆخگۆڕین. ئەو ئاماژانەشی داوە، کە زوو و بەجوانی ئەم ژیانە بەجێ دەهێڵێت و ژیانی نووسینی تەواو دەبێت. 2\5\ 2005 کورد یەك لە مێوانە جوانەکانی سەر زەمینی کوردستانی جوانە مەرگ بوو، کە توانای جوان نووسین و جوان ژیانی هەبوو. بەردەوامیش لەسەر مانیفێستی ژیانی کەسایەتیی خۆی ئیشی کردووە. بەو پانتاییەی تێیدا خولاوەتەوە ڕووبەری

www.dengekan.com

ماڵەکەی خۆیەتی و کارەکتەری کاراشی هاوسەر و منداڵەکانیەتی: (ئایشێ، شنرویێ، ئاسۆ، دەشنێ).

هەندێك دەنگی نەمر لە ناخیدا نیشتووە و شاعیر خۆی تێکەڵی ئەم دەنگە نیشتووانەی ناخی دەکاتەوە و دەیانجووڵێنێت، کە بەردەوام لەناو ڕووداوە شیعرییەکانی دووبارە دەبنەوە و سیمایان پێشان دەدرێنەوە. گۆڕانێك، گۆڕانێکی بنەڕەتی لە ژیانیدا دێتە گۆڕێ و دواتر ئەم گۆڕانە دەبێتە بناخەی شیعرەکانی و گەشە بە تێگەیشتنی دەدات، لە توخمە زمانەوانییەکان نزیك دەبێتەوە. خودێکی لیریکی تێکەڵ بە خودی دەبێ و لە شیعرەکانیدا چاومان پێی دەکەوێت.

ئەگەرچی بەشێك لە شاعیرە بەتواناکانمان، کە (شیعرییەتی شیعری کوردییان دامەزراندووە.) وەك مانیفێستی ژیانی کەسایەتیی خۆیان دەقی سەرنجڕاکێشیان بۆ بەجێ هێشتووین و هەمیشە درەوشانەوەی بەردەوامییان تێدایە بۆ کار لەسەرکردن و خۆدامەزراندن و بەجێهێنانی پرۆژەکانی ئەزموونی ژیان و نووسین.

تشرینی یەکەمی 2008 هەولێر

دڵدارەکەم پایزە گەواڵەیەك نییە

شیعر گیانی مرۆڤ لە دەربڕینە زمانییەکانیدا بەرجەستە دەکات و شێواز بەرهەم دەهێنێت، شێوازی ئاخاوتن و نووسین و گوتن. دەتـوانین لـە ڕێگـای شاکارە شـیعرییەکانی دنیـا، تێگەیشـتن و وێنـا و هێڵکارییـەکمان بـۆ گیـانی مرۆڤایەتی دەست بکەوێت. وەك وێنایەکی ئێستێتیکی و هەسـتی، نـەك وەك (زانست) و (ئامار).

ڕێز لە تواناکانی بەرانبەر دەنێم و بەپێی ئاستی کار و داهێنانیانەوە بـە دڵم دەبن. ئەمـەش، یـان لـە کـاتێکی کـورت و دیـاریکراودا لـە قـووڵایی دڵـم نیشتەجێ بوونە و لـە یادگەمـدا ماونەتـەوە، جاروبـار یادگـەم دەجـووڵێنن و سۆزم بۆیان پەیدا دەبێتەوە، یان کاریگەرییان تا ماوەیەکی درێژ ماوەتەوە و لە خولیامدان و ئاراستەیەکی ڕاستەقینەن بۆ وەرگرتن لـە بـاری گیانییـەوە. ئەوانەی بـۆ ماوەیـەکی کـورت و دیـاریکراو چـێژیان خرۆشـاندم و کۆتاییيـان هـاتووە، نەسـتم سـڕیونەتییەوە، یـان ئەوانـەی بـەردەوام خولیایـان بـەهێز کردووم و دەنگە دەربڕاوەکانی وشەکان هاودەنگم بوونە و خـاوەنی ڕۆڵێکـی کاریگەرن. بۆ ئەدەبیینی و بە پیتکردنـی بۆچـوون لـەباری ئەدەبییـەوە. لـە هەردوو باردا پشتیوانییان لێ دەکرێت. ئەو کاریگەری دانانەی لەسەر پێکهاتە هەستییەکانی ئەوی دی بۆ بەردەوام خوێندنەوە. دەرکەوتنی ڕۆڵی داهێنان و بە ئەدەبیبوونی هێزی زمانە.

ئەگەر لە شیعری حەفتایەکانی کوردیدا چەند نموونەیەکی جوان و داهێندراو لە زەین و یادگەمدا مابنەوە و بەردەوامییان لەگەڵمدا هەبووبێت یەك لەوانە شیعرێکی بە ئەزموونداچووی ئەم شاعیرەیە، (بەڕووتی لەبەر بارانی لەزەتدا)، کە لە گۆڤاری (بەیان) ژمارە (45)ی کانوونی یەکەمی (1977)دا بڵاوی کردووەتەوە. لە بوونیدا گیانی ئێستێتیکای هەڵگرتووە و پاراستوویەتی. بەتایبەتی لە ڕووی قووڵبوونەوە لە (وێنە) و (مۆسیقا)دا.

پێکهاتەی ئەم شیعرە لە دڵی ساکار و ئاڵۆزی شاردا ڕایەڵی خۆی چنیوە و بە هەموو کەشوهەوا و خەسڵەتێکەوە وێنەکانی ژیانی ڕەنگ کردووە، بەردەوام لە خولیامدا بوونی داهێندراوی خۆی درێژ کردووەتەوە و خاوەنی ڕۆڵی کاریگەرە. فەزای شار فەزایەکی قەرەباڵغ و پڕ نهێنییە، بواری جیابینی و جیاکاری دەڕەخسێنێت. بەردەوام لە جووڵەدایە و لە جووڵە ناکەوێت. بە زەینێکی کراوە و ئێستێتیکی جوانییەکانی خوێندووەتەوە و بە وشە و دەستەواژەی جیاکار لە شاعیرانی دەوروبەری دەربڕینی لە بارودۆخی هەستی و بیندراودا کردووە و دەرچووە لەو زمان و دەربڕینە فەرمانسالارییەی شاعیرانی دەوروبەری کردوویانەتە ناسنامە و شێوازی قۆناخێکی شیعری. دواتر شیعری تاراوگەی کوردی، زیاتر تایبەتکارە بەو شاعیرانەی کۆچیان بۆ جوگرافیایەکی دوور کردووە. وەك دیاردەیەك لە ناوەندی ئەدەبی کوردیدا ڕوویداوە. لە چامەی (قوربانی تۆزی ڕێگەتم)ی (نالی) و چامەی (گوتم بە بەختی خەواڵوو)ی (حاجی قادری کۆیی)یەوە ناسرا و بوو بە بابەت و شێواز و ڕووداو و دیاردە.

شاعیری ڕاستەقینە لە هیچ شوێن ناژیت، لە کۆچێکی بەردەوامدایە. شوێنی ژیان بۆ ئەو تەنیا نیشتمانی شیعرە، یان هێزی وشەیە، کە خودی پڕ سەرگەردانی داهێنەرانەی خۆی تێدا دادەمەزرێنێت و سەقامگیری دەکات.

شیعری تاراوگەکراو بنیادێکی بابەتی و چەشنێکی تایبەتییان هەیە و جۆرێك جموجووڵی گۆڕانیشیان لە زماندا پەیدا کرد، یان زمانیان بردەوە سەر هاواری بە

www.dengekan.com

تەوژمی هەست و سۆز و ناسکبوونەوە. ئەمەش هۆیەکە بۆ تەسککردنەوەی بواری زمان.

زیاتر لە شیعری تاراوگەدا پرسیار (رامانی سەرەکی)یە. کاریان لەبارەی هاواری بە تەوژم و هەستی غەریبی و سۆزی گەرمی خودایی کردووە و ئەو هەستپێکردن و ئاشکرابوونە بە بۆچوونی من لە شیعری (غەریبی)ی ئەم شاعیرەدا، کە لە گۆڤاری (نەوشەفەق)ی ژمارە (52)ی کانوونی دووەمی 2008دا بڵاوکراوەتەوە دەگاتە گەلاڵەبوونی دەقێکی ئێستێتیکی و لێوانلێو لە بێگەردیی هاواری بە تەوژم و هەست و سۆز و شیعرییەت و چڕبوونەوە لە دەربڕیندا، گەیاندنێکی تەواو درەوشانەوەی لە زەین و مێشکی بەرانبەردا دەخەملێنێت. سۆزی قووڵ و برین کولانەوە و لە نیشتیمان هەڵکەنان و هەستی غەریبی کردووە بە هونەر. هونەری ئاخاوتنی شیعر لەناو ئێستێتیکادا. هونەریش تەنیا بە خاڵ و هێڵی ئێستێتیکا پێوانە دەکرێت. ئێستێتیکا هەموو ئاسۆیەك لە بوونی دەقدا پێ دەگەیەنێت بۆ درەوشانەوە و هیچ ترووسکەیەکی درەوشانەوەش ناکوژێت.

سۆز پێوەندیی شاعیر بە ڕابردووەوە ئاشکرا دەکات، لەم جۆرە شیعرەدا جەخت لەسەر هاواری بە تەوژم و سۆز و هەست بە نامۆییکردن دەکرێتەوە. ئەمەش بەهۆی پاڵنەرە سایکۆلۆژییەکەیەوە، کە نەیتوانیوە تێکەڵاوی دەوروبەری ببێت و تەبایی و پێوەندیی هاوگیانی دروست بکات و کولتووری ئەوێ وەربگرێت. ئەم بارە دەروونییە دەبێتە هۆی سەرهەڵدانی هەست بە نامۆییکردن و بەرزبوونەوەی سۆز و هاواری بەتەوژم، کە شاعیر بارودۆخێکی گونجاوی بۆ هەڵکەوت و توانی لەگەڵ کۆمەڵگای ئەو جوگرافیایەی کۆچی بۆ کردووە تەباییەکی کولتووری بەدەست بهێنێت و دەستکاریی ژیانی خۆی بکات بۆ ڕاهاتن بە جۆری ژیانی ئەوان و ئەوێ.

ئەو هاوارە بە تەوژمە و هەست بە نامۆییکردن و بەرزبوونەوەی سۆزەی بەرەو کاڵبوونەوە دەچێت، ئەگەر ئەزموونی شاعیرانی تاراوگەکراوی خۆمان

بهێنینه بەرچاو ئـەوەمان لا جـێگیر دەبێـت و دەبێتـه خـاڵێکی ئاشـکرا، کـه شـاعیران چـەند سـاڵێکی سـەرەتای تاراوگـەبوونیان ئـەم جـۆره شـیعرەیان بەرهەم هێناوه. دواتر پێ به پـێ بـۆ نـاو شـیعری بـوونی کشـاون. ڕەگـەزی (سەرەکی) تێکەڵی ڕەگەزی (لاوەکی) دەکەن. لەو کردار و کردەیەدا هەسـت و سۆز و هاواری به تەوژم دەبن به ڕەگەزی لاوەکی.

هەر کەسێك له کاتی دەربڕینی هەست و سۆز و هاواری بـه تەوژمـدا. چ له (ئاخاوتن) و چ له (نووسین)دا شێوازی خۆی بۆ دروست دەبێت. شێوازیش زانسـته. مـرۆڤ لـه کـاتی دەربڕینـی هـاواری بـه تـەوژم و هەسـت و سـۆزدا شێوازیان لێك جیـا دەبێتـەوه، بـەڵام لـه دەربڕینکـردن و دەربڕینـی ئەقڵیـدا شـێوازیان لێـك نزیـك دەبێتـەوه. ئـەو بۆچـوونه نهێنییـەك نییـه هـەوڵی ئاشکرابوونی بۆ بدرێت.

لـه بنەڕەتیشـدا هـاواری بـه تـەوژم و سـۆز لەناوەرۆکـه هەسـتییەکانی مرۆڤەوه پەیدا دەبن و له دەربڕیندا شێواز دروست دەکەن. هاواری به تەوژم و سـۆز لـەناو چـرکەی کورتخایەنـدا گـەرای خـۆی دادەنێـت و لـه کتـوپڕدا دەترووکێت. زەمینەسـازی بـۆ نووسـین پێکـدەهێنێ، یـان دۆخـی پرسـیار و ورووژان و بیرکردنەوه دەدۆزێتەوه بۆ هاواری به تەوژم و سۆز و هەست.

(دڵدارەکـەم پـایزه گەواڵەیـەك نییـه)، ناونیشـانی کتێبێکـی شـیعریی (سەلاح شوان)ە. ساڵی 1978 له دووتـوێی 151 لاپـەڕەدا لـه چـاپخانەی (دار الحرية للطباعة) له بەغدا چاپ کراوه، شەست و چوار شیعری تێدایه.

بەسەر سێ بەشدا دابەش کراوه.

بەشی یەکەم: لاپەڕه (5 تا 66) چل شیعری لەخۆ گرتووه.

بەشی دووەم: لاپەڕه (70 تا 120) هەژده شیعری لەخۆ گرتووه.

بەشی سێیەم: لاپەڕه (135 تا 145) شەش شیعری لەخۆ گرتووه.

کچۆڵەی زریانت دیوە
چۆن سوخمە و ژێرکراسەکەی
لەسەر بەفر هەڵئەخات
خۆی ئەکوژێت
کاروان مەکە
کاروان مەرگە و مانەوەشت دیسان مەرگە
کاروان مەکە
زەردووی دارستان خوێنەکەت
ئەفەوتێنێت
لە جێگاکەی خۆتدا کپ بە
تا ئەم خولەش تەواو ئەبێت
ئەوساکە ئەگەڕێینەوە
ئەگەڕێینەوە و منداڵیی
لە پەڵەیەکی ڕووناکدا هەڵئەگرین
گەورەی ئەکەین
تا ئەبێتە دەریایەك لە گلێنەدا
یان ئەبێتە خاڵێك لە ناوکی لەزەت
کاروان مەکە
چونکە مانگ ئا لەم شەوەدا
خۆی لەسەر درەختی خەمی پەمەیی ڕووت ئەکاتەوە
ئەوسا ئێمەش بڕیار ئەدەین
بمرین
یاخۆ نەمرین
گشت شتەکان بسڕەرەوە

ئەوسا سەیری خۆت کە بوویتە بە گشت شتێك
تێکەڵی ئاورنگی خەونی بەیانیان ئەبیت و دەریا شەق ئەبات
دەنگی دڵدارەکەتت بەرگوێ ئەکەوێت
لە بازاڕی کۆیلە فرۆشانەوە بانگت لێ ئەکات
کاروان مەکە
کاروان مەکە
دەسا ئەی بەنەوشەی سەرسام
با پیس نەبیت بگەڕێرەوە ناو دڵی سەهۆڵبەندان
چونکە گەرما گیان و لەشت بۆگەن ئەکات
لە بیریشت نەچێت زەوی خولێکی تریشی ماوە
خەم کۆترێکە گشت ڕۆژێك سێ جار
بە خوێنی بەفرەکە خۆی ئەشوات و بەفرەکەش ناتوێتەوە

شاعیری نوێبەخش، سەرەتای نوێبەخشی لەوەوە دەردەکەوێت، کە نوێبەخش بێت لە (پرسیار) و (ورووژان) و (بیرکردنەوە)یدا، ئەوجا ئەو سێ خاڵ و نیشانەیە کار پێ بکات و بە ئاستدارییەکی داهێندراوەوە لە دەقدا وەك ناوەند دایانمەزرێنێت و سەقامگیریان بکات. نموونە: وەك لە شیعری (کۆچێکی بێ سەرو شوێن)، یان شیعری (چرۆی بەفر)، یان شیعری (پرۆمیسیۆس سەیری ئاسمان ناکات) دەردەکەوێت.

شاعیری حەفتایەکان هەریەك بە جۆرێك هەوڵدانی هەبوو بۆ کارکردن لەناو کولتوور و داستان و بەیت و باری کۆمەڵایەتی و سیاسیی کوردی..... تاد، بەتایبەت ناو خواستن لەناو کولتوور و داستان و بەیتی کوردیدا، بەڵام لە گەیاندنی دەربڕیندا زۆرینەیان لە یەك دەچوون. زیاتر ناوەکانیان دەخواست و دەیانکردن بەهێما و هێماپێکراو. کەمتر کاریان لەبارەی دنیابینیی نەوتراو و نادیاری کەسایەتییەکان دەکرد، یان ناوهێنانەکان بەهانەیەکن بۆ ئەوەی داستان، یان بەیتەکان بە بیری خوێنەر بهێننەوە، یان لە زەینی خوێنەری نزیك

بکەنەوە. ئەمەش لە بەرژەوەندیی دەقدا نییە. داهێنان لە ڕێگای خود و هـاواری بە تەوژم و هەست و سۆزی ئەوی دیکەوە بەرهەم نایەت.

دارشتنێکی تۆکمە بۆ ئەم کارکردنەیان نەکراوە. ئەم کار بۆ نەکردنەش وەك لاوازی و نەتوانینێك تێبینی دەکرێت و لـە داهێنـانی شـیعریدا بنیـادێکی شـلەژاو بەرهەم دەهێنێت.

ترپـــە و ئـــاواز لـــە دەربڕینەکانیانـــەوە پەیـــدا بـــووە، یـــان بـــە دەربڕینەکانیانەوە دەیانبەستایەوە. لە کاتێکدا ترپە و ئاواز لە زمانەوە پەیدا دەبێت و لە دەربڕینی زمانیدا هەڵدەقوڵێت.

شـیعری ئـەم شـاعیرە، لـە ئاسـت و بـەهرەدا قـووڵایی خـۆی بـۆ لای تواناکانی زمان برد، لەم ڕووەوەش ڕوانینێکی نیمچـە کامـڵ و خـەملیوی بـۆ ئەم ئەزموونە دەستەبەر کردووە. ئەزموونێك لە ناخی خۆیـەوە ڕوو دەدات و پێگەیەك وەردەگرێت و دەست پێدەکات.

ڕێگاکەرەوەیـە بـۆ دۆزینـەوەی تواناکـانی زمـان. خواسـتی مۆسـیقای شیعریشـی پاراسـتووە و بردوویەتییـەوە نـاو پێکهاتـەی زمـان. دووڵایەنـەی مۆسـیقا و زمـانی هەسـتی گونجانـدووە، ئەمـەش هاوئاسـتکردنی (مانـا) و (دەنگ)ە.

زمان ناوەندی پێکەوە گونجاندن و کۆکـەرەوەی ڕەگـەزە پێکهێنـەرەکانی شیعرە. هیچ شیعرێکیش بەبێ بیرکردنەوەی زمان ناتوانێت بـوونی سـەربەخۆیی خۆی دیاری بکات، زمان بیر دەکاتەوە، ئەوجا شیعر دەخولقێـت و دەچـێتە نـاو ئاستداریی زمانەوە، ناوەرۆکیش خۆی لە زمان جیا ناکاتەوە. لەو بارەدا دەتوانین ئاستداریی ناوەرۆك بۆ ئاستداریی زمان بگەڕێنینەوە.

ئێستێتیکا لە ڕێگای زمانەوە دەربڕینی لێ دەکرێت و جۆرێك شیعرییەت بە ڕستە دەدات. ئەو ئێسـتێتیکایەی نـاوەرۆك نـەتوانێت بەدەسـتی بهێنێـت زمـان بەدەسـتی دەهێنێـت، شـیعرییەت دەبێتـە دروسـتکەری پێوەنـدی لـە دڵەوەی ناوەرۆك و زمان، یان (مانا) و (دەنگ).

www.dengekan.com

کۆبەرهەم

شـیعری واقیعـی وەك ڕەگـەزێکی بایەخـدار لـە کولتـووری کوردسـتان و ئەدەبیاتی کوردیدا جێگای سەرنج و بەها بووە و ڕوخساری خۆی داڕشتووەو ناهەمواریيەکانی تا ناخ ئاشکرا کـردووە. لـەم شـێوازە شـیعرییەدا ڕووداوێـك سۆز دەجووڵێنێت و ئامادەی دەکات بۆ دۆخی نووسین، ئـەم سـۆز جووڵانـە بـەهۆی وشـەوە دەبێتـە وێنـە و کاریگـەریی هەسـتی کـەم لێ دەردەکـەوێت، چونکە بەشـێکی سـەرەکیی پێکهاتـەی وێنەکـە کـرداری گواسـتنەوەیە. لـەم دۆخەدا (خەیاڵ داهێنەر نییە)، ئەقڵ بەڕێوەبەرەو داوی پێوەندییەکان گورج و خـاو دەکاتـەوە، لەبـەر ئـەوەی دەقەکـە دەقێکـی لێکدانەوەیـە لـەبارەی ڕووداوێك، بەڵام لە شیعری مەجازیدا (بوون)ێك، کە ترپە و ئاوازێکی خەمگین دەهێنێتە ناوەوە، خەیاڵ و هەست و سۆز گەرم دادەهێنێت و بەهۆی وشەوە وێنەیەکی خەیاڵی پەیوەست بە دۆخی دەروونی شاعیرەوە دروست دەبێـت، وێنەکە وێنەیەکی کاریگەر دەبێت، چونکە بینین بۆ یەکەم جار هەموو هێـزی

www.dengekan.com

دۆزینەوە و ئاشكراكردنی كۆ دەكاتەوە و لەسەری دەگێرسێتەوە. بینینێك تێڕوانینی هەیە بۆ ژیان و دەوروبەر و سروشت، لەم دۆخەدا هێزی مەجاز و خەیاڵ بەهۆی هونەرەكانی ڕەوانبێژییەوە داهێنەرن، هەست گەورەترە لە زەمینی واقیع. شاعیر لە مەجازدا كار لەبارەی شتە بە ئاستەم دیارەكان دەكات و دەیهێنێتە ناوەوە، هەروەها ناشكرێت شێوازەكان تێكەڵ یەكتری بكەین، یان شێوازێك بەناوەندێكی گرینگ بزانین و ئەوانی دیكە بە لاوەكی. هەموو شێوازێك بە كارامەیی كاری لەناو بكرێت داهێنانی لێوە بەرهەم دێت، دەبێت بەها بە هەموو شێوازێك بدرێت و شوێنی تایبەتی بۆ تەرخان بكرێت. لە نیشتیمانی كورددا شیعرێكی داهێندراو نییە سیمایەكی جوانی بە دیكتاتۆر دابێت. هەمیشە ئەدەبی داهێندراو دژی ستەمە و لایەنگری جوانی و مرۆڤپەروەری بووە.

ئەم نووسەرە بەهرەدار و كەسایەتییەكە لەناوەندی ڕۆشنبیری كوردیدا، لە كۆمەڵێك هێڵدا تواناكانی خۆی تاقی كردووەتەوە و بەرهەمهێنە.

من لێرەدا تەنیا لە هێڵی شیعرییەوە لێی دەدوێم و لەم بوارەدا خاوەنی بیرێكی زاندراوە و جیهانی نەزاندراو و هەستی ڕاناگەیەنێت، ئەو جیهانەی تێیدا كارایە بە كەمێك گۆڕانكارییەوە دووبارە وێنای دەكاتەوە، لە پلەیەكی هۆشیاریدا پێویستییەكانی مرۆڤی ئەم جیهانەی وێناكراوە، كار پێ دەكاتەوە و لەناو ڕستە شیعرییەكانیدا دایدەمەزرێنێت.

شاعیری واقیعبین خۆی سەرگەرمی ئەو شتانە دەكات، كە دەیانبینێت، یان بە ئاستەم دەیانبینێت و گەورەی دەكاتەوە بۆ ئاستی باشتر بینین و دەربڕین لێكردن، بەڵام شیعر بۆ كەس نابێتە دەستوور و یاسا و بنەما تا ژیانی لەسەر بەڕێوە ببات. دەشێ شیعرێك لە سروشتی خۆیدا باش تەماشای جیهانی كردبێت، پانتاییەك بێت لەوێدا بۆ نادیار بگەڕێین.

www.dengekan.com

لە ئاسۆیەکی پڕ مانا و کاریگەرەوە، کولتوور لە فۆرمی سەرچاوەیەکی خۆڕسکەوە بەکار دەهێنێت و لێی نزیک دەبێتەوە، دوای سوودوەرگرتن و بەکارهێنان وەك سەکۆیەك لەسەری دەوەستێت و خۆی ڕادەگەیەنێت.

لە کاتی نووسیندا ئاگاداری بارودۆخی دەروونی خۆیەتی، چی لە پێکهاتەی شیعرەکەوە ڕوودەدات، پێوەندی بە بارودۆخی دەروونی خۆیەوە هەیە و ئاشکرای دەکات.

مرۆڤ لەناو شیعرەکانیدا ئاشقێکی تا هەتایە نییە، بگرە ئاشقێکە بەرەو ڕزگارییەکی دیاریکراو، لەژێر کاریگەرییەکی مەودا کورتدا دەجوولێت. خولیا و تانوپۆی ڕستەکانی ڕوون و لە ڕوون، پێوەندییەکانی ڕەگەزی پێکهاتەی تا ڕەگوڕیشە قوولْ ناکاتەوە، بەڵام هارمۆنییەت و تەباییەکیان لەنێواندا دروست دەکات و بە دووری و ئاسۆی ڕۆمانسییانە و کەشوهەوای گۆڕانکارییە واقیعییەکان گرێیان دەداتەوە. هەندێك جاریش یاخییەکی تۆڵەستێنە و توندوتیژی دەخاتەوە، لە کاتی هەڵچوون و توندوتیژیدا شاعیر ناتوانێت بیر و هەستی بخەملێنێت و بە چاکی بەکاری بهێنێت، پێوەندییە ئێستێتیکییەکان لە کاتی ئاسوودەیی مرۆڤەوە خاڵی پێکهاتە دروست دەکەن و پێ دەگەن بۆ بەکاربردن و کارپێکردن. هاوشێوەی سرووش و جووڵاندنی بە ئاراستەی نادیار و بەرەو پرسیار چوون.

بەسەر واقیعی شێواودا شۆڕشگێڕە، شۆڕشگێڕییەکەشی پەیامێکە لە مرۆڤپەروەریدا دەیگەیەنێت و لەگەڵ کۆدا دایدەمەزرێنێت. ئەو ئەزموونەش لەوەوە کەوتووەتەوە، کە خۆی لەناو شێوەیەك لە شێوەکانی مەرگدا ژیاوە و تلاوەتەوە. ئەوەی لەو جۆرە ژیان و هەستە تراژیدییەوە لای کۆبووەتەوە و جۆشاندوویەتی و لە قووڵاییەوە ڕایچڵەکاندووەتەوە، قەوارەیەکی شیعری پێ دەدا و ویژدانی خۆی، یان ویژدانی نووسین دەدۆزێتەوە.

ویژدانی نووسین، بەتایبەتی شیعر بۆیە هەیە، تا ببێتە پەنجەرەیەك بۆ تیشکێکی نیگەران و پێشبینییەك بێت بۆ جوانی.

هەستی ژیانبینی و پێشبینی لە شێوازی ئەم شاعیرەدا زۆر بەهێز بووە و دیکتاتۆریەتی دەسەڵاتی بە هەموو ئاسۆکانییەوە دەرکردووە و لە بەشێك لە شیعرەکانیدا هەستی کۆتایی خۆی لەبارەی ئەو واقیعە دژوارە دۆزیوەتەوە و تراژیدیا، یان کوشتن و شەهیدکردنی (خۆی) بە ئاشکراترین شێوە وێنا کردووە. نموونە: وەك لە شیعری (وێنە)، یان لە شیعری (ژوورەکە)، یان لە شیعری (برمە)، یان لە شیعری (نهێنی نەکوشتن و نەنووستنم)، یان لە شیعری (بۆ هاوڕێیانم)..... تاد، لەباری دیکەیشدا شیعرەکانی ڕەنگدانەوەی گیانی گشتیی کۆمەڵگای کوردین و مرۆڤ بەگشتی ئامادەبوونی تێدا هەیە و دەتوانین شیعرەکانی وەك ناوەرۆك بە بارودۆخی سیاسیی نیشتیمانی شاعیرەوە ببەستینەوە، لەم بەستنەوەیەدا دەردەکەوێت مامەڵەیەکی وردی لەگەڵ واقیع و دەوروبەری خۆی کردووە و ناسیویەتی، کە مێژووی تایبەتی نەتەوەیەکە لە سەردەمێکی نالەباردا بە خولیای شۆڕشگێڕانە نووسیویەتی. پاشان واقیعەکەی وەك واقیعێکی نووسین نیشانداوە. لە تیشکۆی نیشانداندا دیکتاتۆر و سروشتی دیکتاتۆری کردووەتە هێما و نیشانە. ئەم جۆرە هێما و نیشانەیەی کردووە بە بنەڕەتی کارکردنی ئەدەبی، لە هەمان کاتدا شارەزای شێوە جیاجیاکانی دەربڕینە. ئەم شێوازی دەربڕینە بواری ئەوە بە شاعیر دەدات تا مانا و تێگەیشتنی ژیانی کۆمەڵگا لەناو ڕووداوەکان ڕوون بکاتەوە و هۆکارەکان بەدوای یەکدا بهێنێ و ڕاییگەیەنێ. لە کارکردن لە واقیعدا شاعیر ناتوانێت شتێکی دیکە لەوەی هەیە زیاتر و تازەتر دروست بکات، گیانی شاعیر لەناو وشە و دێڕ و ڕستەدا ون دەبێت، بەڵام خەیاڵ و خەون و یادەوەری و جیاکاری و دووری و ئاسۆی دیکە بەرهەم دەهێنێت و گیانی شاعیر لەناو وشە و دێڕ و ڕستەدا بوونێکی بەرجەستە دەبێ و دەبیندرێت و کاریگەری و هێزی دروستکردن لەگەڵ خۆیدا دەهێنێتە ناو واقیعی داهێنان.

www.dengekan.com

(کۆبەرهەم)، ناونیشانی کتێبێکی شیعریی (دڵشاد مەریوانی)یە. ساڵی 2009 لە دووتوێی 440 لاپەڕەدا لە چاپخانەی (ئاراس) لە هەولێر چاپ کراوە، هەشت کۆشیعری لەخۆ گرتووە.

*. کۆ شیعری یەکەم: فرمێسك و زەردەخەنە. لاپەڕە (27 تا 82) چل شیعری تێدایە.

*. کۆ شیعری دووەم: بڕن بە تیشك. لاپەڕە (86 تا 140) سی و شەش شیعری تێدایە.

*. کۆ شیعری سێیەم: سەمفۆنیای وەنەوشە. لاپەڕە (144 تا 168) پەنجا و یەك شیعری تێدایە.

*. کۆ شیعری چوارەم: سەمای نێرگز. لاپەڕە (171 تا 186) سێزدە شیعری تێدایە.

*. کۆ شیعری پێنجەم: ئێمەش لە خۆشەویستی دەزانین. لاپەڕە (189 تا 195) حەفت شیعری تێدایە.

*. کۆ شیعری شەشەم: پەلکەزێڕینەش نامۆ مەکەن. لاپەڕە (199 تا 316) چل و نۆ شیعری تێدایە.

*. کۆ شیعری حەوتەم: خەونی سەما دژەکان. لاپەڕە (319 تا 352) چاردە شیعری تێدایە.

*. کۆ شیعری هەشتەم: عیشقی بێ نەخشان. لاپەڕە (358 تا 440) شەست و سێ شیعری تێدایە.

ـ کۆی گشتی شیعرەکان سێ سەد شیعرن.

www.dengekan.com

بــرمــه

که چاوی به سینییه‌که که‌وت
جامخانه‌که‌ش وه‌ك ناو ده‌می
ئاوی تێ زا
حه‌زی له برمه‌یه‌ك کرد و کابرا وتی به په‌نجا
به گیرفانیدا ده‌ستی گێڕا
په‌نجاییه‌که و یادی هاوسه‌ره‌که‌ی ژینی
به‌ده‌ستییه‌وه هات
راما
کابرای برمه سه‌یری کرد
ئه‌م شه‌رم گرتی
دایه و برمه‌که‌ی لێ وه‌رگرت
که چووه‌وه وتی
بێ تۆ برمه‌یه‌کم زه‌هر کرد و په‌شیمانم
به‌ڵام قه‌ینا
سبه‌ی که معاشم وه‌رگرت
کیلۆیه‌کت بۆ ده‌کڕم
سبه‌ی که معاشی وه‌رگرت
هه‌ر له کارگه‌وه بردییان
ئه‌فسه‌ره‌که له زمانی برمه و حه‌زی نه‌ده‌زانی
هاوسه‌ره‌که‌ی پاش هه‌فته‌یه‌ك چاوه‌ڕوانی
شه‌وێك ده‌رگاکه‌ی کرده‌وه
له‌جێی برمه
له جنفاسێکی زه‌ردباودا

باڵاکەی ئەویان بۆ هانی

زمان بڕوایەکە و هێزێکی پێداوین دەبێت لە شیعردا ئەفسوونێك بەدەست بهێنێت و شاعیر لەناو ئەفسوونەکەدا بنووسێت و خوێنەر بباتە ئەو شوێنەی، کە ئەفسوونەکەی لێوە هاتووە و فێری ئەفسوونناسی بکات، بەڵام ئەم زمانە ڕوون و ئاهەنگدار بێت. ڕەنگە لەگەڵ دۆزینەوە و ئاشکراکردنی ئەفسوونەکەدا هۆشی کۆمەڵگای تێدا بناسرێتەوە.

شاعیر لە کردەی بوونی زماندا کاری نەکردووە. بەقەد ئەوەی دەسەڵاتی هونەریی خۆی لە بابەتەوە کۆکردووەتەوە، بابەت لە دوای نووسیندا نابێتە کۆمەڵێك هەست و ئیماژە. ئەگەر بتوانێت بابەت دوای نووسین بکاتە هەست و ئیماژە، خوێنەر هەرچەند جارێك بگەڕێتەوە سەری دووچاری داچڵەکین و جووڵان دەبێت. ئەم داچڵەکین و جووڵانە هێزی داهێنان دەهێڵێتەوە و لە کاتی توانەوە لەگەڵ هەست و ئیماژە و شیعرییەتدا زیاتر گفتوگۆی لەگەڵ (نادیاریدایە) نەك لەگەڵ (بابەت و بیرێکی دیاریکراو). شاعیر هەوڵ دەدات هەموو ئەو شتانەی دەیانزانێت بیاننووسێت و بیانباتەوە ناو سۆز، سۆزیش کاریگەری لەسەر مانا و وێنە و بنیاد بەجێ دەهێڵێت. لە هەندێك باردا هونەری داهێنان لاوەکی دەخات و زانیارییەکانی ناگوازێتەوە ناو دووری و ئاسۆی داهێنان و بنیاتی زمان. لەم تێڕوانین و بۆچوونەوە کار لە پێناو زیندووکردنەوەی سۆز لەناو ڕواڵەتی واقیع و پاراستنی کەلەپووری واقیع دەکات. کەواتە (لە خودی خۆیدا بیرناکاتەوە)، دەچێتە ناو واقیع و بەهۆی ڕووداو و ناهەمواریی واقیعەوە بیر دەکاتەوە. ئەمەش بینینی واقیعە وەك گشتێك، واقیع وەك گشت بینین ترسناکترین دووری و ئاسۆی کارکردنە لە هونەری داهێناندا.

بە دەگمەن داهێنان لەم جۆرە تێگەیشتن و بینینەوە بەرهەم دێت، چونکە درێژبوونەوەی واقیعە، بەشێك نییە لە پێکهێنانی (واقیعی زیندوو).

www.dengekan.com

شێوەیەکی زیندووی واقیع لـە هێـزی درامـی و بەرزکردنـەوەی گیانـەوە بەرهەم دێت، کە هەست بارەکەی خولْقانـدبێت و مەودایـەکی لـەنێوان ژیـانی مـرۆڤ و واقیـع دانابێـت. مەودایـەك پانتاییـەك بێـت بـۆ هـەژانی ویـژدان و بووژانەوەی گیان.

(2010/3/13) بیست و دوو سالْ بەسـەر شـەهیدبوونی تێپـەڕ دەبـێ، لـە ڕێکەوتی (1947/3/28)دا لە سلێمانی لە دایك بووە، لە ڕێکـەوتی (1989/3/13) لە شاری لە دایکبوونیدا لاشـەیان بـزر کـرد و گیانیـان گواسـتەوە نـاو زمـانی ئەدەب و پێکهاتەی کۆمەلْگای کوردی.

ئەم تەمەنە کورتـەی ئەگـەر بـەراورد بکرێـت بەوانـەی تەمـەنی کیسـەلْیان هەیە. ئەوەت لا دەبێتە خالێکی باشبینین، کە بووەتە کەسایەتییەکی چـالاك لـە میانەی کارکردنی لە بواری ئەدەبی واقیعیدا و توانیویەتی فۆرمێکی دیار بهێنێتە ناو شیعری کوردییەوە.

بـەهۆی ئـەو ئایـدۆلۆژیا تایبەتییـەی هـەیبوو، هـەولْی پـەروەردەکردنی میللـەتی دەدا بـەرەو گـۆڕان و باشـترکردن و کردنـەوەی جیهـان بـەرەو وتووێژێکی درێژ و نا کۆتا، ئەگەرچی ئەم بینین و کارکردنە کـاری ڕێکخـراوی سیاسی، یان کۆمەلاْیەتی، یان پەروەردەیی، یان مەلْبەنـدی ئـەکادیمی، یـان ڕێکخراوی ئایینییـە..... تـاد، دوا ئامـانجی شـیعر پـەروەردەکردنی هەسـتی زمـانی و ئێسـتێتیکییە لـە گیـانی کۆمـەلْگای تەندروسـتدا. ڕەنگـە ژیـانی کۆمەلْگایـەك لـەناو مێـژوودا فـەرامۆش بکرێـت، بـەلاْم ژیـان لـەناو ئـەدەبی داهێندراودا مەحالْە فەرامۆش بکرێت. **ژیـانی کۆمـەلْگای تەندروسـت لـەناو ئەدەبی داهێندراودا ڕوخسارێکی بێگەرد و تەواو ئێستێتیکییە.**

شوباتی 2009 هەولێر

سەرم پڕیەتی لە سێبەر

شیعر هەم خاکە و هەم هەموو ئەو بوونەوەرانەیە، کـە لـە سـەریدا دەژیـن. ئەفسانە بەرهەمی بیرکردنەوەی داهێنـەرانی پێشـووە و لـە ناکـاودا دێتـەوە نـاو بیرکردنەوەی ئەمڕۆمان و نوێبەخشیی خۆی بەرهەم دەهێنێتەوە و واقیع بەها و بەهانەکانی قبوولْ ناکات، یان بە درەنگەوە قبوولْی دەکـات و هاوتـا و هاومانـای لەگەڵ خۆی ڕێکی دەخات. نوێبەخشی لە شیعردا بڕوابوونی شاعیرە بـە خـودی بەهێزی خۆی، کە خودێکی ئازا و دەگمەن و جوانیویسـتە. کاتێـك بـوێری ئـەوە دەکات دەربڕین لە دێرینیی مـرۆڤ و شـێوازی چـۆنیەتی بـەڕێوەبردنی گـەردوون بکات و هەست چۆن دەچێتە ناو شتەکان و لە کـردار و پێوەندییەکانـدا بەشـدار دەبێت. بە کار و کارایانە ڕۆڵی خۆی دەگێڕێت، چۆنیش زانیاری، یان سرووش و خرۆشی نووسین لە خۆی نزیك دەکاتەوە و وەریان دەگرێت.

بوون دەبێتە جێگای سەرنج و پرسیاری کاریگەر دەهێنێتە ناو چەق و بـیر لە بەئەدەبیبوونی دەربڕینـەکانی دەکاتـەوە. نـەك لـەناو سـێبەری ڕێبـازە جـۆر جیاکارە ئەدەبییەکان دابنیشێت و بۆ چالاکبوون و خۆبوونی خۆی، خۆری کزیی دەستەوەستانی هێندە تینی پێ نەدات.

هاتنە ناو یـەکی چـەندین شـێواز و بـیر و بـەڕێوەبردن داگـیری بکـات و ڕێگای دەرخستنی پێوەندییە هەستییەکانی خۆی لێ بگرێت. لەم ڕێگرتنەشدا شیعری نموونەیی و بالاْ بزر دەبێت. لەم بارەدا نادڵنیایی چرکەساتی نووسین دەگەیـەنن بـە چـالاکبوون و خۆبـوونی خـۆی. شـاعیر لـە ئاسـتێکدا، کـە شیعرییەت دەهێنێتـە نـاو ڕسـتە و وێنـەکانی لـە مۆسـیقایەکی خـوڕدا تـاقی دەکاتـەوە، مـاوە و مەودایەکـە خـەریکی دۆزینـەوەی یـاریی و پێوەندییـە

www.dengekan.com

نادیارەکـانی شـیعرە، هەسـت و بـیری خـۆی بـە جـۆرێکی ئێسـتێتیکی بەکارهێناوە. وای دەبینێت هاوارێکی هێمنە لە دەروونێکی برینـدارەوە پێـت دەگـات، لـە پلەیـەکی هۆشـیاریدا چوارچـێوەیەکی هەسـتەوەرانەی بـۆ دۆزیوەتەوە، بەڵام کاریگەرییەکی ئەوتۆی لەسەر نـەوەی دوای خـۆی بـەجێ هێشـتووە، لاو هەمیشـە لـە ئاراسـتەیەکی کاریگـەردا بیرۆکـە و هونـەری وریاکردنەوە وەردەگرێت.

ئەم دیاردەیەی، کە نەیتوانیوە شێوازێکی بەزەبر بێت و دابکشـێتە نـاو نـەوەی دوای خـۆی لـە وێنـەی دەسـتلێدراو و گـیراودا مانـدووبوونی کەسـی ناوەندی دەقەکانی حەساندووەتەوە و وێنەی خۆڕاپسکێنی نەخستووەتە ناو بیرکردنەوەیان.

گفتوگۆ لەگـەڵ ئـەو شـتانەدا دەکـات، کـە دەیانزانێـت و هۆکـاری ئـازارە تایبەتییـەکانی خـۆی بوونـە. خۆڕسـکی و هەسـتیارییەکانی ڕادەکێشـێتە نـاو دەربڕینـەکانی و دواتـر دەربڕینـەکانی دەکـات بـە شـیعری یەکئاسـت، بـەڵام پێوەندییـەکی ئەفسـوونی هەسـت پـێ دەکـات و لـە ئاراسـتەیەکی هۆشـیاریدا دەستەبەری دەکات. نموونە: وەك لە شیعری (گۆڕستانێکی کۆچـەری)، یـان لـە شیعری (کرێوە)، یان لە شیعری (ماڵەکەم)، یـان لـە شـیعری (گومـان)، یـان لـە شیعری (ئەزموونی با) دەردەکەوێت.

ئەفسـوونێك بـۆ خوێنـەر دەخوڵقێنێـت، کـە لەگـەڵی بـەردەوام بـڕوات و دووچـاری بێـزارییش نەیـەت. بـەردەوام خورپــە و نادیارییـەك چـێژ و هێـزی بەدواداچـوونی بـەرز دەکاتـەوە. (ئەمـە گرینگییـەکی تایبەتـە بـە ئەفسـوونی شیعرییەت و بەهرە و دەرکەوتن.) لەگەڵ ئەمەشدا خۆشـی لـە شـاعیرانی پێشـە خۆی ناچێت و شیعرییەت لە خۆڕسکی خۆی هەڵدەقوڵێنێت و تroوسکاییەکەی دەکات بە مەشخەڵ. مەشخەڵ بەو مانایە نا وەك: دیـاردە، یـان دەرکەوتـە، یـان ڕووداو. بەو مانایەی بە ڕوونی دیاری خستووە.

www.dengekan.com

مرۆڤ، کە پەنا بۆ سروشـت دەبا و وەك پەناگەیـەکی بـاڵای گیـان تێـی دەڕوانی، خۆی لە مەترسـیی دۆخ و دابڕانـی زۆرەملێیـی و نـاجێگیری واقیـع بەدوور دەگرێـت. لـەو مـاوە و مەودایـەدا شـیعری سروشـتی، یـان ڕۆمانسـی جۆرێك جێگای دڵنەوایی ئایین دەگرێتەوە و هەست تێیدا بەرز دەبێتـەوە بـۆ پلەی دەسەڵاتی گیان، نەمریی و مانـەوە و دۆنایـدۆنبوون لـە زەینیـدا جێگـا دەکاتـەوە. ئـەم شـاعیرە زۆر کـاری لـەناو سروشـت و هێماکـانی سروشـتدا کـردووە، ئەمـەش وای کـردووە، کـە تێگەیشـتن لـە شـیعرەکانی تـاڕادەی گۆرانییە میللییەکان ئاسان بێت. مرۆڤ لەناو سروشـتدا پـەراوێز خـراوە، ئـەم ئاستە بەردەوام دەبێت و بـە بـارێکی دیکـەدا دەگۆڕێـت بـۆ پەراوێزخسـتنی سروشت لەناو هەستی مرۆڤدا. مرۆڤ لـە پێکهاتـەی بـوون و نـەبوون تـوخمی ناوەندە و سروشتی پێ بە پیت و هەستیار و بەرهەمـدار دەبێـت. هەسـتێکی گـەرم دەگەیەنێتـە گیانـدارەکانی لەسـەری کۆبوونەتـەوە، بـەڵام تـاڕادەی توانـەوە ئاوێتـەی سروشـت نـەبووە. ڕسـتە و وێنـەی واش دەبینـدرێن سەرزەنشتی سروشت دەکات و توندڕەوی و دژایەتیکردنی پێوە دیارە.

شێوەیەکی نەدرکێندراو لە زماندا هەیە. ئەو شێوە نەدرکێندراوە دەبێتە ئاماژە و زمانی شیعری نموونەیی و باڵا.

لە کرۆکدا شیعر پەیامێکی زمانییە لە دەربڕینی ئێستێتیکادا. شـیعر لە زمان و شتەکان پێکدێت، بـەڵام زمـان ناوەنـدێکی ڕاسـتەقینەیە و لـە ڕێکخستنێکی تایبەتی زمانیدا دەبێتە شوێنێك، یان تایبەتکاریی شوێن بۆ یەکگرتنەوەی جوانییەکان، یان بەیەکگەیشتنی پێوەنـدیی جوانییـەکان و هەستیارکردنیان لە باری دەرکەوتن و پێکهێناندا.

زمـان بـە تـەنیا داهێنـانێکی تـەواو پێشـکێش ناکـات، بگـرە (زمـان) و (شتەکان) داهێنانی تەواو پێشکێش دەکەن و دەبـن بـە وێنـە. ئـەو زمانـەی شیعر بەرهەم دەهێنێت لەگـەڵ ئـەو زمانـەی چـیرۆك و پەخشـان و ڕۆمـان و شانۆنامەی..... تاد، پێ دەنووسرێت ناکۆك نییە، یان ئەو زمانـەی کۆمـەڵگا

بەگشـتی بـەکاری دەهێنێـت. شـیعری نموونـەیی و بـاڵا زمـانی ئاسـایی ناشـێوێنێت، بگـرە دەیخـەملێنێت و لـەناکاو نائاسـایی بەرهـەم دەهێنێـت و دەیدۆزێتەوە. لە ڕێگای زمانەوە شتەکان دەخاتە سنووری خۆیەوە و ئاسۆی زمان و خەیاڵی شتەکان لە خۆیدا دەکاتەوە.

داهێنەر لە بەکارهێناندا هێزی وشە دەناسێت، لە کاروکردەی بە ڕستە، یان بە وێنەکردندا نهێنیی ئەم هێزە دەدرکێنێت. ئەم شاعیرە لـە بەکارهێنانـدا وشـە دەناسێت، بەڵام لە کاروکردەی بە ڕستە، یان بە وێنەکردندا نهێنیی ئەم هێـزەی پێ نادرکێندرێت و نهێنیـی هێـزی وشـە نادۆزێتـەوە. لـە کـاتی کێشـانی وێنـەدا خەیاڵی ناشێوێنێ واتە: ئەو خەیاڵەی دەبێتە ماوە و مەودای وێنە لێڵـی ناکـات و ڕووبەرەکەی بە ڕوونی پیشان دەدات.

کەواتە تەنیا لە چوارچێوەی پاراویی وشە لە ڕستەدا بایـەخی بـە زمـان داوە. زمان لەناو هەموواندا بڵاوە و تەواوی کۆمەڵگا بەرهەمی دەهێنێت. لە بەکارهێنانی ئەم جۆرە زمانەدا هیچ هەڵەیـەکی شـیعری و زمـانی ڕوونـادات. وەك ئەو زمانە میللییەی مەقام و بەیتە کوردییەکانی پێ گوتراوە.

تایبـەتکاری و خەسـڵەتی تایبـەت لـە بـیر و کـاربۆکردنی داهێنـەربوونی دەرکەوتە و دیاردە نییە. ئەم جـۆرە خەیاڵکردنـە لـەناو بازنەیـەکی تەسـکدا تەنیا مل بە ڕۆشنبیرە پاش خاپەڕۆکەکان بـا دەدات. ئـەگینا تایبـەتکاری و خەسڵەتی تایبەت لە بیر و کاربۆکردنی داهێنەر هەرەم نییە. هەموو شتەکانی تێدا کۆببنەوە و دەربکەون.

شاعیر لە هەر جوانییەك خرۆش و چەمك و هێزی گیانی و هونەری داڕشـتن وەردەگرێت. هەر جوانییەکیش فۆرمێك و ڕوخسارێکی جۆر جیاکاری هەیە. هەر یەکەیان هەڵگری ڕوخسار و مانا و بـەها و هێـزی پـیرۆزی خۆیـانن. کەواتـە ئـەو هـەموو جـوانی و فۆرمـە وەك یـەك تایبـەتکاری و خەسـڵەتی تایبـەت بـەخۆی دەبێت. ئەگەر یەك تایبەتکاری و خەسڵەتی تایبەت وەربگرن، ئـەوە بـەبێ هـیچ دوودڵییـەك لـە درێـژەی بـەردەوامبوونی نووسـیندا دووبارەکردنـەوە دەبێتـە

www.dengekan.com

دیاردەیەکی بێزارکەر. کەواتە هەر شیعرێك تایبەتکاری و خەسڵەتی تایبەتی هەیە. نەك ئەزموونێکی بە پیت و درێژ لەناو یەك تایبەتکاری و خەسڵەتدا گیری پێ بخورێت و بوەستێندرێت بەو نیاز و بیانووەی دەبێت تایبەتکاری و خەسڵەتی تایبەت بەخۆی هەبێت و لە هێڵی کارکردن و بەرهەمهێنانیدا وەك ئەزموونێکی یەك شێوەیی خۆی ئاشکرا کردبێت و ناسنامەی بێت.

ئاوێنە یەك ڕوخساری بۆ ئێمە هەیە، بەڵام ئێمە یەك ڕوخسارمان بۆ ئاوێنە نییە. پێویستە ئەو بازنەیە بشکێندرێت و ئەو بۆچوونە هەڵوەشێتەوە، کە گوتراوە دەبێت شاعیر (دەرکەوتە و تایبەتکاری و خەسڵەتی تایبەت بەخۆی هەبێت)، بگرە دەبێت بەهرەی بە زانیاری مشتومالّ بکات و دەرکەوتنی کاریگەر و گرانابییەك بخاتەوە و لە پێکهاتەدا تایبەتکاری و خەسڵەتی خۆی بباتەوە ناو (زمان) و (شتەکان).

(سەرم پڕیەتی لە سێبەر)، ناونیشانی کتێبێکی شیعریی (سەلاح محەمەد)ە. ساڵی (2007) لە دووتوێی (268) لاپەڕە لە چاپخانەی (ڕوون) لە سلێمانیدا چاپ کراوە، ئەم شیعرانەی تێدایە: (سۆراخ، تەرمی پۆستەکان، ئا ئێستا، سەما لەودیوی دەرگا داخراوەکە، تەرمەکانی سەر ڕەشەبا، شێت، باخە ڕەنگاڵەکانی خۆکوشتن، سەمای گوڵە بەفرینەکان، ڕۆژە بێ مەزارەکان، گوناهی ئالّ، تەریوان، ساڵێکی تر، گۆڕستانێکی کۆچەری، گوناه، گۆرانی، تریەی پێ، نیشتنەوە لەژێر بارانی ئێوارەدا، گۆرانییەکانی کچە بچکۆڵەکەم، ملوانکەیەکی زێڕ، پەلکەزێڕینە، ساتەکانی چەند درەختێکی بەرباران، چاوەڕوانی، قریشکە، دوایین وێستگە، دڵم خستووەتە پەرداخێ فرمێسکەوە، بۆ خۆشەویستە شێتەکەم، دەرگا، دیدەنی، هانا، کرێوە، چەند بەشێکی تری ونبوون، واگۆنی شەو، گەڕان، سێ هەناسە، گڵۆپێکی شکاو، پاکبوونەوە، سەفەر مەکە، ئێمە یەکتری ناناسین، ماڵەکەم، وردە شووشە، بڕوا بکە، نۆ وێنەی ئاسایی، دڵت بەجێ بێڵە و بڕۆ، چەند بەشێکی دیکە لە گیانێکی تەزیو، نەسرەوتن، هەنگوینە خوێن، ئێوارەیەکی

پەمەیی، بازۆڕییەکان ئێواران بەرەو ئاسۆ هەڵدەفڕن، لەسەر شۆستەیەکی بەجێماو، دۆخێکی تر، تۆ، باڵندەیەکی سپی، بێ تۆ، دڵیش تۆراو سەفەری تر بەرەو پایز، چرایەکی شکاو، دارستانێك بووە خۆڵەمێش، دڵە ئاسنییەکان، باڵندەکانی ئاو، دووکەڵی نامۆیی، کۆچ، تەمەنی وەنەوشە، پەپوولە، لەسەر ئاگر، ئەویش نانوێ، ئەو کاتانەی جوانتر ئەبی، دوانامە لەژێر یەکێ لە گڵۆپەکانی دار تەلێکی شەقامی شار، بۆ ئەو شەوەی لەیاد ناچێ، ملوانکە، چاوەکانت، گوڵە سپییەکان، ئیتر پەرداخەکە شکا، گومان، سەرم پڕیەتی لە سێبەر، ماڵێك لە تەم، کەسێ، ئای، دڵنیایی، ببوورە لات نەمامەوە، مردن لەناو سەبەتەیەك هەناسەی شێداردا، بەجێمانی دوا ئاهەنگە تاریکەکە، هێشتا، سکێچی سەعاتە نەرمەکان، فیردەوسی ڕەش، فیولین، کە لە عیشق پەڕیتەوە، سەما، سوپاس، هەناسە، ئێوارە ساردەکان، ئەزموونی با.)

سەفەر مەکە

سەفەر مەکە
دڵم ئەڵێ ناتبینمەوە
فێرە گریانێکی سەخت بووم
دەستم پێکرد ژێر نابمەوە
دنیا ڕەنگی فرمێسکی ئینسانی گرتووە
خۆشەویستی تابووتێکە
زۆر کەسی تیا پاڵکەوتووە
* * *
سەفەر مەکە
دەبا گۆرانییەکی ترمان بسووتێ
دڵمان گەرم بکەینەوە

www.dengekan.com

فێرین خەمێك
هەموو شەوێ
بەسەر ڕۆحماندا بدەینەوە
نە لێمان جیا ئەبێتەوە
نە لێشی جیا ئەبینەوە
* * *
ئەم بارانە
هەموو هەناسەکانی تەڕ کردووە
ئەستێرەکانیش بە ڕووتی
لەژێر باراندا نووستوون
تۆ نانوویت و
دڵت لە شەوی حەسرەتدا لێ کەوتووە
بۆیە چاوانت دایە دەست
ئەو منداڵەی
کە خۆشی لەم جەنجاڵییەدا لێ ون بووە
* * *
سەفەر مەکە
دەرگا نییە نەکرێتەوە
تەنیا پەنجەرەی ڕۆحی تۆ
جاران کە سەرم ئەنایە سەر شانت
چۆلەکەیەك
لە لێوەکانت هەڵئەفڕی
دنیا ئەبوو بە ڕەنگی تۆ
ئێستا نە تۆ
نە ئاوازێ

تێکەڵاوی ڕۆحم نابن
شەوان ورد ورد لە خۆم ئەخۆم
چونکە نازانم تۆ بۆ کوێ و
ئەمشەویش من
بۆ کوێ ئەڕۆم
* * *
وەرە ئەمشەو
تاقە گوڵە نیگایەکت
بە پەنجەرەکەمدا هەڵواسە
ئیتر لای کەس نایگێڕمەوە
دڵم ماتە
نەک من
بگرە دنیاش وەکو سەرم
ئەمشەو کاسە
* * *
باوانی من
ئەوە دەریا
خۆت نەتئەوت
ئەیەوێ بگاتە پانتایی دڵەکەی تۆ
ئێستا بۆ بوویتە مەزارێ
دڵۆپێکیش ناگرێتە خۆ

ئەگەر ویستمان دۆخ و ڕادەی ئێستێتیکای کۆمەڵگایەک بناسین، بار و بوار ئەوەیە شاعیرە باشەکانیان بخوێنینەوە، پێشاندانی ڕادەی ئێستێتیکا دەبێتە هێز و توانای گۆڕانکارییەکان، هێز و توانای گۆڕانکاری لە شێوازی

ئەدەبدا لە منداڵدانی (زمان) و (شتەکان)دا لە دایك دەبێ. شێوازی شیعری دوور نییە لە شێوازی بیرکردنەوەی ئازا و دەگمەن و جوانیویستی خودی شاعیر خۆی. هەستیارییەکانی بەرانبەر بە بوون و دیاردە خودییەکانی تێکەڵ بە دیاردە سروشتییەکان دەکات لە گۆشەیەکی دیاریکراودا و بە بیرێکی ڕۆمانسییانەی مەند و بێ کەفوکوڵ و داماڵدراو لە هەڵچوون بە دوای پرسیارەکانی سروشتدا نهێنیخوازە. ڕۆمانسییەت زیاتر بیری مردنە و مردن دەگەڕێنێتەوە بۆ بنەڕەتی ژیان و ترس لە هەناو و جەستەی سروشت بەرجەستە دەکات. بۆ شاعیری ڕۆمانسی هیچ شتێك لە سروشتی پاك بەهرەبزوێن و سەرسوڕهێنەرتر نییە. ئەفسوونی گەرم و بەردەوامی دەداتێ و هەستەکانی دەهێنێتە دۆخی هەست بە جوانیکردنی نووسین و تواندنەوەی خود لە کرداری نووسیندا. نووسینێك لە قووڵاییەکی شاراوەدا بۆ ئاستی پێشاندان و بینین بەرز دەکرێتەوە.

ئەم کتێبە لە گشتدا وەك شێواز و بابەت و زمان شیعرێکی یەکگرتووی درێژە، لە ڕواڵەتدا چەند ناونیشانێکی لاوەکی ئەم گشتە یەکگرتووەی هەڵوەشاندووەتەوە. ئەگەر ئەو ناونیشانە لاوەکییانە هەڵبگیرێن و هێڵی دەستپێکردن و کۆتاییهاتن ڕوونتر دەردەکەوێت.

سەلماندنی بوونی دەروون لە شیعردا و پاشان ناساندنی لە هێڵێکی تەواودا مەحاڵە، ڕاز و خولیا و گومانە کەسییەکانی شاعیر (کەسی ناوەند) ئاسۆیەك دروست دەکەن و لەناو تۆڕی بەکارهێناندا کۆیان دەکاتەوە. خوێنەریش زیندووێتی پێ دەدات بۆ مانەوە و بەردەوامبوون.

پێکهاتەی گشتیی کتێبەکە یەك بنیاد و یەك زمان و یەك ترپە و ئاواز و یەك بابەت، یان دەربڕین و دەربڕینکردن، یان شێوازی دەربڕین و دەربڕینکردن ئاست و ئاراستەیەك بەڕێوەی دەبەن و بەهۆی ڕەوانیی زمان مانا و مەبەست بە ڕوونی دەگەیەنێت، یان پەیامی خودێکی ئازار چەشتوو

www.dengekan.com

دەگەیەنێت. لە کاتێکدا مەبەستە ناوەکییەکانی شیعر پەیامێکی زمانییە و سروشتە تایبەتییەکانی ئێستێتیکای پێ دەخوێندرێتەوە.

شاعیر لەم کتێبە شیعرییەدا بە مێشکێکی نائارام و نائاسوودەوە دەچێتە ناو کاروکردەی نووسینەوە و خودی جەزرەبەدراو و ئازارچەشتووی خۆی پێ نووسیوەتەوە. هەست بە نامۆیی بوونی خودی خۆی زۆر زاڵە و کۆی ئازارەکانی تێدا دەرخستووە، بە شێوەیەك لە شێوەکان، بە ڕاناوی کەسی یەکەمی تاك، شاعیر ژیاننامەی تایبەتیی خۆی تۆمار کردووە. منی ناو دەق و هەموو منەکان، منی ڕاستەقینەی شاعیرن، دەکرێت وەك ناوەند نەزانراوەکانی لێوە بزانین، یان بە دوایاندا بگەڕێین. بەهۆی بەردەوامیی ئەو هەست بە نامۆییکردنەش ئەزموونی کراوە و کاریگەرتر و خەملێوتر بووە.

ئایاری 2009 هەولێر

www.dengekan.com

کتێبی سێیەم

قەڵەمکێشی دە شاعیر بە وشە

بۆ ڕێزلێنان لە ئەزموونی: ئەحمەد ڕەزا ئەحمەدی و عەبدوڵڵا تاهیر بەرزنجی

تێبینی

لە بەرهـەمهێنانی ئـەم قەڵەمکێشـانەدا هـەوڵم داوە خـۆم بـەدوور بگـرم لـە پانتـای ئـەو نووسـینانەی شـاعیرەکانی تێـدا بـاس کـراون، ئـەو خـاڵ و هێڵانـە بوونەتە جێی سەرنج و تێبینیی من، کە شیعر لێی پرشنگ دەداتەوە و لە وێنەی فۆتۆگرافیی شاعیرەکانیش وردبوویمەوە، لەو دەرخسـتنەدا پێوەنـدیی ناوەنـدم دۆزیوەتەوە و نوختەی بینینی خۆم بەهێز کردووە.

شاعیر هەبووە تەنیا وێنەیەکی بووەتە مایەی سەرنج و تێبینـی، هەشـبووە چەند وێنەیەك. ئەو خاڵ و هێڵانەی لە ڕوخساری وێنەکان دیارکەوتوون و بـەدیم کردوون. ئەو خاڵ و هێڵانەی لە شیعرەکانیشدا پرشنگیان داوەتەوە بـە یـەکیانم گرتوون و بۆ قەڵەمکێشەکان بوونەتە هەموو شتێك. لە خـاڵ و هێڵـی ڕوخسـاری وێنـەکان بەکارامەیییـەوە بـەرەو ژیـانی گـەرم و گـوڕ و سەرچـاوە دەڕۆن، لـە شیعریشـدا لـە ژیـان دەسـڵەمێنەوە و بـەرەو سـەرەتایی دەگەڕێنـەوە. خـاڵ و هێڵەکانی ناو شیعر، ملکەچیی خاڵ و هێڵەکانی ڕوخساری وێنـەکانن. لـە خـاڵ و هێڵـی ڕوخسـاری وێنـەکان شـکۆ و میهرەبـانی بـۆ ژیـان دەگەڕێننـەوە، لـەو بەیەکگرتنەدا خاڵ و هێڵی ڕوخساری وێنە و شـیعرەکانم بچـووك نەکردووەتـەوە بۆ ئاستی مانایەکی دیاریکراو، بگـرە ئاسـۆ و دوورییـەکم لێ کردووەتـەوە بـەرەو ئاسـتی بـوون و خۆبـوونی و پێوەنـدیی ناوەنـد، کـە کـرۆك و نـاوکی شـتەکان و ئەزموونی گشتییە، لێکدانەوە و فۆرمی هەمەلایەن وەردەگرێت و خۆمـانی لـەناو دەناسینەوە و دەناسێنین. بۆ خۆناسین و خۆناساندن و خۆنوێکردنەوە هەمیشە

www.dengekan.com

پێویستمان بەوەیە بگەڕێینەوە بۆ لای ئـەزموونی گشـتی، کـە داڕشـتنی خـودی ژیانە.

قەڵەمکێشی جەمال شارباژێڕی بە وشە

شیعر پێویستە هەمیشە لە سەرەتاوە تەماشا بکرێت و باس بکرێتەوە. دوو دیوی بەرجەستە نەکراوی هەیە، ئەم شـاعیرە ئـەمڕۆ لەگەڵماندایـە و شـاعیرێکی زینـدوو و داهێنـەرە، سـبەینێش نـەمرە و لەگەڵمانـدا دەمێنێتـەوە. ئـەوەی لـە ئێمەی نزیك دەکاتەوە خەیاڵی تایبـەتی دەقەکانییـەتی و داهێنـانیش دواخسـتن قبووڵ ناکات، هەمیشە دۆخی گونجاندنەوە بۆ خۆی دروست دەکاتەوە و دەبێتە شکۆداریی شیعری بێگەرد و سەردەمەکان لە خۆیدا بەرهەم دەهێنێتـەوە. تـەنیا ئـەو شـیعرە وێـران و بەدبـەخت دەمێنێتـەوە، کـە ئایـدۆلۆژیا تـوخم و دۆخـی پێکهێنــەری بــووە. دۆخــی گــۆڕان لــە دەســت دەدات و دۆخــی چەقبەســتن وەردەگرێت. خانەوێران: ئەو شاعیرەی ژەهری ئایدۆلۆژیا هەڵدەلووشێت.

مرۆڤی هەستپەروەر، کە هەستی ئێستێتیکیی شیعری لا دروست دەبێـت و لـە کرانـەوە و تێڕوانینیـەوە دەکەوێتـە نـاو خەمـەوە، شـوێنەواری خـەمیش لـە بیرکردنەوەیـدا بنـبڕ ناکرێـت، وەك بەخشـینی پـەیامێك جێـی خـۆی دەگرێـت و دەبێتـە هێمـا بـۆ مانـا و مەبەسـت. کـردەی شـیعری ئاسـایی کردنـەوەی بـارە خەمگینییەکەی و پڕشنگ هاوێشتنیەتی تا باری خەمڵین و پێوەندیداربوونی بەو هەستەوە، دوای ئەو پێوەنداربوونـەی تووشـی تاراوگـەی نـاخ دەبێـت و لـەناو خۆیـدا هەسـت بـە نـامۆیی و هـاودەمی هەمیشـەیی خـەم دەکـات. خـەم نـەك گۆشەگیربوون. لەم بارەشدا پەنا بۆ دۆزینەوەی شـوێنێکی وەك شـاری پـاکزاد، یـان بەهەشـت نابـات تـا ئاسـوودەیی گیـانی تێدا دەسـت بکـەوێت. شـوێنی ئاسوودەیی بۆ ئەمی هەستپەروەر تەنیا شیعری ڕاستەقینەیە. لە شوێنی ئـازار و ئەشــکەنجەدەر کــۆچ دەکــات بــۆ شــوێنی ویســت و هێــزی وشــە و ئاســتە دەنگییەکان، هەست و بینینی دەگۆڕێ لە دەربڕین لـە سروشـت و کـارکردن لـە

www.dengekan.com

کەرەستەکانییەوە بۆ دەربڕین لە ژیان و مرۆڤ و پێوەندی دروستکردن لەنێوانیاندا. شیعر دەبێتە چاوگی نایابی جۆشێکی گەورە، بەڵام نابێتە هەڵسووڕێنەری شتەکان تا هەست و هێز و شێوەی پێوەندییەکانی نێوان مرۆڤ و سروشت بگۆڕێت و جۆرە هەست و گوڕ و تینێکی بێ ئەندازە بخولقێنێ.

ئەم شاعیرە لە بنەڕەتدا خاوەنی تێڕوانینێکی ڕۆمانسیی هەستییە. هەست لە شیعرەکانیدا ڕەگەزێکی زۆر گرینگ و سەرەکییە، بە هۆیەوە خودی خۆی دەهێنێتە دی و بە کردەی لەدایکبوونی شاد دەکات و خودی خۆی دادەهێنێتەوە. بە بۆچوونێکی ژیرانەوە مامەڵە لەگەڵ زمانی ڕۆمانسیی هەستی دەکات و هێزی تیشکدانەوەی تێدا بەرهەم دەهێنێ، بەڵام ترپە و ئاوازە بنەڕەتییەکانی زمانی نەدۆزیوەتەوە، دۆزینەوەی ترپە و ئاوازە بنەڕەتییەکانی زمان شایەنی سەرکێشی بۆکردنن. ترپە و ئاوازی زمانی کوردی لە شوێنە نەناسراوەکاندا نەهاتووە، ڕەگی لەناو گەرمی و نەرمیی خاکدا بەهێز بووە و پەیوەستە بە کولتوور و ئەو نیمچە شارستانییەی دروستی کردووە. لە ڕۆمانسیی هەستیدا تێڕوانینی تەواو باڵا و پڕ بۆ ناوەندی ڕوودا و و ژیان و جیهان و بوون نییە، بگرە وێناکردنی تاکە کەسی و گیانی بەهێزی هونەرمەندێتی هەیە، کۆششی بۆ ئەمەیە ئەم وێناکردنە وەك ئەزموونێك لە فۆرمێکی شیعریدا گەڵاڵە بکات و دیدێکی ڕۆمانسیی قووڵ لە ڕێگای هەستەکانەوە بخەملێنێ و پاشان وەك نموونەیەکی نوێبەخش نیشانی بدات، ڕۆمانسییەت دەربڕینە لە هەڵوێستێکی ویژدانی، کە بوون ڕەنگ و شێواز و وێنەیەکی تازەی پێ دەدا، پێوەندیی بەردەوامی لەگەڵ ژیان و جیهان و بوون نییە، بگرە پێوەندیی پچڕپچڕ و هەڵوێستە لە ژیان و جیهان و بوون وەری دەگرێت. لەگەڵ دۆخێکی کارەساتباردا ڕووبەڕووی دەکاتەوە. هیچ هونەرێکیش لە واقیع جیا نابێتەوە. چاوگی ئەفسوون و هونەرە سەرسوڕهێنەرەکان قووڵاییی واقیعن و کرانەوە و جووڵانەوەن بەسەر ژیاندا.

ئەو جوانییانەی ئەدەب دۆزیویەتییەوە و لێی دواوە زۆر کەمترە لەوەی لە واقیعدا بوونی هەیە و رووبەڕوو دێنە ناو ژیانمان و کاریگەری دەبێت. جوانیبەخش لە ئاستی تواناییدا بەهرە و سرووش و ڕۆحە پەیامدارەکان ڕێنوێنی دەکەن.

ڕۆمانسییەت لە یەك سەرچاوەوە هێز وەردەگرێت ئەمیش چاوگی خەمە، دواتر دەپەڕێتەوە بۆ تاراوگەی ناخ و بەردەوام لەناو وێناکردنی ڕابردوودا دەژی، وێناکردنی ڕابردوو هۆکارێکی بنچینەیییە و زاڵە. پلە بە پلەش ئەم هەستەی لا قووڵ و بەهێز بووەتەوە تا خاڵی دامەزراندن، بەڵام مانەوە لەناو ڕابردوودا دەربڕین لە ژیان و هەست و بینینی تازە ناکات، چەشنێکی دیاریکراوی مرۆڤ و سروشت دەخولێنێتەوە. هەر لەسەر ئەم بنەما و بنچینەیەشەوە بەردەوامی بە توانای ڕاستەقینەی خۆی داوە و هەستێکی قووڵی ڕۆمانسی لە قووڵیی بیرکردنەوەی دەدۆزینەوە.

ئەو خاڵەی جێگای سەرنجە کولتووری خۆماڵی ئەم شاعیرەی شەیدا و هۆگری خۆی کردووە، ئەم کولتوورەی بەشێك لە شاعیرانی کوردی پێگەیاندووە. ئەو کێش و بڕگە و سەروا و ترپە و ئاوازەی (مەولەوی و گۆران) هێنایانە ناو شیعری کوردی. ئەم خۆی لێ لانەدا و پەرەی بە پیتی پێدا، کردیەوە کەرەستەیەکی خاو و لەبار بەجۆرێکی نوێبەخش و هاوچەرخانە بەکاری هێناوە. لە بواری ترپە و ئاوازدا کۆمەڵێك هێما و نیشانەی دیکەی پێدا و ڕەوتێکی دیاریکراوی دۆزییەوە. لە کاتی ئەم ڕوودان و دۆزینەوەیەدا لە ڕواڵەت و کرۆك و ناوکی وشە و ئیدیۆم و دەستەواژە و پەند..... تاد، ورد بووەتەوە. لەگەڵ نوێبەخشی لەتەنیشت یەکتری وەستاندنی و دوای تێڕامان و ناسینی دووری و ئاسۆکانی تێکەڵی کردوون. لەم ڕووەوە وەك نوێبەخشێك خۆی لەناوەندی ئەدەبیدا ناساند و لەناوەندیش پەسند کرا. دوای ئەم شاعیرەش دۆخی ترپە و ئاواز لە شیعری نوێبەخشی کوردیدا بە گوڕتر پەرەی سەند.

www.dengekan.com

تێگەیشتن و وریـایی بەرانبـەر ئـەم تێکەڵکردنـە هـەبوو، واقیعـی ترپـە و ئـاوازی قۆناخی دووەمی نوێبەخشی شیعری کوردی بە جۆرێکی دیکە دەرکەوت.

ترپە و ئاواز لەگەڵ زمانـدا دێتـە بـوون و وێنـەش ڕووناکییەکـە لـە وشـەوە هەڵدێت و تەواو هەستیارە، شیعری کوردی لە شەسـتەکاندا لەگـەڵ دەرکـەوتنی (جەمال شارباژێڕی) شێواز و ترپـە و ئـاواز و وێنـا و هێڵێکـی وێنـەیی دەگمـەنی بەخۆوە بینی، کە پێش ئەم بەخۆیەوەی نەبینیبوو. دەقی (کردگار– فرمێسـکی نهێنی، کۆ شیعر– چاپخانەی کامەران، سلێمانی، سـاڵی 1968، ل: 63 تـا 67) لـە ئەزموونی سەرەتاکانیەتی. مامەڵەیەکی نائومێدانەی لەگەڵ پرسـیارەکانی بـوون و نەبوون کردووە و تێهەڵکێشی یەکتریان دەکات و لەسەر بنـەڕەت و چـۆنیەتیی بیرکردنـەوەدا لێکیشـیان جیـا دەکاتـەوە. گرینگیـی شـیعرەکە لـە ڕایـەڵ و هەڵسووڕاندنی پرسیارەکانیدایە، ڕووداوەکانیشی لە دەرەوەی کات و شـوێنێکی دیاریکراودا ڕوودەدەن. لە دەرەوەی کات و شوێنیش هاوتاییەك بۆ خۆی لەگـەڵ خەیامدا دەهێنێتە بەر دید و پاشان گفتوگۆ و هەوڵدان بـۆ لێـك تێگەیشـتن، یـان پرسیارەکانی خۆی لەسەر هێڵێکی درامیدا دەباتەوە ناو پرسـیارەکانی خـەیام و درێژەی پێ دەدات، (خەیام) و (ئەو) هـەردووکیان ئامـاژە بـە یـەك خەسـڵەت و نیشانە و سەرچاوە دەدەن و لە خاڵێکی ورووژێنەر و گرینگدا بـە یـەك دەگـەن. گومان لە پرسیاری بـوون و جیهانناسـی دەکـەن. پرسـیارەکانیش کاریگـەرییان بەسـەر سـۆزەوە هەیـە، بـەهۆی سـۆزەوەش دەیباتـە نـاو ڕایـەڵی هـۆش و هەسـتەکان و دەیخـەملێنێ. دارِژان و ئاوازەکەشـی لـە بـارانی نمـە دەچـێت و کاریگەریی زۆرە بۆ ئارامبوونـەوەی دەروونـی خـەمبار. شێوازیشـی بـۆ قۆنـاخی سەرەتایی شێوازێکی لەبار و گونجاو و داهێنەرانەیە، جۆرێـك تـۆوی نوێبەخشـی تێدا وەشاندووە. تـاکو ئێسـتاش ئـەم شـێوازە مـاوە و لـەملا و لـەولای شـیعری کوردیدا کاری پـێ دەکرێـت. ئـەم بـزاوت و جووڵـە و مانەوەیـەش لـە سروشـتی داهێناندا بەهایـەکی ئێسـتێتیکییە، جـوانی و شـێوازی بەرهـەم هێنـاوە. بـەهای

www.dengekan.com

ئێستێتیکیی بەهرە و سرووش دەبەخشێتە مرۆڤی نموونەیی و کاریگەری دەبێت لەسەر پەروەردەکردنی ئاگایی کۆمەڵگا و کەسایەتی دەخەملێنێ.

شیعری ئەم شاعیرە لە وەرگێڕاندا بەهای شیعرییەتی لە دەست دەچێت. وەرگێڕان ناتوانێت کرۆك و ناوەرۆکی شیعر بەتەواوەتی نیشان بدات. شیعرێك وەردەگێڕدرێت نازاندرێت ئەم شیعرە وەرگێڕدراوە چەند ئەم شیعرەیە، کە لە زمانەکەی خۆیدا وشەسازی و خوازە و لێکچوواندنی تێدا بەکارهاتووە. ئەو توانا زمانییەی و ئەفسوونە زمانییەی دەگوازرێتەوە، یان لەدەست دەچێت و مانا دەگوازرێتەوە. ڕەنگە وردەکاریی شێواز و ڕوانینی گشتی تا ڕادەیەکی باش بگوازرێتەوە، بەڵام ڕوانینی خوازەیی ئەگەر مەحاڵ نەبێت نزیکە لە مەحاڵ. بە جۆرێك بە ئەفسوونی زمانی دەقەوە موتوربە کراوە لە وەرگێڕاندا ئەفسوونەکە بزر دەبێت و نزیك دەبێتەوە لە مانای ڕووکار و ڕواڵەتی. لەگەڵ ئەم پێزانینەشدا شیعر تەنیا بۆ زمانی دایك، واتە: زمانی دەق نانووسرێت، ئەی کەناڵی وەرگێڕان، زمانی دووەم چۆن دروست دەبێت. پێوەندیی نێوان توانا زمانی و ئەفسوونی زمانی دەق، لەگەڵ زمانی دووەم لە چ بارێکیدا وردەکارییەکان بەڕێوە دەبات.

نیسانی 2008 هەولێر

قەڵەمکێشی جەلالی میرزا کەریم بە وشە

یەکێك لە خاڵە گرینگەکان بۆ ژیانی نووسەر ئەوەیە بە شێوەیەکی تەندروست و زانستی کاتی خۆی ڕێکبخات و باش بەکاری بهێنێت. ئەم جۆرە ڕێکخستنە نەك وەك نووسەر یارمەتی دەدات، بگرە وەك ژیانی فەرمانبەری و خێزانیش دەبێتە هۆ و هۆکاری یارمەتیدان و کارایی ژیان. ئەمەش هەستێکی تەواو داهێنەرانەیە و پێوەندیی بە داهێنان و پەیوەستبوون بە داهێنانەوە هەیە. بەم شێوەیە هەلومەرجی سوود وەرگرتنی بۆ دەرەخسێت و خۆی لەگەڵ کاتی باش بەکارهاتوو دەگونجێنێت. لەم باروبوارەدا کات دڵی نووسەر بە لای خۆیەوە ڕادەکێشێت و بەرهەمدار دەبێت لە ڕووی نووسینەوە، نووسەر بە قووڵی نووسین دەناسێت.

ناسینی قووڵیی شیعر خاڵی بەهێزی پێوەندییە بۆ یەکتر ناسینی شاعیر و خوێنەر، یان کۆمەڵگا. کەسێك، کەسێکی نەناسراو لە ئەستێرەیەکی دوور، یان دەوروبەرێکی پارێزراو، یان بە ژاوەژاو و پڕ مەترسی. هەست بە نزیکبوونەوەت دەکات، بە حەز و خولیای ئەدەبیی بێگەردەوە لەگەڵت دادەنیشێ و گفتوگۆی نێوانتان لەبارەی ئەدەب و جیاوازییەکانەوە گەرم دەبێت. هەر ئەم ڕووداوەیە ئەدەبی کردووەتە دیاردەیەکی سەرسوڕهێنەر.

ئەو پرسیارەی دەکەوێتە نێوان شیعر و کۆمەڵگا بە چ ڕێگایەك دەگاتە دۆخی شکۆمەندی بەکارهێنان و داهێنان، شاعیر بە چ زانیاری و پێوەرێك ئاسۆی نێوان شیعر و کۆمەڵگا دەپێوێت. زمانی کۆمەڵگا کەمتر لەناو ڕۆشنبیریی نوێیەخشدا کارا و چالاکە، بگرە لە ئاستی دەستنیشانکردنی شتەکاندا ئەفسوون و هێزی خۆی ڕادەگەیەنێ. لە هەمان کاتیشدا زمانی کۆمەڵگا زمانێکی فرە دەنگ و فرە پێوەندییە، توانای داهێنانی زمانی تێدایە و وزەکانی دەربڕین پەرە پێدەدات، پێویست نییە شاعیر وەك گومان و ترسێك لێی ورد بێتەوە و خۆی لێ تار و تەریك بگرێت، کۆمەڵگا بەردەوام لە ڕێگای داهێنانە هەمە جۆرەکانییەوە

www.dengekan.com

وزەی زمانی بەرز دەکاتەوە، بەڵام لە شیعردا زمانی، سۆزی بۆ خەون و داوا و پێشبینی و هەست..... تاد، هەیە و ئاستێك دیاری دەکات و بەسەر پێکهاتە دەروونییەکانی دەکرێتەوە.

لە کرانەوەیدا کاکڵی کاکڵەکانە. دەستبڵاوی لە بەکارهێنانیدا مەبەست و مانا ماندوو دەکات، لە هەمان بەکارهێنانیشدا چڕکردنەوەی زیاد لە پێویستیش دیسان مەبەست و مانا ماندوو دەکات. لە هەردوو باری بەکارهێناندا زمان توانای پاراستنی بێدەنگی نامێنێت. (جەلالی میرزا کەریم) لە بنەماڵەیەکی سیاسی و رووناکبیر و شۆڕشگێڕدا لە سلێمانی لە ساڵی 1935 لەدایك بووە، بە بڕوایەکی پتەوەوە بەشداری لە ڕۆشنبیریی زمانی نەتەوەی خۆیدا کردووە.

زمان لە دەقی (ڕازێکی دەروون – گۆڤاری تووتن، ژمارە 4ی ساڵی 1970، ل: 60) و دەقی (ڕوانینەکانی چاوی شەقام– گۆڤاری بەیان، ژمارە 8ی ساڵی 1973، ل: 39 تا 40)دا ڕووداوێکی دەگمەن نییە، درێژبوونەوەی ئەو زمانەیە دوابەدوای شیعری کلاسیکی دێت و پێ بەپێ تا دێتە خوارەوە کاڵ و کاڵتر دەبێتەوە. زمان تێیدا ئاسۆی یەك ئاستی وەرگرتووە و پێکهاتە و سروشتێکی باڵا و جەربەزە ڕووبەڕوومان نابێتەوە. واتە سەرلەنوێ هەستی پێ ناکرێتەوە. هەست بە شتێك بکەیت و نەزانی چییە. سەرسامی و دۆزینەوەی نادیاریی لەم نوختەی نەزانین چییەدا دێتە کایەوە و وەك کەرەستەیەکی خاو و پەی پێ نەبردراو فۆرمی زەینی وەردەگرێت.

زمانی لە خودی شیعرییەوە نەبردووەتە ناو خودی کۆمەڵگاوە، بگرە لە خودی کۆمەڵگاوە بردوویەتییە ناو خودی شیعرییەوە و جۆرێك توندوتیژی و ترس و تۆقانی خستووەتەوە. بەم شێوەیەش زمان دەوڵەمەند و ئەزمووندار نابێت، لە دەروونڕۆشنی بەتاڵ دەبێتەوە و هەست و نەشونما دەوەستێت. لەگەڵ ئەمەشدا بارودۆخی ژیانی حەفتایەکانی کۆمەڵگای کوردی و زەمینەی شیعریشی ئامادەیی ئەوەی تێدا بوو ئەو زمانە وەربگرێت و قبووڵی بکات. لە ئاستی بەکارهێنانی هێماشدا قووڵایی هێمای نەپاراستووە، لە قووڵاییەکی

www.dengekan.com

پێویستدا هێما بەرەو ژیانێکی بزێو ناڕوات، بگرە بەرهەمێك دەهێنێتـە کایـەوە و لەناوی ڕوون دەبێتەوە و بەشداری خـۆی ڕادەگەیـەنێ. لـەم ڕاگەیاندنـەدا زمـان پێویستییەکی بنەڕەتی مرۆڤانەیە و هەموومان بە شـێوەیەکی هاوبـەش بـەکاری دەهێنین و کەڵکی لێ وەردەگرین. کەڵك وەرگرتنێکی دیاریکراو و هەستکردن بـە شکۆمەندیی دۆزینەوەی بەشـێك لـە هەقیقـەت. ئـەو هەقیقەتـەی دەتـەوێ لێـی بدوێی تاقیکردنەوەی دەوێـت و دەبێـت لـە ڕەفتـاری ئاخاوتنـدا بـەدی بکرێــت. هەموو تاقیکردنەوەیەکیش کەرەسـتە خاوەکـانی ژیـان و جیهـان لـەباری دۆخ و شێواز و واتـادا تـازە دەکاتـەوە و ئـارەزووی پێشـنیازکردن بـەهێز دەکـات، لـە هــەمان کردەشـدا کـاتێکی مێـژووی ژیـان و جیهـان ڕادەگەیـەنێت. ئـەم کاتــە ڕاگەیاندراوە هونەری داهێنەری هەقیقەتە. بەشێك لە پێداویستییەکان بە ژیـان و جیهان دەبەخشێت.

ئەگەر بتەوێت بەسەر شیعردا زاڵ بیت، دەبێت شیعر باش بناسیت. هـەموو شیعرێك لە شوێنی خـۆی پێـدەگات و دەناسـرێت. ئـەو هونـەرەی ئـەو بەدوایـدا دەگەڕێت بیدۆزێتەوە ڕێك لەگەڵ ئەو شـوێنەی شـاعیرەکەی تێـدا پێگەیشـتووە گەشەی کردووە. پێگەیشتنی پێکهاتەی هونـەری شـیعر بـە پێـودانگی شـوێن و کولتوورەوە پەیوەستە. واتا بیرکردنەوە و وێناکـان ئاکـاری شـوێن وەردەگـرن. شـوێن هێڵێکــی بەردەوامــە و لــە فەرهــەنگ و کولتــووردا پێگەیشــتووە و درێــژ دەبێتەوە و دەگـات بـە هێڵـی بیرکردنـەوەی هـەموو شـاعیرێك. شـاعیریش وەك پێکهاتەی سەرەکی و ناسـنامەی داهێنـان مامەڵـەی لەگەڵدا دەکـات. شـوێنیش خۆی بەئاکاری دانیشتووان دەڕازێنێتەوە.

(کاروانی وشەی ڕاچەنیو) کۆ شیعری یەکەمی ئـەم شـاعیرە بـووە . سـاڵی 1974 ئامادەی چاپی کردووە و بردوویەتییە چاپخانە و تەنانەت بووەتە فیلمیش . بە هۆی بارودۆخی سیاسی لە چاپخانە وەرگیراوەتەوە . شاعیریش لەم کاتـەدا بەغـدای جێهێشـتووە و بووەتـە پێشـمەرگە، بـە ئامانـەت لای ئـەدیبی ناسـراو (محەمـەدی مـەلا کـەریم)ی دانـاوە. دوای نسـکۆی شـۆڕش سـاڵانێکی زۆر وەك

www.dengekan.com

پەنابەری دژە دەسەڵات لە ئەمەریکا ژیا و لەگەڵ ڕاپەڕیندا گەڕایەوە کوردستان و هاتــەوە نـاو کۆمــەڵگای پــڕ جووڵــە و زینـدووی خـۆی و کانگـای هەڵڕشـتنی هەســتەکانی. کوردســـتان و کۆمـــەڵگای کـــوردی نـــاو و ناولێنـــانێکن بـــوونی ڕاستەقینەیان لە شیعرەکانیدا هەیە و شادەماری خوێنین، ماوەیەکی کـەم تێیـدا مایەوە، لە1993\1\14 لە هەولێر کۆچی دوایی کرد، کەچـی ئـەم ئامانەتـە سـەرە داوێکی نەدرایە دەست کەس و هیچ هەوڵێکی دیاریشی بـۆ چـاپکردنی نـەدراوە، کە گرینگترین کۆ شیعری نوێبەخشی بزووتنەوەی ڕوانگەیە، دەربڕین لە زمـان و فۆرم و دارشتنی ئەم بزووتنەوەیە بکات. شیعری شاعیرانی ئەم بزووتنەوەیـە بـە گشتی لەناو تەمومژێکی وشیارانەدا بارگاوی بوو بە ئایدۆلۆژیا، شـیعری بارگـاوی کراویش بـە ئایـدۆلۆژیا پەیوەسـتە بـەو دۆخـە ئێسـتاییەی، کـە تێیـدا دەژی و دۆخێکی نیمچە هەڵخەڵەتێنەرە.

گەردوون بەجۆرێك ترپە و ئاوازی دامەزراو، بە دوای یەکـدا هـاتنی تاریـك و ڕووناکی و وەرزەکان..... تاد، هەڵدەسووڕێنێ. ئەو جۆرە ترپە و ئـاوازەی، کـە گەردوون بەڕێوە دەبات گواستراوەتەوە ناو دەروونی مرۆڤ و وزەیـەکی زۆری لـە بیر و مێشکی خستووەتە گـەڕ بـۆ هێنانـە کایـەی بـەها ئێسـتێتیکییەکانی ژیـان ڕێکخستن. لێدانی دەمارەکانی لەشی مرۆڤ جۆرێك ترپە و ئـاوازی بـەڕێوەبردنن. گـرینگترین ترپــە و ئـاواز لــە ڕۆیشــتنی مرۆڤــەوە پەیـدا بـووە و خـۆی لەگـەڵ هەقیقەتدا گونجاندووە و جۆرێك چاوگی هۆشیاربوونەوەیە.

لە شیعریشدا لە یەکەم دێڕیەوە تا دوا دێڕی ڕۆیشتنێکی نەرم هەیە و ترپـە و ئاوازی ئەو ڕۆیشتنە دەبێتە ئاهەنگ. شـیعری ئـەم شـاعیرەش بـەهۆی بـوونی سروشتێکی ترپە و ئاوازییەوە دەربـڕین لـەبارە بوونییـەکان و دەرخسـتنی مانـا دەکات، بەڵام تەنیا لە ڕێگـای ترپـە و ئـاوازەوە ناگەینـە نـاخی ئـەدەب، نـاخی ئـەدەب خـۆرە و زەوی وەك پێکهاتــەی مــەوداکان بــە دەوریـدا دەخولێتــەوە. ناشـزانین کامـەیان سەرچـاوە و بنەوانـە و کامیـان پێکهاتەیـە. هـەر کـاتێکیش بمانەوێ بە تەواوی ئەو زانیارییە بزانین و بناسین ون دەبین.

شاعیری داهێنەر ئەگەر سـەردەمێکیش بەمەبەسـت و ئەنقەسـت پشـتگوێ بخرێت ئەوە مێژووی داهێنان لە ڕۆژ و ڕۆژگار و کاتی پێویستی خۆی زۆر بـەهێز و شکۆوە دەیهێنێتـەوە نـاو مـاڵی ڕاسـتەقینەی ئـەدەب. لەتەنیشـت گڵـۆپی بـە شەوق و ڕاستییە ڕوونەکان ڕایدەگرێت. مێژووی بیرکردنەوەش، ئەو مێژووەی بۆ زینـدوو دەکاتـەوە، کـە بـەهرە و کۆششـی خـۆی دروسـتی کـردووە و ڕەوایـی بوونیەتی. مێژووی ئەدەب کۆمەڵێك شتن بە یەکەوە دەڕۆن و تێکـەڵ بـەکرۆك و ناوکی داهێنان دەبن. لـەم بـار و بوارەشـدا داهێنـەر هـەر بـە داهێنـەریی خـۆی دەمێنێتـــەوە. خوێنـــەری هەمـــە جـــۆریش ناتوانێـــت خـــۆی لـــە ئەفســـوون و کاریگەرییـــەکانی بـــەدوور بگرێـــت. پێـــوەری ئەفســـوونی داهێنـــان شـــوێنی بـــۆ دەستنیشـــان دەکـــات. لـــەم دەستنیشانکردنەشـــدا پێوەندییـــە داهێنـــدراوەکان دەدۆزرێنەوە. بە دوای ئەوەدا دەگەڕێین، کە هەیە و قسەی لەبارەوە دەکەین.

مایسی 2008 هەولێر

قەڵەمكێشی لەتیف هەڵمەت بە وشە

بەختیاری داخوازییەكی هەمیشەیی مرۆڤە، بۆ بەختیاری كەسایەتی خۆی وێڵە و خەڵكانی دیكەیش ئازار نادات. ئەو بەختیارییەی بە تەنیا لەناوچە بەرزەكانی شیعردا دەستكەوتووە و لەنێوان دوو كەوانەدا جۆرێك فۆرمی خۆشەویستی بەخۆیەوە گرتووە، جیاواز و سەربەخۆ لە هەقیقەت و خەیاڵ، هەقیقەت و خەیاڵیش هەمیشە لە حاڵ و باری گۆڕاندان. یەك لەناو ئەوی دیكەدا جێگیرنییە و فراوان دەبنەوە. ژیانی سەرمەشقی شیعرەكانییەتی و بۆ گۆڕان و خۆشگوزەرانی ژیان، (جیاواز) و (سەربەخۆ) شیعری كردووەتە دروشمی گەشانەوەی ژیان، هەموو دەمارە پێكهێنەرەكانی پڕن لە گەشانەوە و بەرزكردنەوەی ژیان و ژیاندۆستی. بۆ ڕێزلێنان لەم بار و بوارەدا هونەری گفتوگۆ لە زەینیدا بەكاردەهێنێت. هونەری گفتوگۆ لە كارەكانیدا خاسیەتێكی زاڵن و وەك سەرچاوە و بیروڕایەك دەگەڕێتەوە لای و بە ڕاناوی نادیار ڕووی دەمی لە میللەت و مێژووە و بەتاسەوە لە ڕێگای هونەری گفتوگۆوە دەیاندوێنێت. ئەم هونەری گفتوگۆ بەكارهێنانە كردارێكی هۆشیارانەیە و بەرهەمی بیركردنەوەیەكی ڕۆچوو بەناو ڕیشاڵی ڕۆشنبیرییە. بەشێوەیەكی گشتی هێزی بیر و هەست بەسەر هێزی زمان و هێزی داڕشتن و هێزی وێنەدا زاڵن. لە دەقی (ساڵنامەی سەدەی بیستەم _گۆڤاری نووسەری كورد، ژمارە 3ی ساڵی1985، ل : 161تا170)دا ئەم زاڵبوونە بە هەموو پێكهاتە و ماناكانییەوە خۆیت پێشكێش دەكات. میللەت و نەخشی مێژوویی میللەت هەموو هەستەكانی بۆ ئاستی خرۆشان بەرزكردووەتەوە و لە دەقدا پێكەوە كاردەكەن. لە سەرەخۆ و هەنگاو بە هەنگاو شاعیریەتی و تایبەتكاری خۆی قووڵ كردووەتەوە و گەشەی سروشتی وەرگرتووە. نوێبەخشی و گۆڕان لە خۆڕا ڕوونادەن، لە ڕێگای نیمچە كاملبوونی هەستەكانی نووسەرەوە دەبنە (ڕووداو) و (دیاردە) و ڕوودەدەن. تۆوی ئەو نوێبەخشییەی ئەم شاعیرە لە

www.dengekan.com

زەوی گەرم و نەرمی شیعری کوردیدا وەشـاندی، لـە شـیعری کەسـانی دیکەیشـدا چرۆی کرد و سەوز بوو، بوو بە ڕۆشنایییەکی ناسرا و تایبەت و دیاریکراو.

ڕەگەزی گێڕانەوە لە شیعری کوردیدا لە ئاستێکی بالآدا نەبوو، ئەم هـەوڵی دا لە ئاستێکی فراوانتردا بەکاری بهێنێت و کۆمەڵێك خاڵی دیاریکراوی تێدا دەرکەوێت و خوێنەریشی لێ نزیك ببێتـەوە. بـەهیچ شـێوەیەك چـاوی لـە ناپـاکیی دیکتـاتۆر نەپۆشـیوە و تاوانـەکانی پشـتگوێ نەخسـتوون، هەڵوێسـتی ئـەدەبی بەرانبـەر وەرگرتـووە و لـە ویـژدانی خۆیـدا دادگـایی کـردووە. ئـەم دادگاییکردنەشـی بـە مەبەستی ئاشکراکردنی خودی بەدە. تا لەوە تێبگەین خودی بەد لەناو کۆمـەڵگادا چـۆن ڕەفتـار دەکـات و چ گرفتێـك دەنێتـەوە، گفتـار و کـرداری چـییە و بـە کـوێ دەگات. ئەگەر نهێنییەك لە ئەزموونی ئـەم شـاعیرەدا هـەبێت، ڕەنگـە ئـەوە بێـت بابەت سنووردار ناکات و بـە هـیچ پێـزانینێکیش نووسـین لای چـالاکییەکی ڕۆژانـە نییە. قەوارەیەکە لە دڵ و گیانیدا گۆڕانی بەسەر دادێت و شـێوەیەك وەردەگرێـت، شێوەی نووسین. لە قووڵییەکاندا پێ بە پێ بەرز دەبێتەوە بۆ گۆڕان و گوێبیستی هاواری کپکراو، هەموو کات کاتی هاوارکردنە. تا دۆخێکی لێ وەرگرێت بۆ گەیاندنی و بە بابەتکردنی هاوار، ئەو هاوارەی دەسەڵاتی دیکتاتۆر لە دڵ و گیانی کۆمـەڵگای دروست کردووە. لـە بـوارە جـۆرا و جـۆرە ئەدەبییەکانـدا کـاری کـردووە: شـیعر، چـیرۆك، ڕۆمـان، شـانۆنامە، ڕەخنـە و لێکۆڵینـەوە، وەرگێـڕان، ڕۆژنامەنووسی.....تاد، بێ وچان تەواوی توانای خۆی بـۆ نووسـین بـەکارهێناوە. دەبێت ئەوەمان قبووڵ بێت لە هەلومـەرجی ژیـانی کـورددا نووسـەرایەتی کـارێکی ئاسان نییە. دواتر، کە لە نووسیندا داهێنەر بووی، هەزار خەنجەر لەسـەر پشـتتە. لەبەر چاوی ڕوونی نیوەڕۆدا، وەك کردەیەکی جەستەیی نا. بگرە وەك کەسـایەتی لەناو چالاکییەکانی ژیانی ئەدەبی و ڕۆحیدا دەتکوژن.

لە بنەماڵەیەکدا، کە یەك لە خەسڵەتەکانی ئەم بنەماڵەیـە ئەدەبپـەروەری و خوێندەواری بووە، لەناوچەرگـەی گـەرمیان (کفـری) لـە سـاڵی 1947دا لـە دایـك بـووە، نیشـانەیەکی گـرینگ، کـە بەدرێـژایی ئـەزموونی لەگەڵیـدا هـاتووە و

www.dengekan.com

بەردەوامیشـە، تونـدی و ڕووبەڕووبوونـەوە و بـە گژداچـوونەوەیەتی. ڕەنگـە کاردانـەوەی ئـەم کەشـوهەوایەی گـەرمیی مەڵبەنـدی لـە دایکبـوونی بێـت، کـە تاسـەکانی بـەم شـێوەیە دەردەبڕێـت و بەشـێك بێـت لـە دەسـەڵاتی ئـەدەب وەك هێزێکی ئامادەکراو و مەشق پێکراوی بیر و هەسـت بەرانبـەر لـە دیکتـاتۆر بگرێـت. ڕاستەوخۆش توندییەکـە نانووسـێتەوە، هاوکێشـەی نێـوان دەسـەڵات و کۆمـەڵگا دادەڕێژێتەوە و دەیگۆڕێت بۆ ئاراستەی ئامـانج و پـەیام و کاکڵـەی مەبەسـت، کـە چالاکی داهێنانە. لە ڕێگای نووسینەوە دەربڕین لەم ئاراستەیە دەناسینەوە و دێتە دۆخی خۆپێناسەکردن و توانا و ئەفسوونێکی سـەیری سـووربوون بـۆ سـەرکەوتن لەم خۆپێناسەکردنەدا خۆی ئاشکرا دەکات. مرۆڤی یاخی بـۆ سـووربوون لـە بـاری یاخیبوونی لە دۆخی دڵنیاییـەوە دەهێڵێتـەوە و ئـەزموونی مانـادارکردنی ژیـان و دنیـای دیـار و دنیـای واقیـع وەك کتێبـی دڵخـوازی خـۆی دەخوێنێتـەوە و بـۆ بـە ئـەدەببوونیش بـەدنیای پـەنهان و دنیـای زەینـدا تێیدەپـەڕێنێت. فەرهـەنگی ڕۆژهەڵاتی ئیسلامی و زانسـت و دەقـە ئایینییـەکان کاریگـەرییان لـە بـیرو بنیـادی نووسینی کردووە و خراپیش بەکاریان ناهێنێـت. لایـەنی درەوشاوەشـی لـە بـیر و بیرکردنەوەی وەرگر جێ هێشتووە.

بە گژداچوونەوە چییە، یـان چـەمکی بەگژداچـوونەوە لـە ئەدەبیاتـدا بـە چ مانایەك وەرگیراوە و کاری پێ کراوە. ئەمەیان بەلایەکدا ڕووداوێکی دەگمەن نییە . سـنووردارییەکە لـەنێوان مـرۆڤ و دیکتـاتۆردا، یـان میللـەت و دیکتـاتۆر، واڕسـکی ژیاندۆستییە و دواخستنی مەرگە، بەڵام ئەگەر ئێستێتیکای ڕۆحـی مـرۆڤ و ڕۆحـی میللەت بووە هێزێکی ئێسـتێتیکی، ببینـدرێت و ببیسـترێت و هەسـتی پـێ بکرێـت ئەوەیان دەبێتە ڕووداوێکی دەگمەن. ئەم شـاعیرە لـە خـەمی شـیعر و ئـەدەبیاتی خۆیدایە و هـەوڵی ئـەم دۆخگۆڕینـەی داوە و کردوویەتییـە ڕووداوێکـی دەگمـەن و دیدێکی مەزندەکراو و دەتوانین پێی بگەین، سنووری هێما و هێماپێکراو بەرفراوانتر دەکاتەوە و وزەی مانا، کە خوێنەر داوای دەکات بەرز دەکاتەوە، هەروەها ستەمی

لە شیعر نەکردووە و بەیەك شێواز بەردەوامی بە بەهرە و توانای نەداوە، زۆرینــەی شێواز و ڕێبازە شیعرییەکانی ئەزموون کردووە، بۆ هەر شێواز و ڕێبازێك بگــەڕێیت بە شێوەیەکی خەملێو لە ئەزموونی (لەتیف هەڵمەت) دا دەیدۆزیتەوە، لە هەندێك بار و بواردا ڕەگەزی دیکەی کارپێکردووە و لێزیادبوونیشــی هێناوەتــە ئــاراوە، کــە ڕێباز و شێوازە جۆربەجۆرەکانیشی بەکارهێناوە مرۆڤی وەك ڕۆبۆتێك نەهێناوەتە ڕووبەری نووسین، چاوڕوونی بۆ گۆی زەوی هەیە، ئەم گۆی زەوییەی، کە هێشتان مرۆڤ بۆ بەختیاری تەماشای دەکات و تێدەکۆشێت. مـرۆڤ لــە ئاسـت نهێنییەکانـدا دادەمێنێت و ئارەزووی بەدیهێنانی درکی مرۆڤ و سەرسامییەکانیەتی، ســەرنجمان بـۆ ئاسـتی بەدیهێنانــەکانی ڕادەکێشـێت و بـیر لــە هۆکـار و دەرئەنجامــەکانی بکەینــەوە. خــاوەنی سروشـتێکی هەسـتییە و توانــایی ئــەوەی هەیــە دەربــڕین لــە جوانییە سادەکانی ژیان بکات و سادەییەکە لــە نوێبەخشــی قــووڵ بکاتــەوە، لای نووسەری پێگەیشتوو هــەموو شــتە جوانــەکانی ژیــان بــە ســادەیی دەردەبــڕدرێن. زمانی کوردی لە ڕێگای قوتابخانەوە فێرنەبووە، لە ڕێگای ئەشقی نووسینەوە ئەو زمانە گەرم و گوڕە فێربووە و هێزی داوەتە پیت و وشە و لە ڕستەدا بێ گرێ و گۆڵ ئاسـۆ و دووری ئێسـتێتیکی پــێ دەدات. لــە زمانـدا کــەمێك پێبەسـتە بــە زمـانی ئایینەوە. ئەو زمانەی لە ئاسمانەوە هاتووەتە خوارەوە و زمانی تاکــە، بــە خــاڵ و نیشــانەی دیـارکراودا بــەڕێوە دەچـێت. وەك سرووشـدەرێك داوای سرووشــی لێ دەکات، سرووشی شیعرییەت و ئاسۆی خەملێوی دنیایەکی شیعراوی، کە پەیمانی ژیانێکی لەگەڵدا دێت، ئاشتکردنەوەی هــەموو ناکۆکییــەکانی هــەڵگرتووە و هێـزی وەرگـرتن و هێـزی تێڕامانمـان بــەهێز دەکـات و بــە ڕەوانبێژییــەکی چەشــەدارەوە هەوڵی بە گەڕخستنی پێکهاتــە نوێبەخشــەکان دەدات. لــەم شـێوە دەرخسـتنەدا شاعیر هەوڵ دەدات شیعر خۆبوونی خۆی هــەبێت و ئــەو ڕووبــەرە وێنـا بکـات، کــە ڕۆح دەری دەخـات و ئینتیمـای خوێنــەری بـۆ پەیـدا دەکـات و ئــەو بـارو بــوارە

www.dengekan.com

دەڕەخسێنێت، کە تێیدا نیشتەجێ بێت. بەشێوەیەکی پەسندیش هەڵوێست و تێگەیشتنی لەبارەوە بە پیت بێت و هەستەکانی بخاتە بەردەست.

نووسەری دەست لە پشت دراو و پەروەردەی دەستی ئەم و ئەو و کاسەهەڵگری سواڵ، یان کەمتەرخەم و مردۆخ و خۆنەناس و ویژدان ڕەق و خەڵات وەرگر و ئافەرین ویستی پیلانگێڕان: ئەگەر(نوێبەخش)تان بینی بیکوژن، چونکە بە بڕواوە ڕسکاوە، (گۆڕانکار) و (دۆخگۆڕە) دڵی دوور لە جەستەی لێ نادات و پشتگیریش لە تایبەتکار و نوێبەخشی دەکات. پشتگیریی تایبەتکار و نوێبەخش بەرەو کوێت دەبات، بەرەو خودێکی کراوە و شۆڕەسوارییەکی تایبەت، کە ویژدانی ئەدەب تێیدا نافرۆشرێت و ناکڕدرێت.

حوزەیرانی 2008 هەولێر

www.dengekan.com

قەڵەمکێشی ئەنوەر قادر محەمەد بە وشە

کەس ناتوانێت وێنــەی دواڕۆژ بکێشـێت. ئـەوەی هەمانـە تـەنیا وێنـاکردن و خواست و مەرامێکی کەسییە و لە زەیندا پەرەی پێدەدرێت. هەموو ئـەو پرسـیارە کاریگەرانەی لە دەوری پرسیاری ژیان کۆبوونەتەوە بە ستوونی و ئاسۆیی زیادیان کردووە و دووبارە بوونەتەوە، بە خولیا و کارا و بەرهەڵستییەکی دیکە، بوونەتەوە پرسیاری سەرەکی ژیان. بە دوای تێگەیشتنی واقیعدا گەڕاون و دەگەڕێن. شـاعیر لەم جۆرە گەڕانەدا بنەماکانی شیعری نوێیەخشی پێکدەهێنێت و بە پەرۆشەوە ئەو گرفتانە دەدوێنێت، پاش دواندنیان لە شوێنی سەرەکی شیعردا دەیانکاتە ناوەند و وەك هەقیقەتێك چۆنیەتی ژیان و بوونی تایبەتی لەم ناوەندەدا پێشکێش دەکات.

زریـان، زایەڵـە، زنـار لـەناو شـیعری کوردیـدا ڕووناکییـەکن بـڕای بـڕ لـە کزبووندا نین. لە جوانییەکی نزیکەوە سـەیری ژیـانی کۆمـەڵگایان کـردووە و لـەناو ئازار و تلانەوەکانیاندا بۆ داهێنان ژیاون و ڕێن لە هێمای ژیان. لەگـەڵ پێچـی ڕۆژ و ڕۆژگاردا بـەهای شـیعرییەتیان زیـاتر ڕوون دەبێتـەوە و باشـەیان دەگوترێـت. لـە بـەکاربردنێکی دەگمەنـدا ئـەزموونی ژیـان و نووسـینیان مشـتومالّ و تـاقی کردووەتەوە . بێ ئەوەی لە پێناو دواڕۆژدا نووسرابن. خۆیان کۆمەڵێك خالّ و هێڵن مرۆڤـی هـەموو ڕۆژ و ڕۆژگارەکـان دەتـوانن بیکەنـە تـابلۆ و مـاڵی فەرامۆشـی و پشوودانی خۆیانی لـەناو دانـێن. شـیعر کتێبـی کـراوەی فەرامۆشـی و پشـوودانی مرۆڤی ئازادی ویست و تەنیایـە، هەلومـەرجی ژیـانی بەشـێوەیەکی ڕوون و ڕەوان دەردەبڕێت، هەر ئەمـەش هـۆ و ئامـانجی سـەرەکییە مـرۆڤ خـوو بـە نووسـینەوە دەگرێت و خۆی لە ئاکاری باو لادەدات. ئەو دەقە ئەدەبییانەی لە ڕۆژ و ڕۆژگـاری خۆیاندا بچنە ناخی وەرگری ئازادی ویسـت و تـەنیاوە، بـێ چـەند و چـوون دۆخـی مانـەوەی بـۆ دەڕەخسـێت و نیشـتەجێبوونی لـە دواڕۆژدا مسـۆگەر دەکـات.

www.dengekan.com

خوێنەریش لە کاتی جیاجیادا دەگوازێتەوە ناو وەرگرتنێکی ڕاستەقینەوە. ئەو ژیانەی شیعری ڕاستەقینەی تێدا دەنووسێت لە هەموو سەردەمەکاندا بەردەوام دەبێت و بەشێوەی جیا و شێوازی هەمە جۆرەوە دووبارە دەبێتەوە، بە زیادبوونی شتی بچووك بچووکەوە خۆی ئامادە دەکاتەوە بۆ بەکاربردنێکی دیکەی کاریگەرەوە.

تایبەتمەندی و شکۆیەك لە شیعری کوردیدا بەر (ئەنوەر قادر محەمەد) دەکەوێت، لە هەرسێ کۆ شیعریدا جۆرێك کەشوهەوای تازەی داهێناوە و هێناویەتە ناو ئەدەبی کوردییەوە .

زریان: شیعری هەڵچوون و جۆرێك شکستی خودی و شکستی نەتەوایەتی.

زایەڵە: شیعری لێوردبوونەوە و ڕامانی هێمن.

زنار: شیعری لێوردبوونەوە و ڕامانی هێمن و عیرفان و غوربەتی ناخ.

لە تێگەیشتن و بەکارهێنانی زماندا ئێجگار هەستەوەر و تایبەتکارە، بە ئاسانی دەتوانی بنەما بنەڕەتییەکانی دارشتن و خاسیەتە شێوازییەکانی هەرسێ کۆ شیعری لە یەك جیابکەیتەوە. ئەمەش گرینگترین دەسکەوتی نووسین و داهێنانە، کە لەگەڵ خوری و خاویی ترپە و ئاوازدا بگونجێت.

نووسەری دەگمەن ئەم جیاکارییەی بەردەکەوێت و کەم وێنە و بە بەهایە بۆ ئاستی ئەدیبە داهێنەرەکانی بەرز دەکاتەوە. بۆچوونی تەواو و ڕوونی بەرانبەر نوێبەخشی پێشکێش کردووە و هێڵەکانی لە دەقی (وەرزی سەرهەڵدانی فەرهاد– گۆڤاری بەیان، ژمارە8 ی ساڵی 1973، ل: 30 تا 32)دا دەرکەوتووە و خۆی نواندووە، هەروەها بۆچوونی لەبارەی بوون و ژیانەوەش گەرم و سەرنجڕاکێشە و ئێمە بە تێڕوانینێکی تەمومژاوی ناگەیەنێت. لە ڕەوتی نووسیندا بە خودێکی هۆشمەندەوە ڕێگای داهێنانی گرتووە و نەچووەتە ناو هیچ ئەڵقە و داو و گرووپێکەوە. ژیان لەناو دەقەکانیدا درەوشاوەیە و قەتیش ملنەرمی دەسەڵات نەبووە. بۆچوون و ئاراستەیەکی دیاریکراویشی قبووڵ نەکردووە بۆ پێویستیی ئابووری، یان ڕاگرتنی دڵی حزبێك، یان دامەزراوەیەکی سیاسی. سێبەری سەکۆی

سولّتان و دیکتاتۆرەکان ڕەنگی پێڵاویان تاریك نەکردووە. دەزانێت هەنگاوی نووسین و داهێنان چۆن هەڵدەگرێت. هەنگاو هەڵێنانی نووسین لەسەر ڕووبەری سپیی کاغەز و ئاوێنە و هاوێنەی کامێرایە. ئەم زانینە خۆی تێگەیشتنی پەتییە لە ئەدەبی بێگەرد و پەیامی ئەدەبی بێگەرد. سەربەخۆیی لەناو کۆمەڵگای ئێمەدا دژوارترین ڕێگایە و هەڵبژاردنی ئاسان و بێ گیروگرفت و کێشە نییە. ئەم هەوڵ دەدات بۆ دەستەبەرکردنی دەسەڵاتی پەتیی ئەدەب، کە دەسەڵاتێکی بێگەردە و کاریگەری تا هەتایەی جوانییە. دوورە لە دەسەڵاتی بەڕێوەبردن. دەسەڵاتی بەڕێوەبردن بۆچوون و تێڕوانینی خۆی بەسەر بەرانبەر دەسەپێنێت و چاودێرە لە سەر چۆنیەتی بیرکردنەوە و هەنگاو هەڵێنانی. شاعیر سەربەخۆیی تەواوی بۆ خودی خۆی و خودی خوێنەرەکانیشی دەستەبەر کردووە. بەوەی هیچ پانتاییەکی نووسینی نەداوەتە ئەوی دیکە. واتا دەسەڵاتی دیکتاتۆر. لەم جۆرە ئەدەبە بێگەردەدا تەنیا گوێت لە لێدانی دڵی ئەدەبی بێگەرد و ویژدانی جوانی و خولیا و چێژی دەگمەن دەبێت. هەموو ساڵێك بۆ حەجکردن سەردانی مەڵبەندی لە دایکبوونی خۆی، (عەربەت) دەکات و بە بچووکترین توخمە ناوچەییەکانییەوە پێبەستە. جەژنی لە دایکبوونی سەر زەوی (1/7/1947) بۆنەیەکی ئەدەبی و نەتەوایەتییە، هەروەها جەژنی لە دایکبوونی ژێر زەویشی بۆنەیەکی دیکەی ئەدەبی و نەتەوایەتی دەبێت، پێویستیشە لە گۆڕستانی ناودارانی وڵات بە خاك بسپێردرێت. ژیانی شیعری لە کۆ شیعرێك بۆ کۆ شیعرێکی دیکە ڕووەو گەشە و جیاکاری دەڕوات . متمانەی تەواوی لای کتێبخوێنی ئەدەبیات دروست کردووە و نوێبەخشی و هاوچەرخیەتی خۆی دەپارێزێت. ئەگەر دیوانی شاعیرانی ناوداری کورد لە کتێبخانەیەکدا ڕیزبەندییان بۆ بکرێت دیوانی ئەم شاعیرە شکۆی ئەوەی دەبێ بە تەنیشت دیوانی(نالی و مەحوی و مەولەوی و گۆران و دیلان)ەوە دابندرێت. خۆی بە وێنەی ئاڵۆز و لێڵەوە سەرقاڵ نەکردووە و پاراوییەکی ئێجگار بەتینی تێدایە و پەیوەندییەکانی وێنە بە حیکمەت و هەستی ناخییەوە دەستنیشات دەکات. دەتواندرێت زۆر خاسیەتی شیعری لەم شاعیرەدا

www.dengekan.com

بناسرێتەوە. ترپە و ئاوازی داستان و بەیتی بە تێگەیشتنەوە وەرگرتووە و وەك پێویستییەکی نوێبەخشی ئاگاداریانە و لە کارەکانیدا خاسیەتێکی کاریگەری شیعرین . ترپە و ئاوازی داستان پێویستییەکی بنەڕەتییە بۆ نوێبوونەوە و سەرچاوەیەکی ڕوون و پڕ بەهرەیە بۆ بە دەستهێنانی پەنچەمۆری سەربەخۆیی داهێنان و ناسینی ڕەگوڕیشەی دیاردە جیاوازەکان. ئەم شاعیرە لەم قەڵەباڵغی و هەرا و زەنایەی ئەمڕۆ خۆی بەدوورگرتووە و دوورەپەرێزی کردووەتە ئامانج و دۆخێکی سروشتی وەرگرتووە. ڕووگەنمای شیعری دۆزیوەتەوە و بزری ناکات و دەیپارێزێت. بزری بکات، یان بە موو لێی لابدات دەبێ سوژدە بۆ ناڕەوایی، یان ساختەکاری ببات، توانایی نووسینی لەناودەچێت. ئەم بە تەنیا و بەس سوژدە بۆ (خودی تەنیا)و(شیعری بێگەرد)و (توانایی نووسین) دەبات. زۆربەی کاتەکانی لە ماڵەوە، ماڵی پشووودان و خۆشبەختیی نووسین. بەسەر دەبات. واتە لەگەڵ خۆدانیشتن و تێڕامان لە دووری و ئاسۆکانی کتێب و خوێندنەوە و نووسین. تەمەن و ئەزموون ئەوەیان تێگەیاندووە و بۆیان یەکلا کردووەتەوە، کە دوورەپەرێزی بەتێگەیشتنەوە پەروەردە بکات. نەك گۆشەگیری و دابڕان لە واقیع و دەورووبەردا. واقیع بۆ پشتگیری لە خۆکردن، گومان لە دەربڕینی پرسیارەکانی خۆی ناکات. واقیع وەك کۆمەڵێك پرسیاری بەردەوام وورووژاو وەردەگرێت و دەیدوێنێت و تێڕوانینیشی لە واقیعدا کورت ناکاتەوە، یان واقیع وەك تاکە بۆچوونێك لە بیرکردنەوەیدا باڵا نییە، بەڵام بە توانا و مۆسیقایەکی هێمنەوە گوێی بۆ شل دەکات و ئەو ماوەیەی وەردەگرێت و دەیکاتە سەرچاوە و بەهرە و سرووش، کە دەکەوێتە نێوان خودی شاعیر و واقیعەوە. ئەو ماوەیەش دیار نییە خوێنەر لە چێژ و بیرکردنەوەی خۆیدا وێنای دەکات. دوورەپەرێزی بەتێگەیشتنەوە، توانایی مرۆڤ هەڵدەسەنگێنێت و دەیداتەوە دەستی بۆ ئەوەی لەناو کێش و پێوانەی لە مەحەکداندا توانای خۆپێشکێش کردن و خۆدەستنیشان کردنی هەبێت. کێش و پێوانە و قەبارەی خۆی بدرێتەوە دەست. دوورەپەرێزی خوێنێکی زۆر بەهێز و پاراوە بۆ نووسین و چەمکی پیرۆزی و ئاسوودەیی ماڵ قووڵ دەکاتەوە و شیعری

بێگەردیش لە هەرا و زەنا دەپارێزێت، هەروەها لەگەڵ خوێنەرە زەینییەکانیدا دەکەوێتە پێوەندییەوە و بە باشی لەگەڵ یەکدا هەڵدەکەن. خوێنەری زەینیش خولیای زانیارییان هەیە و بڕوا و بۆچوونت وێنا دەکەن.

تەمموزی 2008 هەولێر

قەڵەمکێشی سەلام محەمەد بە وشە

ئەدەب لە کرۆك و ناوکی خۆیدا بۆ مرۆڤ و ئەو بەشەی سروشت دەنووسرێت، کە سیما و خەسڵەتی مرۆڤیان وەرگرتووە، یان لە سیما و خەسڵەتی مرۆڤدا بوونی خۆی دەدۆزێتەوە و دادیدەڕێژێت. بەو شێوەیە ئەدەب مرۆڤ دەخاتە چەقی گەردوون و زەمینێکی تاك و شایانی بۆ تەرخان دەکات. ئەو دێرە تیژانەی لەناو شیعرەکانی (سەلام محەمەد)دا بە دوای ڕاست و چەپی خۆیدا دەڕوانێت. دەردەکەون و ون نابن، ئەوە دارمانی بەها و ناکۆکی و پێوەندییە هاوسۆزەکانن، لە بارێکی دیاریکراودا دەردەکەون و هاوسەنگی هێما و هێماپێکراوێك بە تەواوکردنی یەکتری دەدەن. زۆر لەسەر ڕستەی سەرەتا و کۆتایی ڕادەمێنێ، وەك بڵێی سەرەتا و کۆتایی بکاتە ناوەند و نوختەی بینینی دۆخگۆڕین. گرژیی لەنێوان دێرەکانی سەرەتا و کۆتاییشدا وەك هونەرێك دەمێنێتەوە و ئاسۆ و دوورییەك وەردەگرێت. سەرەتا و کۆتایی دەبێتە بەشێك لە بنیادی پێکهاتەی واقیعی شیعرەکە و دەخرێتەڕوو، ئاڵوگۆڕێکی بنەڕەتی لەودا پێکهێناوە. دەکرێت ئەم تێن و تاوەی سەرەتا و کۆتاییە وەربگرین و بڵێین جۆرێکی زۆر تایبەتە بۆ دامەزراندنی پێوەندییەك. ئەم پێوەندییە سەر بەدەقێکی دەستنیشانکراوە و هەوڵی دووبارە ڕێکخستنەوەی ڕەوت و مانای ناو دەق دەدات. خۆی شێواز و فۆرمێکی پەرەپێدراوی کولتووری خۆماڵییە. نموونە، بەیتی کوردی وەك هەستی ڕاستەقینەی خۆی زۆر لە سەرەتا و کۆتاییدا

www.dengekan.com

ڕادەمێنــێ. کەواتــە ئــەم شــێواز و فۆرمــە پرســیارێکە لــەبارەی ئاکــامی بـەردەوامبوونی کولتـوورەوە. دەتـوانین ئـەو شـێواز و فۆرمـە بـە هەقیقـەتێکی نوێبەخشـی بـزانین، چـونکە سـەرەتا و لـە پێشـتردا بووەتـە هـۆی بـەدیهێنانی پێویستییەکانی نوێبەخشـی. هـەموو ئـەدیبێکی نوێبـەخش خـاوەنی هەقیقـەتی باڵای خۆیەتی. ئەم هەقیقەتـەش تـەنیا شـێواز و فـۆرمی نووسـینەکەیەتی. لـەم جۆرە نووسینەدا ئەدەب زۆر لە ڕۆژانەی واقیع دوور ناکەوێتەوە و هەموو شـتێك پێکدەهێنێ. وردبوونەوە لە وردەکارییەکانی ژیانی ڕۆژانـە، کـە ئێسـتێتیکایەکی بیندراوی بە شێوەی جووڵاو تێدا پێشکێش و پەخشکراوە یەکێکە لە کانگاکـانی بەهرە وەرگرتن و ختووکەدانی ناخ بۆ دۆخی شیعری، دۆخی شـیعریی جیهـان و کرۆك و ناوکی مرۆڤە و بە قووڵی ڕێزی ژیـانی تێـدا دەگیرێـت. شـیعر ئەگـەر بـە قووڵی ڕێزی ژیانی تێدا نەگیرا، بێ بگرە و بەردە ڕووکەش و یەکئاستە.

زەمان لای وەك موگناتیس وایە ئامانجی دەربڕین و کەرەستەکانی داهێنـان لە بیرکردنەوەی داهێنەر دێنێتە دەرەوە بۆ جووڵاندن و خـۆدەربڕین. پێوەنـدیی نێوان وێنەی هەستی و وێنەی زەینی بەرەو هەڵوەشانەوە دەبا و وێنەی ویسـتی کۆمـەڵگای کـوردی دەکێشـێ، کـە ویسـتێکی کـۆ واتایـە و بـە دوای داگیرسـانی هێڵێکی سەوز سەرگەردان و ماندووە، کە وەرچەرخان و گۆڕانێك دروست بکات، شـیعر دەکاتـە جێگـرەوە و جێگـرەوەش دەکاتـە شـیعر و خـۆی تێـدا دووبـارە دەکاتەوە، وەك چالاکییەکی بیندراویش بەشداربوونی کارای خۆی لـەناو پێشـان دەدات و پێکهاتــە وەردەگرێــت . ئەگەرچــی ئــەو بۆچــوون و پێــودانگ و جێگۆڕکێکردنــە جــۆرە ڕایــەڵێکی هەڵخەڵەتێنــەری شــیعری بێگــەردە. بــۆ بەرهەمهێنانی شیعری بێگەرد، هەزار ڕێگا هەیە بۆ خۆدەربڕین و خۆهێنانە سـەر دۆخی داهێنـان و دەسـت لـە دڵـی شـتەکان دان و ڕۆچـوون بـەناو سـەرزەمینی شیعردا.

مرۆڤ شیعر بنووسێت و سیاسەتیش بکات، بێ هیچ گومان و دڵ لە دڵدانێك لـە یەکێکیانـدا سـاختەکارە. بەشـێك لـە شـاعیرانی ئـەمڕۆ هێنـدەی خـەریکن لەناوەندە سیاسییەکان نزیك دەبنەوە، کەمتر لەوە خەریکی شیعری بێگەردن.

هەر دەقێکی شیعری بارێکی تایبەتی داهێنەر دەهێنێتە ئاوێنـەی بەرانبـەر بۆ خۆناساندن و جۆرێك گفتوگۆ و لێوردبوونەوە، پێویستیشە بەو پێودانگە، کـە بارێکی تایبەتـە لێـی وردببینـەوە، چـونکە بـارە تایبەتەکـە ئـەو هـۆ و ئامـانج و دەرهاوێشتەیەیە دەقە شیعرییەکەی لێوە بەرهەم هاتووە و بووەتە ئامـادەبوون لە بووندا . باری تایبەتیش، کە بوو بە بەرهەم، دەگات بە بەدەستهێنانی ئاگایی نووسین و دەبێتە ئاکارێك بۆ سروشـتی خـودی، سروشـتی خـودیش دڵگـەرمی و هەستیاری لەبارە تایبەتییەکەی نووسـەر دەکاتـە هێمـا و هێمـاپێکراو و وێنـەی گەورە، یان بچووککراوی چۆنیەتیی بیر و بیرکردنەوەی. لەم ئاڵوگۆڕ و کردەیەدا خودی نووسەر دەبێتە خودی ئەدەب و نیشانەی هونەریی ئەدەب دەدۆزێتـەوە. لەم حاڵ و بارەدا هونەری دۆزراوە بۆ بەرانبەر شـیاوی تێگەیشـتن دەبێـت و بـە بالاترین پلەی خۆی گەیشتووە.

سۆڤ لە دەروونی خۆیدا بە دوای ئازادیی خودابیدا دەگەڕێت و لـە ئـازادیی خودابیدا هەقیقەت داپۆشراو نییە. دەقی (هەنگوینی تاڵ ـ گۆڤاری بەیان، ژمارە 138ی سـاڵی1987، ل: 62 تـا 63)دا . بـە شـێوەیەکی پڕشـنگدارانە دەربـڕین لـە هەڵبـەز و دابـەزی ڕۆحێکـی پـڕ گومـان و پەرێشـان دەکـات. زیـاد و کـەمی لـە دەقەکـــەدا فرێـــداوە و کاکڵـــەی هێشـــتووەتەوە، واتـــا جومگـــە ســـەرەکی و پێویستییەکان. خاوەنی ئـەزموونێکی تێڕامـان و لێخوردبوونەوەیـە لـە ژیـانێکی جەنجاڵدا، ئەزموونی ڕۆح ڕایەڵ و هەستێکی ڕەسەنە لە ئامـادەبوون لـە بوونـدا، بوونێکی پڕ گومان و پەرێشان. ئەم شیعرە تایبەتێکە لە ڕوخسارە کاریگەرەکان و ئەو شتە دەردەبڕێ، کە شاعیر لە ڕۆحیدا، یان لە شـوێنێکی نزیـك ڕۆحییـەوە بە دوای سەرهەڵدانیدا عەوداڵە و سەرسام و چاوەڕوان لە پێشوازیدا وەستاوە.

www.dengekan.com

بـۆ نیشـاندانی کاکڵـەی ڕۆحێکـی پـڕ گومـان و پەرێشـان. ئـەم شـیعرە بژاردەیە، بە تین و تـاو و سـەرنجی تـەواوەوە لـە ڕیشـاڵی دەروون دەڕوانێـت و کرۆك و ناوکی هەستەکانی ئەزموون دەکات. پاش ئەزموونکردن و مامەڵە لەگەڵ کەرەستە ئەزموونکراوەکەدا دەیگوازێتەوە پانتاییەکی پیشاندراو. بـە بـوونێکی دیـار و ئامـادە و ئـازادەوە لـە (نوختـەی بیـنین)ی نـەمری و درەوشـانەوەدا دەوەستێت. وەك سۆڤی لەگـەڵ بنـەڕەتی بـوونی خۆیـدا گفتوگـۆ پێکدەهێنێت، گفتوگۆش یارمەتی بیرکردنەوەی دەدا، زمان و شیعر وەك خود و سروشت بەناو هەموو شتەکاندا تێدەپـەڕێنێت، بەرانبـەر هـەموو شـتەکانیش دەیانوەسـتێنێت، هەریەکەیان لە ڕێگـای ئـەوی دیکەیانـەوە هەسـت پـێ دەکرێـت و دەبێتـە هـۆی ڕووداو و چالاکی بوونی بالاّ.

ئامانجی نووسین خەیاڵ و واقیع بەگـەڕ دەخـات بـۆ پێشـبڕکێ و ململانـێ. خەیاڵ واقیع دەهێنێتە یاد و واقیعیش خەیاڵ تیشکدار و دەوڵەمەند دەکات. لەم شیعرەدا تیشکی دەروون دەوڵەمەندی و بەهێزی و باوەڕبـەخۆبوونی بـە شـاعیر داوە و لــە کاریگەرییــەکانی دەرەوەی ڕزگــار کــردووە. وێنــە بــە هێزێکــی جۆراوجۆری، ویسـتی و نەسـتی و نیشـانەی پێوەندییـەوە، خـۆی زاڵ دەکـات و خەیاڵ زاخ دەدا، هەستیارییەکی پـەنهان لـە وێنـەکان پـەخش دەبـن، بـە هـۆی زاوزێکردنی یەك بە دوای یـەکی وێنـەکان دەتـوانین دەسـت لـە هەسـتیارییەکان بدەین و فەزای چوار دەوری ویسـتی و نەسـتی و نیشـانەی پێوەنـدیی وێنـەکان ببینین. بـەم جـۆرە کەسـایەتییەکی پـڕ گومـان و پەرێشـان لـە ململانـێ لەگـەڵ خۆیدایە و دووچاری خۆخواردنەوەی بـەردەوامی دەکـات. ئـەنجام لـەناو گومـان دێتە دەرێ و گومانەکە خاو دەکاتـەوە، بـە دەسـتەواژەی (چـەندین بـیرەوەری ڕەشت بۆ جێهێشتم)، یان (بۆ بـەیانی پەشـیمانم) خـۆی بەختـەوەر و خۆشـحاڵ دەکات و پیرۆزییەك بە خۆی دەدات، خودی پیرۆزییەکەش لە ڕەوتی دەقەکـەدا دەردەکەوێت و ون نابێت. تێیدا هەقیقـەتی ڕۆحـی خـۆی بەرجەسـتە دەکـات و ئەوپــەڕی بــوونی خــۆی دەســەلمێنێت. لەگــەڵ ئــەم بەرجەستەکردنەشـدا بــۆ

www.dengekan.com

سازدانی جیهـانی ئـەدەبی. سروشـت هاوتـای مرۆڤـە، سروشـت وەك بابـەت لـە ئەزموونی ئەم شاعیرەدا کەم مامەڵەی لەگـەڵ کـراوە، یـان لابـەلا هاتووەتـە نـاو دەق و پەیوەستێکی قووڵ و قووڵبوونەوەی نییە. بارودۆخ و سەردەم و ڕووداوە جیاجیاکانی کات و شوێن دەبنە هۆی پێکهێنانی نووسەر، بەڵام کـە نووسـەر لـە ڕێگای نووسینەوە گەڕایـەوە سـەریان، ئەوکاتـە بـارودۆخ و سـەردەم و ڕووداوە جیاجیاکانی کات و شوێن دەبنە ئامانجی نووسین.

ئابی 2008 هەولێر

قەڵەمکێشی جەلال بەرزنجی بە وشە

شیعری باش وەك کانی پاراو وایە، هەمووومان لێـی بخۆینـەوە کـەم ناکـات. ئەو دەقانەی هاوچەرخی هـەموو ڕۆژ و ڕۆژگـارێکن، ئـەوەیان وەك ناوەنـدێك بـۆ ئێمە هێشتووەتەوە شـیعر بـرای خـوێنی نەهامـەتی و کەسـەرباریی‌ەکانی ژیانـە. (جـەلال بـەرزنجی) لـە دڵشـکان و ناکـامی و نەهامەتییـەکانی ژیـانی خۆیـدا کەمەیەکی کەمی شیعری جوانی کوردی نووسی.

شاعیریشمان هـەن کـوڕی ڕێـزلێگیراوی دەسـەڵاتن و ژیانیـان لێوانلێـوە لـە گەشت و خۆشی، دەسەڵات خەڕۆ و دانەخۆرە و ئالوودەی کردوون بە گەشـت و خۆشـییەکانی ژیـان. بۆشـاییەك لـە ژیانیانـدا نـەماوە لـە پێناویـدا تێبکۆشـن و هەوڵی پڕکردنەوەی بۆ بدەن. ناچارن بۆ درێژکردنەوەی هێڵی شیعر پـەنا ببەنـە بەر دەرەوەی خۆیان و وەك هاندەر و هۆکار، جۆرێك سـاختەکاری بـەکاربهێنن و

www.dengekan.com

هەموو پیرۆزییەکانی خۆیان، کە شیعرە لە پێناو خەرۆ و دانەخۆرەی دەسەلآت لە دەست بدەن. مرۆڤیش بێ ڕەچاوکردنی پیرۆزییەك ناتوانێت سەرکەوتوو بژی، کە شیعرش تاکە پیرۆزی شاعیری ڕاستەقینەیە.

تێکۆشان لەپێناو خۆشییەکانی ژیان و تێکۆشان لەپێناو شیعر یەك یەکیان لاسەنگ دەکات. بەشێك، بەشێکی زۆری شاعیرانی ئێمە لەم ڕووەوە شوێنیان وەك شاعیری ڕاستەقینە بەهێز نییە. خەرۆ و دانەخۆرە کراون، خۆشیان هەموو پەیمانێکی نهێنی دەبەستن بۆ خەرۆ و دانەخۆرەیی. دەچنە بەر سێبەران، ئەگەر ئەو سێبەرانە سڕیشیان بکەن. زمانحاڵی دەسەلآتن و دەسەلآتخواز و بێزراون. بۆ هەمیشەش لە ساتە بۆنورکەرەکانی بەر سێبەران دەمێننەوە. سێبەری شێریش هەر سێبەرە.

دەقی (بارانی ئەخیلۆس– گۆڤاری نووسەری کورد، ژمارە 3و4ی ساڵی 1992، ل: 38 تا 46)دا. لە ئەنجامی پاڵەپەستۆی ناخی خۆی و لەیەکدانی هەستەکانی، وەك دەربڕین لە نادیارییەکی کوشندە بەرهەم هاتووە.

لەم شیعرەدا هێمای دوولایەنی بەکارهێنراوە، شەوقێکی کورتخایەن لە ئەزەلییەتی ژیان وەردەگرێت و دەیبەستێتەوە بە فەزایەکی بێ کۆتایی تا خوێنەر بچێتە ناوی و بە ئارەزووی خۆی ئەم فەزایە فراوانتر بکات و ڕامانی سەرەکیی خۆی دابڕێژێت، بە تەواوی جەستەی دەقەکەشدا پەلوپۆ باوێت، کە بوو بە خوێنی دەقەکەش، پێوانەی لێدانی دڵی دەقەکە بۆی ئاسان دەبێت و ئاستی کاریگەرییەکەشی دەردەکەوێت.

کارامەیی لە بەکارهێنانی ڕاز و نهێنی و لەناو پێشبڕکێی ژیاندا بەدوای ئەزموونی کەسی خۆی گەڕاوە و پرسیاری چییەتی کەسی خۆی لە تۆیەکی ئەزەلی و نادیار کردووە. ئەم تۆیە لە خودی نووسەر خۆیەوە ناسراوە و دەست پێدەکات و دەیبەستێتەوە بە هێزی ژیانەوە. ئەگەر نەشی بەستێتەوە نزیکی دەکاتەوە لەو هێزەی ژیان بەگەڕ دەخات. بەهەر ئاراستەیەکدا ڕۆیشتبێت لەدوا خاڵدا گەڕاوەتەوە بۆ خاڵی بەهرەی بێگەردیی خۆی و (شیعربوون)ی کردووەتە

www.dengekan.com

ئامانج. وشەکانی ئەم شیعرە لەناو وشەی نامۆ و خەماوی هەڵبژێردراون. شیعری خـەماوی و بیرکردنـەوە و زمـانی کەسـی هـەموو دەم پـەنا دەباتـە بـەر ترپـە و ئاوازێکی خاو و لەسەرەخۆ، هێزی شیعری خودی خۆی دەخاتـە گـەڕ و مـۆرکی بیرکردنەوەی دادەڕێژێت. لە دوو وێنەشـدا، هـاودەقی لەگـەڵ خـانمی کفـن دروو کردووە . لە وێنەی یەکەمدا هاودەقی (خەمی بوونیی) و (خۆشەویستی بوونیی) لەگەڵ ناوەندی بووندا بەرجەسـتە دەکـات و داهێنەرانـە هـاودەقی لـە وێنەکـەدا دەگونجێنێت و کەرەستەکانی هونەری هاودەقی باش بـەکاردەهێنێت، بـەڵام لـە وێنەی دووەمدا، سۆزێکی ڕووکەشە و لەم بارەوە تێناپەڕێت بـۆ خـەمی بـوونیی خۆشەویستی بوونیی و کەرسـتەکانی هونـەری هـاودەقی بـاش بـەکار ناهێنێـت. دەقەکە لە (من) و (تـۆ)دا سەرچـاوە دەگرێـت و پەیـژە پەیـژە پەیـژە گەشـە دەکـات. پێوەندییەکانی نێوان من و تۆ، بنیادێکی بەهێزی ئەو ئاخاوتنەیە، کە من لەگـەڵ خۆیدا دەکات، یان لەگەڵ ئەوەی لەبوونیدا تواوەتەوە و بووەتە بەشێك لەو. من لە تۆ جیاواز نییە، تۆش لە مـن جیـاواز نییـە، هاوتـایی پێکـدەهێنن و دەڕواننـە ئەزەلییەت و نادیارییەك. ئەو من و تۆیە، من و تۆیەکی ڕۆمانسی نییە و ئاسـۆ و دووری خرۆشاوی ناو دەقەکەیـە، دانـە پـەیڤی مـن و تـۆ کولتـووری لەمێژینـەی شاعیرانی تەسـەوفە، بەشـێوازی کـێش و سـەروا بـەکارهێنراوە، لـە ڕووبـەرێکی فراوانی شیعریدا کاری پێکراوە، لە تەسەووف و بەختەوەریی خوداییـدا ژیـان لـە دروشم و دەمامك و گـەلحۆیی ڕزگـار دەبێـت. ئـەوەی مایـەی سـەرنجی قـووڵ و سەرسوڕهێنەرە شاعیرێکی ئـەمڕۆ لـە شـیعرێکی ئـازاد و شـێوە پەخشـاندا ئـەم کولتـوورە کلاسـیکییە بـەتاو و تینێکـی داهێنەرانـە دووبـارەی بکاتـەوە و بـاش بـەکاری بهێنێـت .(منـیش قاچـێکم گێچـاوی ڕۆژئـاوا، ئـەوی تـرم شمشـاڵی ڕۆژهەڵات).

شـاعیر لـە شـیعرەکەیدا هاووڵاتییـەکی دیـاری مانـدووە و هەسـتی نـامۆیی ئاوارەی کردووە، ئەم هەستە نامۆییەی بـە گـەورە دەخاتـە بەرچـاو و هەسـتی نوێیەخشی لێ بەرهەم دەهێنێت، کە بابەتێکیش هەڵدەبژێرێت بۆ ئـەزموونکردن،

www.dengekan.com

یان بابەتێك ئەو هەڵدەبژێرێت بۆ ئاشکراکردنی، لە نیازی خۆیدا پێی وایە لەم ئەزموونکردنەدا دەگات بە ڕەگ و ڕیشە، نووسینە بەرهەم هاتووەکە خودی ڕەگ و ڕیشەکەیە و شاعیر لەسەر هەستەکانی خۆی تاقی کردووەتەوە. ژیانی نووسین بەستراوە بەو ژیانەی، کە کەسی نووسەر ئەزموونی کردووە، یان کەسی نووسەر بۆشاییەك لە ژیانی ئەزموونکردوویدا هەبووە و هەوڵ دەدات لە ژیانی نووسیندا تەواوی بکات و شێواز و فۆرمێکی نیمچە بەختەوەری پێ بدات. ژیانی ناو نووسین، ژیانێکی پاڵەوانانەیە و لە ناوەندی خودی خۆیدا چاودێرە و قووڵایی دەپشکنێت، کە ناوەندی نووسینە. بە دوای گفتوگۆ و خولیای ئاشنا و ڕۆشنا نزیکەکانی دەگەڕێت و بەدڵ دەیاندوێنێت و دەیانکات بە ئاکارە سەرەکییەکانی نووسین.

شیعرەکە کەمێك سۆزدارە، لە دەربڕیندا ڕوون و ڕەوانە. لە هەمان کاتدا زۆر قووڵە و ڕۆشنبیریی فراوان و ڕۆحانییەتیان لە خوێنەر دەوێ. دەکرێ وەك دەق و شێوازی (سانایی خۆبەدەستەوە نەداو) تەماشا بکرێت. بابەتەکەی بە دەوری ئەزەلییەت دەسووڕێتەوە و لە ڕێگای خەمی بوونیی و خۆشەویستی بوونیی تاسەی بۆ نادیاری مرۆڤ و گەردوون دەردەبڕێت، کە پێشبڕکێی خەمی بوونیی و خۆشەویستی بوونیی پێشبڕکێیەکی بێ کۆتایی و ئەزەلی و نادیارە. دەبێتە بنیادی شوێن و کەسی، یان جێگای بنیادی ئەزەلییەت دەگرنەوە و دەبنە واتا و لە زیندووەتیدا ڕۆڵی ئێستێتیکا دەبینن، یان خەمی بوونیی دەکاتە خاڵ و خۆشەویستی بوونیی بەدوایدا دەهێنێت و دەیکاتە هێڵ، هەردوو خەم دەکاتە تابلۆ و ئامادەی دەکات بۆ پیشاندان، هەروەها بەهۆی ڕۆحانییەتی زمانەوە وادەکات وشە مانایەکی ئەزەلی و نادیار ببەخشێت و گواستنەوەیەك بێت بەرەو (ڕەگەزی کتوپڕی). ڕەگەزی کتوپڕی لە سروشتی ڕاستەقینەی خۆیدا ئەرکی شێواندنی کپی و هێمنی دەروونی خوێنەر نییە، بگرە داڕشتنەوەی کپی و هێمنی دەروونی خوێنەرە و هونەری ڕوونکردنەوەی ژیانە بەمانا ئەزەلی و نادیارییەکەی، کە ژیان کۆمەڵێك پارچەی لێك نزیکن و بینایەکی ڕوون و

www.dengekan.com

ئاشکرا دروست دەکەن و خەمی بوونیی و خۆشەویستی بوونیی لە بارێکی ناخەکی دەخرۆشێنن. ئەم خەمە بوونیی و خۆشەویستی بوونییە لەم دەقەدا لە فەزایەکی بێ کۆتایی و نادیاریدا خرۆشێندراون و لێك گرێدراون.

زمان لە ڕۆحی نووسەر دەست بەکارە و لە شیعردا بە جۆرێکی تایبەت بەکاردەهێنرێت. نهێنییەکانی ڕوانین و گرفت لە تێگەیشتن و لێکدانەوەی جیاوازە لەگەڵ ئەوەی لە زمانی پەخشان بەهەموو لکەکانییەوە بەکار دەهێندرێت، چونکە زمان لە شیعردا هێما و سرووش وەردەگرێت تا ئەوپەڕی سنووریش پەیوەستدار دەبێت بە سۆز و یادگاری ئەزموونی ژیانی کەسیی شاعیر، هەروەها بەهۆی وێنەوە هێما و سرووش بەبیر و بیرکردنەوە دەدات و لە زەیندا وێنەی تایبەت دەخولقێنێت. لە هەمان مەبەست لە خاڵێکی قووڵتری (سەرنجی هەستی)دا وێنە بیر و هۆش تاو دەدات.

وێنە لەنێوان کۆمەڵێك پێوەندیی جیهانی پڕ هێزی ناوەوەی شاعیر و وێناکردنی ژیانی کەسی شاعیر دەخولقێنێت و هەڵچوون وریا دەکاتەوە. لەم بار و بوارەدا وێنە بە هۆی پیتی بانگکردن دەنگی وێنەکە دەگوازێتەوە. وەك ڕاز و نهێنی بوون دەکاتە ئاوێنەیەکی جیوە ئەفسوونی، وەك هاوارێك ئازاری هەموو کۆستێکی تێدا کۆدەکاتەوە و دەری دەبڕێت. لە پاشاندا دووبارەی دەکاتەوە تاڕادەی بێزارییەکی سامناك و کوشندە. وێناکردنی کەسی و خەیاڵی لە چالاکی خۆیاندا بەردەوام دەبن. ئەو هەستە ئێستێتکییەمان لا دروست دەکات، کە شاعیر هەوڵی ڕایەڵکردنی داوە، بەڵام دەبێت ئەو هەستە بەتەواوەتی لە ڕەوتی ڕستەکاندا برەخسێندرێت، کە بەهای شیعرییەتی تێدا پەنهانە.

شاعیر بەو شێوەیە دەنووسێت، کە پێی ئاسوودەیە و پێگە و ڕێگای خۆی بۆ ئاشکرا دەبێت. خوێنەریش لەم پێگە و ڕێگایەدا لە هەقیقەتی ڕەهای شیعرییەتدا لە خولیاکانی خۆی نزیك دەبێتەوە. گیانی شیعرییەت لە ڕێگای باش بەکارهێنانی زمانەوە دێتە ناو جەستەی شیعر. لادانی زمانی لە شیعردا گونجاوە، جۆرێکە لە بیری داهێنەرانەی شاعیر. ئەم بۆچوونە تاڕادەیەك بۆچوونێکی لەبارە، بەڵام شیعر پێشێلکردنی ڕێزمان نییە. لە سنووری ئەم

نیمچە لادانەدا تێناپەڕێت. لەم دەقەدا زمان بەهێز نییە، هەست بەهێزترە. هاوسەنگ نەکردنی (زمان) و (هەست) جۆرێك ناتەبایی بە بنیادی شیعرەکە داوە، هەروەها وێنەیەکی لە دوو شوێندا دووبارە کردووەتەوە، بێ ئەوەی ترپە و ئاوازێك، یان دۆخێکی زەینی بگۆڕێت. لە شیعرێکی وا یەکبابەتی و یەکگرتوو و هێمادارردا، دووبارەکردنەوەی وێنە ترپە و ئاوازێکی بە جۆش بە بنیادی شیعرەکە نادات، بگرە تووشی هەناسەبڕکێشی دەکات، هەروەها ڕەنگ و ڕووی سروشتیش لە جیهانبینیی شاعیردا دەرکەوتەیەکی تایبەتی نییە.

بینینی ئاسۆیی لە خەمی بوونیی خۆشەویستی بوونیی، کە بە خوڕ بەدوای یەکدا دەڕژێن و دەڕژێنە ناوەندێك، کە بوونێکی دیار و دەستنیشان نەکراوە لە خەمی بوونیی و خۆشەویستی بوونیی . بگرە بوونێکی نادیار و ناوەندێکە وەك ئەزەلییەت و نادیاری، کە ڕامانی سەرەکیی دەقەکە بەناو هەموو جەستەی بووندا تانوپۆی چنیوە و دەبێتە ڕۆژ و ڕۆژگار و ڕاز و نهێنییەکی بزر، کە ڕۆحانییەتی بوونەکانە و شیعرییەتی دەقەکەیە. دەقەکەش لە ژیانی ئاسایی خۆیدا ئالوودەی تەنیایی خۆی بووە. وەك ئالوودەیی بەتەنیا (لەدایکبوون) و بەتەنیا (مردن) و پڕبوو لە هەموو دڵشکان و ناکامی و نەهامەتییەکانی ژیان.

ئەیلوولی 2008 هەولێر

قەڵەمکێشی عوسمان شەیدا بە وشە

ئەو کەسەی لە دڵەوە دەنووسێت، بەرپرسیاریەتی لە ئاست زمان و خوێنەراندا بە هێزە و وەك مەترسییەکی بکوژ تەماشای کردەی نووسین دەکات. ئەگەر نووسینەکەی هێزی تێدا نەبوو، ئەوە کات دەیکوژێت و لەناوی دەبات، ئەگەریش هێزی تێدا بوو، ئەوە کات ژیانی پێدەدات، ژیانپێدانی نووسین بە نووسەر، هەستکردن بە بەرپرسیارەتی نووسینە.

یەك لە خاسییەتەکانی (عوسمان شەیدا) ئەوەیە مانا لە وشەدا چڕ دەکاتەوە تا ئاستی درەوشانەوە و جیهانبینییەکی بەتین. وردەکاری و هەستیاریی پێ

www.dengekan.com

گرینگە بۆ ئەوەی هەستی مانادار و ئومێدی بەتینی ژیان دەربېڕێت. لـە شـێوازدا بـەرزی و نزمـی نییـە، بـەلام لـە هەڵبـژاردنی بابەتـدا دووچـاری بـەرز و نزمـی لـە (ڕێکخستن)و (وێنە)دا دەبێتەوە، هـەموو شـێوازەکانی شـیعریش بـۆ گەیشـتن بـە شێوازی نوێبەخشی و شکۆی نوێبەخشی بـە خولیـا و پێویسـت دەزانێـت. ڕەنگـە شیعر لە ڕۆژێك و دانیشتنێکدا ڕەشنووسـی یەکـەمی تـەواو ببێـت و دەسـتکاری و پێداچوونەوەیەکی کەمی بووێت، بەلام گەلالەکەی لە یـەك ڕۆژدا نەخـەملّیوە، یـان شیعرەکە هەستپێکردنی یەك ڕۆژ و ڕووداوێك نییە، جۆرێك کار لەسـەر کەسـایەتی خۆکردنە و کەوتووەتە بەر کاریگەریی چەندین ڕووداوی جۆرا و جۆری دوور و نزیك. وەك لە خاڵەوە دەستپێکردن بۆ هێڵ و لێك گرێدانی پارچەکانی بینین. لە ئـەنجامی لێك گرێدانی پارچەکانی بینینی خۆی، وێنەی بوونێکی تەواوی خۆی دەبینێتـەوە. وێنە لە کاری ئەدەبی داهێنراودا بە هیچ حاڵ و بارێك و توندڕەوییـەك ناشـێوێندرێ و حـوکمی پێشـوەختەی لـەبارەوە نادرێـت. وێنـە لـە حـاڵ و بـاری هـێمن و نـەرم بیرکردنەوەدا وێنا دەکرێت. شاعیری ڕاستەقینە هەمیشە بەشێوەی ئاشتیخوازانە و لێبووردە دەژی و نووسین لە دیدی ئەودا کردەیەکی زۆرکەسییە لەنێوان ئەدیب و ئەدەبدا. خوێنەر لەو وێنەیەدا هەست بە ئارامی دەکات، کە لە حاڵ و باری هـێمن و نەرم بیرکردنەوەدا بەرهەم هاتووە. نەك لە حاڵ و باری دۆخی شێواودا. شـیعر ڕوو ناکاتە جەماوەری گشتی، بگرە ڕوو دەکاتە جەماوەرێکی تایبەت، کە دەستەبژێرە و ناچـێتە پـاڵ هـزر و هونـەری بـاو. بـێ هـیچ ئەلفوبێیـەك ئـەو خوێنـەرەی، کـە بەرهەمەکەی بۆ نووسراوە، وێنەی خۆی تێدا دەناسێتەوە. ئەگـەر بـۆ جـەماوەری گشتی نووسرا، ئەوە جەماوەری گشتی وێنەی خۆی تێدا دەناسێتەوە. ئەگـەریش بۆ تایبەت و دەستەبژێر نووسرا، ئەوە خوێنەری تایبەت و دەستەبژێر وێنەی خـۆی تێدا دەناسێتەوە. ڕەنگە هەردوو جـەماوەریش لـە یـەك ڕووداودا ژیـابن و هەریـەك ڕووداوەکە بەئاستی تاسـە و بیرکردنـەوەی خـۆی بناسـێتەوە و پێناسـەی بکـات. بەهۆی نووسینەوە چ نووسینی داهێندراوبێت، یـان نووسـینی ئاسـایی، پێوەنـدی مێژوویی لە نێوان جەماوەری گشتی و تایبەت و دەستەبژێرەوە دروسـت دەبێـت و

هاوکاریی یەکتری دەکەن بۆ ناسینەوەی وێنەی کەسیی خۆیان. پێوەندی و گفتوگۆی جەماوەری گشتی لەگەڵ شیعردا لە چوارچێوەیەکی گشتیدا دەسووڕێتەوە، هەروەها پێوەندی و گفتوگۆی جەماوەری تایبەت و دەستەبژێر لە چوارچێوەیەکی تایبەتدا دەسووڕێتەوە.

هەر نووسینێك بانگەشەیەکە بۆ پێشاندانی وێنەیەك، ئەو وێنەیەی نووسین لە توانایەکی تایبەتدا لەگەڵ خۆیدا دەیکێشێت و دەیهێنێت.

هەوڵدانی خوێنەر بۆ ناسینەوەی وێنەی خۆی، کارێکی بێ هوودە نییە، بە پێچەوانەوە دەبێت نووسین دەرفەتیان بدات بۆ ناسینەوەی وێنەی کەسیی خۆیان و ئەو خوێنەرەش خۆشبەختە وێنەی خۆی لە کارێکی ئەدەبیدا دەناسێتەوە. توخمی ئیلهامبەخش لەم ناسینەوەیەدا چییە. ڕەنگە بارێکی زۆر تایبەت بێت و تەنیا لە چرکەی چەشەی خوێندنەوەدا هەستێکی شاراوە دەری بخات و بەرزی بکاتەوە بۆ ئاستی بینین و ئاشکرا بێت.

ئەگەر خوێنەر وێنەی خۆی لە کارێکی ئەدەبیدا ناسییەوە، ئەوە بەرهەمهێنەرەکە زەینی بەرهەمهێنانی لەبارەی ئەو بەرهەمەی بەرهەمی هێناوە، بەهێز دەبێت و بەرهەمەکەشی بەرهەمێکی خاوەن ئاراستەیە. ناسینەوەی وێنە کردەیەکی هەستیاری دەوێ، کە پێی دەوترێ بەرپرسیاریەتی نووسین لەبارەی نووسینەوە.

ژیان هەستێکی لێڵ بەو کەسە نادات هەموو ڕۆژێ پرسیاری خاوەن ئاراستە لە مەڕ ڕاز و نهێنی دەکات و گیرۆدەیە بەدەست سەرسامییەکانی گەردوون و ژیری و دانایی پێغەمبەر و داهێنەرەکان. لەو حاڵ و بارەدا کەسی پرسیارکەر و دڵگەرم بە سەرسامییەکان بووەتە بەشێکی زیندوو و کارا لە ڕاز و نهێنییەکان. شاعیر پەی بەو هەموو ڕاز و نهێنییەی ژیان دەبات لە دۆخگۆڕینی بۆ زمانی شیعری و دواتر بۆ شیعرییەت پێدانی. بەهای ڕاستەقینەی پرسیار، وەڵام نییە، خلیسکانە لە وەڵام. پرسیار لە سەر پێشکەوتنی مرۆڤ و بەرپرسیارەتی دادەمەزرێت. لە دەقی(دوو پارچە شیعر- گۆڤاری نووسەری کورد، ژمارە 3ی ساڵی 1985، ل: 187تا190)دا

www.dengekan.com

ژیان به تەواوی پێکهاتەی خۆیەوە بـە گـەرموگوڕی هەیـە و ژانـی بەرپرسـیاریەتی بـەهێز و بـە تەوژمـە بـۆ دامەزرانـدنی ژیـانێکی خۆشـگوزەران. بـە کارەسـات و ئەنجامـەکانی جـەنگ دڵگـران و نیگـەران و کەسـەربار و ورووژاو بـووە و لێـی دوور کەوتووەتەوە، وەك جۆرێـك هـەڵاتن لێـی هـەڵاتووە. جـەنگ مەینـەتی ئـەوی وەك شاعیرێك گران کردووە و ئەمیش لە ئەنجام و تاوانەکانی جەنگ نابوورێت. بایـەخی بە دوو تەوەری سەرەکی داوە. ئەوانیش خۆشەویستی و مـردنن. خۆشەویسـتی — بوون، مردن — نەبوون، هـەروەها بایـەخی بـەدیاریکردنی شـوێن داوە. شـوێن لـە دیدی ئـەودا هەمیشـە نیشـتیمان بـووە و خواسـتییەتی ژیـانێکی خۆشـگوزەران و جێگیری تێدا بەسەر بەرێت . لە هەندێك حاڵ و باریشدا دەبێتە گۆڕ.

لەبارەی زمانی شیعرەوە یەکەمین شت کە هەستی پێدەکەین ترپە و ئاوازە، ترپە و ئاوازەکی زرینگەداری خوڵقاندووە. وێنە لە سەر بنەمای دووبارەبوونـەوەی زرینگەدانەوەی ترپـە و ئاوازەکـەدا بنیـاد دەنێـت. هەنـدێك وشـە بـەناخی ڕۆحـی شاعیرەوە دەلکێن و لەگەڵ درێژبوونەوەی ئەزموونیدا درێـژ دەبێتـەوە و دووری و ئاسۆی دیکە دەکاتەوە.

شاعیری ڕاستەقینە لە ماوەیەکی دیاریکراوی تەمەنیدا شیری شیعر دەخـوات و دواتـر بـۆ هـەموو تەمـەن بـە خوێنیـدا هاتوچـۆ دەکـات. لـەو پێناوەشـدا ڕەنـج دەکێشێت. کەسێکە بـەردەوام لـەناو کۆمـەڵگا بـە گشـتی و ناوەنـدی ئـەدەبی بـە تایبەتی دۆخێکی نالەباری بۆ دروست دەبێـت و خـۆی بـە بێگانـە و نـامۆ دەزانـێ، دەوروبەریش وەك بێگانە و نامۆ تەماشای دەکات، لە پێناو گەشەپێدانی کولتوور و زمانـدا لـە دڵـەوە تێدەکۆشـێت و ئـەو بێگانـەیی و نامۆییـەی لـەم تێکۆشـانەدا دەڕەوێنێتەوە، دوای بەسەرچـوونی سـەردەمێك بـە سـەرنجدان لـە گەشـەپێدانی کولتـوور و زمانـدا دۆخێکـی لـە بـاری بـۆ دروسـت دەبێـت. دۆخـی شـیکردنەوەی ڕۆشنبیری، لە ئاستێکی گەورەمەندی دەیبینێت و ئەو بینینە بە پلەیەکی شـیاوی دەگەیەنێت. ئەوە گەشەی کولتوور و زمانـە شـاعیری ڕاسـتەقینە و کۆمـەڵگا لێـك نزیك دەخاتەوە و ئاشتیان دەکاتەوە تاڕادەی یەکخستن لە(ڕێکخستن)و(وێنە)دا و

ژیانێکی تەواو تازە و بەخشندە پێکدێت. بەردەوامبوونی گەشەی کولتوور و زمـان بەهێزتری دەکات. خوێنـەریش وەك خـاوەن بەهرەیـەکی تایبـەت لـە دیـدارەکانی شاعیر و کۆمەڵگادا گوێڕایەڵ و بەهرەمەند دەبێت.

تشرینی یەکەمی 2008 هەولێر

قەڵەمکێشی سەلاح شوان بە وشە

ئەو کاتەی نووسین دەبێتە تاکە پەنا و چێژی دەگمەنی نووسەر، نووسەر بە دۆخی نووسین گەرم دادێت و لەبارەی نووسینەوە کەسایەتییەکی بەهێز و سەرکەوتوو و گەشبینی دەبێت. لەو بەهێزی و سەرکەوتوویی و گەشبینییەیدا دەبێت هەڵسوکەوت لەگەڵ تەنیاییدا بکات و پێوەندییەکی هاوشێوە بسازێنێت، پێوەندیی نووسین و تەنیا بیرکردنەوە لە نووسین و لێکدانەوەی هۆشیارانەی نووسەر بەکاتی نووسینەوە. لە کاتی نووسیندا هەیکەلی گشتی نووسین روون نییە. سەرەتای چییە و کۆتایی بە کوێ دەگات. لە درێژە و کردەی نووسیندا وێناکان دەگۆڕێن و ئاڵوگۆڕی بنەڕەتییان بەسەردا دێت. بزاوت و جووڵەی ئەو رووداوانە ڕوودەدەن، کە لە مێشکت نیشتوون و دەبنە ڕووداوی کاتی نووسین. جێگۆڕکێ بە هەستەکانت دەکەن. ئەو گۆڕانانەی لە کاتی نووسیندا ڕوودەدەن و دێنە ناوەوە گرینگترین توخمی نووسینن. لەو حاڵ و بارەشدا هێشتان نازانیت لە تەواوی نووسینەکەدا چی ڕوودەدات. بابەتی سەرەکی چییە و شێوازی نووسین چی دەبێت، بەڵام هەستی نووسین بەردەوام و بەتەوژم شەپۆل دەدات. لە دەقی (تێکەڵبوون–گۆڤاری نووسەری کورد، ژمارە 5ی ساڵی 1980، ل: 65 تا 68)دا هەبوونی پێوەندییەکی ناوەندی لەنێوان وێنەکاندا بووەتە یەکخستنی پێکهاتە و ناوەرۆکی دەقەکە و زانینی لێکدانەوە، هەروەها پەرەپێدانی پێوەندیی ڕەگەزی زمان و دارشتن پێداگری و کۆششێکی زۆری ویستووە و چووەتە ناو وردەکارییەکان بۆ بەرهەمهێنانی دەقێکی دلێر و پڕ لە شەپۆل. لەم حاڵ و بارەدا دەق ئاکامی ڕێکەوت و چرکەساتی کورتخایەن و دۆزینەوەی لە ناکاو نییە، بگرە مەبەستە و لە ڕوانگەی تایبەت و جیاوازدا بە ئاکام گەییوە و بەرهەمی حاڵ و باری گونجاو و شیاوە. هەستێکی بەجۆش لە حاڵ و بارێکی گونجاو و شیاودا پەرە پێدەدات و دەبەخشێ. خوێنەریش بەناو پێکهاتە و ناوەرۆکی ڕۆدەچێت و گۆشەی ئاکامێك دەگرێت و زەمینەی بیرکردنەوەی

www.dengekan.com

بەهرەدار دەكات. شیعر لە كەناری مانـەوە و نـەمریی خۆیـدا هەمیشـە ڕۆڵـی لـە هەقیقــەت و خــەیاڵ بینیــوە و هەمیشــەش دەیبینێــت و بــە تــەواوی وشــە هەستییەكان، كە مرۆڤ تامەزرۆییان دەكـات. چـەمكی هەقیقـەت و خـەیاڵ تیـژ دەكات و چێژی دەگمەن و تەنیایی لـە زەینمـان لێـك نزیـك دەكاتـەوە تـاڕادەی یەكگرتنی نێوان شیعر و شاعیر.

ئەم شاعیرە لە 1947/4/15 لە دێی مام ڕەش، ناوچەی شوان لەدایك بـووە، ئەو ناوچەیە، ناوچـەیەكی دەشـتایی بەپیتـە، لـە ئـەزموونی نووسـینی شـاعیردا كەمتر باسی چیا و بەفر و.....تاد، كـراوە، بگـرە بەخـەملێوی وەك شـێوەیەكی دەربڕین لەنوختـەی بیـنین و بـەخۆدا چـوونەوەدا باسـی مـاتی و شـكۆی جـوان ڕاكشاوی دەشتایی كراوە.

شیعر خۆنووسی و سەربردە و تۆماری ڕاز و نهێنیی مرۆڤایەتییە , شاعیران بە تواناوە توانایان لەناویدا بەكاردەهێنن و هێزی ڕۆحییان دەخەنە سەر زەویـی واقیع و مێژوو، پاشان دەگەڕێنەوە بۆ هێما و ئەفسانە، ئەو هێما و ئەفسـانەیەی بوونەتە هۆی دڵـەڕاوكێی زۆری مرۆڤایـەتی. شـیعری ئـەم شـاعیرە خۆنووسـی و سەربردە و تۆمـاری ڕاز و نهێنـی تاكـە كەسـی خۆیـەتی و بـەردەوام خـۆی وەك كەسی یەكەم لە بنیادی شیعرەكانیدا بوونی پەخش دەبێتەوە. هەندێك جـاریش بـۆ پەیوەنـدیكردن بـە ئـەوی دیكـە و لێـك نزیكبوونـەوەیان. لـە هێمـا و وێنـە و لێكچوواندن و پێكچـوواندن. وەك هۆكـار و هەوڵـدانێك سـوود لـە دەنگـە بـەرز و نزمەكانی دراما وەردەگرێت.

ئەم شاعیرە كاتێكی زۆری لـە جـوانترین سـاڵانی تەمـەنی خـۆی بـۆ شـیعر تەرخان كردووە و لەو خۆتەرخانكردنەشیدا ئەزموون و شارەزایی پەیدا كردووە، لە پێكهاتەیەكی نوێبەخشدا كردوویەتییە خـاڵێكی باشـی پێگەیشـتن لـە زمـان و شێواز و تەكنیكدا. تۆڕێكی وردی بۆ زمان و شـێواز و تـەكنیكی خـۆی چـنیوە و گۆشەگیری هەڵبژاردووە. گۆشەگیریش باشترین ماوەی ڕەخسـاوە بـۆ نووسـینی دەقی قووڵ و فرەدەنگ و گومانكردن لە واقیعی بوونی جیهان. فەزای واقیـع بـە

www.dengekan.com

گومان دەورەدراوە. شیعر ڕێچکەیەك لەو گومانە وەردەگرێت و دەچێت فـەزای ژیـان فـراوانتر دەكـات و پەیوەسـتت دەكاتـەوە بـە وردەكارییـەكانی (زمـان) و (شێوان) و (تەكنیك). قووڵبوونەوە و خەملێنی ئەزموون مژدەبەخشـە و پـەیمان دەدات بۆ ئـەو هەسـتە ئەدەبییـەی، كـە لـەلات گەڵاڵـە بـووە، ڕاهێنـانی لەسـەر بكەیت و هەوڵی ئاشكراكردن و نووسینی بدەیت.

نوێبوونەوە و گۆڕان لە زمان و شێواز و ترپە و ئاوازدا تیشكدانەوەی بنیـاد و ڕۆنانە و تایبەتمەندیی شیعری نوێبەخشیان پێدەناسـرێتەوە، فەرامۆشـكردن و پەراوێزخســتنی نوێبوونــەوە و گــۆڕان لــە زمــان و شــێواز و ترپــە و ئــاوازدا لێســەندنەوەیەكی سەرچـاوەییە لـە نوێبەخشـی و داخرانـی فـەزا و كوشـتنی سەدای خەیاڵە. نوێبوونـەوە و گـۆڕان لـە زمـان و شـێواز و ترپـە و ئـاوازدا ئـەو توخمانەن، كە لـە بەرهـەمی چـاكترین شـاعیرانی ئێمـەدا جوانخـوازی و ئاكـار و بـوونێكی شـیعرین. لای ئـەم شـاعیرەش ئـەم توخمانـە تایبـەت و تایبەتمەنـدن. ئەزموونیان بەپیت و دەوڵەمەند كردووە.

ئـەوەی جێگـای سـەرنجی پەسـندە لـە دامێنـی هـیچ دەقێكیـدا تێبینـی و پـەراوێز نەنووسـراوە. ئـەوەش تەندروسـتیی تـەواوی گیـان و نـاوەڕۆكی دەق و پێگەیشتنی نووسەرە لە هونەری نووسـین. لەئاسـتی بـیرورِا و بیركردنەوەشـیدا ئەشقی خۆی لە ئێستێتیكای مانـا و سرووشـی مانـا و ترپـە و ئـاواز و دنیایـەكی دەست پێنەگەیشتوودا قووڵ كردووەتەوە.

كاری ترپە و ئاواز لە شێوازدا ئەوەیە پێكهاتەی وێنە ڕوون بكاتـەوە. وێنـە هەقیقـەتێك لـە ژیـان دەخاتـە ڕوو، یـان خـەیاڵێك لـە ڕێگـای وێنـەوە دەكاتـە هەقیقـەت و فۆرمێـك دادەڕێـژێت و دایدەمـەزرێنێت. وێنـەش بەسـتراوەتەوە بـە تێگەیشتنی چاو لەناو تێڕوانینی خۆیدا و بریتییە لـە هێمایـەك، كـە دەربـڕین لـە هێمـاپێكراو دەكـات. زمـان هێمایـە و ژیـان بـە هـەموو وەرچـەرخانەكانییەوە هێماپێكراوە.

زمان لە شیعری (سەلاح شوان)دا هەموو شتێکە و وەك هەموو شتێکیش دەمێنێتەوە، دەبێتە پێوەندییەکی ناوەند لە نێوان وێنەکاندا. ڕۆشنبینیی ڕەگی وشە دەبینێت و لە یەك دۆخدا نامێنێتەوە. وێنەش داخوازییە دەروونییەکانی شاعیر بەرز دەکاتەوە بۆ ئاستی بینین، ئەو داخوازییە دەروونییانەی دەبێتە جیهانبینی و شاعیر خەونی پێوە دەبینێ، یان دەبێتە هۆی خەونبینینی، یان لە خەیاڵیدا پێی گەیشتووە و لە ڕەگە گشتییەکان لای دەدات و دەیبەستێتەوە بەڕەگە تایبەتییەکانەوە. لە ڕووی زمان و شێواز و تەکنیکەوە دڵنیابوونێکی شیعری بە شاعیر دەدات. ئەو داخوازییە دەروونییەی، کە لە خەیاڵی پێی گەیشتووە، لەم حاڵ و بارەدا خەیاڵیش ئیش دەکات بۆ ئەوەی ببێتە بەشێکی بچووك لە واقیعی خاوەن بزاوت و جووڵە و کاریگەردا.

شاعیر لەسەر ئاستی بوون لە هەناوی خۆیدا دەژی و هەوڵ دەدات بزانێت و بدۆزێتەوە. شیعریش هەنگاو بەرەو بەرزایی بە واقیع دەنێت و ماناشە بۆ بوونی پڕ بزاوت و جووڵە و کاریگەری، دەیگەیەنێت بە بوونێکی ڕوون، بوونی ڕوون بەئاسانی ناکرێت بە نووسین، بەڵام کێڵگەیەکی بە پیت و بە هاتە بۆ پەروەردەکردنی هەستیاریی نووسین. لەگەڵ ئەوەش دەنگدانەوەی ئەم بوونە ڕوونە لە هەناومان دەبیستین. دەبێت لەگەڵ ئەم دەنگدانەوەیەدا هەڵبکەین و بڕۆین و هەوڵی زانین و دۆزینەوە بدەین، چونکە دیوی هەقیقەتی نووسین و مرۆڤە. نووسین و مرۆڤ زوو بە واقیع ناگەن تا پەی بە داو و ڕایەڵ و دەرهاوێشتە هاوچەرخەکانی نەبەین. واقیع هێندەی ئەوەی نووسین مانای دەداتێ، لەوە زیاتر خۆی هەستیاری خۆی پەروەردە دەکات و مانای هەیە و دەزانێت و دەدۆزێتەوە. شاعیر لە زانین و دۆزینەوەی جیاجیادا لە ژیان ڕادەمێنێ و دەکەوێتە ناو کۆچێکی ئەزەلی و چاو دەگێڕێ و ورد دەبێتەوە و دەزانێت و دەدۆزێتەوە، بەڵام قەناعەتی تەواوی بە زانین و دۆزینەوەکەی نایەت. دووبارە کردەکە دەست پێدەکاتەوە، لە دەستپێکردنەوەیدا هێڵێکی دیاریکراوی نییە.

www.dengekan.com

هەوڵ دەدات لە ڕامانێکی گەردوونیدا بۆ ژیان ڕۆحێك سۆراخ بكات و بەرهەم بهێنێت لەسەر زەوی (هەقیقەت) و (نووسین) بمێنێتەوە.

کانوونی یەکەمی 2009 هەولێر

قەڵەمکێشی دڵشاد مەریوانی بە وشە

خودا ئەو هێز و بەهرەیەی بە شاعیر داوە لە ڕوانگەیەکی تایبەتدا لە خۆی و لە ژیان بڕوانێت و ئەو دیاردەیە بە پێویست بزانێت، کە شیاوی خستنەڕوو بێت. شیعریش هەمیشە هێمای ویژدان و ئێستێتیکای پەسندکراو بووە، هێمای ویژدان و هێمای ئێستێتیکا هەمیشە خودێکی پڕ شیعر بەرهەم دەهێنن. شیعری فرەدەنگیش لە ئەنجامی لێکدانی هێمای ویژدان و هێمای ئێستێتیکادا بەرهەم دێت. هەندێك جار دەقێکی ڕەوا و فرەدەنگ دەخوێنینەوە وا هەست دەکەین ئێمە لەناو دەقەکەدا ڕسکاوین و گەشە دەکەین، دەقەکەش لەناو ئێمەدا دەڕسکێ و گەشە دەکات. هاوتایی و هاوسەنگی و هاوشێوەیی دروست دەبێت. دووری و ئاسۆیی بەختەوەرییەکی ڕەها دەکەینەوە. لەم بار و بوارەدا وا دەزانین ئێمە دەقەکەمان ڕسکاندووە و دەقەکەش وا دەزانێت ئێمەی ڕسکاندووە. یەك لەناو ئەوی دیکەدا نیشتەجێین و تواناکانی خۆمان نووسیوەتەوە و هەوڵ بۆ گەرمکردنی ئێستێتیکا دەدەین لە پێناو گۆڕینی دۆخی ئێستێتیکی. ئەو هێز و بەهرەیەی مرۆڤ لەگەڵ بوونی پێی بەخشراوە، بۆ ئەوەیە ژیانی لەسەر ڕێك بخات و وەك کەسێکی تەواو جیاواز و نموونەیی لەو کار و کردەوە و داوایانەی سەرکەوتوو بێت، کە پێشتر بیری لێ کردوونەتەوە و لەناخڕا کۆششی بۆ کردووە. بە هەموو توانایەوە وابەستەیەتی. کلیلێکە بۆ ئەو ڕێکخستنەی، کە ژیانی سەرکەوتووی پێ بەڕێوە دەبات.

لەم بار و بوارەدا هەموو تواناكانی و ئەو هێز و بەهرەیەی پێی بەخشراوە. وەك كردارێكی ڕۆحی بەشداری سەركەوتنی دەكەن و یارمەتی دەدەن بۆ ئەوەی بزانێت لە كوێ دەست پێدەكات و لە كوێش كۆتایی دێت، لە چیش دەست پێدەكاتەوە. دەقی ڕەوا گوێ لە كەس ناگرێ و بەقسەی كەسیش ناكات، تەنیا گوێ لە دڵی خۆی دەگرێت و بە قسەی دڵی خۆی بەرێوە دەچێت. بەشێكی زۆری بنیادی دەقی (دڵشاد مەریوانی) لە یەك بەش و یەك بابەت پێكهاتوون، بەڵام لە یەك بەش و یەك بابەتەكەیدا جووڵە و بزاوت زۆرن بۆ دەستنیشانكردنی بنیادەكە و ڕامانی سەرەكیش شیعرییەت بە تەواوی زەمینەی پێكهاتەكان پەخش دەكات و جووڵە و بزاوتەكان سروشتی شیعرەكە دەگۆڕن بۆ دروستكردنی هاوئاهەنگی پێوەندیی دەرەوە و ناوەوەی دەقەكە، پێوەندییەكان دەبنە هۆ و هۆكار و ناوەند، شتەكان ڕادەكێشێتە ناو خۆی. ناوەند سەرزەمینی واقیعە و مرۆڤ تێیدا ڕۆڵ بەسەر زەمین دەدا.

لە ئەزموونی ئەم شاعیرەدا زمان شكۆدارییەك بە شیعر دەدا. بەوەی دەربڕینەكانی ساكارن و دوورن لە ئاڵۆزی و لێڵی و ڕستەی سەرلێشێوێنەر و داخراو. ڕستەكانی كورتن و باش دەربڕین لە خود و دەوروبەر دەكەن و كراوەن، دوور و درێژ و بێزاركەر نین، بەهێزی (هەستی زمان) جیاكاری شێواز و جیاكاری زمانی لە هەڵبژاردنی وشەدا وەك تایبەتمەندییەك پیشان دراوە، ئەمەش لە بار و بواری نووسیندا بابەت ئەم كردەیەی هەڵبژاردنی وشەیە دەسەپێنێت و ڕەوتی نووسین درێژ دەكاتەوە. بە هەموو بوونیەوە ئاگای لە ڕاز و نهێنی و نەمریی نەتەوە بووە و لە گەشاوەترین ئاستی ئەشقدا، ئەم ئاگاییەی بە هەقیقەتی ئامانج و مەبەست گەیاندووە، كە دیارترین خەسڵەتی گەشە و ڕسكانی ئەویان پێكهێناوە بەرەو جۆرە ئەدەبێك، كە ناوی بە ڕیالیزمی نوێ و ئەدەبی شۆڕشگێڕی، یان بەرگری، یان پابەند بە داوا و ویستی كۆمەڵگاوە ڕۆیشتووە، بەڵام بەشێوەیەكی زانستی خاڵە پێكهێنەر و جیاواز و دامەزرێنەرەكانی دەستنیشان نەكراوە و ناسنامەی تایبەتی وەرنەگرتووە و بەتێكەڵی ماوەتەوە.

www.dengekan.com

شاعیر پێویستە نە مارکسی بێت، نە نەتەوەیی، نەبڕواداری ئاینی. پێویستە بە تەنیا کوڕی هەتاو بێت و کڵۆڵیی ناوچە هەژار نشینەکان بەرجەستە بکات و حوکمڕانی داپڵۆسێنەرانەی دیکتاتۆر لە دید و دیدگایەکی ئێستێتیکی تاقی بکاتەوە و کرۆکی بیرکردنەوەی کوڕی هەتاویی تێدا بورووژێنێت، کە بیرکردنەوەی بنەڕەتییە و هۆ و هۆکاری سەرەکی و گەشانەوەی خەمڵینی نووسینە.

من بۆ خۆم، کە لە شیعری ئێستا وەڕس و بێ ئومێد دەبم، دەگەڕێمەوە لای شیعری کلاسیك و بەوپەڕی چێژەوە دەیانخوێنمەوە، دڵەڕاوکێ و گومانێکی سەیری ژیانیی لە کلاسیکدا پەخش دەبێتەوە. ڕەنگە ئەمەش ئەو خاڵە پێکهێنەرەی بێت لەناو خۆیاندا لە شتێك دەگەڕێن، کە کتێبە ئاسمانییەکانی وەك: (تەورات، ئینجیل، قورئان). لەناو هەر حەفت تەبەقەی ئاسمان ڕشتوویانە. مەیل و خوودانە ژیان جوانی و خەسڵەتی داهێنانە، بەڵام دۆزینەوەی ئاسوودەیی لەمرۆدا، کە خاکەڕایی و سادەیی نەماوە جۆرێك گاڵتەجاڕییە. مرۆڤ بە دوای چیدا وێڵە، ئەو هۆ و هۆکارانە دەبنە شکست و کەوتن و نیمچە لەناوچوون.

بۆچی دەدوێین، کێ دەماندوێنێت، بۆچی دەژین، کێ دەمانژێێنێت، بۆچی دەکوژرێین، کێ دەمانکوژێت. ئەدی کێ دەستی بەسەر ئەو هەموو شتانە داگرتووە و دەستکاری ژیان و چارەنووسمان دەکات. بێ ئەوەی بزانین بۆ دەستکاری ژیان و چارەنووسمان دەکرێت. پێ بە پێ لەسەرەخۆ دەمانکوژن تا هەست بەمردن لەناو ژیاندا بکەین. ژیان پێوەندییەکی ناڕوون و تووڕەی لەگەڵ مەرگدا هەیە، دواجار مەرگ بێ ناسنامە دەمێنێتەوە، یان ژیان، یان بە ئامادەبوونی توند و تیژی مەرگ چێژ لە ژیان وەرنەگرین و مەرگ وەك چاودێرێك بەسەر سەرمانەوەیە و بەسادەیی دۆخەکەمان بۆ پێناسە ناکرێت و بەدەست مانەوەی ئەم دۆخە دەناڵێنین و شێوازی چۆنێتی هەڵسوکەوتکردنمان لەگەڵ دۆخەکەدا پێ بەرجەستە ناکرێت. دەقی (پەلکەزێڕینەش نامۆ دەبێ – گۆڤاری

www.dengekan.com

ڕۆژی کوردستان، ژماره 57ی ساڵی 1980، ل: 41 تا 42)دا خەسڵەتێکی زۆر لـەبار پێش چاو دەخات بەوەی پاڵەوانەکانی، یان گێـڕەرەوەی هـەموو شـتزان بەیـەك ئاسـتی زمـانی قسـە ناکـەن. هـەر پاڵـەوانێك، یـان گێـڕەرەوەی هـەموو شـتزان کەسایەتیی خۆی بۆ دەستنیشان کردووە، کە هونەری حیکایی لە ئەزموونی ئەم شاعیرە خەسڵەتی دیارن و بنیادەکەشیان تێکەڵ بەیەکتری دەبن. لـەناو هـەموو وێنەکاندا ئەم واقیعـە جیـاوازە کاریگـەریی خـۆی بڵاودەکاتـەوە و مرۆڤـەکانیش ڕوانین و لێوردبوونەوەی جۆر جیاوازی خۆیـان بەرجەسـتە دەکـەن و هەوڵـدراوە خودی کورد و مێژوو و کولتوور و کەلەپوور وەك باس و بنەڕەت وەربگرێت.

هەموو شـتێك لـە ئەدەبـدا واقیـع بەشـێکی دەخـەملێنێت. زەیـن، خـەون، خەیاڵ..... تاد، پێوەندییـەکی ناوەکییـان بەواقیعـەوە هەیـە و لـەناو واقیعـەوە هەڵدەسـووڕێن و ڕوودەدەن و دەبـن بـەتانوپۆی ئـەدەب. بـەهۆی ئـەو چـوونە ناویەکەی واقیع، زەیـن، خـەون، خـەیاڵ..... تـاد، نـاتوانین تێگەیشـتنێکی بـێ بـەرزی و نزمـی و دروسـتمان لـەبارەی ئەدەبـەوە هـەبێت. پێویسـتیش ناکـات هـەمانبێت، چـونکە بـەخودی ئـەدەبی بێگـەرد ڕازیـن و تێگەیشـتنێکی تـەواو سروشتییە.

نووسین لای ئەم فرە بەهرەیە تەنیا یارییەك نییە بۆ چوونە ناو سەرسامی، بگرە لە قووڵاییەکاندا مەشخەڵێك بەرز دەکاتـەوە بـۆ ئـەوەی ئەفسـوونی نـوێی خودی کورد و مێژوو و کەلتوور و کەلەپوور بدۆزێتەوە. لـە سـەرەتای ئـەزموونی تا کۆتایی تەمەنی کورتی تایبەتمەندییەك گـەواهی ئـەوەی بـۆ دەدات لـە کـەس نەچـووە و پارێزگاریشـی لـەو لـە کـەس نەچـوونە و تایبەتمەندییـەی کـردووە، ئەگەری مردنیش لە ئەدەبیاتی ئەم شاعیرەدا ئامادەیی زۆری هەیە و پاسـاویش بۆ مەرگ دەهێنێتەوە. لێکدانەوەی سەرنجڕاکێشیشی بۆ دەکات.

بەهۆی بەکارهێنانی ئـامرازی پـڕ ترپـە و ئـاواز خوێنـەر بـە دەربڕینـەکانی دووچاری سەرسامی و بەدواداچوون دەبن. لەناو واقیعدا هەوڵ دەدات واقیعێکـی

www.dengekan.com

نیمچە جیاواز بخوڵقێنێت و خوێنەر هەست بـە چوارچـێوەیەکی جیـاوازی واقیـع دەکات، کە ڕوخساری بۆ چەندان شێوە دەگۆڕێت. دەقـی ڕەواش ئازادانـە وەك نوێنەری ڕاستەقینە لەناو چوارچێوەی واقیعی جیاوازدا دەسووڕێتەوە.

لـەدوا وێنــەدا نـاتوانین ئـەم شـاعیرە لـە فـۆرمێکی دیـاریکراودا دابنـێین و پێناسەی هێڵە تایبەتییەکانی بکـەین، چـونکە هـەڵگری زیـاتر لـە ڕوخسـارێکە و هەمووشیان شیاوی پێناسەکردنی سەربەخۆ و تایبەتن: شیعر، چـیرۆك، ڕۆمـان، شانۆنامە، ڕەخنە و لێکۆڵینەوە، وەرگێڕان، زمانزانی..... تاد، بـەڵام لـە هـەموو بار و بوارەکاندا کۆششی بۆ ئەوە بووە دووبارە جیهـان لـە بـارێکی تەندروسـتدا ڕێك بخاتـەوە و دووچـاری سەرسـامی و بەدواداچـوونی ئـەوەمان بکـات. بۆچـی دەدوێین، کێ دەماندوێنێت، بۆچی دەژین، کێ دەمانژیێنێت، بۆچی دەکوژرێین، کـێ دەمانکوژێـت. شـەهید کـرا، بـەڵام ژیـان و پـەیامی لـە ڕێگـای نووسـینەوە گرینگی پێـدرا و وەك ناوەنـد مایـەوە. نووسـینی بێگـەرد، کـە ئاوڕدانەوەیـە لـە خۆت. ڕۆحی ئەزەلی و ژیانی ئەزەلی مرۆڤی بەهرەمەند.

شوباتی 2009هەولێر

www.dengekan.com

www.dengekan.com

قەڵەمکێشی سەلاح محەمەد بە وشە

ڕۆشـنبیری بێگـەرد هەمیشـە بـە دیـدێکی گونجـاو و کـراوەوە ڕەخنـەگری دەسـەڵات بـووە و بـە بەرپرسـیاریەتییەوە بـەرەوڕووی وەسـتاوەتەوە. بـۆ دژایەتیکردن و بەلاڕێدابردن نا، بگرە بۆ هەستکردنی زیاتری بـە بەرپرسـیاریەتی و ویستوویەتی دەسەڵات بباتەوە سەر ڕێگایەك، کە ڕێگای زۆرینەیە و هەقیقـەت و دادپەروەری و ئێستێتیکای نەتەوە لە باری ڕۆشنبیرییەوەی تێدا پێـدەگات و دەخەملێت. سیما و خەسڵەتی داهێنەرانە وێنا دەکـەن. ڕاسـتییەکی بەڵگـەدارە دەسـتەی ملکەچـیش زۆرن لـە زۆر لایەنـەوە ڕۆڵیـان هـەبووە لـە بـەهێزکردنی دەسـەڵات و بـەرەو دیکتاتۆریـەت بردنـی. سـیما و خەسـڵەتی داهێنەرانـە وێنـا ناکەن.

پێویستە بەچاوی گومانەوە سەیری ئەو ڕۆشنبیرانە بکەین، کـە بەرپرسـیار نین لە ئاکاری ڕۆشنبیریی خۆیان و دۆخگۆڕینی وڵات، بگرە لە ڕیـزی دەسـەڵاتی ستەمکار وەستاون و لەناو لەپی ستەمدا هێڵەکانی بینینی خۆیان دەناسـن. ئـەو هێڵانە هێز و سۆمای چاویان تـا سـنووری کوێربـوون دەبـەن. پێوەنـدیی نێـوان ڕۆشـنبیری بێگـەرد و دەسـەڵاتی دیکتـاتۆر بـە هـیچ شـێوەیەك هـاوڕێ و تـەبا نەبوونە. شـیعری بێگـەرد کـردار و بـەرەنجامی دوورکەوتنەوەیـە لـە دەسـەڵاتی دیکتاتۆر و یەکەمین جووڵە و بزاوتی ڕۆشنبیری بێگەرد و بـۆ چـوونە نـاو دۆخـی (هەقیقـەت) و (دادپـەروەری) و (ئێسـتێتیکا). ئـەم هەقیقـەت و دادپـەروەری و ئێسـتێتیکایەی پێـوەری ئـەدەبی بێگـەردن. بەوپـەڕی بـێ گومانییـەوە شـاعیر بوویـەکی ئەفسـانەیی نێـوان زەوی و ئاسمـان نییـە. بـوونێکی نـاو سروشـت و کۆمەڵگایە. شیعریش هێزە شاراوە و چالاکییەکی لە خواست بەدەر نییـە، بگـرە بەشێك لـە بـەهرە و سرووشـی خوداوەنـد و هێـزی شـاراوە یارمـەتی دەدات بـۆ گفتوگۆیەکی کرۆك و ناوکی و چالاکییەکی خواستی، کە تاڵـە دەزووی بابـەت لـە واقیع و زەین و خەون و خەیاڵ وەربگرێت و لە چوارچێوەی تێبینی و سەرنجدان

www.dengekan.com

دایرێژێتەوە، پاشان بە پاڵاوگەی لێوردبوونەوەدا تێیدەپەڕێنێ و پێشکێشی دەکات، کە شەقڵێکە لە ڕواڵەتی هەستی مرۆڤ.

واقیع تەنیا ئەو شتە نییە، کە بە چاو دەبیندرێت، هەناوی پڕ مەترسی، یان ژینگە و دەوروبەرێکی پارێزراوە. بیناسە ئەوجا لەبارەیەوە بنووسە. بێ شەرمانە لەسەر سەکۆی مەوەستە و خۆت مەخەرە داوی ستایشییەوە، چونکە پاش بەسەرچوونی ماوەیەك، جا ماوەیەکی کورت، یان درێژ پەشیمان دەبیتەوە و تووشی نائاسوودەیی ویژدان دەبیت و لەناوەوەتڕا دەتلێیتەوە.

بەپیتترین کاتی شاعیر ئەو کاتەیە، کە دەچێتە ناو گەشتی زەینی و بڕوای سەد لە سەدی بە هەقیقەتی واقیع نامێنێت. واتە: واقیع وەك هەبوونی خۆی وەرناگرێت، ناچار تامەزرۆ دەبێ و ڕیشاڵی هەقیقەتێکی دیکە بدۆزێتەوە و بەهێمنی و کارامەیی هەوڵی بنیادنانی بدات، کە هەقیقەتی واقیع لە ڕێگای زەین و خەون و خەیاڵ دێتە ناو هەقیقەتی نووسین، ئەم هەقیقەتە هەقیقەتی تەواو و بێ فرت و فێڵی بەهرە و سرووش و شیعر و شاعیرە. لەسەر بنەمای ڕێکخستن و دەستپێکردندا چەمکی چاوەڕوانی هەڵدەوەشێنێتەوە.

شاعیری ساویلکە و پاشخاپەرۆك دەیەوێت خوێنەر یەکراست بگەیەنێتە مانا و هەقیقەتی ناوەرۆك، بێ ئەوەی بە بۆشایی و هێمای سپێتی کاغەز و شێوازی سرکەری تێبپەڕێنێت. لەسەر بنەمای چەمکی چاوەڕوانی و گۆڕینەوەی دەربڕین دایرێژێتەوە و لە هێڵی چاوەڕوانی بیهێڵێتەوە و خاڵی لێوردبوونەوەی پێشان بدات. پاشان بە ئەدەبیبوونی مانا و شێوازی تێبگەیێنێت و بە مانا و شێوازی بە ئەدەبیبوونیشی بگەیێنێت.

ژیانی (سەلاح محەمەد) بەبێ شیعر نووسینیش شیعرە، شیعری بێگەرد. گەلێك گرینگی داوە بە مانەوەی پاکیی خۆی، چونکە پاکی دەبێتە دۆزەرەوەی واقیعی نووسین. ئەو زمانە بێ زەرەر و زیانەی لەسەر ئاستی کەسایەتی پێی دەدوا، لە نووسینیش بەکاری دەهێنا. ژیان بەبێ پاکی ناتەواوە. ساڵی 1954 لە سلێمانی لە دایك بووە، تەمەنی بە شۆر و شەوقی تێدا بەسەر برد و خۆشی

www.dengekan.com

ویست. جۆرێك مامەڵەی گیانیی لەگەڵ باڵندەکانی ناوشار و دەوروبەری شاریش کردووە و بە هۆگر و برادەری گیانیی خۆی زانیون. تا لە 26\4\2009 تێیدا کۆچی بۆ دوامالّی کرد. دەقی (ماڵەکەم–گۆڤاری ڕۆژی کوردستان، ژمارە 78ی 1989، ل:47)دا ترپە و ئاوازی ناوەوە بریتییە لە لێوردبوونەوە لە وێنە هەستییەکان و بەخشینی ئاست و ئاراستەیەکی گیانی بە وەرگر.

شیعرەکانی ئەم شاعیرە نە لە زمان، نە لە شێواز، نە لە ناوەڕۆك شتێکی نوێیەخشیان نەخستووەتەوە، بگرە ئەوەی جێگای سەرنج و تێبینییە ئەوەیە هەستەکانی بە ڕاستگۆیی و بەبێ فرت و فێڵ بەکار هێناوە و لە ترپە و ئاوازدا جیاوازییەکی هەستی خستووەتەوە. ژیان کۆمەڵێك هۆ و هۆکاری بەرهەم هێناوە بۆ ڕووبەڕووبوونەوەی مەرگ، ئەم هۆ و هۆکارانەش هێزی داهێنانی نووسەریان زیاد کردووە، هەروەها ڕووبەری خەیاڵیشیان بەرەو فراوانی بردووە و دووری و ئاسۆیەکیان بۆ کردووەتەوە، کە هاوکارە بۆ دەستنیشانکردنی بنەمای بیرکردنەوە و ئاراستەی نووسین. هێزی هەستەکان یارمەتی دەدات دووبارە جووڵە شاراوە و وێناکان بەرهەم بهێنێتەوە و بە ئاسانی جیهانبینییەکان بدۆزێتەوە. ئەگەرچی مەرگ دیاردەیەکە خۆی بەسەر بەشێکی زۆری ژیانمان زاڵ کردووە.

لە هەیکەلی تەواوی شیعرێکیدا هەست دەکەیت وێنەی ئاسایی و مۆرکی باوت پێشکێش دەکات و دووچاری سەرسوڕمان و ڕاچەنینی هەستەکانت نابیت، بەڵام لە پڕدا وەرچەرخانێك ڕوودەدات و هێزی بەهرە دووچاری سەرسوڕمان و ڕاچەنینی هەستەکانت دەکاتەوە و گەلێك جوان دادەڕژێت و پڕە لە هەڵچوونی گەرم، دیمەن و وێنەی دەگمەن بەرانبەر مەرگ دەبەخشێت. دەڵێی شیعر بە ڕێگا و هێزێکی ڕووناك دەزانێت بۆ ڕۆیشتن بەلای مەرگ و پاشان بە هێزێکی درەوشاوەی ناوەوە وەستان لە تەنیشت ئاشقانی ژیان.

هەستەکان، کە بنەمای سەرەکیی ئەزموونی ئەم شاعیرە پێکدەهێنن. وەك یەکەمین و دوایەمین پێکهاتەی شیعری لێکدانەوەی بۆ دەکرێت، پێوەندیی

www.dengekan.com

هەستەکان لە خاڵ و ڕەوتی گفتوگۆی کرۆك و ناوکی و چالاکی خواستی بە یەك دەگەن و هاودەقیی هێزیان لەنێوان ڕوودەدات و یەکتری دەناسن. هیچ هەستێك بە تەنیا بەشداری لە پێکهێنانی شیعری ئەم شاعیرەی نەکردووە، بگرە ئەگەر بەگشتیش نەبن بە زۆرینە بەشدار دەبن لە پێکهێنانی دەق، بەڵام یەك هەست قسەی یەکەم دەکات و ئەوانی دیکە دەبن بە بەردەنگ. ژیان هێزی نووسین دەجوولێنێ و بۆ خۆی دەق بەرهەم دەهێنێت، دەقیش دەرهاوێشتەی خودی ژیانە. زۆرینەی هەستەکان لە دەقێکدا ئامادە دەبن و بەشداری دەکەن و ڕەنگ دەڕێژن. تانوپۆی لە کۆی شێوە دەربڕینەکان دەچنێت. چنینەکەش لە خوێندنەوەی سەرچاوەی واقیع و زەین و خەون و خەیاڵ دەکەوێتەوە. کەسیش ناتوانێت خۆی بە خاوەنی سەرچاوە گشتییەکان بزانێت، چونکە گشت لە چەند بەشێك پێکهاتووە، هەر بەشێکی لای کەسێك دەست دەکەوێت و دواتر لەسەر ئاستی پێکهاتە و لێکدانەوەدا لێك دەدرێت .

گەرمبوون و ورووژانی هەستەکان دەگەڕێتەوە بۆ پەیوەندیی نێوان نووسەر و کۆمەڵگا و واقیع. مرۆڤ هەست بە پێویستی نزیکبوونەوەی لە واقیع دەکات بۆ ئەوەی کرۆك و ناوکی ژیان باش بناسێت و بچێتە دۆخی گۆڕینەوەی دەربڕین و ناسینی بۆچوونی ئەوانی تر. ئەوەی چ پێودانگێك پێویستە بۆ ناسینی هەستەکان لەناودەقی ئەدەبیدا، ئایە هەستەکان درێژکراوە و هەڵقوڵاوی بنەمای واقیعن، یان درێژکردنەوە و هەڵقوڵاوی چەمك و ڕوانینی نهێنی و هۆ و هۆکارە سەرسوڕهێنەکانی مرۆڤن و زۆر جیاوازن لەگەڵ چەمك و ڕوانینی واقیع. هەستەکان لای ئەم شاعیرە خاوەنی گرینگییەکی بەتین و تایبەتن. لە سێ لاوە تێکەڵی چییەتی دەبن و پەرە بە ئەزموونی دەدەن. لایەنی یەکەم مردن، لایەنی دووەم ژیانەوە. لایەنی سێیەمیش ناوەندە. ناوەندیش ئەو خوداوەند و فریشتانەن، کە کرۆك و ناوکی چییەتیمان پێ ڕادەگەیەنن و دەمانجوولێنن بۆ نووسین و مانەوە لە دۆخی بیرکردنەوەدا. نهێنییەکانی هەقیقەت و دادپەروەری و ئێستێتیکامان پێ ڕادەگەیەنن.

www.dengekan.com

هەستەكان بـەگورِ دێـن، هێڵـەكانی بیركردنـەوەی شـیعر پێـك دەگەیـەنن، سەرچاوەی هەستەكانیش لە پێكگەیاندنـدا دابـەش دەبـن و فـۆرم وەردەگـرن و بـزاوت و جووڵـەی ویسـتی خۆیـان بەسـەر پێكهاتـەی دەق دەسـەپێنن. كەواتـە هەستەكان لە شیعردا خاوەن پێكهاتەیـەكی (ناوەنـد)ن و لەسـەر ئاسـتی بنـەما جیاوازەكـان و بەپلـەی جیـا جیـا لـە یەكترناسـین و بـە هێزبـوونی پێوەنـدییان لەسـەر هـەردوو ئاسـتی پێكهاتـە و لێكدانـەوەدا بـوونی بنـەڕەتییان هەیـە و لـە گۆڕانكارییــەكی بەردەوامدانــە و ڕامــانی ســەرەكییان بــە هــەموو لاوە قــووڵ دەبێتەوە.

ئایاری 2009 هەولێر

www.dengekan.com

پاشکۆ

www.dengekan.com

سەرنجێك لەبارەی كۆشیعری شەوێك لە شەوانی سیمرخ

خودا هەندێك هێزی نهێنی و تایبەتی خۆی هەیە، دەیبەخشێتە مرۆڤی داهێنەر بۆ دۆزینەوەی بەها ونبووەكانی مردن و ژیان و ئاسۆ و دووریی بیركردنەوە و بەدەروونندا شۆڕبوونەوە. ساڵی 1977 بەشی یەكەمی چامەی (شەوێك لە شەوانی سیمرخ) لە گۆڤاری بەیان، ژمارە (44) بڵاوكرایەوە. ناوبانگێكی نموونەیی و درەوشاوەی بۆ (سەلاح شوان) پەیداكرد. بەوەی فۆرم و شێواز و زمانێكی هەستی لە خاڵ و هێڵی شیعری كوردی گەشە پێدا. هاووێنە و جێگۆڕكێكردن لەگەڵ ئەفسانە، یان ئەفسانە هێنانە ناو هەقیقەتی ناوەوەی شاعیر، یان ئاراستەكردنی شاعیر بۆ مەودای ئەفسانە. لەم جێگۆڕكێكردنەدا شاعیر و ئەفسانە ئاراستەی یەكتری وەردەگرن و دووانەیەكی بەیەك گەیشتوون و هەقیقەتی هێزی بزواندنن.

ئەم دەقە گفتوگۆییەكی نێوان شاعیر و هەستەكانیەتی لەپێناو دۆزینەوەی قەوارەی زەینی ئازاد و ڕامانی سەرەكیدا. دوورە لە لێڵیی ناپێویست، ڕوخسار و ناخی تا دواخاڵی بینین ڕۆشنە و ئازادییەكی تەواوی بەدەست هێناوە. ئازادیی زمان و نووسین، شاعیر خۆی قسە دەكات و خۆی كەسەكانە و قسەیان پێدەكات و مەوداكان دەگوازێتەوە. باس لە تەنیایی مرۆڤ و گەڕانەوەی بۆ خودی خۆی و خۆپاراستن لەناو خودی بێ زیانی خۆی دەكات، وای لێ دەكات بڕوا بە خودی خۆی و هێزە سەرەكییەكانی زەین بكات. دەقێكی مۆنۆدرامییە، تاكی هەقیقەتی بوونە ڕاستەقینەكەیەتی، كەسی دووەم ڕاستەقینە نییە، یان بوونی كەسی دووەم لە ئاسۆی چاوەڕوانیدا هەڵسوكەوت دەكات و بەهۆی تیشكدانەوەی وێنەكانەوە قەوارەی بوونەكەی دەستنیشان دەكرێت. شێوازی مۆنۆدرامی تەنیا تەكنیكێكی شیعری نییە، بگرە هۆ و ئامانج و ڕۆشناییەكە لەڕێگایەوە بە قووڵی بەدوای دۆخ و دۆزینەوەی دەنگی ویژدانی تاك بكەوێت.

www.dengekan.com

ئەفسانە وەك دەربڕینێکی کولتووری، یان ئەستێرەی ئـەدەبی فـەنتازیا جۆرە ئاسۆ و سەرچاوەیەکە بۆ باشترکردنی جیهان و لە سەرەتای بووندا بۆ ئەوە بەکارهێندراوە، تا لەڕێگایەوە بە هەقیقەت بگەن و پێچەوانەی هەقیقەت هەڵسـوکەوت نەکـەن، هۆیـەکانی بەهەقیقـەت گەیشـتنیش بـزانن و سەرچاوەکانی بناسن. دواتر ئەفسانە چۆن پێوەندیی بە ڕاستەقینەوە هەیە، یان ڕاستەقینە چۆن پێوەندیی لەگەڵ ئەفسانەدا دروست دەکات. لە ئاسـۆ و سەرچاوەکەدا چ ڕوودەدات. مرۆڤ چۆن وێنای ئاسۆ و سەرچاوە و ڕووداوەکە دەکات. لـە هـەمان کردەشـدا زمـان چاوەڕوانی خـەیاڵ دەکـات، خـەیاڵێکی داهێنەر جوان بەکاری بهێنێت. بەها و بنەمای ئەفسانەی کۆن و نـوێی لـەناو هەقیقەتـە تاکییەکـەدا، یـان ئاسـۆی چـاوەڕوانی ژیاندووەتـەوە. سـووڕی بـەردەوامبوون ئـەو گرینگیدانـەی لای شـاعیر بەپێویسـت زانیـوە. لـەم گرینگیدانـەدا سـەرنج دەبێتـە تێڕامـان. دوو بنـەمای سـەرەکیی شـیعری مۆنۆدرامی لەم ئەزموونەدا پەخش کـراون، ئـەوانیش وێنـە و ئاراسـتەکردنن. لەکۆی ناوەند و خاڵی دەقەکەدا ئەم دوو بنەمایە بەشێوەی بازنەیی دووبارە دەبنەوە و لە گەشەکردندا ئاستێکی هەستی پەروەردە دەکەن، هێزی نهێنی دەق خەسڵەت بە ئاست و چۆنیەتی پەروەردەکردنەکە دەدات و گۆڕینەوەی پێوەندیی نێوان هێما و هێماپێکراو لەسەر ئاستی مانادا لێك نزیك دەبنەوە و لەسـەر ئاسـتی زمـانیش دوور دەکەونـەوە. لـەم دوو ئاراسـتەیەدا تیشـکی شیعرییەت لە بنیاد و شێواز و ترپە و ئاوازدا زیاد دەکات. لە دەقی ئەدەبیدا زمان نیشانەیەکە لە نیشانەکانی دۆخگۆڕین، ڕاسـتەوخۆ کرۆکـی دۆخگـۆڕین نییە.

تا ئـەو سـنوورەی مـن ئاگـادارىم ئـەم شـاعیرە لـە شـیعری نوێبەخشـی کوردیدا داهێنەری شیعری مۆنۆدرامییە، بەڵام لـەم شـیعرەوە هێڵـی کۆتـایی کێشا و گەشەی پێ نەدا، یان نەیتوانی بیکاتە وەرچەرخان و دیاردەیەك، یان ئـەزموونێکی کـراوە بەسـەر شـیعری نوێبەخشـی کوردیـدا. لەگـەڵ ئـەوەش

www.dengekan.com

هەوڵدانێکی کـەم وێنـە بـوو بـۆ ئـازادبوون لـە ئایـدیۆلۆژیا و بەرهـەمهێنانی (کرۆکیجوانی ـ ئێستێتیکا)ی بێگەرد. بـەردەوامبوون لـە نووسـین و بەرهـەم زۆری مانا و دۆخـی داهێنـان ناگەیـەنێت، بگـرە داهێنـان خـۆی شـکۆمەندیی ئـەدەبی و دۆخێکـی شـکۆمەندی مرۆڤانەیـە. خوداوەنـدەکان لـە سروشـتی سەرەتایی یەکەمین دروستبوون ئەفسانەیان بەرهەم هێنا و خاوەنی گرینگـی و پیرۆزییە، ئەم دەقە بایەخی زۆری بە ئەفسـانە و نهێنیـی ئەفسـانە داوە و هەستی ئاشکراکردنی تەقاندووەتەوە، پێوەندیی هەستیشی لەنێوان وێنەکان وەك ناوەنـد و هاوسـەنگییەك ڕاگرتـووە. ئـەم ناوەنـدە خـەمڵێوی چـەندین قووڵبوونـەوەی ئەفسـانەیی و هاووێنـەیی وەك: سـیمرخ، هومـا، سـەمەندەر، ئاگردز، گیای نەمری، ئەژدیهای حەوت سـەر، دەڵـەدێوی مـەمك کێـو، ئـاوی ڕەش و سپی، ئەشکەوتی پەرییان، سـندووقی ئەجنـدان و.....تـاد، ئـەوەی گرینگە لەناو هەموو ئەفسانەکاندا بەدوای مانا و دۆخی ژیان و پێکهاتەکانیدا دەگەڕێت.

ئەفسانە ڕاچڵەکانی لەناخی ژیان و چـۆنیەتی بـوون دروسـت کـردووە و بزەیەکی لە ڕوخساری زەوی نەخشاندووە، دیاردەیەکی کولتووریی کۆمـەڵگا و چـالاکییەکی گشـتییە. شـتێك نییـە، کـە بووبێـت و تـەواو بووبێـت. لـەم بەردەوامییەدا زمانی هەستی لەناو ئەفسانەوە درێژ دەکاتەوە بۆ گەیشتن بە جاویـدانی و بـەهێزکردنی ڕۆحـی ئەفسـانە لـە جەسـتە و دەروونـی مـرۆڤ و بەرزکردنـەوەی بـۆ ئاسـتی خوداوەنـد و هاووێنـەیی مـرۆڤ. وەك سەرچـاوەی بنەڕەتی بۆ کولتووری کۆمەڵگا بەکاری دەهێنێـت و هەمیشـەش لای بـەرەو گۆڕانکاری دەکاتـەوە، بـەردەوامیی ئەفسـانەش پێوەنـدیی بـە تێگەیشـتن و پێویستییەکانی کۆمەڵگاوە هەیە، وەك هاوئاهەنگی نێوان بەشەکانی نووسین سوودی لێ وەردەگرێت و بەردەوامی بە سووڕی مانەوەی دەدات.

لـە بـەکارهێنانی ئەفسـانەدا وا دەکـات ئەفسـانە پـەیامی نـوێی بـەجێ بهێنێـت. بـەوەی کرۆکـی جـوانی بەهـەموو کـەس بگەیـەنێت، داب و نـەریت

www.dengekan.com

دەپشـكنێت و لێـی دەكۆڵێتـەوە و مەشـقی كرۆكیجوانییـان لەسـەر دەكـات، بەمــەش بەرهــەمی خـۆی دەخاتــە ســەر هێڵــی درێژبوونــەوەی ئەفســانە. ئەفسانەش پێویستە بە وریاییەكی بەردەوامەوە لێی بڕوانـدرێت و مامەڵـەی لەگەڵدا بكرێت.

ترپــە و ئـاوازی هاوتــەریب و گونجـان لەگـەڵ كەرەسـتەكانی ئاسمـان، ئاسمان بەتەواوی بوون و بوونەوەرەكانییەوە دەورێكی ئێجگار كاریگەر لەم ئەزموونەدا دەبینن. دەیانهێنێتە دوانـدن و خاسـییەتی مرۆڤیـان تێدا پەیدا دەكات و دەیانوروژێنێت. هەوڵـدەدات خاسـییەتەكان هاوسـەنگ و بـەراورد بكـات لەگـەڵ مـرۆڤ و هەقیقــەتی تــەواوی مـرۆڤ. ئەفســانە لــە ســەرەتای دروسـتبوونیەوە بەشـێوە و فـۆرمی جۆراوجـۆر هاتووەتــە نـاو كۆمــەڵگا و كاریگەریی خـۆی سـەپاندووە، كـە سـەردەمی نووسـین داهـات، لـە شـێوە و فۆرمی جیاوازتردا داڕێژرایەوە، بەڵام لەناو هەموو نووسینەكاندا تایبەتمەندیی خۆی پاراستووە و بە پێكهاتە و ڕەگەزەكانییەوە وەك بوونێكی تەمەن درێـژ و كاریگەر دەناسرێتەوە. ڕۆحی ئەفسانە بەشێوەیەكی باش ئاراستە كراوە و بـەهۆی هێمـا و خـوازەوە وردەكـاریی شـیاوی دەسـتەبەر كـردووە و ڕازی زیندووبوونـەوە پێشـنیاز دەكـات و دەیهێنێتـە بـەر زەیـن، بـەڵام بەتـەواوی چەمكی زیندووبوونەوە ناناسێن.

سـاڵی 2012 چـیرۆكەكانیم كـۆكردەوە و لـە بەڕێوەبـەرێتیی چـاپ و بڵاوكردنەوەی سلێمانی وەك كۆچـیرۆكێك بـە ناونیشـانی (ئەسـتێرە بـەرزە) چاپ كرا.

(دڵدارەكەم پایزە گەواڵەیەك نییە ـ 1978). وەك كۆشیعری چاپكراو، ئەزموونی یەكەمی (سەلاح شوان)ە. ئەم ئەزموونەش كۆی ئەو شیعرانەن، كە لە ڕۆژنامە و گۆڤارەكاندا دوای ئەزموونی یەكەمی بـڵاوی كردوونەتـەوە. لـەو سـاتەوەی شـیعرەكانیم ناسـیوە، وەك شـاعیرێكی ڕاسـتەقینە و پـڕ شـكۆی داهێنـان ناسـیومە. بـۆ چـێژی تایبـەتیی خـۆم و ئەشـقی شـیعر ئـەوەی پـێ

دەکردم، هەر شیعرێکی بڵاودەکردەوە لە کتێبخانەی خۆم دەمپاراست و لەنێوانیاندا خوێنەرانە تێیان ڕادەمام بۆ ئەوەی چاودێری کرۆك و بنەما و کاکڵی مەبەست بکەم و بزانم تا چ ڕادەیەك لە بەرزبوونەوە و داکەوتندا دەیبینم. ئەنجام وەك کتێبێك کۆبوونەوە.

ئەم داهێنەرە ئێستا لە دەرەوەی نیشتیمان دەژی. ڕەنگە دوور لە نیشتیمانیش بەگۆڕغەریبی و پشتگوێخراوی بمرێت، نیشتیمان: دەسەڵاتی نەتەوەیی، سادەترین پێداویستییەکانی ژیانی بۆ دابین نەکرد، بەڵام دوای مردنی خەم بۆ گۆڕی پڕ شکۆی داهێنانی دەخوات. شکۆی داهێنان تاکە شتێکە پێویستە دەسەڵاتی نەتەوەیی بیری لێ بکاتەوە. پێویستیشە لەناو شکۆی داهێنان و کەژاوە و ڕێوڕەسمیدا بژین. داهێنەر، ئەگەر لەبەر بەدگۆیی لێخنبیرە ئامازەکوێر و پاشخاپەرۆکەکان لە نیشتیمانی خۆیدا سادەترین پێداویستییەکانی ژیانی بۆ دەستەبەر نەکرێت، جیهان فراوانە.

کانوونی دووەمی 2013 هەولێر

تێبینی: ئەم نووسینە وەك پێشەکی بۆ کۆشیعری (شەوێك لەشەوانی سیمرخ)ی سەلاح شوان نووسراوە.

سەرنجێك لەبارەی كۆشیعری دڵدارەكەم پایزە گەواڵەیەك نییە

ئێمــەمانان لــە كۆتــایی حەفتایــەكان و ســەرەتای هەشــتایەكاندا تــازە بەرپێی خۆمانمان دەبـینی و خولیـای شـیعر دایگیرسـاندبووین، دەمانویسـت بەخشندەكان بناسین و بچینە نـاو ئـەزموونی پـاراوی شـیعری بێگـەردەوە. وزەی دەركـەوتووی ئـەم كۆشـیعرانە بـۆ ئێمـە مانـان ئـەزموونی داهێنـان و خەونی لاوی بوون. وەك شانازیبەخش و جۆرێكی تایبەت لە خەڵات و چـێژی خەڵات دەمانخوێندنەوە. **زریان ـ ئەنوەر قادر محەمەد. گەردەلوولی سپی ـ لەتیف هەڵمەت. سەمای بەفری ئێواران ـ جەلال بـەرزنجی. دوو سـروودی كێوی ـ شێركۆ بێكەس. دڵدارەكەم پایزە گەواڵەیەك نییە ـ سەلاح شوان. شەو نییە خەونتان پێوە نەبینم ـ عەبدوڵڵا پەشێو . ژوان ـ محەمەد حەمە باقی.....تاد،** هەر یەك لەم كۆشیعرانە جگە لەم كۆشیعرە، زیاتر لـە جارێـك چاپ كراونەتەوە. كارێكی زۆر پێویست و بەجێیە بۆ ئەوەی بەرەی ئێسـتا و داهاتووش، ئەگەر خواسـتی ناسـینیان هەبێــت ئاشـنایان بـبن و بناخــەكانی بــەرەی پێشــە خۆیــان ببیــنن و بیانناســن. ئەڵقــەی یــەك لــە دوای یــەكی بەردەوامیش زیاتر پێكەوە بلكێن و درێژ ببنەوە و خوێنـەر پەیدا بكەنـەوە. بــەئاگابوون و ســوودوەرگرتنی داهێنەرانــە لــە ئــەزموونی كەســانی تــر بــۆ خــەملێنی كەســایەتی ئــەدەبیت، پێویســتی و كارامەییــە. جۆرێــك هێــز و جووڵانەوەی ئێستێتیكی لە جیهانبینیدا یەك دەگرنەوە، دۆخی ئەدەبی ئەوە قبـووڵ دەكـات، ڕەتـی ناكاتــەوە و بــەرەكان سـرووش بەیـەك دەدەن. ئـەم بەرەیە نوێبەخشییەكی بناخەیی و بنەمان، بناخە و بنەماش كۆن نابن، وەك پێویستییەك بەردەوام دووبارە دەبنەوە و واقیعێكی مێژوویین، نوێبەخشـیی

www.dengekan.com

له دەستیانەوە پەرە دەستێنێت و درێژ دەبێتەوە، هەروەها دەستکارییەکی قـوولّ و هەمەچەشـنیان لـە بنیـاد و شـێواز و زمـان و دارشـتن کـردووە، بـۆ تێگەیشتن لە چییەتی نوێبەخشیی شیعری کوردی و پەروەردەکردنی چـێژی خوێنەر رووەو نوێبەخشی.

بەشێکی زۆری شیعری قۆناخی حەفتایەکان دەربڕینێکی توند و سـینگ دەرپەڕاندن بوون بەرانبەر دیکتاتۆریەتی رووخێنـەر و لێورێـژ لـە دەربـڕین و دانەپەیقی بژی و بمریّ و برووخێنە و دروسـتکەرەوە و نیشـاندانی بۆچـوونی سەربازییانە، بەڵام (سەلاح شوان) لەناو بەرەکـەی خۆیـدا ئـەزموونی دەباتـە ناو خەسڵەتی تایبەت و لیّلّی و ئاڵۆزی لە دەوری خۆیدا دەتەکێنێت و روونـی و سـاکاریی هونـەری کردووەتـە ئامـانج، تیشـکۆی گرینگـی بـەهرە و بیرکردنەوەی ملکەچی هەستیاریی ئەدەبی و ئێسـتێتیکای شـیعرین. رامـانی سەرەکی تەنیا لە هەستیاریی مرۆیی و ئێستێتیکای شیعریدا دروست دەبن و رۆڵـی پـەروەردەکردنی چـێژی خوێنـەر رووەو نوێبەخشـی دەگێـڕن و هەستبەجوانیکردن و کرانەوەی هەستەکانی تێدا لەدایك دەبێت.

هەر لە رووتەختی ئەم پێویستییەوە هـەوڵم دا ئـەم کۆشـیعرەش چاپ بکرێتەوە. دوای ئەوەی من تایپ و هەڵەچنیم کرد و خستمە سـەر رێنووسـی ئێستا و خستمەوە بەردەستی شـاعیر خۆیـەوە . ئـەویش چـەند شـیعرێکی لاداوە و دوو شیعریشـی لـە ژمـارە 2 و 3ی بڵاوکـراوەی (روانگـە) بـڵاو کردوونەتەوە لە کاتی چاپی یەکەمیدا دەزگای سانسۆر رەتی کردوونەتـەوە. لەم چاپەیدا لە شوێنی خۆیانی داناونەتەوە، هەروەها دەستکاری کەمەیـەکی کەمی ناونیشان و چەند رستەیەکی کۆشیعرەکەی کردوون.

پێکهاتەی ناوەرۆك و زەمینەی هێمـا و هێمـاپێکراو و هـەوەلّ نیگاکـانی ئـەم کۆشـیعرە بـریتین: لـە خـەون و بـەهرە و بیرکردنـەوەی گـەرمی ئـەزموونکارێك و ئـەزموونکردنی ئێسـتێتیکییانەی لـە هەڵبـژاردنی وشـە و هەڵچوون و تووڕەیی و دەربڕینی هەستییەوە.

www.dengekan.com

بەشی یەکەمی شیعرێکی تێکهەڵکێشراوە و یەك تـانوپۆیی و بازنەییـە.
لـە خاڵێکدا دەسـت پێـدەکات و هەڵدەکشـێت و دەگەڕێتـەوە هـەمان خـاڵی دەستپێکردنەوە. لـە چـل کۆپلـە پێـك هـاتووە. هـەر چـل کۆپلـەش گـەڕانن بەدوای ئەشقێکی پڕ حەسرەت و تاسەدار و غوربەتئامێز. لە تەواوی شێواز و شاعیریەتی شـاعیردا دەبینـدرێن و دەبیسـترێن، هـەروەها ئـەو ئەشـقە لـك و پۆپـدارە خەسـڵەتی کەسـی نادیـار و ئەفسـانەیی و گـەردوونی داوەتـە دڵدارەکەی. شاعیر بۆ هەر کۆپلەیەك ناونیشـانێکی دانـاوە و وەك شـیعرێکی سەربەخۆ پێشکێشی کـردووە. لێـرەدا هەڵوەسـتەیەك پێویسـتە، ئایـا ئەمـە مەبەستێکی ئەدەبییە، یان هەست پێدانەشـکانێکی ئەدەبییـە. لـە بنـەڕەتی خۆیدا یەك شیعری ماوە درێژ خایەنـە (1970– 1975 بەغـدا) و زمـان و دارشتن و فۆرمەکەی لە یەك زەمینەدا گەشەیان کـردووە و دەچـنە نـاو یـەك بۆتەی هونەریشەوە. پێوەندییە ماناییەکانیش بەدوای یەکداهاتوون و ڕژانـە شـیعرییەکەش زۆری خایانـدووە. شـیعرەکە یـەك ناونیشـان وەردەگرێـت و ئەوانـەی تـر هـەموویان زیـادن و تاڕادەیـەکیش بەشـێك لـە ئێسـتێتیکای ئەزموونەکەیان کاڵ کردووەتەوە.

لە بەشی یەکەم و دووەم، بۆ بنەڕەت و چۆنیەتی شێواز لەناو ئەزموونی دوو شاعیردا (جەمال شارباژێڕی و جەلالی میرزا کەریم) دەگەڕێت. دواتـر لـە درێژبوونەوەی ئەزموونی خۆی لە بەشی سـێیەمدا دەیدۆزێتـەوە. بنـەڕەت و چۆنیەتی شـێوازی تایبـەت لـە دەرەوەی بیرکردنـەوەی خـۆت نادۆزرێتـەوە. دۆزینەوەی بنەڕەت و چۆنیەتی شێواز، زمانێکی وا دەخوازێت هەڵگری پرسە قووڵ و گرانەکان بێت و خوێنـەر بچێتە سـۆراخ و بەدواداچـوونی و دوور بـۆ داهاتووی بڕوانێت. بنەڕەت و چـۆنیەتی شـێواز لـە نیگـا و زەینـی شـاعیردا، خۆی ئامادە و پەروەردە دەکات.

بەشی سێیەم بنەما و دەرکەوتەی بنەڕەت و چۆنیەتی شێوازە، تێیدا بە خۆئامـادەکردن و شـێنەییەوە بـیری لـە بنـەڕەت و چـۆنیەتی شـێواز

کردووەتـــەوە و پرســـی خەســـڵەت و تایبەتمەنـــدی و گواســـتنەوەی خـــۆی دادەڕێژێت و شیعری بێگەرد بە ئەزموونی پاراو دەزانێـت و بـە ئاکامێکیشـی دەگەیەنێت، لە ساتی تەواو ئازادی شیعریدا شیعرییەتی جەوهەر و بوون وەك ئەفسوونێکی هەستی و وشیاری ئێستێتیکایی دەردەخات و هـاواری دەرەوە دەبێتە دەنگی ناخ و وردبوونەوە لە ناخ.

گوزارشتکردن لە وردبوونەوەی ناخ زمانێکی چالاکی دەوێت، واتا گەڕان بەدوای زمانێکی ڕوون و ئاشکرای گەردوونی. تا جەخت لەسەر چڕبوونەوەی شیعرییەت و حیکمەتی مانا بکات و بواریش بڕەخسێنێت بۆ تێگەیشتن و چێژ و هەستپێکردن.

لە ڕێی ئەم پێزانینەیدا لەگـەڵ کـرۆك و نـاوکی بوونـدا خـەریك دەبێـت، هەروەها لەگەڵ نیگەرانی و نادڵنیایی هەلی گفتوگۆ پێك دەهێنێت و پرسـیار لەمەڕ بـوونی کەسـی خـۆی دەهێنێتـە ئـاراوە و تێکـەڵ بـە کەسـی نادیـار و ئەفسانەیی و گەردوونی دەکات و دەیەوێت وەڵامـی ئامـانجی بـوونی خـۆی و کەسـی نادیـار و ئەفسـانەیی و گـەردوونی دەسـت بکـەوێت و وەك ڕامـانێکی سەرەکی ڕووناکی دەربـڕینی بخاتـە سـەر، دەربـڕین وەك مانـای ئەفرانـدن و ناسینی کەسایەتیی خۆی و ڕزگـارکردنی لـە نیگـەرانی و نادڵنیاییـدا. پاشـان هەناسەدان لەماڵی داهێندراوی شیعرەکانیدا ئاراسـتەی خـۆی دەدۆزێتـەوە. شاعیری ڕاستەقینە ناتوانێت خۆیەکی بێگەرد بێت و هەمان کاتیش خەڵکانی تر. شیعر لەم بارە بێگەردەیدا نهێنییەك ئاشـکرا دەکـات و دەبێتـە هـەڵگری ئاماژە و گەشـەی سەرسـوڕمان. ژیـان و گەشـەی سەرسـوڕمان بـۆ شـیعری بێگەرد ناوەند و ڕامانی سەرەکین.

لەم بەشەدا وشـەکانی، کەسـایەتیی خۆیـەتی و نـاتوانین لـە جەوهـەر و بوونی خـۆی جیـای بکەینـەوە. واتـا: دووبـارە ئەفراندنـەوە و داهێنانـەوەی کەسایەتیی خۆیەتی. هەم قسەکەرە و هەمیش گوێگر. ئـاڵوگۆڕ و جێگـۆڕکێ

www.dengekan.com

بـە قسـەکەر و گـوێگر دەکـات و دەیانخاتـە سـووڕی خەملێنـەوە، هێـزی خودییانـەی شیعرییەتیشـی تێـدا ڕادەچـەنێنێت و گەشـە بـە چـرکەی سەرسـوڕمان دەدات، هـەروەها خواسـتی گەشـە و درێژبوونـەوەی سەرسوڕمانمان تێدا دروست دەکات. لە دۆخی زماندا وەك جەوهەر و بـوونی هەقیقەتێك دەردەکەوێتـەوە. هـەم هەقیقـەتی کەسـی و هـەمیش جەوهـەر و بوونی هەقیقەتی شیعری. ڕۆح و ژیان لەناو وێنـە و فۆرمـدا دەخرۆشـێنێت و زمان تێیاندا زاوزێ دەکات، بە جـۆش و شـێنەیییەوە پێوەنـدی و هـارمۆنیی نێوانەکان پەرەپێدەدات و لە دڵیاندا ئارام دەگرێت.

واقیع یەکبین و ڕووکەش نییە، تا زمانێکی یەکبین و ڕووکـەش بتوانێـت دەری ببڕێت و لە دەقـی ئەدەبیـدا پێشکێشـی بکاتـەوە. واقیـع بـە چـەندین چینی ئەستوور و تەنك و لێڵ و ڕوون خۆی پێچاوەتەوە و لـە هەنـدێك بـاردا دەچـێتە ئـەودیوی لێکدانـەوە و زانینـەکانی مرۆڤـەوە. هێـزی زمـان دەبێـت هەست بەو چەندین چینە بکات و چینەکان وەك هەبوون و کـێش و قـەبارەی خۆیـان هەڵبداتـەوە و بیانخوێنێتـەوە. وەرگـریش ڕابهێنێـت لـەو ڕووداوانـە بکۆڵێتـەوە و تێیـان بگـات، کـە لـە واقیعـدا ڕوو دەدەن و بۆچـووونی خـۆی تێیاندا بەهێز بکات. واقیع بریتییە لە بـەردەوامبوون لـە گۆڕانکـاریی زمـان و هـەبوون. شـاعیر هەنـدێك دانەپـەیڤ لـە واقیـع و هەنـدێکی تـر لـە خـەیاڵ وەردەگرێت، بۆ بەکاربردنیشی پشـت بـە ژیـانی تایبـەتیی خـۆی و واقیـع و میتافیزیکا و خەون دەبەستێت.

لە گۆشە نیگای درەوشانەوەی ئێستێتیکای ناونیشان و جیاوازیی فۆرم و گەشەی سەرسوڕمانیی مانا و پرشنگهاوێشتنی زماندا. ئاگری پرۆمیسیۆس وەك مرۆڤ دەقێکی کراوەیە و بە ناوەندێکی کاریگـەری دەچـوێنێت و هـەموو ژیـانی تێـدا کـۆ دەکاتـەوە و ئامـادەی دەکـات بـۆ بەگەڕخسـتن و بینـینی قووڵییەکانی ناخی خۆی و قووڵییەکانی پانتـایی زەوی و هـەردوو جیهـان لـە

www.dengekan.com

ئەزموونی جوانی و هاوبەش لەناو وشەدا بەراورد دەکات و ڕایان دەگرێت، ئەو جیهانەی پێویستە داهێنەر هەموو نێوانەکانی ببڕێت و وردەکارییەکانی ژیانی تێدا بدرەوشێنێتەوە و بەرەو خاڵی باڵامان ببات. خاڵی باڵا بەمانای ساتی دۆزینەوەی ژیان و خاڵی ڕامانی سەرەکی شیعری بێگەرد، لەم بارەدا دەرگا و پەنجەرەکان بۆ بیرکردنەوە و تێڕامان دەکرێنەوە و جەوهەر و بوونی شتەکان دەردەکەون. هەڵوێستی شاعیر لە ئازادی و یاخیبوونی شیعر خۆیەوە دروست دەبێت و بۆ ویستی مرۆڤ و دەسەڵاتی ئەدەب و ئەوە تێدەکۆشێت لە بەیانییەکی پڕ لە شەونم و گەرمبوو بە گزینگ و بۆنوبەرامەی پاکی و هەمەچەشن لەناو ئاگرەکەی پرۆمیسیۆس تێبپەڕێت و ژیانێك وێنا بکات. ئەو ژیانەی بەناو ئاگری پرۆمیسیۆسدا تێپەڕیبێت و لە هەموو پیسی و خڵتێك پاڵاوتراو بێت و خاوێن کرابێتەوە، ئینجا لەناو شیعرەکانیدا دایبمەزرێنێت و نوێنەرایەتی شیعرییەتی جەوهەر و بوون بکات.

ئەم شاعیرە شاعیرێکی سیاسی، یان حزبی نییە. لە هیچ دەقێکیدا دەربڕینێکی لەم شێوەیەم نەخوێندووەتەوە، بەڵام بیر و بیرکردنەوەی سیاسی لە شێوە و فۆرمی ئێستێتیکی هەیە و زۆر هەستیارە بەرانبەر ڕووداوە نەتەوەیی و نیشتیمانییەکانی خۆی. نموونە نسکۆی شۆڕشی ئەیلوول بە شێوازی جودای دەربڕینەوە وەك نووسەرێکی بەرپرسیار بەرانبەر بە نووسین، دەربڕینی لێ کردووە. چ وەك پێشبینیی نسکۆکە و چ وەك هەست گەرمی کۆمەڵگای کوردی بۆ هەستانەوەی شۆڕش.

چ وەك گەشە و ڕووداوی کارەساتی خۆبەخۆیی دوای نسکۆ و هەستانەوەش.

من ڕێز لەئەزموون و توانای ئەم شاعیر و چیرۆکنووسە دەگرم، کە زمان و ئەدەبی کوردی لە شێوە و فۆرمی ئێستێتیکییەوە دەوڵەمەند کردووە و بەرەو خاڵی باڵای بردووە. زۆر لەوەش دڵنیام پێویستە کۆشیعری

www.dengekan.com

(دڵدارەکەم پایزە گەواڵەیەك نییە) و کۆشیعری (شەوێك لەشەوانی سیمرخ) و کـۆ چـیرۆکی (ئەسـتێرە بـەرزە) جـارێکی تـر بخوێنینـەوە و بیناسـینەوە. بەناسین و جارێکی تر خوێندنەوەی، ناوەندە ئەدەبییەکەی کوردی ئەزموون و توانای ئەو، باشـتر دەبیـنن. دواتـر دەکەونـە بـەراوردکردنی ئەنجامەکـەی لەگەڵ ئەو بوونە قووڵەی لە هەقیقـەتی ئەدەبەکەیـدا هەیـە و وەك ڕووداوێـك ئاشـکرای کـردووە. ئـەو بەراوردکردنـە لـەناو جووڵـەی ئێسـتێتیکی ڕاسـتیی بووندا دروست دەبێـت و دەردەکەوێت و پێوانەی بۆ دادەندرێت.

کانوونی دووەمی 2014 هەولێر

تێبینـی: ئـەم نووسـینە وەك پێشـەکی بـۆ چـاپی دووەمـی کۆشـیعری (دڵدارەکەم پایزە گەواڵەیەك نییە)ی سەلاح شوان نووسراوە.

نامەیەکی کراوە بۆ سەلام محەمەد

کاکە سەلام لەوە دڵنیام تۆ دەزانیت شیعری ڕاستەقینە چییە و کەرەستە و ئامرازەکانی دەناسیت و وەك کردەیەکی ئاسوودەبوونی ناخی گەرم و ویژدانی پاك تەماشای دەکەیت. ئەم نامەیەی منیش هەستی دوای خوێندنەوەی ئەو کتێبەیە لەبارەی ئەزموونی تۆوە (لە کەرکووکەوە بۆ ڤێستەرۆس)، کە (بەڕێوەبەرێتیی چاپ و بڵاوکردنەوەی سلێمانی) لە (619) لاپەڕەی قەبارە گەورەدا چاپی کردووە و کاکە (عەبدوڵڵا سلێمان مەشخەڵ) پێوەی ماندوو بووە و لەسەر خوانێکی بێگەرددا پێشکێشی ئێمەمانانی کردووە، بەشی سەرەکی خۆت وەك ئەزموونی ئەدەبی و ژیانی نووسیوتە و بەشەکەی دیکەش ئاشنایانی شیعرت. مایەی دڵخۆشی ئێمەمانانە و سوپاسیش بۆ ئەوە. دووجار چاو و دڵم بەتەواوی لاپەڕەکانیدا ڕوون کردەوە و لە ڕۆحی خۆمی نزیکتر کردمەوە. زیاتر لە دە ڕۆژیش کاتەکانی خوێندنەوەی خۆمم بۆ تەرخان کرد و تێیدا سوودمەند بووم و چوومە ناو ئاسۆ و دوورییە قووڵەکانی بوونەوە، بوونی شیعری بێگەرد. پێم وایە هەمووومان، ئەوانەی خەریکی شیعرین پێویستە بیخوێنینەوە و لە نێوان دێڕەکانیدا وردببینەوە. زۆر خەونی ئەزموونمان لێ دەبێتە واقیع، واقیعی نووسین. خۆزگەدارم ئەم کارە نایابە وەك نوختەی سەرەتا و دەسپێك ببێتە نەریتێك بۆ ئەزموونی شاعیرانی تریش بەردەوام بێت. لەو سی و پێنج ساڵەی من لەناو ڕۆشنبیریی کوردیدام و دەخوێنمەوە و هەوڵی ناسینی دەدەم. هیچ شاعیر و نووسەرێکم نەناسیوە وەك تۆ ئاوا بڕوای بە خۆی بێت و خراپە و چاکەی خۆی بێ پێچ و پەنا و خۆحەشاردان لەسەر لەپی دەستان بخاتە ڕوو. ئاواش بێ حەزەر و پارێزییەك لە خۆدەستنیشانکردندا بێباك بێت و لەدەستی چارەنووس ڕانەکات، چارەنووس شێوەی هەقیقەت نییە، بگرە بنەمای هەقیقەتە، مرۆڤ، کە چۆنیەتی هەقیقەت فێربوو، لەخۆیدا چۆنیەتی

بنەمای هەقیقەتیش فێردەبێت. سوپاس بۆ ئەو شیرە گەرم و بەنمەکەی لە مەمکی (ئەسمەر سلێمان)ی دایکتەوە هەستەکانی پەروەردەکردووی و دواتر تێکەڵ بە شیری گەورەمەندی شیعرت کردووە، شیری ئێستێتیکا و هەست گەرمی. حیساباتمان لێ تێکنەچێت. شیری شیعر و شیری دایك دوو نمەن لە یەك سەرچاوەوە، کەچی زۆربەی شاعیران بە هەقدەست و سەرەقەڵەمانەی شیعر و شان شۆڕکردنەوە بۆ ئەوەی ئەم و ئەو باری بکەن، دەژین. ئەمانە گەندە و زڕ کوڕی شیعرن. تووشی لەرزینێکی ڕۆحی و کەوتنی فیکری بوونە، شیری هەڵبزڕکاو دەخۆنەوە. شیری هەڵبزڕکاویش دەبێتە ژەهر. وەی بەحاڵی ئەو شاعیرەی شیری لێ ببێتە ژەهر، وەك سیسرکە لە ئاودەستخانەی مێژوودا دەژی، یان وەك مشکی زگچوو لەکۆشکە پارێزراوەکاندا پێوانەی چەوری خواردنی لێ تێکچووە. شیعری بێگەردیش خەڵاتی گەمژەیی دەداتێ، خۆزگەدارم هەموومان ئەو بوێرییەی تۆمان تێدا بڕسکێت. ئەو ڕسکانە ئەوپەڕی پاکییە. ئەوپەڕی بێباکییە لەئاست هەڵەی بێ گوناه و بێ مەبەستت. سوپاس بۆ خودا و نووسەرەکان، لەتەواوی کتێبەکەدا دەربڕینێکی وای تێدا نییە. خودا نەخواستە تیر و توانج بێت بۆ ئەزموونی هیچ کەسێکی تر، بەڵام ئەوەی لای خۆم تێبینیم کرد ئەوەیە لە نووسینەکەی برادەری شاعیر و زۆر خۆشەویستم کاکە (بەرزان هەستیار) هەواڵی شاعیرێکی بزر و بێدەنگ دەپرسێت. ئەویش (کەنعان مەدحەت) ە و ئاماژەشی بەشیعری (بەڵام ڕووبار، هەر تۆی ڕووبار، ئەی عێراق گیان) داوە. ئەم ناونیشانە بووە خولیا و کەڵکەڵە و جۆرێك نەسرەوتنم. حەزی بەدواداچوون و ئاشکراکردنم تێدا داگیرسا، هەوڵم دا شاعیر بناسم و ڕاوێژی لەگەڵدا بکەم. کاتی خۆی شیعرەکە لە ژمارە (25)ی گۆڤاری بەیان، مایسی 1975 بڵاوکراوەتەوە. خودا و ڕاستان بەهۆی کاکە (لەتیف هەڵمەت)ەوە شاعیرم دۆزییەوە و ناسیم. ئەگەرچی ساڵی 1973 گۆڤاری بەیان لەژمارە (8)یدا تۆمارێکی تایبەتی بۆ شیعری نوێ کردەوە، شیعری (سۆزێکی

هەڵقوڵاوە لە باوەشتەوە)ی ئەم شاعیرەشی تێدابوو، ئێمەمانان لەڕێگای ئەو شیعرەوە وەك ناو و سەرەتایەك ناسیمان. ئەم تۆمارە نوێنەرایەتی دەنگ و شێوازی زۆر تایبەتی قۆناخی شیعری دوای (گۆران) دەکات. تۆمارەکە (جەلالی میرزا کەریم) ئامادەی کردبوو، (دکتۆر عەزەدین مستەفا ڕەسووڵ)یش لێکۆڵینەوەی لەبارەی شیعرەکانەوە نووسیبوو، لە بێدەنگی و بزربوونیم پرسی. کەچی گەورەیی نواند و دوو کۆشیعری خۆی پێشکێش کردم، کە لە سوێد چاپی کردوون. زانیم بێدەنگ و بزرنەبووە، کەمتەرخەمییەکە لەمنەوەیە و لێی بێ ئاگام. ئەو بێئاگاییەش بەهۆی ئەو بارەیەوە بوو، کە وڵات دووچاری ببوو، زۆر جار ئێمە لە بێئاگایی خۆماندا قسە لەبارەی ئەزموونی کەسێك دەکەین و هەندێك جاریش قسەکانمان دەگاتە پلە و ئاستی بڕیاری هەڵە.

کۆشیعری یەکەم: **گەڕان لە بەهجەت حیکمەت**، ساڵی 1987.

کۆشیعری دووەم: **چلەی شۆڕش و زیندووکردنەوەی چەرخی میرنشینان**، ساڵی 2001.

لە خەون و خەیاڵ و بینینەکانی هەردوو کۆشیعرەکەدا ورد بوومەوە. پێش دەچێت شیعر لەناوەوە بە تەواوی داگیری نەکردبێت و وەك ئارەزوویەکی تەنك وەریگرتبێت و لە زمان و ئێستێتیکای شیعریشدا وەك پێویست ورد نەبووبێتەوە، بەشێکی سەرەکی ژیانیشی بۆ تەرخان نەکردبێت. لەگەڵ ئەوەشدا ڕەمز زۆر بە قووڵی بەکاردەهێنێت. ئەوەشم بۆ دەرکەوت ئەزموونی لەگەڵ شاعیران: (لەتیف هەڵمەت و فەرهاد شاکەلی) یەوە دەست پێدەکات. هاوشاری و برادەری نزیکیان بووە، بەڵام ئەزموونی ئەو دواکەوت و کەم دەرکەوت و بەجۆرێك ناتەواوی مایەوە.

ئەم ناونیشانە (بەڵام ڕووبار، هەر تۆی ڕووبار، ئەی عێراق گیان) لە کۆشیعری یەکەمیدا بووەتە (بەڵام ڕووبار، هەرتۆی ڕووبار، ئەی کوردستان) لە هۆکاری ئەم گۆڕینەم پرسی، شاعیر گوتی: سکرتێری نووسینی گۆڤاری

www.dengekan.com

بەیان، (مستەفا نەریمان) بوو، بەنیازی خۆی وەك هاوشـاری و چـاکەکردنێك لـە بەرژەوەنـدیی منـدا، تـا لـە گێچـەڵ بمپارێزێـت بـەبێ ئاگادارکردنـەوەم گۆڕیویەتی و خەلاَت و بەراتی کردووم، هەر ناونیشانەکە نـا، بگـرە یـەك دوو وێنـەی تریشـی گۆڕیـوە و دەسـتکاری کـردووە. هـیچ شـتێکیش پاکانـە بـۆ دەسـتێوەردانی نووسـینی کەسـێکی تـر ناکـات. مـن لـە کۆشـیعرەکەمدا گەڕاندوومەتەوە دۆخی خۆی. ڕەنگە هۆیەك لـە هۆیـەکانی لـە هـەمان سـاڵدا تووشـی لــەرزینێکی ڕۆحــی بــووم و ولاَتم بــەجێ هێشــت ئــەم ناونیشــان گۆڕینـەبێت، بەغـەدرێکی گـەورەم زانـی و بەرگـەی مانـەوەم نـەگرت. بـووە بــوارێکیش بــۆ قســەکردن لــەبارەی ئــەزموونی شــیعریمەوە و جۆرێــك ساردبوونەوە و سڵەمینەوەشم لە بەردەوامبوون و نووسین.

کاکە سەلام تەماشاکە و ئـەو حـاڵ و بـارە وەك خـاڵێکی دوور لـەخۆت نزیك بکەرەوە و گرانایی کاردانەوەکەی وەربگرە، منـیش لـە هێنانـە گـۆڕێی ئەو بابەتە مەبەستم دەستنیشـانکردنی کەسـێکی دیـاریکراو نییـە. هێنـدەی ئـەوەی مەبەسـتم کاریگـەریی ڕووداو و دیاردەکەیـە. دەسـتکاری چ جـۆر و بەهەر بەهانەیەك بێت ساردییەکی کوشندە دەخاتە دەروونـی نووسـەرەوە و ئەوەی لێدەکەوێتەوە. بۆیە زۆر پێویستە ڕۆژنامەنووس کوڕی شیری خۆی و بەنمەك و گەورەمەند بێت. بلاَونەکردنەوەی بابەتێك، کە سەرنجیان لەبارەوە هـەبێت، بەتایبـەتی سـەرنجی فیکـری زۆر باشـتر و نمەکـدارترە لـەوەی بـە دەستکارییەك ئەتك بکرێت و بە بێنموودی و ئـەتککراوی بلاَوبکرێتـەوە. خـۆ دەشکرێت شیعر لەوپـەڕی ئێستێتیکی واقیعیدا خاڵی بەیەکگەیشـتنی هـەموو هێما دژەکان بێت و هێما دژەکانیش لەوێنـە و خـوازەدا پـڕ هەسـت و مانـای ڕۆحی بکات و لەهێڵێکدا کۆیان بکاتەوە. ولاَتـی ئێمـە لەگێـژەنێکی گـەورەی سیاسیدا ژیاوە و دەژێت. هەندێك جار ئەزموونی تۆش چاودێری و چاوشارکێ لەگـەڵ کێشـە کۆمەلاَیـەتی و سیاسـییەکان دەکـات. ئەمـە لایـەنێکی خراپـی

ئــەزموونی تــۆ و هــەر شــاعیرێکە، کــە خــۆی لــەو بابــەت و بارەیــەوە هەڵبقورتێنێت.

با هەموومان بەڕووی فریشتان پێبکەنین و خەریکی دروستکردنی ماڵێك بین. ماڵی شیعری بێگەرد، ماڵێك شاعیرانی وەك: **نالی و گۆران و ئەنوەر قادر محەمــەد**.....تــاد، تێیــدا نیشــتەجێن. ئەوانــەی لــەماڵی شــیعری بێگــەرددا نیشتەجێن شاعیری هەموو سەردەمەکانن، یـان سـەردەمێکی دوور و درێـژ، دەتوانین پێیان بڵێین (**شاعیر و خوداوەند**). ماڵی شیعری بێگەرد ماڵی گەرم و ڕووناك و پڕ حیکمەت و مۆسیقای هەموو ئەو هەستپەروەرانەیە دەیانەوێت پشووی ئێستێتیکی تێدا بدەن. خودا نەخواسـتە نـەك ئـەو شـاعیرانەی ئـەم دەست و ئـەو دەسـت شـەکر و شـیریان بەدەمـەوە دەکـەن و دەیانکـەن بـە گوێڕایەڵ و کۆیلە و بەرژەوەند پەرست و مەلکەچ.

کاکە سەلام چۆن سەرەتا بە دانەپەیڤی لەوە دڵنیام دەسـتم پێکـرد لـە کۆتاییشــدا هــەمان دەربــڕین دووبــارە دەکەمــەوە: لــەوە دڵنیــام شــاعیری گەورەمەنـد بـبڕای بـبڕ نابێـت بەگوێڕایـەڵ و کۆیلـە و بەرژەوەنـد پەرسـت و ملکەچ.

شیعر ئەی پەری و پەرستگای من هەمیشە سوپاست دەکـەم. یارمـەتیم لە تۆ وەرگرت و بەهێزت کردم.

شوباتی2014 هەولێر

www.dengekan.com

ناوەرۆك

کتێبی یەکەم

پەیامی شیعر لە زمانی خوداوەندی شیعرەوە

تێبینی	7
ناسینی بوونی شیعر و خۆدەستنیشانکردن	9
شیعر بۆ چێژ و جوانی، چێژ و جوانی بۆهەمووەمان	56
بەشداریکردنی شیعر لە ئامادەکردنی هەقیقەتدا	75
شیعر و چالاککردنی هەستەکان	102
ئەفراندنەوەی جوانییەکان لە دووبارەکردنەوەیاندا	107
لە ئاهەنگی بیست ساڵەی زێواندا	112
شوێنی زەینی لە شیعردا	122
شیعر لەخۆمانمان نزیك دەکاتەوە	129
شیعر بەرانبەر ئەبەدییەت	136

کتێبی دووەم

سەرنج و تێبینی لەبارەی دە کۆ شیعری کوردی

تێبینی	143
لە ئەلبوومی یادگارا	144
ڕێگا دوورەکانی چاومان	152
گەردەلوولی سپی	160
زایەڵە	168
دەمەو ئێواران ئەتبینم بە سوخمەیەکی زەردەوە	175

www.dengekan.com

گەرم نەبوونەوە 181
نزا سپییەکانی من 189
دڵدارەکەم پایزە گەواڵەیەك نییە 195
کۆبەرهەم 202
سەرم پریەتی لە سێبەر 210

کتێبی سێیەم

قەڵەمکێشی دە شاعیر بە وشە

تێبینی 219
قەڵەمکێشی جەمال شارباژێڕی بە وشە 220
قەڵەمکێشی جەلالی میرزا کەریم بە وشە 225
قەڵەمکێشی لەتیف هەڵمەت بە وشە 230
قەڵەمکێشی ئەنوەر قادر محەمەد بە وشە 235
قەڵەمکێشی سەلام محەمەد بە وشە 239
قەڵەمکێشی جەلال بەرزنجی بە وشە 243
قەڵەمکێشی عوسمان شەیدا بە وشە 248
قەڵەمکێشی سەلاح شوان بە وشە 252
قەڵەمکێشی دڵشاد مەریوانی بە وشە 256
قەڵەمکێشی سەلاح محەمەد بەوشە 261

پاشکۆ

سەرنجێك لەبارەی کۆشیعری شەوێك لەشەوانی سیمرخ 269
سەرنجێك لەبارەی کۆشیعری دڵدارەکەم پایزە گەواڵەیەك نییە 274
نامەیەکی کراوە بۆ سەلام مەحەمەد 281

www.dengekan.com